

การนำเสนอวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี
ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

นางสาวเสาวณีย์ จัตรีแก้ว

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต

สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์ ภาควิชาวารสารสนเทศ

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา ๒๕๕๑

ISBN ๙๗๔-๓๓๑-๔๕๖-๓

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

THE PRESENTATION OF WESTERN INNOVATION
IN THE MISSIONARIES' NEWSPAPERS DURING
THE REIGN OF KING RAMA III
TO KING RAMA V

SAOWANEE CHATKEAW

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Journalism

Department of Journalism

Graduate School

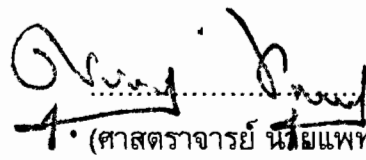
Chulalongkorn University

Academic Year 1998

ISBN 974-331-456-3

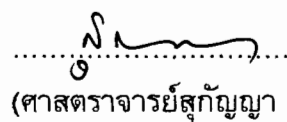
หัวข้อวิทยานิพนธ์ การนำเสนอแนวคิดกรรมของชาติตะวันตก ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี
ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕
โดย นางสาวเสาวณีย์ ฉัตรแก้ว
ภาควิชา วารสารสนเทศ
อาจารย์ที่ปรึกษา ศาสตราจารย์สุกัญญา สุตบรรทัด

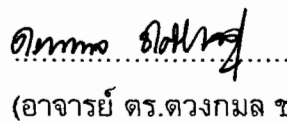
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
1. (ศาสตราจารย์ นพ.แพทย์ ศุภวัฒน์ ชูติวงศ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ นันทริกา คุ่มไพโรจน์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ศาสตราจารย์สุกัญญา สุตบรรทัด)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.ดวงกมล ชาติประเสริฐ)

เสาวณีย์ จัตราแก้ว : การนำเสนอนวัตกรรมของชาติตะวันตก ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี
ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ (THE PRESENTATION OF WESTERN
INNOVATION IN MISSIONARIES' NEWSPAPERS DURING THE REIGN OF KING
RAMA III TO KING RAMA V.) อ.ที่ปรึกษา : ศ.สุกัญญา สุตบรรทัด, ๒๘๕ หน้า.
ISBN ๕๗๔-๓๗๑-๔๕๖-๓

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อค้นหาวัตถุประสงค์ และทิศทางในการนำเสนอเนื้อหาในหนังสือ
พิมพ์ยุคแรกของไทยที่จัดทำขึ้นโดยมิชชันนารี ภายใต้เงื่อนไขของสภาพสังคมที่มีลักษณะ "พลวัต"
ท่ามกลางกระแสจักรวรรดินิยมที่แผ่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์

ผลการวิจัยพบว่า มิชชันนารีนำเสนอวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ครอบคลุมทั้งในด้านสังคม
การปกครอง เทคโนโลยี ศาสนา การแพทย์ และการโฆษณา โดยมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความตื่นตัวใน
การสร้างสิ่งสาธารณูปโภค และการโฆษณา ตลอดจนผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทิศทาง
เดียวกับชนชาติตะวันตก ทั้งด้านความคิด การศึกษา ดาราศาสตร์ วิทยาการแพทย์ และการเลิกทาส ภาย
ได้ความมุ่งหวังสูงสุดที่อยากให้ชาวสยามเปลี่ยนมานับถือศาสนาคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ ทั้งนี้มิชชันนารี
ได้สอดแทรกความเชื่อทางคริสต์ศาสนา ด้วยการอนุมาณถึงพระเจ้าไวโนเนื้อหาด้านนวัตกรรมว่า พระเจ้า
เป็นผู้สร้างปัญญา ความเจริญก้าวหน้า และความสุขทั้งมวลสู่ผู้ที่เคารพศรัทธา

การที่มิชชันนารีนำเสนอวัฒนธรรมเพื่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ควบคู่ไปกับการถ่าย
ทอดความเชื่อทางคริสต์ศาสนาด้วยการอนุมาณถึงพระเจ้า ก็เนื่องจาก "อุดมการณ์ฝ่ายคริสต์" เชื่อว่า
การที่จะนำแสงสว่างไปสู่ชนนอกรีตได้นั้น ไม่เพียงมุ่งลบล้างความเชื่อทางพุทธศาสนา แต่จะต้องเปลี่ยน
แปลงโครงสร้างทางสังคมทั้งระบบ

อย่างไรก็ตามแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยมิได้ครอบคลุมไปถึงการเปลี่ยน
แปลงสถาบันพระมหากษัตริย์ และรากเหง้าของภาษาไทยแต่อย่างใด เนื่องจากมิชชันนารียังเห็นว่ามี
"คุณค่าความเป็นไทย" ที่ควรเก็บรักษาไว้

ภาควิชาวารสารสน.เทศ.....
สาขาวิชาการหนังสือพิมพ์.....
ปีการศึกษา2541.....

ลายมือชื่อนิสิต
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

##408 53390 28 MAJOR JOURNALISM

KEY WORD : CHRISTAIN IDEOLOGY/EARLY NEWSPAPER/INNOVATION

SAOWANEE CHATKEAW : THE PRESENTATION OF WESTERN INNOVATION IN
MISSIONARIES' NEWSPAPERS DURING THE REIGN OF KING RAMA III TO KING
RAMA V. ADVISOR : PROF. SUKANYA SUDBANTHAD. 285 PP.
ISBN 974-331-456-3

The study aims to find out the goals and scope of the contents of early newspapers published by missionaries under the dynamic social conditions brought about by colonialism which stretched its reach into Southeast Asia.

It was found that the missionaries' presentation of western innovation spanned a full breadth of issues--social, political, technological, religious, medical and advertising. The goals were to promote advertising and the building of an infrastructure as well as implementing changes in attitudes to education, astrology, medical science, and the abolishment of slavery in line with western countries. The aim of these efforts was to convert the Thai people to Christainity. To this end, the missionaries incorporated the Christain faith into the contents, suggesting that God brings wisdom, prosperity, progress and happiness to all believers.

The missionaries' persisted efforts to present innovation to Thai society along with the propagation of the Christian faith by continued reference to God was based on the Christain ideology that to enlighten the non-believers, they not only had to cradicate the Buddhist faith but also to change the whole social structure.

However, the idea of transforming the Thai society did not include changes to the monarchy and the roots of the Thai language as the missionaries viewed these as "Thai values" which needed to be cherished.

ภาควิชาวารสารสนเทศ.....

สาขาวิชา.ภาควิชาหนังสือพิมพ์.....

ปีการศึกษา 2541.....

ลายมือชื่อนิติ.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม.....

กิตติกรรมประกาศ

ขอกราบขอบพระคุณ “หมอบรัดเลย์” และ “หมอสมิธ” मिซซันนารีนิกายโปรเตสแตนท์ ผู้นำร่องในยุคกำเนิดหนังสือพิมพ์ของประเทศไทย อันเป็นแหล่งข้อมูลให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นจริงขึ้นมาได้

ขอขอบพระคุณอาจารย์อนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จากงานเขียน “บางกอกกรีคอร์เดอร์ ฉบับรัชกาลที่ ๓, พ.ศ.๒๓๘๗-๘๘ เอกสารที่ยังไม่สูญหาย” ในศิลปวัฒนธรรม และวิทยานิพนธ์ “กำเนิดโทรทัศน์ไทย” ของสินีทธิ์ สิทธิรักษ์ จากวัชรธรรมศาสตร์ ที่จุดประกายให้ข้าพเจ้าคิดทำวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

ขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์สุกัญญา สุตบรรทัด อาจารย์ที่ปรึกษา กรุณาช่วยให้แรงบันดาลใจกลายเป็นรูปธรรมขึ้นมา ด้วยการให้คำแนะนำ และชี้ข้อผิดพลาด งานวิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ตลอดรอดฝั่ง ขอกราบขอบพระคุณ รศ.นันทริกา คุ้มไพโรจน์ และดร.ดวงกมลชาติประเสริฐ ประธานกรรมการ และกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ตลอดจน รศ. ดร.พีระ จิโรโสภณ และอาจารย์ธรรมเกียรติ กันนารี ที่กรุณาให้แง่คิดในมุมมองอันหลากหลาย

การเรียนปริญญาโท ตลอดทั้งการทำวิทยานิพนธ์ คงมีอุปสรรคเกินกว่าจะสำเร็จลงได้ หากไม่ได้รับความกรุณา และกำลังใจจากบุคคลรอบข้าง นับตั้งแต่พ่อแม่ ที่คอยห่วงใย เป็นภาระในปัจจัยทางทุนทรัพย์ รวมทั้งให้แรงใจด้วยการรอคอย และคาดหวังในผลความสำเร็จ ห่วงใยและเพื่อนร่วมงานที่บริษัท Global Intercommunication ที่ให้โอกาสจัดสรรเวลาเอื้อตลอดการเรียน และช่วงแรกของการทำวิทยานิพนธ์ รวมถึงปุ่น น้องสาว ที่เป็นกำลังใจ และอดหลับอดนอนพิมพ์งานให้หลายครั้ง นอกจากนี้การเรียน และการทำวิทยานิพนธ์คงขาดชีวิตชีวา และบรรยากาศของความกระตือรือร้น หากไม่มีพี่ๆและเพื่อนๆในรุ่นที่คอยเอาใจใส่กันและกัน รวมทั้งรุ่นพี่ที่ภาคเช่นพี่น้อย และจำ ตลอดจนพี่แอม และมา เพื่อนในวงการข่าวที่ให้คำแนะนำอย่างดีเสมอมา

ขอกราบขอบพระคุณ และขอบคุณทุกคนที่มีส่วนผลักดัน และช่วยแผ้วถางอุปสรรค ด้วยใจจริง

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
บทที่	
๑ ที่มาและความสำคัญ	๑
๑.๑ ปัญหานาวิจย.....	๕
๑.๒ วัตถุประสงค์.....	๕
๑.๓ ขอบสันนิษฐานเบื้องต้น.....	๑๐
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๑๐
๑.๕ ข้อยกเว้นของการวิจัย.....	๑๑
๑.๖ นิยามศัพท์.....	๑๑
๑.๗ ข้อตกลงเบื้องต้น.....	๑๖
๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๑๗
๒ แนวคิด และทฤษฎี.....	๑๘
๒.๑ กรอบแนวคิดเกี่ยวกับมิชชันนารี	๑๘
๒.๒ มิชชันนารีกับแนวคิดจักรวรรดินิยม	๒๘
๒.๓ การเผยแพร่แนวคิดตะวันตก	๓๘
๒.๔ กรอบแนวคิดวัฒนธรรม	๕๘
๒.๕ ทฤษฎีไร้ระเบียบ	๖๓
๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๖๕
๓.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	๖๕
๓.๒ แหล่งรวบรวมข้อมูล	๖๘
๓.๓ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๙
๓.๔ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	๗๑
๓.๕ เอกสารที่ใช้ในการวิจัย	๘๑

สารบัญ (ต่อ)

บทที่

๔ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๒
วิเคราะห์ผลการรวบรวมข้อมูล จากเนื้อหาของหนังสือพิมพ์	
๔.๑ จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๓	๘๖
๔.๒ จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาไทย	๙๙
๔.๓ จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษ	๑๓๖
๔.๔ Bangkok Calendar	๑๖๐
๔.๕ Siam Repository	๑๘๒
๔.๖ จดหมายเหตุฯสยามไสมย	๒๐๐
๕ สรุปผลการวิจัย และอภิปรายผล.....	๒๑๙
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๒๑๙
๕.๒ อภิปรายผล	๒๓๔
๕.๓ บทสรุปส่งท้าย	๒๔๙
๕.๔ ข้อเสนอแนะ	๒๖๐
รายการอ้างอิง	๒๖๑
ภาคผนวก	
ภาคผนวก ก.	๒๖๘
ภาคผนวก ข.	๒๖๙
ประวัติผู้วิจัย	๒๘๕

บทที่ ๑

ที่มาและความสำคัญ

วงการหนังสือพิมพ์ของประเทศไทย นับได้ว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากมิชชันนารี นิกายโปรเตสแตนต์ ตั้งแต่จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder หนังสือพิมพ์ภาษาไทยที่ถือกำเนิดขึ้นเป็นฉบับแรก โดย แคน บีช บรัดเลย์ หรือหมอบรัดเลย์ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อยมาจนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๕ ยังคงมีการจัดทำหนังสือพิมพ์ออกมาอีกหลายฉบับ ด้วยฝีมือของมิชชันนารี ทั้งที่ตีพิมพ์เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ

ช่วงเวลาดังกล่าวนี้อสถานการณ์ทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจของไทย ตกอยู่ท่ามกลางกระแสจักรวรรดินิยม ประเทศเพื่อนบ้านทุกประเทศกลายเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจตะวันตก ทำให้ไทยอยู่ในภาวะจำยอมต้องลงนามในสนธิสัญญาหลายฉบับด้วยกัน เพื่อหลีกเลี่ยงการถูกใช้กำลังเข้ายึดครองประเทศ แม้ว่าสนธิสัญญาดังกล่าวจะเป็นข้อตกลงที่ไทยเป็นฝ่ายเสียเปรียบก็ตาม

ขณะที่การเข้ามาของมิชชันนารี ไม่เพียงมีเป้าหมายเพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนา อันเป็นภารกิจหลักเท่านั้น แต่ยังมีลักษณะของการสนองตอบกระแสจักรวรรดินิยมของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งเป็นประเทศที่มิชชันนารีกำเนิด และเติบโตมาด้วย

ทั้งนี้ช่วงที่มีการแผ่ขยายลัทธิจักรวรรดินิยมนี้เอง ที่เริ่มมีมิชชันนารีอเมริกันเดินทางเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย มิชชันนารีอเมริกันคนแรกที่เดินทางเข้ามาเมืองไทยคือ ศาสนาจารย์ เดวิด เอเบิล (David Abeel) แห่งคณะ American Board of Commission for Foreign Mission มีชื่อย่อว่าคณะ A.B.C.F.M. แต่อยู่เผยแพร่คริสต์ศาสนาได้เพียงไม่นานก็ต้องเดินทางกลับ เนื่องจากทนกับสภาพอากาศและโรคร้ายที่ชุกชุมไม่ไหว อย่างไรก็ตามก่อนเดินทางกลับได้มีหนังสือไปยังคณะกรรมการที่อเมริกา ขอให้ส่งมิชชันนารีมาเมืองไทยอีก

มิชชันนารีอเมริกันพวกที่สองคือ ศาสนาจารย์จอห์น เทเลอร์ โจนส์ (John Taylor Jones) มิชชันนารีคณะอเมริกันแบปติสต์ และภรรยา ซึ่งเดินทางมาจากประเทศพม่า โดยได้นำเด็กชายชาวอังกฤษสมอินเดียน นามว่า แซมมวล เจ สมิธ ซึ่งได้เลี้ยงไว้ในฐานะบุตรบุญธรรมมาจากพม่าด้วย เด็กชายผู้นี้ต่อมามีชื่อเสียงในเมืองไทยอีกหลายสิบปี คนไทยเรียกกันว่า หมอสมิธ

คณะมิชชันนารีอเมริกันรุ่นที่สามเดินทางมาจากอเมริกา มีศาสตราจารย์ซาลส์ รอบินสัน กับภรรยา และศาสตราจารย์สตีเฟน จอห์นสัน กับภรรยา ส่วนศาสตราจารย์แดน บีช บรัดเลย์ และภรรยา จากคณะ A.B.C.F.M. เดินทางมาสมทบในปี พ.ศ.๒๓๗๘^๑ จะเห็นได้ว่ามิชชันนารีอเมริกันเดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง

การเดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในประเทศไทยของบรรดามิชชันนารีอเมริกันนี้อาจกล่าวได้ว่า ไม่ได้มีลักษณะของการเดินทางเข้ามาอย่างเป็นเอกเทศน์แต่อย่างใด หากแต่อยู่บนความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับกระแสจักรวรรดินิยมด้วย กล่าวคือ ขณะที่ยังกฤษส่งตัวแทนร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี (Captain Henry Burney) เข้ามาทำหน้าที่ทูตขอเจรจาทำสนธิสัญญาราชไมตรีกับไทย ด้วยข้อตกลงทางการเมือง และการค้า^๒ ด้านมิชชันนารีก็หวังพึ่งพาดำเนินการทางการทูตจากชาติตะวันตก เพื่อการคุ้มครองและดำเนินการที่สนองต่อการเผยแผ่ศาสนาให้มีความสะดวกยิ่งขึ้น โดยมีการเจรจาทางการทูตหลายครั้งด้วยกันที่มิชชันนารีเป็นล่ามให้ โดยเฉพาะการเจรจาระหว่างสหรัฐอเมริกากับไทยนั้น เป็นไปด้วยความสะดวกมากกว่าชาติอื่นๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า มิชชันนารีอเมริกัน ในฐานะผู้ที่เข้าใจสังคมไทย มีส่วนช่วยเปิดทางสำหรับการแผ่ขยายอำนาจทางการเมืองของสหรัฐอเมริกาในประเทศไทยก็ว่าได้^๓

อย่างไรก็ตามการเข้ามาเจรจาทางการทูตของประเทศต่างๆที่มีต่อไทยนั้น มิได้อยู่บนสัมพันธภาพของผู้ที่ทัดเทียมกันแต่อย่างใด ปฏิบัติการของทูตที่มีต่อพระมหากษัตริย์ หรือข้อตกลงระหว่างกัน นับเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นได้อย่างดี เช่นเมื่อครั้งที่เทาเซนด์ แฮร์ริส ในนามสหรัฐอเมริกาเข้ามาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาที่เคยทำไว้กับไทย ถึงแม้ว่าการเจรจาดังกล่าวจะประสบผลสำเร็จ แต่แฮร์ริสก็รู้สึกว่ ธรรมเนียมการทูตของไทยนั้นก่อให้เกิดความยุ่งยากลำบาก และน่าเบื่อหน่ายเสียเหลือเกิน

^๑ แสงโสม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่๑ ถึงรัชกาลที่๓ (พ.ศ.๒๓๒๔-๒๓๕๔), (คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย, ๒๕๑๔), หน้า ๒๔๖-๒๔๗.

^๒ จริยาวรรณ อารมณรัตน์, "ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เกี่ยวข้องกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า๑๐.

^๓ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, "การถ่ายทอวิทยากรตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่าง พ.ศ.๒๓๗๑-๒๔๑๑" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๒๕๐-๒๕๒.

...เป็นการ "โง่เง่าค่าตุน"ที่จะต้องเสียเวลาในการที่พระเจ้าแผ่นดินจะทรงชี้ขาดว่าจะจัดพิธีต้อนรับอย่างไร จะต้องทรงแก้ไขปัญหาในการที่ไม่แน่ว่าสถานะของอเมริกัน อย่างไรก็ตาม ประธานาธิบดีมีเกียรติแค่ไหน และพิธีการในทางการทูตในการต้อนรับ และอักษรสาส์นของประธานาธิบดีควรจะจัดการอย่างไร...

การวางสถานะของตนเองไว้สูงส่งกว่าไทยนั้น เห็นได้ชัดจากคำพูดของแอสทิสที่กล่าวว่า สหรัฐอเมริกาเป็นประเทศที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งประเทศอื่นจะต้องยำเกรง อีกทั้งยังเชื่อมั่นในสนนยานุภาพทางการทหารของตน ดังที่แอสทิสกล่าวแสดงความไม่พอใจในการตัดสินใจที่ล่าช้าของฝ่ายไทยว่า "วิธีการที่เหมาะสมในการที่จะติดต่อเจรจากับไทยก็คือส่งเรือรบที่กินน้ำลึกไม่เกิน ๑๖ นิ้ว เข้ามาสัก ๒-๓ ลำ ให้มาถึงในเดือนตุลาคม (ตอนที่น้ำขึ้นที่สุด) แล้วแล่นเข้ามาสู่กรุงเทพฯ ในทันที และยิ่งสุดให้ สัญญาที่ต้องใช้เวลาเป็นสัปดาห์ก็จะกินเวลาเพียงไม่กี่วัน"

ขณะที่ "มิชชันนารีอเมริกัน" ในฐานะผลผลิตของสังคมตะวันตก ก็มีทัศนคติต่อประเทศไทยในทำนองเดียวกัน บริดเจย์เห็นว่าดินแดนสยามมีความล้าหลังอย่างมากเมื่อเทียบกับสหรัฐอเมริกา หรือแม้แต่ประเทศอาณานิคม ทั้งยังถูกขนบธรรมเนียมของไทยในบางด้าน ว่าไม่น่ายกย่องเอาเสียเลย

...ตัวข้าหลวง รูปร่างอ้วนล่ำ แข็งแรง น้ำเสียงโหวกชาก และสายตาสอดสายสงสัย ความยึดอาดและไม่ประสีประสาของเขาเกือบจะทำให้เราขาดความอดทน...ลูกน้องและคนรับใช้ของเขาหมอบคานอยู่กับพื้นอย่างกับเล่นเป็นสัตว์ข่อนอยู่ในป่า บนพื้นห่างจากที่เจ้านายนั่งอยู่ หลายก้าวคนใช้พากันหมอบกราบและชุกหน้าลงในฝ่ามือ ผู้อาวุโสที่นั่งไม่สวมเสื้อ มีผ้าหน้าแคบๆคาดเอวอยู่ผืนเดียว และนั่งบนหน้าทำเป็นไม้แยะแสะ ไม่รู้ไม่ชี้เท่าที่จะทำได้ มีคนบอกเราว่านี่เป็นวิธีการที่ชาวสยามแสดงศักดิ์ศรีของตน..."

เห็นได้ชัดว่ามิชชันนารีไม่ได้ชื่นชมในสังคมไทย หรือมองคนไทยในระดับที่เท่าเทียมกับตนเอง แต่กลับมีทัศนคติที่ว่า สังคมไทยด้อยความเจริญ และไร้อารยธรรม อาจกล่าวได้ว่า ทั้งทูตสหรัฐอเมริกา และมิชชันนารีอเมริกันต่างก็มองสังคมไทยในฐานะชนชาติที่ด้อยกว่า

^๕ แอ็บบ็อด โลว์ มอฟแพทท์, แผ่นดินพระจอมเกล้า, แปลโดย นิจ ทองโสภาก (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๐๑-๑๐๒, ๑๐๖.

^๖ วิลเลียม แอล แบรดเลย์, สยามสามสมัย(จากสายตาทอมบรัดเลย์), แปลโดย ชาญญา ผลอนันต์ และแก๊งกาจ งามขจรวิวัฒน์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพื่อชีวิต, ๒๕๒๗), หน้า ๒๕-๒๗.

ไม่เพียงแต่มีทัศนคติที่ตรงกัน แต่การเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารี และการล่าเมืองขึ้นก็มีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างลึกซึ้ง โดยชาติจักรวรรดินิยมมีเจตนาที่จะทำลายชนบทรวมเนียมประเพณีดั้งเดิม หรือแม้กระทั่งชีวิตของชนพื้นเมือง รวมทั้งมุ่งหวังที่จะยึดทรัพย์สินสมบัติ และครอบครองดินแดนเหล่านั้น ดังที่ สตีเฟน นิลส์ ได้ยืนยันคำพูดของจอห์น จี. พาตัน หนึ่งในผู้สนับสนุนการล่าอาณานิคมที่ว่า “คำขวัญของเราคือ กวาดล้างมนุษยชาติเหล่านี้ให้หมดไป แล้วให้คนผิวขาวครอบครองดินแดนนี้”^๖

ควบคู่กับการใช้กำลังเปลี่ยนชนพื้นเมืองเหล่านั้นให้เป็นคริสเตียน “บริษัทอีสต์อินเดีย ถือว่า การส่งเสริมคริสต์ศาสนาเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของบริษัท และกำหนดให้นักบวชเอาใจใส่ชาวยุโรป และให้นำชาวพื้นเมืองมานับถือคริสต์ศาสนา” อันเป็นเครื่องสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่มิชชันนารีและอำนาจจักรวรรดินิยมมีต่อกันอย่างเห็นได้ชัด

อย่างไรก็ตามสำหรับดินแดนสยามคงไม่อยู่ในเงื่อนไขที่จะสามารถใช้กำลังเข้าข่มขู่ให้เปลี่ยนศาสนาประจำชาติได้โดยฉับพลัน เพราะมิได้เป็นเมืองขึ้นของจักรวรรดินิยมตะวันตก ดังนั้นมิชชันนารีจึงต้องดำเนินการกิจในรูปแบบอื่นแทน ซึ่ง “สื่อสิ่งพิมพ์” นับเป็นเครื่องมือสำคัญที่ถูกใช้ในการถ่ายทอดคริสต์ศาสนา โดยเฉพาะการจัดทำหนังสือพิมพ์

^๖ สะอาด ไชยวัฒน์, การศึกษาประวัติศาสตร์เปรียบเทียบงานธรรมทูต ของโรมันคาทอลิก กับโปรเตสแตนต์ ในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุริยบรรณ, ๒๕๑๙), หน้า ๒๐, ๒๑.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๘, ๑๙.

หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีที่ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทย ได้แก่

รายชื่อหนังสือพิมพ์	เจ้าของ	ยุคสมัย
จดหมายเหตุ Bangkok Recorder	หมอบรัดเลย์	สมัย ร. ๓
Bangkok Calendar	หมोजันทเล	สมัย ร. ๓
จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder	หมอบรัดเลย์	สมัย ร. ๔
Bangkok Calendar	หมอบรัดเลย์	สมัย ร. ๔ - ๕
Siam Times Weekly	หมोजันทเล	สมัย ร. ๔
Bangkok Press	ไม่ทราบเจ้าของ	สมัย ร. ๔
Siam Weekly Monitor	หมอบรัดเลย์	สมัย ร. ๔
Bangkok Summery	ไม่ทราบเจ้าของ	สมัย ร. ๔
Siam Daily Advertiser	หมอสมิธ	สมัย ร. ๕
Siam Weekly Advertiser	หมอสมิธ	สมัย ร. ๕
Siam Repository	หมอสมิธ	สมัย ร. ๕
จดหมายเหตุ สยามไสมย	หมอสมิธ	สมัย ร. ๕

นับแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ ๕ มิชชันนารีเข้ามามีบทบาทสำคัญในกิจการหนังสือพิมพ์ ทั้งในฐานะผู้วางรากฐานการทำหนังสือพิมพ์ จากการออกหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของประเทศไทย "จดหมายเหตุ Bangkok Recorder" โดยหมอบรัดเลย์ จนมาถึงหนังสือพิมพ์ "จดหมายเหตุสยามไสมย" ของหมอสมิธ ซึ่งแต่ละฉบับต่างก็อยู่ในความสนใจของคนไทย เพราะเป็นสื่อมวลชนแขนงใหม่ที่เพิ่งมีขึ้น แปลกใหม่ทั้งในด้านรูปลักษณ์ โดยเฉพาะวิทยาการด้านการพิมพ์ที่เป็นของใหม่ในขณะนั้น จึงนับได้ว่าตัวหนังสือพิมพ์เองก็เป็นนวัตกรรมที่เกิดขึ้นในสังคมไทย

ขณะที่ประเด็นสำคัญ คือการที่หนังสือพิมพ์ในฐานะนวัตกรรมมิได้เกิดขึ้นโดยฝีมือคนไทย หากแต่จัดทำขึ้นโดยมิชชันนารีชาวต่างชาติ จึงไม่อาจมองข้าม "เนื้อหาข่าวสาร" ที่บรรจุอยู่ในหน้าหนังสือพิมพ์ได้ เพราะ "หนังสือพิมพ์ถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคม การนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ย่อมเป็นไปตามกรอบแห่งวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดการใช้เหตุผล ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ก็เป็นเครื่องมือสื่อสารชนิดหนึ่งที่มีส่วนสำคัญต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่สังคม"^๔ ทั้งนี้การที่มิชชันนารีเติบโตมาในสังคมตะวันตก ที่มีทั้งรูปแบบการ

^๔ Robert A. White, Communication Ethics and Global Change, (Longman Inc., 1989), pp. 48-49.

ปกครอง และการดำเนินวิถีชีวิตในสังคมที่แตกต่างจากไทย ก็อาจเป็นไปได้ที่มิชชันนารีจะถ่ายทอดแนวความคิดของชนชาติตะวันตกสู่สังคมไทย จากมุมมองของผู้เจริญกว่า ที่เห็นถึงความล้ำหลัง และด้อยความเจริญ

ทั้งนี้เมื่อถึงคราวออกหนังสือพิมพ์ สื่อสำหรับมวลชน ซึ่งก็หมายถึงคนไทย(กลุ่มชนที่มิชชันนารีมองว่าล้ำหลัง) จึงเกิดคำถามตามมาว่า หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีจะมีเนื้อหาไปในทิศทางใด และมิชชันนารีต้องการสะท้อนความคิดใดสู่สังคมไทย ซึ่งเงื่อนไขหนึ่งที่ไม่อาจมองข้าม คือเป้าหมายของการเดินทางเข้ามาในประเทศไทยเพื่อเผยแผ่คริสต์ศาสนา ซึ่งถือเป็นภารกิจหลักที่มิชชันนารีจะมอบทางรอดให้กับสังคมนอกรีตเช่นสังคมไทย

เช่นเดียวกับ “กรอบการถ่ายทอดนวัตกรรม” ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ที่ต้องให้ความสำคัญ โดยเฉพาะการถ่ายทอดแนวความคิดตะวันตกว่า มิชชันนารีจะให้ความสำคัญมากน้อยเพียงใด ภายใต้ความเชื่อทางคริสต์ศาสนา ซึ่งอาจเป็นไปได้ในลักษณะของการผสมผสานกับความเชื่อถือศรัทธาใน “พระเจ้า” เช่นกรณีของการสร้างรถไฟไม่เพียงมิชชันนารีจะเล่าถึงที่มาของการคิดประดิษฐ์รถไฟ และวางรถไฟ ซึ่งเป็นนวัตกรรมเท่านั้น แต่ยังอนุমানเข้ากับความศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าด้วย

...ครั้งก่อนนั้นมีคนๆหนึ่ง, ชื่อริดชาดตรีวี่ก็กคิดทำเครื่องรถไฟสำหรับไปเที่ยวเล่นในถนนต่าง ๆ, ริดชาดตรีวี่ก็กคนนี้เป็นคนดีทำรถไฟได้, ในฤดูศตวรรษ ๑๘๐๒ ก่อนยอดตสเดเวนชัน ๑๑ ปี, แต่การนั้นเป็นแต่การเที่ยวเล่น จะประทุกของหนักๆไม่ได้, ยอดจึงได้คิดทำให้ดีขึ้นต่อไป, ทำเป็นเครื่องใหญ่ๆจะหลากของหนักๆก็ได้...ให้สิ่งของทั้งปวงดีขึ้นกว่าตัวอย่าง และปัญญาทั้งปวงเหล่านี้, เกิดเพราะพระเจ้าประทานโปรดให้แก่คนทั้งปวงให้ช่วยกันคิดสืบๆไป...”

เห็นได้ชัดว่าการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับรถไฟ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีใหม่สำหรับสังคมไทย ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีนั้น มีการสะท้อนถึงที่มาแห่งปัญญาของมนุษย์ว่า มาจากการประทานโดยพระเจ้า ซึ่งอาจอนุমানได้ว่าการที่สังคมตะวันตกมีการพัฒนาเทคโนโลยีให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นๆ เป็นเพราะเชื่อถือศรัทธาในพระเจ้า จึงได้ประทานพรให้กับผู้เคารพนับถือ ทั้งนี้จึงอาจเป็นไปได้ที่มิชชันนารีให้ความสำคัญกับการอนุমানถึงพระเจ้า ด้วยเชื่อว่าเป็นวิธีการที่จะทำให้ชาวสยามเกิดการยอมรับในคริสต์ศาสนาได้โดยง่าย ขณะเดียวกันก็เป็นการถ่ายทอดถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมตะวันตกให้ชาวสยามได้รับรู้อีกด้วย

“คนที่เปนนินชะเนียวที่เปนนัจจรรย,” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑๕ พฤษภาคม ๒๔๐๙) : ๖๓.

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของมิชชันนารี ต่อการจัดทำหนังสือพิมพ์นั้น ไม่อาจมองในแง่มุมมองของ “ผู้ที่เจริญกว่า ถ่ายทอดวัฒนธรรม และความเชื่อทางคริสต์ศาสนา สู่สังคมที่ด้อยความเจริญกว่า” เพียงด้านเดียวได้ เพราะอาจเป็นมุมมองที่แคบจนเกินไป

ทั้งนี้แม้ว่ามิชชันนารีจะการเติบโตมาในสังคมตะวันตก ซึ่งอาจมีความเป็นไปได้ที่มิชชันนารีในฐานะ “ผลผลิต” ของสังคมตะวันตก ผู้ซึ่งเชื่อมั่นในความเจริญทางอารยธรรมของตนเอง จะถ่ายทอดวัฒนธรรมสู่สังคมไทย ด้วยเป้าหมายสำคัญ คือการสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ไปสู่แบบอย่างของตะวันตก ภายใต้ความเชื่อถือศรัทธาในคริสต์ศาสนาก็ตาม

แต่ในทางกลับกัน การถ่ายทอดวัฒนธรรมก็อาจกลับกลายเป็นการ “แลกเปลี่ยน” กันทางวัฒนธรรม เปรียบเสมือน “เหรียญสองด้าน” ก็เป็นไปได้ กล่าวคือ ขณะที่มีความเชื่อมั่นในความเจริญก้าวหน้าของสังคมตะวันตก มิชชันนารีก็อาจชื่นชมยินดีใน “คุณค่าความเป็นไทย” ในลักษณะของผู้ที่มีความผูกพันอันดีต่อสังคมสยามควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้ต้องยอมรับว่า กว่าที่มิชชันนารีจะจัดทำหนังสือพิมพ์ออกมา ต่างก็มีความคุ้นเคยกับความเป็นไทยมาพอสมควรอย่างน้อยก็ในแง่ของความเข้าใจภาษาไทย ซึ่งสามารถสื่อสารได้ จากการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ภาษาไทย

มิชชันนารีหลายคนชื่นชมในจารีตประเพณีของไทย และยอมรับในมิตรภาพอันดีของชาวสยาม ดังที่หมอมแมททูน และหมอมเฮา กล่าวชื่นชมชาวสยามว่า เป็นคนกระตือรือร้นและเป็นมิตรที่ดีเยี่ยม ตั้งแต่เจ้าฟ้าลงมาถึงสามัญชน “จะหาที่ไหนในโลกเปิดประตูต้อนรับพระกิตติคุณเหมือนสยามนั้นยากนัก”^{๑๑} ขณะที่มิชชันนารีบางคนถึงกับกล่าวชื่นชม “พุทธศาสนา” โดยศาสตราจารย์นูแวล เพรสตัน ผู้ที่เคยทำงานในเชียงใหม่กว่า ๑๐ ปี ได้เขียนบทความลงใน The Siam Outlook ดังนี้

มรดกล้ำค่าของสยามคือ ภาษาและวรรณกรรม...สิ่งเหล่านี้เป็นหนี้พุทธศาสนาอยู่มาก กล่าวได้ว่า ทั้งศิลปะ และอารยธรรมของสยามนั้น มาพร้อมกับผ้าเหลือง พุทธศาสนาพบสยามเหมือนคริสต์ศาสนาพบยุโรป เวลานั้นเราต่างก็ป่าเถื่อนอยู่ พุทธศาสนาทำให้ชาวสยามรู้ถึงคุณค่าของการศึกษา สนับสนุนและพิทักษ์มาครบทางศีลธรรมที่เคยมีอยู่แล้วให้ดีขึ้น ถ้าเราจะเปรียบศาสนาอื่นที่กลั่นเกลื่อนในเอเชีย หรือแม้แต่เปรียบถึงคริสต์ศาสนาที่กระจายอยู่ใน

^{๑๑} The Foreign Missionary, (๑๘๘๕), อ้างถึงใน แม้น พงศ์อุดม, โปรเตสแตนท์ในรัตนโกสินทร์ หรือชาวคริสต์กับชีวิตของชาติไทย (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๗.

อเมริกาใต้ แม็กซิโก และฟิลิปปินส์แล้ว เราต้องยอมรับว่า พุทธศาสนาให้ของดีมากกว่าของเลวแก่ชาวสยาม^{๑๑}

ขณะที่ผู้มีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในคริสต์ศาสนา ก็ยังคงมุ่งหวังที่จะให้ชาวสยามเข้ารับ บันพื้นฐานของความรู้สึก "เป็นมิตร" ที่ติดต่อกัน จากความผูกพันกันมายาวนาน เห็นได้จากที่มิสซิสแมรี แมททูน หนึ่งในหม่อสตรีชาวอเมริกัน ที่มีโอกาสสอนภาษาอังกฤษแก่สตรีชาววัง ภาวนาว่า "ขณะที่พระองค์ (รัชกาลที่ ๔ ผู้ทรงโปรดภาษาอังกฤษ) ทรงชื่นชมกับคลังสมบัตินี้ ใครจะรู้เส้าว่าพระองค์อาจรับ เพชรล้ำค่า เข้าสู่ดวงฤทัย และพระชนม์ชีพของพระองค์" ขณะที่หม่อมบรัดเลย์ทูลสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพฯ ว่า

หม่อมฉันแก่แล้ว จะสิ้นชีวิตเมื่อไรก็ไม่สุกระไรนัก สิ่งเดียวที่ทำให้กระหม่อมฉันหนักใจอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้คือ ในหลวงแห่งสยามยังไม่เป็นคริสต์ ถ้าพระองค์กลับพระทัยเป็นคริสต์เมื่อใด หม่อมฉันจะตายอย่างมีความสุขเมื่อนั้น^{๑๒}

ทั้งนี้การทำความเข้าใจถึงเจตนารมณ์ของมิชชันนารี ต่อการจัดทำหนังสือพิมพ์ จึงต้องพิจารณาอย่างรอบด้าน ทั้งในส่วนของ การนำเสนอวัฒนธรรม การถ่ายทอดความเชื่อของคริสต์ศาสนา การตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยม ข้อเสนอเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ตลอดจนการยอมรับในคุณค่าความเป็นไทย

^{๑๑} The Siam Outlook (๑๙๒๕), อ้างถึงใน แม้น พงศ์อุดม, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐.

^{๑๒} สุภัฏญา ตีระวนิช, หม่อมบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม, หน้า ๘.

ปัญหานำวิจัย

๑. มิชชันนารีวางมโนทัศน์เกี่ยวกับนวัตกรรม ผ่านหนังสือพิมพ์อย่างไร
๒. พวกมิชชันนารีวางมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าในเชิงสัมพันธ์กับ "สังคมป่าเถื่อนล้าหลัง" อย่างสังคมไทยอย่างไร และสัมพันธ์กับนวัตกรรมที่มิชชันนารีต้องการนำมาเผยแพร่อย่างไร โดยผ่านหนังสือพิมพ์
๓. การเสนอนวัตกรรมของมิชชันนารีเป็นไปเพื่อต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านใดบ้างในสังคมไทย และเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งใด โดยอาศัยเหตุผล หรือความจำเป็นด้านใดในการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
๔. มิชชันนารีใช้รูปแบบในการถ่ายทอดนวัตกรรมผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์อย่างไร
๕. มิชชันนารีสะท้อนความคิดเห็น ที่มีต่อ "คุณค่าความเป็นไทย" ในลักษณะใด ผ่านทางเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ ในส่วนที่กล่าวถึงสังคมตามแบบจารีตของไทย

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อศึกษาถึงประเภทของนวัตกรรมที่มิชชันนารีให้ความสำคัญ ในการนำเสนอผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์
๒. เพื่อศึกษาถึงเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้า ที่มีต่อสังคมไทย และต่อการเผยแพร่นวัตกรรม
๓. เพื่อวิเคราะห์ความต้องการของมิชชันนารีต่อการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย เป้าหมายของการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนเหตุผลที่มารองรับการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว
๔. เพื่อศึกษาถึงรูปแบบในการถ่ายทอดนวัตกรรม ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี
๕. เพื่อวิเคราะห์ถึงท่าทีของมิชชันนารี ที่มีต่อวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีชีวิตตามแบบจารีตของไทย ที่สะท้อนผ่านหนังสือพิมพ์

ข้อสันนิษฐานเบื้องต้น

๑. วัฏจักรที่มิชชันนารีนำเสนอผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ ประกอบไปด้วย แนวคิดด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี ศาสนา การแพทย์ และโฆษณา

๒. มิชชันนารีเสนอวัฏจักรบนพื้นฐานของความเชื่อถือในพระเจ้าว่า เป็นผู้ดลบันดาลให้เกิดวัฏจักรในสังคมตะวันตก ต่างจากสังคมไทยที่ไม่มีความเจริญเนื่องจากไม่นับถือพระเจ้า

๓. มิชชันนารีพยายามสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทยมีความล้าหลัง ป่าเถื่อน สมควรที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยที่จะต้องเปลี่ยนแปลงสังคมไปตามแบบอย่างตะวันตก จึงจะถือได้ว่าเป็นสังคมที่เจริญ

๔. การแสดงทัศนะของผู้ที่คิดว่าตนเองเจริญกว่า และความมีอำนาจของลัทธิจักรวรรดินิยม น่าจะปรากฏในลีลา และบทบาทในการเสนอวัฏจักรของมิชชันนารี ผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์

๕. ความผูกพันอันดีของมิชชันนารีที่มีต่อบุคคลในสังคมไทย วัฒนธรรมไทย และวิถีชีวิตตามแบบจารีตของไทย สะท้อนออกมาในลักษณะของการยกย่องชื่นชม และซาบซึ้งใน "คุณค่าความเป็นไทย" ผ่านเนื้อหาของหนังสือพิมพ์

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ที่ออกโดยมิชชันนารี นับตั้งแต่หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของประเทศไทย คือ จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder ซึ่งออกในสมัยรัชกาลที่ ๓ โดย Dan Beach Bradley หรือหมอบรัดเลย์ ไปจนถึงจดหมายเหตุสยามไสมย หนังสือพิมพ์สมัยรัชกาลที่ ๕ ที่ออกจำหน่ายโดยหมอสมิธ อย่างไรก็ตามในการวิจัยจะเลือกศึกษาเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่มีต้นฉบับให้ค้นคว้าได้ในปัจจุบัน และเป็นหนังสือพิมพ์ที่มุ่งเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับบ้านเมืองเป็นหลัก โดยจะให้ความสำคัญกับเนื้อหา ดังต่อไปนี้

- เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวัฏจักร ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ โดยที่เรื่องราวเกี่ยวกับวัฏจักรดังกล่าว อาจเป็นการนำเสนอเฉพาะวัฏจักรแต่ละประเภท ซึ่งเป็นแนวคิดทางตะวันตก หรือเป็นการนำเสนอในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างวัฏจักรกับสังคมไทย หรือวัฏจักรกับอุดมการณ์ทางคริสต์ศาสนาก็ได้

- เนื้อหาที่นอกเหนือไปจากรายละเอียดเกี่ยวกับวัฏจักร โดยศึกษาถึงการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าความเป็นไทย

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษาถึงประเภทของนวัตกรรม ซึ่งประกอบไปด้วยการปกครอง สังคม ศาสนา เทคโนโลยี การแพทย์ และการโฆษณา นั้น ผู้วิจัยไม่อาจวัดพื้นที่เพื่อศึกษาถึงสัดส่วนของเนื้อหา นวัตกรรมแต่ละประเภทได้ว่า มีปริมาณมากน้อยต่างกันอย่างไร เนื่องจากในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยอาศัยแหล่งข้อมูลจากไมโครฟิล์ม และหนังสือจดหมายเหตุบางกอกรีกอดเดอร์ ซึ่งไม่ใช่ต้นฉบับตัวจริงของหนังสือพิมพ์แต่อย่างใด

การศึกษาถึงความสนใจของมิชชันนารีที่มีต่อ "คุณค่าความเป็นไทย" ซึ่งอาจไม่ได้มีการแสดงออกผ่านหน้าหนังสือพิมพ์อย่างชัดเจน แต่เป็น "นัย" ที่แฝงไว้นั้น ต้องอาศัยการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง ผลการวิจัยที่ได้จึงขึ้นอยู่กับความสามารถในการวิเคราะห์ และการตีความของผู้วิจัยเป็นหลัก

นิยามศัพท์

มิชชันนารี หมายถึง ชาวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย ในที่นี้ศึกษาเฉพาะช่วงที่มิชชันนารีออกหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

หนังสือพิมพ์ หมายถึง สิ่งพิมพ์ที่มีการจำหน่าย มีการกำหนดการออกเป็นที่แน่นอน และมุ่งที่จะเสนอเนื้อหาข่าวสารเกี่ยวกับบ้านเมือง ในที่นี้จะศึกษาเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่ออกโดยมิชชันนารี ได้แก่

- จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder (ฉบับรัชกาลที่ ๓)
- จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder (ฉบับรัชกาลที่ ๔) ทั้งฉบับที่ตีพิมพ์เป็นภาษาไทย และที่ตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ
- Bangkok Calendar (ฉบับของหมอบรัดเลย์)
- Siam Repository
- จดหมายเหตุสยามไสมย

สมัยจักรวรรดินิยม หมายถึง ยุคสมัยที่ชาติตะวันตกล่าอาณานิคมในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ ซึ่งได้แก่ คาบสมุทรมลายู พม่า และเป็นช่วงที่มิชชันนารีได้เริ่มต้นออกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย

นวัตกรรม หมายถึง แนวความคิดใหม่ที่มีชนชั้นนำนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์ ในที่นี้หมายถึงแนวคิดในด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี ศาสนา การแพทย์ และการโฆษณาตามแนวทางตะวันตกในขณะนั้น ซึ่งแตกต่างจากความเชื่อของสังคมไทยในยุคเดียวกัน

ขอบเขตของนวัตกรรม หมายถึง แนวความคิดใหม่ที่ถูกจำแนกไว้ตามนวัตกรรมแต่ละประเภท ได้แก่

-สังคม หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ และวิถีชีวิตแบบตะวันตก รูปแบบการศึกษา ภาษา ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ตำนาน และนิทานของชาติตะวันตก ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-การปกครอง หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับระบอบการปกครองของชาติตะวันตก ภูมิประเทศ การล่าอาณานิคม สนธิสัญญา กฎหมาย ตลอดจนเรื่องราวเกี่ยวกับผู้นำประเทศต่างๆของผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-เทคโนโลยี หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ ประดิษฐกรรมจากชาติตะวันตก ซึ่งเป็นของใหม่สำหรับสังคมไทย เช่น นาฬิกา เรือกลไฟ และรถไฟ ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับวิทยาการสมัยใหม่ เช่น ดาราศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-ศาสนา หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม กิจกรรม และความเชื่อตามคำสอนทางคริสต์ศาสนา ตลอดจนหลักจริยธรรม ศีลธรรม และแนวทางการปฏิบัติตนตามคัมภีร์ไบเบิล ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-การแพทย์ หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการป้องกัน และรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การอธิบายเกี่ยวกับกายภาพ ชีวภาพ ตามแนวทางการแพทย์แผนตะวันตก ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-การโฆษณา หมายถึง การเสนอเกี่ยวกับสินค้าจากดินแดนตะวันตก หรือการให้บริการแบบตะวันตก โดยอธิบายถึงคุณสมบัติ เจ้าของ และสถานที่จัดจำหน่าย ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

มโนทัศน์ หมายถึง ระบบความคิดในการมองโลก มองคน หรือการให้ความหมายต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ภายใต้ความเชื่อ ค่านิยม หรือประสบการณ์เดิม

มโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้า หมายถึง ระบบความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งจัดให้เป็นประเด็นหลัก แต่แฝงไว้ด้วยนัยสำคัญเกี่ยวกับ “พระเจ้า” ในลักษณะของการอนุมานไปถึงพระเจ้า ในฐานะผู้ดลบันดาล หรือประทานให้เกิดความคิดในเรื่องนั้นๆ ขึ้นมา ในที่นี้ความคิดดังกล่าว มีขอบเขตเฉพาะเรื่องนวัตกรรม ซึ่งมีชัชชนารีนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์ โดยอาจมีความสัมพันธ์กับสังคมไทย หรือไม่ก็ได้

กระบวนการถ่ายทอดนวัตกรรม หมายถึง การเสนอแนวความคิดใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง หรือจากวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรม ผ่านทางหนังสือพิมพ์ เพื่อให้เกิดการยอมรับในแนวคิดใหม่ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมในที่สุด

รูปแบบของการถ่ายทอดนวัตกรรม หมายถึง การเสนอแนวคิดใหม่ที่เกี่ยวข้องกับชาติตะวันตกผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งจำแนกได้เป็น

● ลีลาการถ่ายทอดนวัตกรรม แบ่งเป็น

-เป็นมิตร หมายถึง การถ่ายทอดนวัตกรรมในลักษณะของผู้ที่ถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน มีเจตนาอันดี และมุ่งหวังให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นในสังคม

-กลาง หมายถึง การเสนอนวัตกรรมในลักษณะของการให้ข้อมูลข่าวสาร ไม่ได้มีการสอดแทรกความคิด ทัศนคติลงไปด้วย

-คุกคาม หมายถึง การถ่ายทอดนวัตกรรมในลักษณะของการโจมตี ยกตนข่มท่านของผู้ที่มองว่าตนเองอยู่ในสถานะที่สูงส่งกว่า ต้องการกดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม

● บทบาทในการถ่ายทอดนวัตกรรม แบ่งเป็น

-การขยายทัศนวิสัย หมายถึง การรายงานเกี่ยวกับนวัตกรรมที่เกิดขึ้น ในด้านกรปกครอง สังคม เทคโนโลยี หรือการแพทย์ โดยเป็นการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับสิ่งที่แตกต่างจากสังคมและวัฒนธรรมไทย เข้าสู่ประสบการณ์ของผู้อ่าน ซึ่งสิ่งที่แปลกใหม่นี้ถูกนำเสนอเพื่อประเทืองปัญญาผู้อ่าน โดยไม่ได้มีลักษณะของการโน้มน้าวให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด เช่น

...ริมปากท่อข้างในที่จะจุ่มลงในน้ำนั้น ให้มีปดูลมเปิดขึ้นแลปิดลงได้ เหมือนกัน, เอาท่อสูบน้ำจุ่มลงในน้ำน้อยหนึ่ง, ถ้าชักลูกสูบสูงขึ้นเพียงใด, น้ำก็จะเข้าตามช่องปดูลมข้างล่างเพียง

เสมอถูกสูบเท่านั้น, แลน้ำเข้าไปในสูบนั้นเพราะไม่มีลมอยู่ข้างใน, ลมอากาศจึงดันน้ำข้างนอก
ท้อ, ให้ดินประคูดสูบเข้าไปได้...”

จะเห็นได้ว่าเป็นการให้ความรู้ในเรื่องกลศาสตร์ ซึ่งถือเป็นเทคโนโลยีผ่อนแรง ซึ่งยังไม่เคยมีใช้ในสังคมไทย อย่างไรก็ตามเป็นเพียงการให้ความรู้ โดยไม่ได้มุ่งโน้มน้าวให้สังคมไทยต้องมีเทคโนโลยีนี้ไว้ใช้งาน เป็นการบอกเล่าถึงเครื่องสูบน้ำแต่ละประเภทว่ามีการทำงานอย่างไร

-เป็นสื่อกลาง หมายถึง การเปิดโอกาสให้หนังสือพิมพ์เป็นตัวกลางในการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลในสังคม ซึ่งอาจอยู่ในระดับเดียวกัน หรือต่างชนชั้นกันก็ได้ โดยอาจเป็นสื่อกลางในด้านเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม เช่น

ณ วันเสาร์เดือนแปดแรมสี่ค่ำปีฉลูสัปตศก, จะมีการขายของเลหลัง ณ กรุงเทพล ฯ เปนของซี ซี เอ แอน ที่การได้ห้กล้มนั้น, ของเหล่านั้นจะขายเลหลังทั้งหมด, ไม่หน่วงเหนี่ยวไว้ให้เนิ่นช้าเลยสิ่งเดียว.

ของเหล่านั้น, คือกำปั่นกลไฟสองลำ, แลเรือลำเลียงหกลำ, สำรับเรือกลไฟด้วย, แลเครื่องสำรับเรือทั้งปวงพร้อม...”

จะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์ในช่วงนั้น บางส่วนแสดงบทบาทของการเป็นสื่อกลาง โดยในที่นี้เป็นการแสดงบทบาทของการเป็นสื่อกลางทางเศรษฐกิจ เพื่อให้เกิดการซื้อขายนวัตกรรมของชาติตะวันตก

-สร้างความบันเทิง หมายถึง การเสนอข่าวสารโดยมุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน และเสนอวิธีการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อลดความตึงเครียดทางสังคม เช่น

มีเนื้อความว่า, เรื่องหมาในที่ชอบทำอันตรายแก่คนแลม้านั้นมีมาก. ธรรมดาหมาในนั้น, เมื่อเขาจับได้เอามาเลี้ยงไว้แล้ว, ก็เชื่องยอมรักเจ้าของมาก...หมาในครั้งเห็นได้ทีแล้ว, ก็พาวิ่งกรูเกรียวไล่เห่ากระโชก, ฟุ้งเหื่อนั่นกลั้วก็ภากันหนีจนไกลเทวใหญ่... ภากันวิ่งตกในเหวตายหมดสิ้น. ส่วนหมาในเห็นดังนั้น, ก็พากันไปชอกเหวข้างหนึ่ง, แล้วพากันกัดกินเนื้อนั้นจนสิ้นเชิง...”

^{๑๓} “ตำราลมอากาศ บทที่ ๒.” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑๖ มิถุนายน ๒๔๐๘) : ๕๖

^{๑๔} “ประกาศการเลหลัง”, จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (๑ กรกฎาคม ๒๔๐๘) : ๘๒

^{๑๕} “เรื่องหมาใน”, จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑ มกราคม ๒๔๐๘) :

บทความนี้เป็นการให้ความบันเทิงด้วยการเล่าเรื่องราวในลักษณะนิทาน ซึ่งมีน้อยชอนอยู่ในเรื่อง โดยสอนให้รู้ว่า “ไม่มีใครชนะตลอดกาล-ใครก็ผิดพลาดได้” เป็นลักษณะการเล่าโดยใช้สัตว์เป็นตัวดำเนินเรื่อง แทนที่จะอิงตำนาน หรือนำเสนอเรื่องอภินิหาร-วีรบุรุษ ตามแบบของไทย

-ประสานสัมพันธ์ หมายถึง การวิพากษ์วิจารณ์เหตุการณ์ หรือสถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น เพื่อสนับสนุนอำนาจหน้าที่ และบรรทัดฐานซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอยู่แล้ว ในที่นี้คือการเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับนวัตกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ในลักษณะของการเห็นควรให้คงค่านิยมที่มีต่อนวัตกรรมของชาติตะวันตกไว้เช่นเดิม หรือสนับสนุนให้มีทัศนคติที่ดีขึ้น เช่น

“...อยู่แห่งของกับต้นบุษแอนกปนี, ที่ได้อุษาหใน ๑๒ เดือนนี้ฟังจะแล้ว. เปนอุติกว่าที่ เคยมีมาที่กรุงเทพแต่ก่อนโดยมาก. ครั้นเรือเข้าอยู่ได้แล้ว, ก็ปิดประตูมิให้หน้าไหลออกได้ในครึ่งโมง ก็แล้ว. แลเอาสูบกลไฟให้ดูคนน้ำในอุ้นั้นแห่งได้โดยสะดวก, ในระหว่างสี่โมงแปดโมงก็แห่งได้

...แลเคาเวอร์เมนต์สยามได้โปรดให้มีศัตต เปนนายสำหรับบังคับในการบดฝายนั้น. จะบดด้วยเครื่องจักรที่มีมาแต่ประเทศยุโรป. ฝ่ายที่บดนั้นคงจะดีขึ้นกว่าแต่ก่อน”

เป็นบทความที่กล่าวชื่นชมนวัตกรรมชาติตะวันตกที่ใช้อยู่ในสังคมไทยขณะนั้นว่า เป็นสิ่งที่ดี ที่ควรคงไว้ และพัฒนาต่อไป

-ยกระดับความปรารถนา หมายถึง การเสนอข่าวสารเกี่ยวกับนวัตกรรมของสังคมที่พัฒนาแล้ว โดยพยายามโน้มน้าวให้ผู้อ่านเกิดความต้องการในอันที่จะยกระดับคุณภาพชีวิตของตนเอง ในที่นี้คือการถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง เช่น

“...อนึ่งมีคำสุภาษิตกล่าววว่า, ถึงจะทำที่สายนัก, ก็ดีกว่าที่จะไม่ทำเลยอีก. คำนี้เป็นคำชอบอยู่. ถึงเวลานี้เป็นเวลาสายนัก, ก็ควรจะทำตึกสำนักครูสั่งสอนศิลปศาสตราวิชาการทั้งปวงโดยพลัน, หากควรที่จะผิดเพี้ยนไปอีกไม่เลย. ถ้าได้ทำอีก๑๐ปีจึงจะมีบุตรข้าราชการหนุ่มๆ หลายสิบคนที่จะรู้สันตัดในภาษาอังกฤษและภาษาฝรั่งเศส, แลภาษาเยอรมันแลศิลปศาสตราวิชาการต่างๆ. ในการทุกวันนี้, ที่กรุงสยามจำเป็นให้ชาวไทยรู้ในภาษาต่างๆ...ถ้าไม่เรียนรู้อในภาษาแลศิลปศาสตราวิชาการของเขา, จะกระทำการงานสิ่งใดด้วยเขาก็ขัดข้องนักไม่สะดวกเลย.”

เห็นได้ชัดว่าเป็นความพยายามที่จะโน้มน้าวให้สังคมไทยเห็นว่า การศึกษา และการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเป็นเรื่องดี มีประโยชน์ต่อประเทศชาติ เพื่อให้คนในสังคมเห็นถึงความสำคัญ และปรารถนาให้มีการตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นในประเทศไทย

^{๑๖} จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (๒๐ สิงหาคม ๒๔๐๘) : ๗๔

^{๑๗} “ยูนิเวอซิตี” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (๑ มิถุนายน ๒๔๐๘) : ๓๗

-ตอบสนองอำนาจ หมายถึง การเสนอนวัตกรรมเพื่อสนับสนุนการค้าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก หรือในลักษณะของการดูหมิ่นการด้อยความเจริญของสังคมไทย อันเนื่องมาจากการไม่ยอมรับสนับสนุนวัฒนธรรมตะวันตก เช่น

เมืองอังกฤษมีกำลังมาหลายปีมาแล้ว, ภาวที่จะตีเมืองพม่าให้อยู่ในอำนาจของตัวทั้งหมดก็จะได้. แต่มิได้ต้องประสงค์เมืองพม่าอีกเลย. แต่เจ้าเมืองพม่าอาศัยขอพึ่งบารมีเมืองอังกฤษ, เมืองอังกฤษจึงได้รับเอาเป็นธุระ, ช่างป้องกันไว้. เมืองพม่าจึงได้มีความสุขเจริญขึ้น.^{๑๔}

เห็นได้ว่าเป็นการนำเสนอนวัตกรรมด้านการปกครองตามแบบจักรวรรดินิยม โดยตอบสนองอำนาจของประเทศเมืองแม่ คือ ประเทศอังกฤษ ที่มีพม่าเป็นเมืองขึ้น ว่าเป็นประเทศที่มีอำนาจบารมี

คุณค่าความเป็นไทย หมายถึง ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และจารีตนิยมที่ดีงามของไทย ซึ่งเป็นค่านิยมดั้งเดิมในสังคม ปราศจากการปรุงแต่งโดยวัฒนธรรมตะวันตก

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาการนำเสนอนวัตกรรมของมิชชันนารี ผ่านทางหนังสือพิมพ์ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งต้องยอมรับว่า มิชชันนารีซึ่งเป็นผู้ที่จัดทำหนังสือพิมพ์ขึ้นมา นั้น เป็นชาวตะวันตก ความรู้ความเข้าใจที่มีต่อสังคมไทยอาจไม่ถูกต้องชัดเจน และลึกซึ้งเท่ากับคนไทย โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณี และความเชื่อในพระพุทธศาสนาของชาวไทย ที่แตกต่างไปจากสังคมตะวันตก อาจมีส่วนที่ทำให้มิชชันนารี ซึ่งถือเป็นผลผลิตของชาติตะวันตก ไม่สามารถทำความเข้าใจ หรือมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้

นอกจากนี้ต้องยอมรับว่า แนวความคิดต่างๆของมิชชันนารี ทั้งในเรื่องเกี่ยวกับนวัตกรรม การเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ตลอดจนความแตกต่างในความเชื่อทางศาสนา เป็นเพียงความคิดเห็นของปัจเจกบุคคล ที่ยอมไม่อาจใช้เป็นเครื่องรับประกันถึงความถูกต้อง และไม่ถือเป็นความคิดที่จะสามารถยึดถือเป็นตัวแทนของมิชชันนารี หมอศาสนา หรือชาวตะวันตกทั้งหมดได้

^{๑๔} "เมืองอังกฤษ," จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑๕ เมษายน ๒๔๐๘) :

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาถึง “การเสนอนวัตกรรมของชาติตะวันตก ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕” ในครั้งนี้ จะเป็นการศึกษาถึงมโนทัศน์เกี่ยวกับ นวัตกรรม ซึ่งมิชชันนารีมีต่อสังคมไทย ภายใต้อุดมการณ์ทางคริสต์ศาสนา โดยสะท้อนผ่านทางหนังสือพิมพ์ ซึ่งหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีที่จะนำมาศึกษานี้ ประกอบไปด้วยหนังสือพิมพ์ ฉบับแรกของประเทศ และหนังสือพิมพ์ที่ออกในยุคแรกๆ อันเป็นต้นแบบของหนังสือพิมพ์ใน ยุคถัดมา ดังนั้นสิ่งสำคัญที่จะได้รับจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ก็คือ จะได้เห็นถึงรูปแบบ ประเด็น นำเสนอ และเป้าหมายในการกำเนิดหนังสือพิมพ์ขึ้นในประเทศไทย อันจะเป็นประโยชน์ในการ ทำความเข้าใจถึงรากฐานทางวารสารศาสตร์ในวงการหนังสือพิมพ์ไทยว่า แท้จริงแล้วหนังสือ พิมพ์มีขึ้นเพื่อวัตถุประสงค์อะไร เป็นสื่อมวลชนเพื่อมวลชน หรือมุ่งตอบสนองใคร ภายใต้ เงื่อนไขแห่งยุคสมัยดังกล่าว

บทที่ ๒

แนวคิด และทฤษฎี

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑) กรอบแนวคิดเกี่ยวกับมิชชันนารี

- การเข้ามาของมิชชันนารี
- ประวัติชีวิตมิชชันนารี
- การกิจของมิชชันนารี

๒) มิชชันนารีกับแนวคิดจักรวรรดินิยม

- กรอบแนวคิดจักรวรรดินิยม
- ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมือง
- ความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีกับลัทธิจักรวรรดินิยม

๓) การเผยแพร่แนวความคิดตะวันตก

- ทฤษฎีการเผยแพร่วัฒนธรรม
- การสร้างอุดมการณ์ (Ideology)
 - : ทฤษฎีอุดมการณ์
 - : อุดมการณ์คริสต์ศาสนา
- กระบวนการจัดทำหนังสือพิมพ์
 - : ความสำคัญของการพิมพ์
 - : รูปแบบการนำเสนอ
 - : การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

๔) กรอบแนวคิดวัฒนธรรม

- การถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านหนังสือพิมพ์
- การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

๕) ทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory)

๑. กรอบแนวคิดเกี่ยวกับมิชชันนารี

การเข้ามาของมิชชันนารี

มิชชันนารีเดินทางเข้ามายังประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ เริ่มจาก “หมอกุสลาฟ” เข้ามาเผยแพร่ศาสนา และรักษาโรคอยู่ในกรุงเทพฯ เมื่อปีพ.ศ.๒๓๗๑ ซึ่งเป็นปีที่ ๔ ในรัชกาลสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาก็มียอห์น (Rev. John Tyler Jones) กับบุตรบุญธรรมคือ เด็กชายสมิท ซึ่งต่อมาเป็นที่รู้จักกันว่า “หมอสมิท” (Samuel Jones Smith) ถัดมาก็คือหมอบรัดเลย์ (Dan Beach Bradley) หมอหัทธกัน (Jasper Caswell) หมอจันทเล (John Hassett Chandler) หมอเฮา และหมอมัททูน พวกมิชชันนารีเหล่านี้ล้วนเข้ามาในเมืองไทยในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น บางคนก็เป็นหมอสอนศาสนาเท่านั้น แต่บางคนเป็นนายแพทย์ เป็นนักวิทยาศาสตร์ เป็นครูบาอาจารย์ และเป็นนักหนังสือพิมพ์อีกด้วย เพราะฉะนั้นคนไทยจึงเรียกมิชชันนารีว่า “หมอ” ต่างจากที่เรียกพวกพระโรมันคาทอลิกว่า บาทหลวง

พวกมิชชันนารีอเมริกันที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนา และวิทยาการในแผ่นดินสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีอยู่ ๓ คณะด้วยกัน คือ คณะแบปติสต์ ประกอบด้วยหมอยอห์น หมอสมิท และหมอจันทเล คณะอเมริกันมิชชันนารีประกอบด้วย หมอบรัดเลย์ และหมอหัทธกัน และคณะเพรสไบทีเรียนประกอบด้วย หมอเฮา และหมอมัททูน ส่วนหมอกุสลาฟผู้เข้ามาบุกเบิกเป็นคนแรกนั้น เป็นคนเชื้อสายเยอรมัน ขึ้นตรงต่อคณะมิชชันนารีฮอลันดา เข้ามาเมืองไทยด้วยทุนส่วนตัว

มิชชันนารีที่มีโอกาสใกล้ชิดสนิทสนมกับเจ้านายขุนนางไทยที่สุดก็เห็นจะเป็น หมอบรัดเลย์ ในฐานะที่ให้คุณประโยชน์ให้ประเทศไทย ส่วนหมอหัทธกันได้เป็นพระอาจารย์ถวายวิชาภาษาอังกฤษให้แก่เจ้าฟ้ามงกุฎ และขุนนางไทยเป็นเวลาเกือบ ๓ ปี หมอสมิท ได้เป็นล่ามของคณะทูตอเมริกัน ซึ่งเข้ามาเจริญทางพระราชไมตรีตอนปลายแผ่นดินรัชกาลที่ ๓ และยังเป็นผู้ตั้งโรงพิมพ์ใหญ่ทันสมัยอยู่ที่บางคอแหลมจวบจนปลายแผ่นดินสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หมอยอห์นได้มีโอกาสสนองพระเดชพระคุณพระนั่งเกล้าในฐานะผู้แปลพระราชสาส์นของพระนางควีนวิกตอเรีย ซึ่งเซอร์เจมส์ บรู๊ค ทูตอัญเชิญมาถวาย ส่วนหมอมัททูน เป็นกงสุลอเมริกันคนแรก หมอจันทเล เป็นกงสุลอเมริกันคนที่สอง และเป็นพระอาจารย์ถวายวิชาภาษาอังกฤษแก่เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์ เมื่อคราวที่หม่อมลีโอโนวานส์กลับออกไปแล้ว ขณะที่ทั้งหมอเฮา และหมอบรัดเลย์ เป็นนายแพทย์ นักวิทยาศาสตร์ และนักหนังสือพิมพ์

โดยเฉพาะหมอบรัดเลย์เป็นผู้นำวิชาแพทย์แผนใหม่เข้ามาถ่ายทอดอย่างแพร่หลายเป็นคนแรก เป็นผู้ตั้งโรงพิมพ์หนังสือภาษาไทยเป็นคนแรก ได้พิมพ์ประกาศทางราชการฉบับแรกเมื่อพ.ศ.๒๓๘๓ เรื่องห้ามนำฝิ่นเข้ามาในประเทศสยาม ตลอดจนเป็นบุคคลแรกที่ริเริ่มออก

หนังสือพิมพ์ในประเทศไทยอีกด้วย นอกเหนือจากเป็นที่ปรึกษาวิทยากรทั่วไปให้กับเจ้าหน้าที่
ขุนนาง^๑

ประวัติชีวิตของมิชชันนารี

หมอบรัดเลย์

แดน บีช บรัดเลย์ [Dan Beach Bradley] หรือหมอบรัดเลย์ เป็นชาวเมืองมาร์แชลล์ส [Marcellus] มลรัฐนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา เกิดเมื่อปีพ.ศ. ๒๓๔๗ ชีวิตในวัยเด็ก หมอบรัดเลย์
กำพร้าแม่ แม้จะได้รับการเลี้ยงดูเป็นอย่างดีจากแม่เลี้ยง ที่ได้ให้ความรักแก่เขาอย่างมาก แต่ก็
ไม่สามารถทดแทนความรู้สึกของบรัดเลย์เกี่ยวกับการกำพร้าแม่ได้ เพราะมีความรู้สึกที่ตัวเอง
ต้องรับผิดชอบต่อการเสียชีวิตของแม่จากการให้กำเนิดเขา ความรู้สึกนี้ก่อผลให้บรัดเลย์มี
อารมณ์ที่ไม่มั่นคงนัก อารมณ์สองอย่างมักขัดแย้งกันอยู่เสมอ นั่นก็คือ อารมณ์สุข มีความหวัง
และกระตือรือร้น กับอารมณ์ตรงกันข้ามคือ ความขมขื่น ท้อแท้ และหมดอาลัยตายอยากในชีวิต
การตัดสินใจเป็นมิชชันนารีส่วนหนึ่งน่าจะมีผลมาจากอารมณ์เช่นนี้อยู่ไม่น้อยเลยทีเดียว กล่าว
คือ บรัดเลย์พยายามเอาชนะความรู้สึกทุกข์ และขมขื่นต่อชีวิต โดยการอุทิศตัวเองเพื่อพระเจ้า
ในอันที่จะนำแสงสว่างของพระองค์ไปสู่หมู่ชนที่ตกอยู่ในความมืดและสิ้นหวัง

บรัดเลย์สนใจร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างจริงจัง เข้าศึกษาวิชาทางการแพทย์ในปี
พ.ศ. ๒๓๗๒ หลังจากหยุดพักไปถึง ๔ ปี (เนื่องจากกระทบกระเทือนทางประสาท) การที่ตัดสินใจ
ใจเรียนแพทย์ก็เนื่องจากต้องการไปประกอบโรคศิลป์ อันเป็นคุณสมบัติที่สำคัญต่อการเข้าร่วม
เผยแผ่ศาสนา บรัดเลย์ได้เข้าร่วมกับขบวนการฟื้นฟูศาสนากับสมาคมต่อต้านการดื่มสุรา ในที่
สุดปีที่บรัดเลย์เข้าศึกษาการแพทย์ในนิวยอร์ก เมดิคอล คอลเลจ ก็ได้สมัครเข้าเป็นมิชชันนารี
คณะ American Board of Commissioner for Foreign Mission หรือ A.B.C.F.M. ซึ่งเป็น
มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์

ภายหลังสำเร็จการศึกษา หมอบรัดเลย์ได้รับมอบหมายให้เดินทางไปเผยแผ่ศาสนายัง
กรุงเทพฯ โดยหมอบรัดเลย์ พร้อมด้วยภรรยา นางแนนซี รอยซ์ บรัดเลย์ ออกเดินทางเมื่อ ปี
พ.ศ. ๒๓๗๗ เดินทางโดยเรือใช้เวลาร่วมปีกว่า มาถึงกรุงเทพฯ ในราวเดือนกรกฎาคม
พ.ศ. ๒๓๗๘

^๑ ขจร สุขพานิช, "หมอบรัดเลย์และมิชชันนารีอเมริกัน," ชุมนุมจุฬายา (๒๓ ตุลาคม
๒๔๕๕) ปีที่ ๓ เล่มที่ ๕ ฉบับปียมหาราชเจ้า, หน้า ๖๔-๖๖.

หมอบรัดเลย์เดินทางมายังดินแดนสยาม ในฐานะตัวแทนของ A.B.C.F.M. โดยเรือ Chashmere จากบอสตัน เดินทางมาขึ้นท่าที่สิงคโปร์ ที่นี้หมอบรัดเลย์มีโอกาสดูเรียนรูภาษา ไทยจาก "สมิครู" ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการเผยแพร่ศาสนา เพราะภาษาช่วยให้สามารถ สื่อสารกับคนพื้นเมืองได้สะดวกยิ่งขึ้น^๒ ขณะเดียวกันก่อนเดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาใน ประเทศไทย หมอบรัดเลย์ได้นำแท่นพิมพ์ และตัวพิมพ์ภาษาไทย ซึ่งคณะ A.B.C.F.M. ซื้อจาก London Missionary Society ที่ประเทศสิงคโปร์ นำติดตัวมาเพื่อใช้ตีพิมพ์เอกสารเผยแพร่ คริสต์ศาสนายังกรุงเทพฯด้วย

ในสมัยศตวรรษที่ ๑๙ ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ก้าวหน้า และมีใช้เพียงนักวิทยาศาสตร์จะสามารถค้นพบคำอธิบายทางธรรมชาติได้เพิ่มขึ้นอีกหลายอย่างเท่านั้น แต่ยังคงมีผู้ ประยุกต์เอาความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาประดิษฐ์เครื่องใช้ไม่สอย และเครื่องจักร ซึ่งมีผลกระทบต่อชีวิตคนจำนวนมาก ในขณะเดียวกันสังคมทุนนิยมของตะวันตกก็ลงรากมั่นคงแล้ว แนว ความคิดประชาธิปไตยของชนชั้นกลางเป็นสิ่งที่ยอมรับกันโดยทั่วไป แนวความคิดของคริสต์ ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ก็แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวเพื่อให้สอดคล้องกับความรู้ทางวิทยา ศาสตร์ และสภาพสังคมดังกล่าวอย่างชัดเจน โดยจะอธิบายว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างควมมีเหตุผล และกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ พระเจ้าเป็นผู้ประทานวิทยาการให้มนุษย์ การที่สังคมตะวันตกก้าว หน้าไปนั้น ก็เนื่องมาจากความเชื่อและศรัทธาในพระเจ้า^๓

หมอบรัดเลย์ถือเป็นผู้ที่มีศรัทธาแรงกล้าในการเผยแพร่คริสต์ศาสนา แม้ว่าพื้นฐานนิสัย จะเป็นคนอารมณ์ร้อน พุดจาขวานผ่าซาก ไม่ถูกหูคน แต่ก็เป็นผู้ที่มีเจตนาดีมีใจเอื้อเพื่อช่วย เหลือคนในยามเจ็บไข้ จึงไม่มีใครถือโกรธ ยกเว้นมิชชันนารีด้วยกันเองบางคน จนเป็นเหตุให้ หมอบรัดเลย์ลาออกจากสังกัด A.B.C.F.M.

อย่างไรก็ตาม เมื่อแรกที่เข้ามาทำงานเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทย หมอบรัดเลย์เริ่ม ดันจากการทำหน้าที่แพทย์ ด้วยการจ่ายยาและรักษาโรค จนมีชื่อเสียงคนนับถือทั่วไป ทั้งเจ้า นาย ขุนนาง และสามัญชน โดยในช่วงรัชกาลที่ ๓ หมอบรัดเลย์ได้ออกหนังสือพิมพ์ฉบับแรก ของประเทศไทย คือ จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder อย่างไรก็ดีตามหมอบรัดเลย์ขอแยก ออกจากสังกัดในคณะ A.B.C.F.M. ช่วงต้นรัชกาลที่ ๔ (ปีพ.ศ.๒๓๙๓) หมอบรัดเลย์ได้รวบรวม

^๒ สุกัญญา ตีระวนิช, หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เกษตร, ๒๕๒๘), หน้า ๑๖.

^๓ เกรียงศักดิ์ เชนฐพัฒน์วนิช, ใน หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย (โครงการสัมมนาทาง วิชาการร่วมระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

เงินซื้อแท่นพิมพ์ และตัวพิมพ์ภาษาไทยของคณะ A.B.C.F.M. มาเป็นลิขสิทธิ์ของตน ซึ่งสังกัดอยู่ในคณะใหม่ที่มีชื่อว่า คณะ American Mission Association หรือคณะ A.M.A.^๔ หมอบรัดเลย์ให้ความสำคัญของการพิมพ์ จึงมีการออกหนังสือพิมพ์ จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder และ Bangkok Calendar (เคยออกโดยหมอจันทเล) ขึ้นอีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๔

ในหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder นี้เองที่หมอบรัดเลย์ลงข่าวเกี่ยวกับกรณีที่มีเมอซีเออร์โอบาเรต์ กงสุลฝรั่งเศส กระทำการทุจริตสัญญาภาษีสุรา จากนั้นได้เขียนเตือนว่า กงสุลฝรั่งเศสไม่สมควรดำรงตำแหน่งต่อไป หากยังมีแผนจะแสวงหาผลประโยชน์ด้วยการเข้ายึดครองเมืองกระ (คอคอดกระ) ของไทย ทั้งนี้ได้สร้างความไม่พอใจให้กับโอบาเรต์เป็นอันมาก จึงได้ยื่นฟ้องร้องต่อศาล จนในที่สุดหมอบรัดเลย์แพ็คดี เนื่องจากไม่อาจเชิญผู้ที่เกี่ยวข้องเข้าเป็นพยานได้เพียงพอ แม้จะมีเจ้านาย และขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของไทยสนับสนุนอยู่มากก็ตาม เมื่อแพ็คดี และต้องถูกปรับสินไหมเป็นจำนวนมาก หมอบรัดเลย์จึงตัดสินใจยุติการออกจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder แต่ยังคงตีพิมพ์ Bangkok Calendar ต่อไปจนปีสุดท้ายก่อนเสียชีวิต^๕

หมอสมิธ

Rev.Samuel Jones Smith หรือหมอสมิธ เกิดที่อินเดีย ที่เมืองแคนนานอร์ ฮินดูสถาน เมื่อปีพ.ศ.๒๓๖๓ เดินทางมายังประเทศไทยพร้อมกับบิดามารดาบุญธรรม Rev.John Taylor Jones และภรรยา ในขณะที่หมอสมิธอายุได้ ๑๒ ปี หมอโจนส์และภรรยาเป็นมิชชันนารีชาวอังกฤษ สังกัดคณะแบปติสต์ซึ่งเคยทำงานในประเทศพม่ามาแล้ว ๒ ปี และได้ด.ช.สมิธเป็นบุตรบุญธรรมที่นั่น โดยได้เดินทางเข้ามาในประเทศไทยตามจดหมายขอร้องจากหมอกุตสลาฟ และหมอทอมลิน มิชชันนารีผู้เข้ามาเผยแพร่ศาสนาในประเทศไทยอยู่ก่อนแล้ว อย่างไรก็ตามงานเผยแพร่ศาสนาของหมอโจนส์นั้นอยู่ในแวดวงของหมู่คนจีน และเตรียมปูทางที่จะก้าวไปสู่การเผยแพร่คริสต์ศาสนาในประเทศจีน แต่หมอโจนส์ได้เสียชีวิตก่อนที่จะทำได้สำเร็จ

ส่วนหมอสมิธ ได้สัญชาติอังกฤษตามบิดาบุญธรรม เดินทางไปเรียนหนังสือที่อเมริกา จนกระทั่งพ.ศ.๒๓๙๒ จึงได้เดินทางกลับมาประเทศไทย ในฐานะล่ามประจำตัว Belastier ทูตอเมริกัน เพื่อเปิดเจรจาท้าความเมืองกับสมเด็จพระยาองค์น้อย และคณะเสนาบดีไทย หลังจากนั้นหมอสมิธสังกัดอยู่ในคณะแบปติสต์ที่กรุงเทพฯ แต่ดูจะไม่เลื่อมใสการออกเผยแพร่

^๔ ขจร สุขพานิช, ก้าวแรกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพนางชิต ชุ่มไฟโรจน์, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑-๑๒.

^๕ นายหนวย, หมอปลัดเลกับกรุงสยาม, (กรุงเทพมหานคร : วัชรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๑๔๖ - ๑๗๐.

ศาสนาตามตลาด ตามวัดเท่าใดนัก กล่าวคือในสมัยรัชกาลที่ ๔ หมอสมิทเข้ารับราชการใน สมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ในฐานะเลขานุการส่วนพระองค์ โดยอยู่ในตำแหน่งนี้จนพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯสวรรคต^๖

ในปีพ.ศ.๒๔๐๘ ปีเดียวกับที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯสวรรคต หมอสมิทได้ลาออก จากคณะแบบติสต์ไปเปิดโรงพิมพ์ส่วนตัวอยู่ที่บางคอแหลม ผลิตผลงานออกมาหลายชิ้น ได้แก่ Siam Weekly Advertiser, Siam Repository, The Siam Directory สยามไสมย, ตำรา ไวยากรณ์อังกฤษ - ไทย ,คณิตศาสตร์,พจนานุกรม อังกฤษ - ไทย (เขียนเสร็จแล้วแต่ไม่ได้ตี พิมพ์) และยังได้พิมพ์หนังสืออ่านเล่น ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองอีกเป็นจำนวนมาก

หนังสือพิมพ์ฉบับภาษาไทยของหมอสมิทที่น่าสนใจคือ จดหมายเหตุ สยามไสมย ซึ่งเป็นกระจกฉายให้เห็นสภาพสังคมในกรุงเทพฯ ในระหว่างปีพ.ศ.๒๔๒๕-๒๔๒๙ เมื่อคราวที่ ออกหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุ สยามไสมย หมอสมิทอายุได้ ๖๒ ปีแล้ว ได้รู้เห็นเหตุการณ์ใน กรุงเทพมหานครมานานถึง ๕๐ ปี นอกจากนี้หมอสมิทยังได้เขียนเรื่องลงหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ เช่น Bangkok Calendar ของหมอบรัดเลย์ โดยใช้นามแฝง S.J.S.

อย่างไรก็ตาม การเขียนข่าวของหมอสมิทไปกระทบคหบดีชั้นสูงคนหนึ่งของเมืองไทย จึงถูกฟ้องฐานหมิ่นประมาท และหมอสมิทเป็นผู้แพ้คดี ต้องเสียค่าปรับเป็นจำนวนมาก ปีพ.ศ. ๒๔๒๙ จดหมายเหตุสยามไสมยจึงต้องหยุดตีพิมพ์ในที่สุด

ต่อมาหมอสมิทถูกฟ้องอีกครั้ง เพราะตีพิมพ์หนังสือเรื่องพระอภัยมณีขาย มีคนนิยม อ่านเป็นจำนวนมาก แต่พวกมิชชันนารีกลับเห็นว่า เป็นการพิมพ์หนังสือที่ไร้ศีลธรรมออก จำหน่ายหาประโยชน์ ศาลตัดสินให้หมอสมิทแพ้ ห้ามมิให้พิมพ์หนังสือเช่นนั้นออกจำหน่ายอีก ต่อไป หมอสมิทจึงได้ยุติการพิมพ์ในระหว่างปีพ.ศ.๒๔๓๐-๒๔๓๓ (ในปีใดปีหนึ่ง) นายเทพเป็นผู้ซื้อกิจการการพิมพ์ของหมอสมิทไป^๗

^๖ ขจร สุขพานิช, ก้าวแรกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย, หน้า ๑๑๒.

^๗ สุกัญญา ตีระวนิช และนันทริกา กุ่มไพโรจน์, ๓๕ นักหนังสือพิมพ์อาวุโส, หน้า ๒๔๖-๒๖๐.

ภารกิจของมิชชันนารี

การเผยแพร่ศาสนา

มิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่ศาสนาด้วยวิธีการที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการเทศนา รักษาโรค แจกยา และการศึกษา โดยมิชชันนารีได้ออกเที่ยวประกาศศาสนายังสถานที่ต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และเมืองรอบนอก เพื่อพบปะพูดคุยเกี่ยวกับศาสนา พร้อมทั้งแจกหนังสือแก่ผู้ที่พบเจอ

สำหรับหมอบรัดเลย์ ได้เทศน์ในเรื่อง “บาป” ที่ติดตัวมนุษย์มาแต่กำเนิด และ “บาป” ที่สร้างขึ้นในโลก โดยมักจะย่ำถึงบาปที่เกิดจากการดื่มสุรา การสูบบุหรี่ การมีภรรยาหลายคน พร้อมทั้งกล่าวว่า หากผู้ใดเชื่อในพระเจ้าก็จะหลุดพ้นจากบาปกำเนิด และไม่ต้องสร้างบาปอีก เมื่อตายไปจะได้อยู่ร่วมกับพระเจ้าบนสวรรค์ แต่หากไม่เชื่อในพระเจ้าก็ต้องทนทุกข์ และอยู่อย่างทรมาณนานเท่านาน

อีกวิธีการที่มิชชันนารีนิยมทำ คือ การแจกหนังสือระหว่างที่เดินประกาศศาสนา เห็นได้จากบันทึกของหมอเฮาส์ มิชชันนารีสังกัดเพรสไบทีเรียน

...เมื่อบ่ายโมง เราออกไปเที่ยวแจกหนังสืออยู่สองสามนาฬิกา ได้พบชายชราสองคนที่ประคูดัด ได้ให้หนังสือแก่คนหนึ่ง แต่อีกคนหนึ่งบอกว่าเขาอายุ ๗๐ ปีแล้ว หูก็ตึง ตาก็ฟาง เขาจะทำอย่างไรดี คุณทำเขายากจะรู้หนทางแห่งความสุขบ้าง ข้าพเจ้าจึงหยุดเล่าให้เขาถึงพระกรุณาแห่งพระเจ้าเป็นเจ้า แล้วเราเดินสนทนาไปด้วยกัน แต่ข้าพเจ้าอดไม่ได้ที่จะพูดกับเขาเรื่องพระเยซู ข้าพเจ้าจึงหยุดการร่วมอยู่ข้างถนนแล้วให้เขาฟังว่า พระบุตรแห่งพระเจ้าได้เสด็จมาวายชนม์แทนความบาปของมนุษย์ ข้าพเจ้าไม่ทุกขร้อนคนตามถนนเขาจะคิดจะว่าข้าพเจ้าอย่างไร ข้าพเจ้าร้อนใจอยู่อย่างเดียวเท่านั้นว่า ชายชรานั้นต้องการพระเจ้าผู้ช่วยเขาให้รอดพ้นจากบาป...”

อีกวิธีหนึ่งคือ การตั้งโฮสเทลลาลา ซึ่งเป็นวิธีการที่เอื้อประโยชน์ต่อการทำงานเผยแพร่ศาสนา เพราะจากคนไข้จำนวนมากที่มาหาหมอในแต่ละวัน ถือเป็นโอกาสอันดีที่มิชชันนารีได้จัดกิจกรรมทางศาสนาขึ้นที่โฮสเทลลาลาด้วย ...ให้คนป่วยเหล่านั้นสวดมนต์และอ่านพระคัมภีร์

“ ยอร์ช ฮอสต์ แพลดัส, ชามูเอล เรโนลด์เฮาส์ “บุรุษใจดี”, อ้างถึงใน วิกัลย์ พงศ์พนิตานนท์, “ศาสนากับหมอบรัดเลย์,” หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย (โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วมระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘) หน้า ๑๘-๑๙.

ก่อนที่เขาจะได้ยารักษาโรค เพื่อเป็นการชกแจงผู้ป่วยให้เห็นฤทธิ์เดชของพระเจ้าว่าศักดิ์สิทธิ์ เมื่อสวดมนต์แล้วก็นิยามจะได้หายดี และต่อไปจะได้มีความเชื่อถือในพระเจ้ามาก”

ไม่ว่าจะใช้วิธีการใดก็ตาม แต่ภารกิจของมิชชันนารี ก็จะต้องเอาใจใส่ต่อผู้ที่ทุกข์ยากลำบาก เช่นที่พระคัมภีร์มัดธายกล่าวถึงคำที่พระเยซูตรัสไว้ว่า “...ท่านได้กระทำแก่คนใดคนหนึ่ง ในพวกพ้องของเรา ถึงแม้จะต่ำต้อยเพียงไรก็เหมือนได้กระทำแก่เราด้วย...”^{๙๐} นับเป็นการสะท้อนถึงภารกิจของมิชชันนารีว่า จะต้องช่วยเหลือผู้ที่ตกทุกข์ได้ยาก ซึ่งน่าจะหมายถึงประชาชนทั่วไป มากกว่าชนชั้นปกครอง

อย่างไรก็ตามสำหรับหมอบรัดเลย์แล้ว เห็นได้ชัดถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อชนชั้นนำ ซึ่งหมอบรัดเลย์มักมีความหวังให้ชนชั้นนำชนชั้นนำเหล่านี้เปลี่ยนการนับถือศาสนา ไม่ว่าจะเป็นเจ้าพระยาพระคลัง (สมเด็จพระยามหาประยูรวงศ์) ซึ่งมีความสนใจในวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีวิทยาของตะวันตก มีความสนใจในการศึกษาความรู้ ครั้งหนึ่งเคยปรารภกับบรัดเลย์ว่าไม่เข้าใจว่าทำไมเมื่อขอให้มิชชันนารีคนหนึ่งสอนเรื่องเกี่ยวกับ พฤษศาสตร์ เคมี ภูมิศาสตร์ โลหะวิทยา แล้วถูกปฏิเสธ หรือกรมหลวงวงศาธิราชสนิททำกับกรมหมอนั้นก็มีความคุ้นเคยกับหมอบรัดเลย์มากคนหนึ่ง เจ้าพระยาศรีสุริยวงศ์ (สมเด็จพระยามหาศรีสุริยวงศ์) ซึ่งเคยชวนหมอบรัดเลย์ และหมอบรัดเลย์ให้สอนศาสนาในจังหวัดบุรีรัมย์ได้ หรือกับหม่อมราโชทัยผู้มีรสนิยมตะวันตก เจ้าพระยานคร เจ้าพระยาอภัยรณฤทธิ์ คนไข้ของหมอบรัดเลย์ เจ้าพระยาบดินทรเดชา และกับพระสงฆ์ซึ่งหมอบรัดเลย์ค่อนข้างที่จะทุ่มเททำงานประกาศศาสนาในหมู่พระสงฆ์ เจ้าอาวาสวัดประยูรฯ พระปัญญาชนที่หมอบรัดเลย์พบว่า “ท่านมีความรู้หลายภาษา เช่น สันสกฤต มาเลย์ พม่า และอังกฤษ” ท่านสามารถอ่านพระคัมภีร์ไบเบิลได้ และเข้าใจทั้งหมดด้วย

การแพทย์

สิ่งแรกที่ชักนำให้มิชชันนารีนำวิทยาการสมัยใหม่มาสู่สังคมไทย คือความสนใจของชาวไทยต่อการบำบัดรักษาโรค เพราะเป็นสิ่งที่คนในสังคมไทยแสดงความต้องการอย่างชัดเจน จนกลายเป็นช่องทางให้มิชชันนารีมีความสัมพันธ์กับหมู่คนทั่วไป นับตั้งแต่พระมหากษัตริย์จนถึงสามัญชนด้วยความไว้วางใจ ดังจะเห็นได้จากบันทึกของอาบีล ซึ่งเดินทางมายังกรุงเทพฯ เมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๔ กล่าวว่า “... นับตั้งแต่การมาถึงของพวกเรา จะเห็นได้ว่า การรักษาทาง

^{๙๐} ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๑ (เล่ม ๑๘). (พระนคร : คุรุสภา, ๒๕๐๘), หน้า ๓๕-๓๖.

^{๙๑} กฤษณา รังสิยานันท์ “การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๓๗๑-๒๕๐๐” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๘.

การแพทย์เป็นภาพของกิจกรรมที่ค่อนข้างมาก โดยมีคนจำนวนมากมาขอความช่วยเหลือ...” เช่นเดียวกับหมอบรัดเลย์ที่แม้จะเดินทางเข้ามาในช่วงหลัง แต่ก็เริ่มต้นกิจกรรมการเผยแพร่ศาสนาด้วยวิธีเดียวกัน คือการรักษา และแจกยาให้กับคนไทย นอกจากนี้ยังได้ถ่ายทอดเทคนิควิธีการด้านการแพทย์ไว้หลายประการ เช่น การผ่าตัดครั้งแรกที่วัดประยูรวงศ์ การปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษ^{๑๑}

การผ่าตัดครั้งแรกนี้เกิดขึ้นในงานฉลองวัดประยูรวงศ์ เกิดเหตุการณ์ดอกไม้ไฟ-ไฟพะเนียงที่บรรจุดินดำในกระบอกปืนใหญ่ระเบิด เป็นเหตุให้มีพระภิกษุรูปหนึ่งกระดุกแขนแตก จะต้องตัดแขนออก หมอบรัดเลย์จึงได้ใช้วิชาความรู้ที่มีอยู่ผ่าตัดจนสำเร็จ นับเป็นการผ่าตัดด้วยวิธีการที่ไม่เคยมีแพทย์ไทยทำมาก่อน

ส่วนการปลูกฝีป้องกันไข้ทรพิษนั้น เกิดขึ้นจากในแต่ละปีมีคนเสียชีวิตเพราะโรคนี้เป็นจำนวนมาก ราชสำนักจึงขอให้หมอบรัดเลย์ช่วยรักษา หมอบรัดเลย์ได้คิดค้นวิธีการปลูกฝีเพื่อป้องกันไข้ทรพิษ ถือเป็นคุณประโยชน์ต่อประเทศไทยอย่างมาก เพราะนับจากนั้นก็แทบจะไม่มีผู้ที่ป่วย หรือเสียชีวิตด้วยไข้ทรพิษอีกเลย^{๑๒}

ในยุคสมัยนั้นความรู้ทางการแพทย์นับว่ามีความสำคัญ เพราะคนไทยต้องเผชิญกับโรคระบาดที่ร้ายแรง เช่น อหิวาตกโรค และไข้ทรพิษอยู่เสมอ ขณะที่ยังไม่มีวิธีการป้องกัน และรักษา ก็จะต้องใช้วิธีการหนีไปตั้งถิ่นฐานใหม่ ส่วนอหิวาต์ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “โรคห้า” หรือ “ไข้ป่วง” นั้นก็ทำให้คนตายเป็นจำนวนมาก มีหลักฐานในปีพ.ศ.๒๓๙๒ ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดอหิวาต์ระบาดครั้งใหญ่ มีคนตายทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองใกล้เคียงไม่น้อยกว่า ๔๐๐๐๐ คน เฉพาะในกรุงเทพฯ มีคนเสียชีวิตถึงวันละ ๑๕๐๐ คน สถานการณ์เช่นนี้มีส่วนเร่งเร้าให้มิชชันนารีที่มีความรู้ทางการแพทย์ได้แสดงบทบาทของการรักษาพยาบาล^{๑๓}

^{๑๑} ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่างพ.ศ.๒๓๗๑-๒๔๑๑, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาค วิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๓๒๓, ๓๒๙.

^{๑๒} สุด แสงวิเชียร, “นายแพทย์บริดเลย์กับการนำแพทย์แผนปัจจุบันสู่ประเทศสยามในสมัยรัตนโกสินทร์,” ใน หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย (โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วมระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘) หน้า ๘-๙.

^{๑๓} กฤษณา รังสิยานันท์ “การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย พ.ศ.๒๓๗๑-๒๕๐๐,” หน้า ๔๒.

อย่างไรก็ตามภารกิจด้านการแพทย์ของมิชชันนารีถือเป็นกิจกรรมหนึ่งในการเผยแผ่ศาสนาด้วย เช่นกรณีที่หมอบรัดเลย์ให้คนไข้สวมมนต์อันวอนพระเจ้าตามคำบอกก่อนที่จะให้กินยา โดยอ้างว่า พระเจ้าจะช่วยบันดาลให้โรคร้ายหายขาดได้ ซึ่งวิธีการนี้หมอบรัดเลย์เชื่อว่า จะช่วยให้เกิดความเลื่อมใสในพระเจ้าที่ละน้อยๆ^{๑๔}

นอกจากนี้ใน หนังสือครุภักดิ์รักษา ซึ่งหมอบรัดเลย์พิมพ์ขึ้นถวายเป็นรัชกาลที่ ๓ เมื่อปี พ.ศ.๒๓๙๔ ซึ่งไม่เพียงแต่จะมีเนื้อหาเกี่ยวกับสุติศาสตร์แผนตะวันตก แต่ยังได้ใส่ความเชื่อทางศาสนาไว้ในการอธิบายด้วย

...อันความเจ็บป่วยเวทนาเมื่อคลอดนั้น, เป็นธรรมดามาแต่แม่หญิงในเคิม, เพราะแม่หญิงคนที่เปนแม่เคิมมนุษย์ทั้งปวงนั้น, ได้กระทำผิดต่อพระยะโฮวาเจ้าผู้สร้างมนุษย์. แม่หญิงนั้นลอบลักกินผลไม้ที่พระเจ้าห้ามพระเจ้าจึงลงอาญา, สรวบสรรให้หญิงนั้นคลอดยากลำบากเวทนานัก หญิงทั้งปวงที่เป็นลูกหลานเหลนเชื้อสายต่อๆกันมา, ก็พลอยผิดพลอยเปนบาป, ความแม่หญิงนั้นทุกคนๆ เขาจึงได้คลอดยากลำบากเวทนาทุกคนๆจะเป็นเช่นนี้ตลอดไปสิ้นโลกย์...^{๑๕}

จะเห็นได้ว่า แม้แต่เรื่องการแพทย์ มิชชันนารีก็ยังผูกโยงไปถึงความเชื่อในคริสต์ศาสนา บนพื้นฐานของความคิดที่ว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก และสร้างความเจริญในสังคม ซึ่งก็รวมถึงวิทยาการทางการแพทย์ด้วย

การศึกษา

การก่อตั้งโรงเรียน ถือว่ามีความสำคัญต่อมิชชันนารีในการเผยแผ่คริสต์ในทำนองเดียวกับ การให้ความช่วยเหลือด้านการแพทย์ กล่าวคือ มิชชันนารีเชื่อว่า การศึกษาแบบตะวันตก เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพต่อการเตรียมจิตใจ และความคิดของคนไทย สำหรับอารยธรรมตะวันตก และคริสต์ศาสนา ความกระตือรือร้นของเจ้านายไทย โดยเฉพาะเจ้าฟ้ามงกุฎ ในการแสวงหาความรู้ด้านวิทยาศาสตร์ ทำให้หมอบรัดเลย์มั่นใจว่า วิทยาศาสตร์จะต้องเป็นเครื่องมือสื่อถึงความ "สัจจะ" ของคริสต์ศาสนา ไปถึงจิตใจชาวพุทธได้อย่างทรงพลังยิ่ง ด้วยเหตุนี้หมอบรัดเลย์จึงสร้างหอทดลองขึ้น เพื่อให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์แก่เจ้านาย

^{๑๔} นายหนนวน , หมอบรัดเลย์กับกรุงสยาม, หน้า ๒๒

^{๑๕} บรัดเลย์, คัมภีร์ครุภักดิ์รักษา, แปลย่อความออกจากคัมภีร์ครุภักดิ์รักษาแห่งแพทย์หมอบรัดเลย์, อ้างใน วิภักดิ์ พงศ์พนิตานนท์ "ศาสนากับหมอบรัดเลย์", หน้า ๙.

ขณะเดียวกันก็ได้ริเริ่มก่อตั้งโรงเรียนชาย เพื่อให้ความรู้ในด้านวิทยาศาสตร์ ภาษา อังกฤษ ท่ามกลางความไม่ไว้วางใจของผู้ปกครอง ที่เกรงว่า มิชชันนารีจะล้างสมองเยาวชนให้เกลียดชังศาสนาของบรรพบุรุษ

อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมามีมิชชันนารีก็สามารถโน้มน้าวให้ชาวสยามยอมรับในคุณประโยชน์ของโรงเรียน ขณะที่โรงเรียนก็ได้ละเลยการเผยแพร่คริสต์ศาสนาต่อนักเรียน

พื้นฐานความเข้าใจที่มีต่อประวัติชีวิต การเข้ามายังดินแดนสยาม และการดำเนินภารกิจของมิชชันนารี ถือเป็นข้อมูลที่จะช่วยสะท้อนความคิด ทศนคติ และความเชื่อของมิชชันนารี ที่มีต่อศาสนา และสังคมไทยได้ อันจะนำไปสู่การอธิบายถึงการนำเสนอวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีได้อย่างชัดเจน ในฐานะที่มิชชันนารีนั้น เป็นชาวตะวันตก และมีภารกิจหลักคือการจูงใจให้คนในสังคมไทยเข้ารับ

๒. มิชชันนารีกับแนวคิดจักรวรรดินิยม

กรอบแนวคิดจักรวรรดินิยม

ขณะที่ยุโรปก้าวเข้าสู่ยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการใช้เครื่องจักรในการผลิตแทนแรงงานคน ก่อให้เกิดความต้องการวัตถุดิบ รวมทั้งตลาดจำนวนมาก แนวความคิดในการขยายลัทธิจักรวรรดินิยมก็ได้เริ่มต้นขึ้น โดยเฉพาะยุโรปตะวันตก และอเมริกานั้น การเปลี่ยนโฉมหน้าไปเป็นมหาอำนาจอุตสาหกรรม ทำให้การขยายอำนาจสู่ดินแดนโพ้นทะเล จากที่เคยมีเพียงความต้องการทางการค้าและการลงทุน ได้ขยายขอบเขตไปสู่การเข้าแทรกแซงในประเทศต่างๆ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลายเป็นเป้าหมายสำคัญที่มหาอำนาจตะวันตกต้องการเข้ามาลงทุนอุตสาหกรรม นำวัตถุดิบป้อนโรงงาน หาดตลาดระบายสินค้าสำเร็จรูป และแสวงหาโอกาสสำหรับการลงทุน ท่ามกลางความไม่ไว้วางใจกันเองในหมู่ประเทศมหาอำนาจ การแข่งขันของมหาอำนาจตะวันตกจึงมิได้จำกัดอยู่เพียงแค่การเข้าแสวงหาผลประโยชน์เล็กน้อยๆ อีกต่อไป หากแต่มีความมุ่งหมายที่จะเข้ายึดครองเอเชียอาคเนย์อย่างเด็ดขาด การขยายพรมแดนของมหาอำนาจตะวันตกในภูมิภาคนี้จึงมีเหตุปัจจัยทางการเมืองเข้ามามีความสำคัญแทนที่เหตุปัจจัยทางเศรษฐกิจเช่นในอดีต

ประเทศไทยแม้จะมีการติดต่อสัมพันธ์กับชาติตะวันตกมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเฉพาะในสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ซึ่งเป็นระยะที่การค้ากับต่างประเทศของไทยเจริญสูง

สุด และได้สิ้นสุดลงด้วยการกวาดล้างชาวยุโรปจากเหตุผลทางการเมืองในสมัยพระเพทราชา อันเป็นผลให้ไทยยุติความสัมพันธ์ทางการทูตกับทุกประเทศในยุโรปนับจากนั้น แต่การที่ชาวยุโรปได้หวนกลับมาติดต่อค้าขายกับไทยอีกครั้งในสมัยสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้น มีลักษณะที่ต่างไปจากเดิมอย่างสิ้นเชิง เนื่องจากการเข้ามาติดต่อสัมพันธ์ของชาติตะวันตกในครั้งนี้อยู่บนพื้นฐานของการเปลี่ยนแปลงด้านการปฏิวัติอุตสาหกรรม

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ไทยเผชิญกับความกดดันของจักรวรรดินิยมตะวันตกเป็นครั้งแรก เมื่อพม่าซึ่งมีเขตแดนติดต่อกับไทย และเคยเป็นคู่ปรับทำสงครามขั้วเดียวกันมานาน กลับต้องพ่ายแพ้แก่อังกฤษ เหตุการณ์เช่นนี้ก่อให้เกิดความวิตกกังวลต่อราชสำนักไทย เพราะการที่อังกฤษสามารถเอาชนะพม่าได้ ย่อมแสดงถึงความสามารถและความมีประสิทธิภาพทั้งด้านกำลังคนและกำลังอาวุธของอังกฤษว่ามีเหนือกว่าพม่ามาก ซึ่งหากอังกฤษจะหาเหตุรบกับไทย ไทยก็อาจไม่อยู่ในฐานะที่จะสามารถสู้รบด้วยได้^{๖๖}

ผลของจักรวรรดินิยมได้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขนานใหญ่ในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ จะเห็นได้จากที่ประเทศเพื่อนบ้านของไทยต้องตกเป็นอาณานิคมภายใต้การปกครองของมหาอำนาจตะวันตกจนหมดสิ้น ส่งผลให้ฝ่ายไทยเกิดความเกรงกลัวในอำนาจของอังกฤษอย่างมาก และยอมทำสัญญาไมตรีด้วยอย่างรีบด่วน^{๖๗}

สนธิสัญญาฉบับแรกของไทยกับอังกฤษเกิดขึ้นจากร้อยเอกเฮนรี เบอร์นี ทูตของอังกฤษเข้ามาขอทำสัญญากับไทย โดยมีจุดประสงค์สำคัญด้านการเมือง และการค้า ในเรื่องการเมืองนั้น อังกฤษต้องการชักชวนให้ไทยเข้าเป็นพันธมิตรกับอังกฤษ ซึ่งขณะนั้นอังกฤษกำลังทำสงครามกับพม่า ส่วนเรื่องการค้านั้น อังกฤษต้องการให้ไทยลดอัตราค่าภาษี และให้สิทธิแก่พ่อค้าอังกฤษในการซื้อขายสินค้าได้เสรีขึ้น ทั้งนี้เบอร์นีใช้เวลาในการเจรจากับราชสำนักไทยเป็นเวลาประมาณ ๕ เดือน ในที่สุดก็ได้มีการลงนามในสนธิสัญญา เมื่อวันที่ ๒๐

^{๖๖} ตรีราช สุวรรณานนท์ “ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของไทยหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง ปี พ.ศ.๒๓๙๘-พ.ศ.๒๔๕๓” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๑๙) หน้า ๓๕-๓๖.

^{๖๗} ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัยพ.ศ.๒๓๕๒-๒๔๗๕ (ด้านสังคม), (พระนคร : ศิลปาบรรณการ, ๒๕๑๗), หน้า ๒๐๘.

มิถุนายน พ.ศ.๒๓๖๕ เรียกว่า สนธิสัญญาเบอร์นี ประกอบด้วยสนธิสัญญา ๒ ฉบับ คือสัญญาทางราชไมตรี ๑๔ ข้อ และสัญญาทางการพาณิชย์ ๖ ข้อ^{๑๔}

อย่างไรก็ตามสนธิสัญญาฉบับแรกที่อังกฤษทำไว้กับไทยนี้ แม้จะเกิดจากความหวาดกลัวของไทยต่อกรณีการชนะสงครามของอังกฤษก็ตาม แต่กล่าวได้ว่า เป็นสนธิสัญญาที่เสมอกัน เพราะไทยยังคงมีอำนาจอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ทุกประการ

หลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับแรกกับอังกฤษแล้ว ในปีพ.ศ.๒๓๗๖ สหรัฐอเมริกาได้ส่ง เอ็ดมันด์ โรเบิร์ตส์ (Edmund Roberts) เข้ามาเจรจาทำสนธิสัญญากับไทยบ้าง ซึ่งฝ่ายไทยได้ให้การต้อนรับด้วยไมตรียิ่ง และตกลงทำสนธิสัญญาในเวลาอันรวดเร็ว ด้วยหวังว่าสหรัฐอเมริกาจะเข้ามาถ่วงดุลอำนาจของอังกฤษ ขณะที่ข้อเสนอของสหรัฐอเมริกาก็มิได้เกินเลยไปจากข้อตกลงที่อังกฤษทำไว้กับไทยแต่อย่างใด

อย่างไรก็ตามปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวตะวันตกอีกด้วย สาเหตุสำคัญเกิดจากการกระทำอันไม่เหมาะสมของ โรเบิร์ต ฮันเตอร์ (Robert Hunter) หรือนายหันเตอร์ พ่อค้าอังกฤษที่เข้ามาค้าขายอยู่ในประเทศไทยจนได้รับความสนิทสนมและได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงอาวุธวิเศษประเทศพานิช โดยฮันเตอร์ได้ก่อเรื่องชุนเคืองแก่ฝ่ายไทยหลายเรื่องด้วยกัน เช่น กรณีที่ฮันเตอร์พยายามจะขายเรือกลไฟชื่อเอ็กซ์เพรสให้กับไทยด้วยราคาแพง ไทยไม่ยอมซื้อ ฮันเตอร์โกรธมากจึงพุดจาก้าวร้าวเจ้าหน้าที่ไทย อีกเรื่องหนึ่ง คือการที่ฮันเตอร์ลักลอบค้าฝิ่นซึ่งเป็นของต้องห้าม รวมทั้งมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมอีกหลายประการ ในที่สุดพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯจึงให้ขับฮันเตอร์ออกจากประเทศไทย ฝ่ายฮันเตอร์เมื่อถูกไล่ออกจากประเทศ ก็ได้ขู่ว่าจะฟ้องรัฐบาลอังกฤษให้เข้ามาชำระความ จึงทำให้ไทยต้องเตรียมการป้องกันการคุกคามของอังกฤษโดยการซ่อมแซม และสร้างป้อมปราการ ซึ่งนับได้ว่าเหตุการณ์ของฮันเตอร์มีส่วนสำคัญที่ทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อชาวต่างชาติ

เมื่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกาเห็นว่าการค้าของตนไม่ได้รับผลประโยชน์เท่าที่ควร จึงต้องการที่จะขอให้รัฐบาลไทยขจัดกฎเกณฑ์ที่เป็นอุปสรรคต่อการค้า โดยสหรัฐอเมริกาได้ส่ง โจเซฟ บัลเลสเตียร์ (Joseph Balestier) เข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทยในปีพ.ศ.๒๓๙๒ แต่การที่สหรัฐอเมริกาส่งบัลเลสเตียร์เข้ามาเจรจากับไทยในครั้งนี้ กลับทำให้คนไทยเกิดทัศนคติที่

^{๑๔} จริยาวรรณ อภรณ์รัตน์, "ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔) หน้า ๑๐.

ไม่ดีต่อชาวตะวันตกมากยิ่งขึ้น เพราะบัลเลสเตียร์เป็นคนจนเฉียววูวาม จึงประสบความล้มเหลวตั้งแต่ยังไม่ได้เริ่มต้นก็ว่าได้ ทั้งนี้เมื่อถูกปฏิเสธ บัลเลสเตียร์ได้กล่าวหาว่า ขุนนางไทยคูหมีนประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา และขู่จะฟ้องรัฐบาล เช่นเดียวกับอังกฤษที่ส่งเซอร์เจมส์ บรู๊คเข้ามาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทยเมื่อปีพ.ศ.๒๓๙๓ แล้วไม่ประสบความสำเร็จ^{๙๙} สร้างความโกรธเคืองให้กับเซอร์เจมส์ บรู๊ค เนื่องจากการเข้าเจรจาในครั้งนี้ถูกฝ่ายไทยบอกรัดข้อเสนอกทุกข้อ และไม่มีโอกาสแม้แต่จะได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงเสนอให้รัฐบาลอังกฤษดำเนินการขึ้นเด็ดขาดกับไทย ในฐานะที่หมิ่นราชทูตของสมเด็จพระนางเจ้าวิคตอเรีย^{๑๐๐}

พฤติกรรมของทูตทั้งสองนี้ อาจกล่าวได้ว่า เป็นภาพสะท้อนของกระแสจักรวรรดินิยมที่มักแสดงแสนยานุภาพของตน เพื่อให้ประเทศที่ด้อยกว่ายำเกรง และยอมดำเนินการตามข้อเสนอ โดยที่ชาติตะวันตกมักมองว่าอำนาจของตนยิ่งใหญ่กว่าชาติอื่นๆ โดยเฉพาะประเทศทางแถบเอเชียอาคเนย์ ทั้งนี้ยังมีการเจรจาทางการทูตอีกหลายครั้งที่ทูตจากชาติตะวันตกแสดงออกถึงความก้าวร้าว และคุกคามชนชั้นสูงของไทย

อย่างไรก็ตามหลังจากเปลี่ยนแผ่นดิน เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ได้กล่าวถึงเรื่องนี้ในพระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “ราชทูตก็ได้เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งสองคราว การซึ่งราชทูตมาทั้งสองครั้งนี้ ทางพระราชไมตรีเป็นที่ร้าวรานมัวหมองอยู่มาก” เหตุที่รัชกาลที่ ๔ มีท่าทีที่ยอมอ่อนข้อให้ชาวต่างชาติมากกว่ารัชกาลก่อน เกิดจากเห็นตัวอย่างการที่ประเทศจีนถูกโจมตี เพราะไม่ยอมให้อังกฤษส่งฝิ่นเข้าไปขายในประเทศ จนในที่สุดรัฐบาลจีนต้องปฏิบัติตามความปรารถนาของอังกฤษ ทั้งที่จีนเป็นประเทศที่ใหญ่โต เมื่อเทียบกับไทย จีนมีทั้งเนื้อที่ และกำลังรบเก่งกาจกว่าไทยหลายเท่า กลับยังสู้อังกฤษไม่ได้ จึงไม่เห็นทางที่ไทยจะชนะอังกฤษได้หากเกิดสงครามกันขึ้น

ดังนั้นเมื่อเซอร์จอห์น เบาริ่ง ได้รับมอบหมายให้เดินทางเข้ามาเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาอีกครั้ง คราวนี้ได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยมีพระราชหัตถเลขาแสดงความยินดีที่ได้เป็น “เซอร์” ด้วย อย่างไรก็ตามก่อนเดินทางเข้ามาเซอร์จอห์น เบาริ่งได้รับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการทำหนังสือสัญญาจาก ลอร์ด คลาเรนดอน (Lord Clarendon) เสนาบดีว่าการต่างประเทศของอังกฤษขณะนั้นว่า

^{๙๙} ภารดี มหาขันธ์ รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ(พ.ศ.๒๓๙๔-๒๔๗๕), (ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๔) หน้า ๑๔-๑๕.

^{๑๐๐} ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัยพ.ศ.๒๓๕๒-๒๔๕๓ (ด้านสังคม), หน้า ๒๒๙.

ให้มีข้อความเกี่ยวกับเอกสิทธิทางการศาลของคนอังกฤษ ให้ถือภาษาอังกฤษเป็นสำคัญในการตีความหมายของข้อความในสนธิสัญญา ให้ระบุอำนาจในการขอแก้ไขสนธิสัญญาเมื่อสัญญาหมดอายุ ให้มีข้อความระบุสิทธิแห่งชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์อย่างยิ่ง (Most-favoured nation Clause) ให้ประโยชน์อันจะพึงได้ต่อคนชาติอังกฤษ ขยายไปถึงคนในรัฐต่างๆ ที่เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษเท่าเทียมกัน และรักษาสีทธิของคนในเมืองขึ้นของอังกฤษ อย่าให้ต้องเสียเปรียบแก่คนในบังคับไทย^{๒๑}

ข้อเสนอแนะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ต่ออังกฤษเพียงฝ่ายเดียว โดยไม่ได้คำนึงถึงความคิดเห็นของไทย และไม่ได้มีท่าทีของความเป็นมิตร ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการที่อังกฤษมีอำนาจเหนือจีน และพม่า ยิ่งทำให้อังกฤษทรงในอิทธิพลของตน จึงไม่เกรงกลัวประเทศอื่นใด

ขณะที่ทูตสหรัฐอเมริกาที่มีปฏิริยาที่ไม่ดีต่อเจ้านายไทยเช่นกัน เมื่อเทอาเซนต์ แฮร์ริส เข้ามาขอเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาที่อเมริกาเคยทำไว้กับไทย เพื่อให้เกิดประโยชน์กับฝ่ายอเมริกาเท่าเทียมกับของอังกฤษ แต่การเจรจาช้าเวลานาน แฮร์ริสเขียนในบันทึกประจำวันของเขาอย่างรุนแรงว่า

ข้าพเจ้าหวังว่า ความลำบากยุ่งยากกับมนุษย์ที่หลอกลวง สามานย์ และซื่อเลวคดชาวเหล่านี้ คงจะยุติลงเสียที การโกหกปกคลุมเป็นระเบียบข้อบังคับของที่นี่ตั้งแต่พระเจ้าแผ่นดินไปจนถึงราษฎรสามัญ ความจริงไม่เคยนำมาใช้ ตราบใดที่ข้าจะหลีกเลี่ยงเสียได้ ชาติที่เต็มไปด้วยข้า...ข้าพเจ้าไม่เคยพบคนเช่นนี้เลย และหวังว่าจะไม่ต้องถูกส่งมาที่นี่อีก วิธีการที่เหมาะสมในการที่จะเจรจาติดต่อกับไทยคือส่งเรือรบที่กินน้ำลึกไม่เกิน ๑๖ นิ้ว เข้ามาสัก ๒-๓ ลำ ให้มาถึงในเดือนตุลาคม(ตอนที่น้ำขึ้นสูงสุด) แล้วแล่นเข้ามาสู่กรุงเทพฯ ในทันทีที่ยิงสลุดให้ ถ้าทำอย่างนี้ การทำสัญญาที่ข้าพเจ้าใช้เวลาเป็นสัปดาห์ก็จะกินเวลาเพียงไม่กี่วัน^{๒๒}

^{๒๑} M.L.Manich Jumsai, "King Mongkut and Sir John Bowring" (Monkut to Sir. John Bowring dated 18th July 1854), pp. 40-41. อ้างถึงใน ไพจิตร ไหลงาม "ความคิดทางการเมืองแบบประชาธิปไตยและการปรับตัวของรัฐ ระหว่าง ๒๓๙๘-๒๔๗๕, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตสาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, หน้า ๘๐.

^{๒๒} แอ็บบ็อด โลว์ มอฟเฟ้ท, แผ่นดินพระจอมเกล้า, แปลโดย นิจ ทองโสภิต (สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๐๖.

เห็นได้ชัดว่าตลอดช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น มหาอำนาจตะวันตกได้ขยายอิทธิพลเข้ามาในประเทศไทย โดยแสดงบทบาทของการคุกคาม และมีการข่มขู่ เพื่อให้ไทยลงนามในสนธิสัญญาที่ไม่เสมอภาคกัน โดยเฉพาะในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมหาอำนาจตะวันตกเช่นอังกฤษ และฝรั่งเศส สามารถยึดครองดินแดนในเอเชียอาคเนย์ได้หลายประเทศ ก็ยิ่งวางตัวเป็นประเทศมหาอำนาจเข้ารุกรานประเทศอื่น เช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกา แม้จะไม่ได้ล่าอาณานิคม แต่ในฐานะของชาติที่เจริญ ได้มีปฏิภิกิริยาต่อไทยในลักษณะของประเทศที่มีสถานะสูง แสดงความก้าวร้าวต่อประเทศที่ด้อยความเจริญ

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมือง

ขบวนการปฏิวัติทางสังคมจำนวนมาก มีหลักการและพื้นฐานมาจากศาสนา ไม่ว่าจะเป็นที่ยุโรป อเมริกาใต้ แอฟริกา หรือเอเชีย โดยขบวนการเหล่านี้มีลักษณะทางศาสนา ด้วยการอ้างถึงโลกเหนือธรรมชาติ ซึ่งได้รับการคล้อยจากศาสนาจนเกิดความตื่นตัว มีสำนึกใหม่ทางศาสนา และสังคม^{๒๓}

ความสัมพันธ์แบบรวมศูนย์-บริการ และปัจจัยทางศาสนา

รัฐแคว้นลาลาในอินเดีย เป็นตัวอย่างของการแพร่ขยายคริสต์ศาสนาในเอเชีย เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์แบบรวมศูนย์-บริการ นั่นคือ ความสัมพันธ์แบบอาณานิคม กับประเทศที่ครอบครองอาณานิคมนั้น ความคิดเรื่องการรวมศูนย์-บริการ ได้จากนักคิดอย่าง ชมิร์ อามิน หรือ โยฮัน คาลตุง ที่ใช้แนวคิดดังกล่าว เพื่ออธิบายการครอบงำของสังคมหนึ่งต่ออีกสังคมหนึ่ง

ในเอเชียมีอาณานิคมอยู่สองแบบ แบ่งแยกตามความสัมพันธ์ระหว่างวงการศาสนา และการเมือง แบบแรกคืออาณานิคมของโปรตุเกส ซึ่งมีศาสนาเป็นอุดมการณ์ แบบที่สอง คืออาณานิคมของอังกฤษ ที่ศาสนาไม่มีบทบาทเป็นอุดมการณ์ แต่ศาสนาก็ถูกใช้ในฐานะเป็นสถาบัน เพื่อผลประโยชน์ของผู้ครอบครองอาณานิคม ดังนี้

๑ แบบอาณานิคมโปรตุเกส และสเปน

ผู้แสวงหาอาณานิคมกลุ่มแรกในเอเชียคือ โปรตุเกส และสเปน มีความต้องการผลผลิตจากตะวันออก ทำให้พ่อค้าโปรตุเกสพยายามค้นหาทางออกทางทะเลเพื่อไปสู่ดินแดนตะวันออก ขณะที่อุดมการณ์ที่เด่นในยุคนั้น เป็นอุดมการณ์ทางศาสนา ซึ่งสนับสนุนแนวความคิดที่ว่า กษัตริย์ได้รับอำนาจและสิทธิจากพระเจ้า ระบบระเบียบทางสังคมที่เป็นอยู่เป็นพระประสงค์ของ

^{๒๓} ฟรังซัวส์ ฮูตาร์ท, ศาสนากับสังคมเอเชีย, แปลโดย บัณฑิต อ่อนคำ และเสรี พงศ์พิศ (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเสรีธรรมโกเศศ-นาคะประทีป, ๒๕๒๔), หน้า ๑๗-๓๗.

พระเจ้า ส่วนผู้ที่ไม่มีอำนาจ ถูกกดขี่ ก็ได้รับการชดเชยด้วยคำมั่นสัญญาว่า จะได้รับความสุขในชีวิตหน้า

ศาสนาได้ให้ความชอบธรรมแก่การครอบครองอาณานิคมต่างๆ ผู้มีอำนาจปกครองที่เป็นคาทอลิก ได้รับสิทธิที่จะพิชิตครอบครอง และปกครองดินแดนของพวกนอกรีตศาสนา ซึ่งเห็นได้ชัดว่า ในสังคมที่มีอุดมการณ์คริสต์ศาสนา จะได้รับการสนับสนุน และความชอบธรรมต่อการใช้อำนาจต่างๆ จากการอธิบายทางศาสนา โดยเชื่อว่าอำนาจการครอบครองอาณานิคมนั้นเป็นเทวสิทธิ์ ที่จะได้รับการยอมรับ และได้รับความชอบธรรม ถ้าผู้นำทุกระดับมีอุดมการณ์เดียวกัน ทั้งนักษัตริย์ และบรรดาขุนนางในท้องถิ่นจึงต้องเป็นคาทอลิก เพื่อรักษาอภิสิทธิ์ของตนไว้

โปรตุเกสพยายามอย่างยิ่งที่จะล้มเลิกศาสนาของชนพื้นเมือง เช่น ทำลายวัดโบสถ์ กักขังบุคลากรทางศาสนา (พระ ภิกษุ) และนำเอาเครื่องหมายต่างๆทางคริสต์ศาสนาเข้าไปแทนที่

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ในการแสวงหาอาณานิคมนั้น เหตุผลสำคัญประการหนึ่งคือการเผยแพร่ศาสนา บุคลากรทางศาสนาเป็นผู้ให้คำอธิบายต่างๆ ตามหลักคำสอนทางศาสนาแก่สังคม ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งที่จำเป็นในการรักษาระบบเอาไว้

๒ แบบอาณานิคมอังกฤษและอเมริกัน

การครอบครองอาณานิคมตั้งแต่ศตวรรษที่ ๑๕ ทำให้เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เปลี่ยนแปลงไปอย่างลึกซึ้งในระดับโครงสร้าง เมื่อพิจารณาจากเหตุการณ์ในยุโรปเอง ที่มีการลุกฮือและเกิดความสับสนทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิวัติฝรั่งเศส ส่งผลให้สังคมยุโรปสั่นคลอน ทำให้เกิดอุดมการณ์ "เสรี" ขึ้นมา เกิดการยอมรับในสิทธิมนุษยชน ชนชั้นกลางเข้าไปมีอำนาจทางการเมืองมากขึ้น อุดมการณ์ทางศาสนาค่อยๆถูกลดความสำคัญลงไป ไม่มีการเรียกหาศาสนาเพื่ออธิบายระบบทางสังคมอีกต่อไป

จุดมุ่งหมายหลักในการครอบครองอาณานิคมของอังกฤษ คือการกอบโกยทรัพยากรธรรมชาติเพื่อหาวัตถุดิบสำหรับอุตสาหกรรมของตน

ส่วนคริสต์ศาสนา แม้จะถูกลดความสำคัญลง แต่สถาบันทางศาสนาก็ยังได้รับความคุ้มครอง เพื่อแลกเปลี่ยนกับบริการให้กับอาณานิคมในด้านการศึกษา และสาธารณสุข ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นในการบริหารอาณานิคม ขณะที่กลุ่มคริสต์ศาสนามีจุดมุ่งหมายที่แน่นอนของตนเอง นั่นคือ การเผยแพร่ศาสนาในเอเชีย

ในหลายประเทศ มิชชันนารีต่างชาติ (ทั้งโปรเตสแตนต์ แลคาทอลิก) ไม่เห็นด้วยกับ ขบวนการกู้อิสรภาพ เพราะเกรงว่ารัฐบาลตะวันตก ซึ่งเคยให้การสนับสนุนคณะมิชชันนารีจะ เกิดความไม่พอใจ โดยเฉพาะเมื่อรัฐบาลใหม่ที่ได้รับอิสรภาพนั้น เป็นพวกนอกศาสนา^{๒๔}

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ในการเดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในถิ่นต่างๆของโลก อาจมีความสัมพันธ์โยงใยกันอย่างชัดเจนระบบทางการเมือง ในลักษณะของการสนับสนุนซึ่ง กับและกัน

ความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีกับลัทธิจักรวรรดินิยม

พ่อค้าชาวตะวันตกคนแรกที่มาตั้งรกรากในกรุงเทพฯ คือ โรเบิร์ต ฮันเตอร์ ชาวสกอต ซึ่งทำการค้าขายระหว่างบอมเบย์ สิงคโปร์ ลอนดอน และกรุงเทพฯ ล่วงเข้ามาปีพ.ศ.๒๓๙๙ จึง อนุญาตให้ตั้งกงสุลต่างชาติในดินแดนสยามเป็นครั้งแรก โดยเซอร์จอห์น คาร์ลอส ซิลเวียรา เป็น กงสุลโปรตุเกสคนแรกประจำประเทศไทย ขณะที่มิชชันนารีรายแรกมาเยือนกรุงเทพฯในปี พ.ศ.๒๓๗๑ แต่กว่าที่จะมีการตั้งรกรากอย่างถาวรก็ล่วงเข้าปีพ.ศ.๒๓๗๕

มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ก่อขบวนการขึ้นเมื่อชาวอังกฤษและอเมริกันเริ่มหันมาสนใจ ทำการค้าในเอเชีย อาจกล่าวได้ว่ากัปตันเรือเป็นผู้เปิดทางให้มิชชันนารี และบางครั้งบางคราว กองเรือรบก็อารักขาให้ความปลอดภัยแก่มิชชันนารีด้วย คนอเมริกันเริ่มรู้จักชื่อประเทศสยาม ผ่านทางฝาแฝดอิน-จันที่กัปตันเรือชาวอเมริกันนำกลับไปออกแสดงร่วมกับคณะละครสัตว์ บาร์มันที่ตระเวนอยู่เป็นเวลาหลายปี พ่อค้าและมิชชันนารีต่างก็มองสยามว่าเป็นดินแดนที่อุดม สมบูรณ์เหมาะแก่การค้าขายและการเผยแผ่คริสต์ศาสนา ด้วยความหวังที่ว่า ชนชั้นนำไทยจะมีไมตรีและคบค้าสมาคมกับชาวตะวันตก^{๒๕}

^{๒๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓-๖๕.

^{๒๕} วิลเลียม แอล แบริดเจย์, สยามสามสมัย(จากสายตาหมอบรัดเลย์), แปลโดย ชาญญา ผลอนันต์ และเก่งกาจ งามขจรวิวัฒน์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพื่อชีวิต, ๒๕๒๗) หน้า ๑๑.

อาจกล่าวได้ว่า การเริ่มต้นกระบวนการเผยแพร่คริสต์ศาสนาของมิชชันนารีในเอเชีย เริ่มขึ้นพร้อมกับกระบวนการล่าอาณานิคม โดยมีแหล่งกำเนิดจากที่เดียวกัน มีวัฒนธรรมและศาสนาเดียวกัน ทั้งมิชชันนารีและนักล่าอาณานิคม "...มีผิวขาวเหมือนกัน และมาในเรือรุกรานล่าเดียวกัน..."^{๒๖}

หากมองย้อนกลับไปถึงสถานการณ์ในประเทศตะวันตก จะเห็นได้ว่ากำลังอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการปฏิวัติอุตสาหกรรม ซึ่งเป็นปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติทางอารยธรรมทุกๆด้าน เกิดความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เกิดระบบโรงงาน อุตสาหกรรม การเพิ่มจำนวนประชากร การเปลี่ยนแปลงในเมืองใหญ่ ระบบการศึกษาเปลี่ยนเข้าสู่การเรียนรู้ในสาขาใหม่ๆที่นำไปสู่ความก้าวหน้าของวิธีการทางวิทยาศาสตร์ยิ่งขึ้น และเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานสำหรับการใช้ชีวิตในยุคเครื่องจักรกลนี้ ระบบครอบครัวแบบจารีตเริ่มพังทลายลง และเปลี่ยนเข้าสู่ชุมชนแบบสังคมอุตสาหกรรม การขยายตัวด้านจักรกลทำให้มนุษย์มีโอกาสเช่นฆ่าทำลายล้างซึ่งกันได้ง่ายและรวดเร็ว การดำเนินชีวิตธรรมดาทั่วไปถูกทำให้ยุ่งเหยิงเนื่องจากความขัดแย้งทางอาวุธ

สภาพของการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันและวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดความมั่งคั่งเพิ่มพูนขึ้นในเวลาอันสั้น มีการค้นพบอาณาจักรของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติใหม่ ประดิษฐ์กรรมใหม่ๆ การขยายตัวอย่างรวดเร็วด้านอาณานิคมและการค้า รวมทั้งการเปิดดินแดนและพัฒนาดินแดนที่ค้นพบใหม่ นำมาซึ่งสำนึกต่อความคาดหวังและความสำเร็จในอนาคตข้างหน้า อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้ส่งผลต่อคริสต์ศาสนาไม่น้อย โดยได้รับการท้าทายจากความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์และการปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้คนในสังคมตะวันตกเกิดความเชื่อมั่นในตัวเอง และไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาการนำทางของศาสนาเช่นแต่ก่อน นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมจารีต ไปสู่สังคมแบบอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับศาสนาลดน้อยลงไปหรือแทบจะไม่มีโอกาสเลย

ในทางกลับกันความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกได้มีส่วนทำให้คริสต์ศาสนาแผ่ขยายไปยังส่วนต่างๆของโลก โดยการนำของ "มิชชันนารี" ที่เกิดจิตสำนึกในความยิ่งใหญ่ของคริสต์ศาสนา ว่าเป็นที่มาของความเจริญทางอุตสาหกรรม ความรู้ใหม่ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จิตสำนึกนี้กระตุ้นให้มิชชันนารีนำคริสต์ศาสนาไปเผยแพร่ยังที่ต่างๆ โดยแผ่กระจายไปพร้อมกับความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีด้านคมนาคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นการขยายไปพร้อมกับการขยายตัวด้านการค้า และลัทธิจักรวรรดินิยมตะวันตก ซึ่งสนับสนุนมิชชันนารีให้

^{๒๖} ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, "การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย : ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์(ระหว่างพ.ศ.๒๓๗๑-๒๔๑๑)", หน้า ๑๔๖.

ปฏิบัติงานได้ด้วยการอุดหนุนทางการเงิน และการคุ้มครองความปลอดภัย อาจกล่าวได้ว่า การขยายตัวของมิชชันนารีในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นผลที่เอื้อประโยชน์มาจาก "สันติสุขที่อยู่ภายใต้การปกครองของอังกฤษ" (Pax Britannica) และสัญลักษณ์ต่างๆที่มีความหมายเดียวกันในดินแดนสหรัฐอเมริกา

สำหรับสหรัฐอเมริกา เมื่อมิชชันนารีอเมริกันเดินทางเข้ามาเผยแผ่คริสต์ศาสนาในประเทศไทย มิชชันนารีถือเป็น "ตัวประสาน" ระหว่างลัทธิจักรวรรดินิยม กับสังคมไทยก็ได้ ซึ่งได้กล่าวถึงไปแล้วก่อนหน้านี้ว่า มิชชันนารีหลายคนเมื่อเข้ามาในสยาม ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเผยแผ่ศาสนา แต่ยังเป็นล่ามแปลสาส์น และข้อตกลงทางการทูต หรือแม้แต่เป็นกงสุลประจำประเทศไทย ซึ่งภารกิจต่างๆเหล่านี้ถือเป็นผู้สื่อกลางในความสัมพันธ์ของชาติตะวันตก กับประเทศไทย

ภารกิจที่มีต่อลัทธิจักรวรรดินิยมนั้น มิชชันนารีอเมริกันมีบทบาทสำคัญร่วมผลักดันให้การเจรจาทำสนธิสัญญาเป็นผลสำเร็จ เช่นกรณีที่ เจ.เอช. เซนต์เลอร์ มิชชันนารีของคณะอเมริกันแบปติสต์ กลับไปสหรัฐอเมริกา แล้วพยายามกระตุ้นให้วุฒิสมาชิกเวสต์เตอร์ และประธานาธิบดีฟิลเมอร์ กดดันให้มีการแก้ไขสนธิสัญญากับไทยอีกครั้ง หลังจากที่เซอร์เจมส์ บรัค ทูตของอังกฤษ และโจเซฟ บัลเลสเดียร์ ทูตสหรัฐอเมริกา ไม่ประสบความสำเร็จในการเจรจากับไทยมาก่อนหน้านี้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ตลอดการเจรจาทางการทูตของโจเซฟ บัลเลสเดียร์นั้น มิชชันนารีมีส่วนรู้เห็นในการเจรจาอยู่มาก อาจเนื่องจากอาศัยอยู่ในประเทศไทยมานาน ทำให้เข้าใจถึงความล้มเหลวของการเจรจาว่า เกิดจากฝ่ายไทยยึดถือธรรมเนียมปฏิบัติของตนเป็นหลักสำคัญ มิชชันนารีจึงพยายามเสนอข้อมูลเกี่ยวกับสังคม และวัฒนธรรม เพื่อให้การเจรจาทางการทูตครั้งใหม่สำเร็จลุล่วงด้วยดี

นอกจากนี้ยังมีมิชชันนารีอีกหลายคนที่มีส่วนร่วมในการเจรจาทำสนธิสัญญา เช่น มัททูน เข้าเป็นล่ามให้ในการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาของสหรัฐอเมริกา และเป็นผู้นำเครื่องมงคลราชบรรณาการ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯให้ส่งไปพระราชทานแก่ประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา^{๒๗} ก่อนที่จะดำรงตำแหน่งกงสุลอเมริกาประจำประเทศไทย ขณะที่หมอสมิชก็มีภารกิจในทำนองเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมิชชันนารีอเมริกัน และลัทธิจักรวรรดินิยมเป็นไปในลักษณะของการเกื้อกูลกัน ขณะที่มิชชันนารีได้รับเงินสนับสนุน และความปลอดภัยจากประเทศแม่ และลัทธิจักรวรรดินิยม มิชชันนารีก็ตอบแทนด้วยการร่วมผลักดันให้เกิดความสำเร็จในข้อ

^{๒๗} แอ็บบีออต โลว์ มอฟแฟ็ท, แผ่นดินพระจอมเกล้า, หน้า ๑๑๕.

สัญญาที่เป็นประโยชน์กับชาติตะวันตก ลักษณะของการเอื้อหนุนกันนี้เห็นได้ชัดเมื่ออังกฤษส่งเซอร์จอห์น เบาริ่ง เข้ามาเจรจาทางการทูตเพื่อขอแก้ไขสนธิสัญญากับไทย มิชชันนารีได้เข้าไปมีส่วนร่วมเป็นล่ามแปลในการเจรจาครั้งนี้ด้วย ซึ่งเชื่อว่ามิชชันนารีคงขอผลประโยชน์จากเบาริ่งเกี่ยวกับข้อตกลงให้มีการยกเลิกข้อห้ามในการเดินทางไปต่างๆของมิชชันนารี เพราะก่อนหน้านี้เคยมีข้อบังคับจากฝ่ายราชสำนักไทย เนื่องจากเกรงมิชชันนารีจะออกไปเผยแพร่คริสต์ศาสนาเกินขอบเขต^{๒๔}

จากแนวคิดจักรวรรดินิยม และลักษณะความสัมพันธ์ของมิชชันนารีกับจักรวรรดินิยมดังกล่าวข้างต้น เป็นแนวคิดที่สำคัญในการทำความเข้าใจพื้นฐานทางสังคมในขณะนั้น ซึ่งจะช่วยให้ภาพที่ชัดเจนขึ้นเกี่ยวกับอิทธิพลของชาติมหาอำนาจตะวันตกที่แผ่ขยายเข้ามาในดินแดนสยาม โดยเฉพาะตัวมิชชันนารี ซึ่งเป็นผู้ที่เสนอนวัตกรรมผ่านหนังสือพิมพ์ อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทั้งนี้หากสามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานะของมิชชันนารี ซึ่งน่าจะมีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันกับความมีอำนาจของชาติตะวันตกได้ ก็จะช่วยสร้างความกระจ่างเกี่ยวกับการเสนอนวัตกรรมของชาติตะวันตก กับความสัมพันธ์ที่มีต่อสังคมไทย ตลอดจนบทบาทในการเสนอนวัตกรรมผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีได้อย่างลึกซึ้ง

๓. การเผยแพร่แนวความคิดตะวันตก

ทฤษฎีการเผยแพร่นวัตกรรม

การเสนอเรื่องราวต่างๆของมิชชันนารีซึ่งถือว่าเป็น “สิ่งใหม่” สำหรับสังคมไทยนั้นคงไม่อาจมองข้ามกรอบแนวคิด “การเผยแพร่นวัตกรรม” ไปได้

หากพิจารณาในเชิงความหมาย นวัตกรรม หมายถึง ความคิดใหม่ การปฏิบัติใหม่ หรือสิ่งใหม่ที่สมาชิกในสังคมเห็นว่า หรือนึกว่าเป็นของใหม่ คือเป็นของใหม่ในลักษณะนามธรรม ไม่ใช่ในลักษณะรูปธรรม ใหม่ในที่นี้ไม่ได้หมายถึงความรู้ใหม่จริงๆ คนอาจเคยได้ยินเกี่ยวกับนวัตกรรมมาก่อน แต่ยังไม่เกิดทัศนคติในทางที่ชอบหรือไม่ชอบนวัตกรรมนั้น ถ้าเราสังเกตให้ดีจะเห็นว่าความคิด อุดมการณ์ และประติษฐกรรมทุกอย่างล้วนแล้วแต่เคยเป็นนวัตกรรมมาแล้วทั้งสิ้น

^{๒๔} ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, “การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่าง พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๔๑๑”, หน้า ๒๙๐-๒๙๒.

นวัตกรรมส่วนใหญ่ (แต่ไม่ใช่ทั้งหมด) มีส่วนประกอบสองส่วนด้วยกัน คือ ส่วนที่เป็นความคิด และส่วนที่เป็นวัตถุประสงค์หรือรูปร่าง นวัตกรรมทุกชนิดจะต้องมีส่วนที่เป็นความคิด แต่มีนวัตกรรมจำนวนไม่น้อยที่ไม่มีส่วนที่เป็นวัตถุประสงค์หรือรูปร่าง นวัตกรรมที่มีแต่ส่วนที่เป็นความคิด ไม่สามารถที่จะถูกยอมรับในความหมายเดียวกันกับนวัตกรรมที่มีรูปร่างหรือวัตถุประสงค์ที่สามารถมองเห็นได้ ในกรณีของนวัตกรรมที่มีแต่ส่วนที่เป็นความคิด การตัดสินใจย่อมมีลักษณะเป็นสัญลักษณ์ ตรงกันข้ามกับนวัตกรรมที่มีส่วนประกอบเป็นวัตถุประสงค์หรือรูปร่างด้วยนั้น การตัดสินใจยอมรับจะเป็นลักษณะการยอมรับโดยลงมือกระทำจริงๆ ตัวอย่างของนวัตกรรมที่ต้องการการตัดสินใจที่เป็นสัญลักษณ์ ก็คือปรัชญาทางการเมืองต่างๆ เช่น คอมมิวนิสต์ ประชาธิปไตย

การเผยแพร่ นวัตกรรมเป็นการสื่อสารแบบพิเศษอย่างหนึ่งที่แตกต่างกันจากการสื่อสารแบบอื่นๆ ตรงที่การเผยแพร่ นวัตกรรมเป็นการสื่อสารเพื่อเผยแพร่ความคิดใหม่ หรือวิธีปฏิบัติใหม่ การประดิษฐ์คิดค้น การพัฒนา และการเผยแพร่ นวัตกรรม มีผลกระทบต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมที่เป็นอยู่

แนวความคิดที่สำคัญที่สุดของการสื่อสารเพื่องาน นวัตกรรมคือ การสื่อสารเป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดเสียไม่ได้ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทั้งนี้ กระบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม มี ๓ ขั้นตอนด้วยกัน คือ

๑ การประดิษฐ์ คือ กระบวนการที่ความคิดใหม่ สิ่งใหม่ หรือสิ่งปฏิบัติใหม่ ถูกประดิษฐ์หรือพัฒนาขึ้นมา

๒ การเผยแพร่ คือ กระบวนการที่ความคิดใหม่ สิ่งใหม่ หรือวิธีปฏิบัติใหม่ ถูกถ่ายทอดไปยังสมาชิกในระบบสังคม

๓ ผล คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระบบสังคม เนื่องมาจากการยอมรับหรือปฏิเสธ นวัตกรรม

ความคิดใหม่ สิ่งใหม่ หรือวิธีการปฏิบัติใหม่ จะต้องถูกประดิษฐ์หรือถูกสร้างขึ้นมาเสียก่อน (จากแหล่งภายในหรือแหล่งภายนอกในระบบสังคม) ก่อนที่จะมีผลต่อโครงสร้างของระบบสังคม และต่อบทบาทหรือต่อหน้าที่ของสมาชิกภายในระบบสังคม หลังจากการประดิษฐ์แล้ว นวัตกรรมจะต้องถูกเผยแพร่ไปยังสมาชิกทั้งหมดภายในระบบสังคม เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างและหน้าที่ของระบบสังคมจะเปลี่ยนแปลงก็ต่อเมื่อมีการยอมรับ (หรือปฏิเสธ) นวัตกรรมนั้น^{๒๔}

^{๒๔} E.M. Roger F.F. Shoemaker, Communication of Innovations : A Cross-culture Approach, แปลโดย เสถียร เขยประทับ, การสื่อสารงานนวัตกรรม, (คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑-๔๓.

แหล่งที่มาของการเผยแพร่นวัตกรรม

แบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๑ แหล่งภายในของระบบสังคม โดยสมาชิกภายในระบบสังคมประดิษฐ์ และเผยแพร่ นวัตกรรมเอง ไม่ได้รับอิทธิพล (หรือถ้าได้รับก็ได้รับน้อยมาก) จากแหล่งภายนอก แต่เกิดจาก แรงจูงใจ และการริเริ่มจากสมาชิกภายในสังคมเอง แล้วก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม นั้น

๒ แหล่งภายนอกของระบบสังคม โดยที่คนภายนอกระบบสังคมมีอิทธิพลก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงในสังคม ซึ่งอาจเป็นไปทั้งที่ตั้งใจ และที่ไม่ได้ตั้งใจ ที่ไม่ได้ตั้งใจนั้นเกิดจากการที่ สมาชิกภายในระบบสังคมไปเห็นนวัตกรรม หรือได้รับอิทธิพลจากภายนอกสังคม แล้วตัดสินใจ ยอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรมนั้นเองโดยสมัครใจ ซึ่งการได้รับอิทธิพลจากภายนอกนี้เป็นไปโดย ไม่ได้ตั้งใจจากแหล่งภายนอก

ส่วนการเปลี่ยนแปลงสังคมในแบบที่เป็นไปโดยตั้งใจ หรือมีการวางแผนนั้น เป็นการ เปลี่ยนแปลงจากแหล่งภายนอกของระบบสังคม เกิดจากการที่บุคคลภายนอก หรือโดยที่บุคคล ภายนอกเป็นตัวแทนของหน่วยงานพัฒนา วางแผน หรือตั้งใจเผยแพร่ นวัตกรรมให้แก่สมาชิก ภายในระบบสังคม เพื่อบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของบุคคลหรือหน่วยงานพัฒนานั้น

การเผยแพร่ นวัตกรรมเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น มีข้อน่าสังเกตว่า ในระยะที่กลุ่มเป้าหมายยังขาดความรู้ ความเข้าใจ จำเป็นต้องใช้วิธีการเปลี่ยนแปลงโดยตั้งใจ หรือโดยมีการวางแผนจากแหล่งภายนอกของระบบสังคม เมื่อกลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนาให้มีความรู้ มีความ เข้าใจมากขึ้น ในระยะนี้จะมีอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงที่มาจากแหล่งภายในของระบบ สังคมมากที่สุด กลุ่มเป้าหมายจะทราบความจำเป็นที่ต้องมีการเปลี่ยนแปลงเอง และคิดสร้าง นวัตกรรมเพื่อแก้ปัญหาที่กำลังเผชิญอยู่เอง^{๓๐}

^{๓๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑๗-๒๒๑.

การสร้างอุดมการณ์ (Ideology)

ทฤษฎีอุดมการณ์ (Ideology theory)

เมื่อได้ทำความเข้าใจถึงการถ่ายทอดนวัตกรรมแล้ว การที่จะสามารถอธิบายถึงการนำเสนอ นวัตกรรมของมิชชันนารีได้ จะต้องมีความชัดเจนเกี่ยวกับนวัตกรรม ในฐานะ “แนวความคิด” ซึ่งจะอธิบายได้โดยทฤษฎีการสร้างอุดมการณ์ (Ideology Theory)

การให้ความสำคัญเกี่ยวกับ “อุดมการณ์” ในช่วงศตวรรษที่ ๑๙ โดย Karl Marx(๑๙๗๔) เริ่มต้นด้วยการตั้งคำถามเกี่ยวกับอำนาจทางสังคม ที่เข้ามากำหนดความคิดของคน โดยเฉพาะผู้มีสถานะต่ำในสังคมว่า ทำไมจึงยังคงยอมรับสถานะเช่นนั้นอย่างไรข้อโต้แย้งใดๆ

ต้องยอมรับว่า ในสังคมกว่าร้อยปีมาแล้ว การปกครองตามลำดับชั้นถือเป็นหลักเกณฑ์ของการใช้อำนาจ นายทุนใช้อำนาจข่มให้คนงานจำต้องยอมรับในผลประโยชน์เท่าที่เคยได้รับการใช้อำนาจในลักษณะนี้มีมากพบมากในประเทศกำลังพัฒนา เช่น ในอเมริกาใต้ มีการควบคุมการแสดงออกทางความคิดของคนผิวดำ ซึ่งถือเป็นระบบที่ผู้ถูกปกครองจะต้องเป็นฝ่ายอดกลั้น นอกจากนี้อำนาจยังถูกใช้เพื่อปราบปรามผู้ที่แสดงความไม่เห็นด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า อำนาจถูกใช้ในการกำหนดความคิดของคนในสังคม

อุดมการณ์ได้ถูกสร้างขึ้นโดยชนบางกลุ่ม ที่หวังจะครอบครองอำนาจของฝ่ายตนต่อไป ซึ่งเท่ากับว่า อุดมการณ์มีความสัมพันธ์ต่อการดำรงตำแหน่งทางการเมือง และจิตวิทยา โดยที่อุดมการณ์นับว่ามีส่วนสำคัญต่อการดำรงอยู่ของสังคม

ขณะที่สื่อมวลชนได้ถูกใช้ในการสร้างอุดมการณ์เกี่ยวกับการมองโลก โดยสื่อมวลชนให้คำแนะนำ เพื่อก่อให้เกิดการหลอหลอมทางความคิดของคนในสังคม และสร้างความเข้าใจถึงความเป็นอยู่ของสังคมอื่น ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า สื่อมวลชนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต โดยสื่อมวลชนมีส่วนทำให้เกิดความคิดเกี่ยวกับครอบครัวเดี่ยว สร้างความจำเป็นในการทำงานเพื่อแลกกับเงินเดือน สร้างค่านิยมให้คนในสังคมยอมรับและเดินตามกระแสนิยม ด้วยการทำให้เกิดความรู้สึกว่าสิ่งเหล่านี้เป็นสากลที่ยอมรับโดยทั่วไป และไม่จำเป็นต้องตั้งคำถาม^{๓๑}

^{๓๑} Lawrence Grossbery, Ellen Wartella and D.Charles Whitney “Ideology”, Media Making (Mass media in a Popular Culture), (New delhi : Sage Publications) pp. 177-182

ความสัมพันธ์ของอุดมการณ์กับความเป็นจริง

ความเป็นจริง (Reality) คือข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และปราศจากการโต้แย้งใดๆ อีก อย่างไรก็ตาม “ความเป็นจริง” ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละสังคม

Plato กล่าวว่า ความสัมพันธ์ที่มีต่อสภาพแวดล้อม นำพามนุษย์ไปสู่ “ความจริง” โดยมนุษย์อาจเชื่อในสิ่งใหม่ที่พบเห็น เมื่อยังไม่มีความรู้ความเข้าใจ หรือประสบการณ์ต่อเรื่องนั้นๆ มาก่อน ทั้งนี้ Plato ได้ยกตัวอย่างว่า ถ้าคนที่ติดอยู่แต่ในถ้ำ มีเพียงตะเกียงที่ช่วยให้เห็น กำแพงสีดำทึบ เมื่อปรากฏเงาเคลื่อนไหวบนกำแพง ซึ่งเป็นครั้งแรกของการพบเห็น คนเหล่านั้นจะเชื่อว่า เงาที่ปรากฏมีตัวตนจริงๆ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า คนเหล่านั้นมักรวมสิ่งที่พบเห็นกับประสบการณ์ในสิ่งแวดล้อมเดิมเข้าด้วยกัน แล้วเข้าใจว่าทั้งหมดนั้นเป็นความจริง

“ความจริง” นั้น อาจเกิดขึ้นจากการให้ความหมายร่วมกันของคนในสังคม โดยที่ความจริงจะถือเป็นความจริงได้ก็จากการกำหนดโดยโครงสร้างทางสังคม ซึ่งอยู่ภายใต้กระบวนการของความสัมพันธ์ทางอำนาจในสังคม ทั้งนี้ความจริงดังกล่าวจะเชื่อมโยงกับวัฒนธรรม และอุดมการณ์

Marx กล่าวว่า อำนาจในการกำหนดอุดมการณ์ของคนในสังคม มีความสัมพันธ์ต่ออำนาจทางชนชั้น โดยผู้ที่มีอำนาจจะควบคุมความคิดของชนชั้นล่างในสังคม เพื่อให้กระทำตามความมุ่งหมายของตน ทั้งนี้ชนชั้นแรงงานจะถูกกำหนดให้เชื่อใน “ความจริง” เรื่องใดเรื่องหนึ่ง ขณะที่ชนชั้นนายทุนสามารถเลือกให้ความสนใจต่อสิ่งต่างๆ ได้ตามความต้องการ และให้ความหมายต่อความจริงตามมุมมองของตนเอง ประเด็นคือ ความจริงตามการนิยามของชนชั้นนายทุน มักถูกสร้างให้เป็น “ความจริง” สำหรับคนอื่นๆ ในสังคมด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อสนับสนุนพวกพ้องของตนเอง หรือคงไว้ซึ่งอำนาจที่มีอยู่^{๓๒}

ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางสังคมกับอุดมการณ์

ผู้ที่อยู่ภายใต้การปกครองที่เปิดโอกาสให้สามารถแสดงออกทางความคิดได้ จะเรียนรู้ถึงการให้ความหมายต่อสิ่งต่างๆ โดยไม่มีเงื่อนไขใดมาตัดสินความถูกต้องในการแสดงความคิดของคนเหล่านั้น ดังนั้นอุดมการณ์ (Ideology) จะถูกสร้างขึ้นจากความเป็นจริง (Reality) ของชีวิต หรือความเป็นจริงที่แวดล้อมอยู่ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า อุดมการณ์ถูกสร้างขึ้นมาจากความเชื่อที่มีต่อความจริงของปัจเจกชน

^{๓๒} Ibid, pp.183-187

ในส่วนของการสื่อสาร หากเปรียบเทียบระหว่างจดหมายซึ่งเป็นสื่อส่วนบุคคล กับสื่อมวลชนอย่างภาพยนตร์ จะพบข้อแตกต่างใน “ความจริง” ที่เกิดขึ้น

การได้รับจดหมายจากบุคคลอื่น อาจเป็นโอกาสที่ได้รับรู้เกี่ยวกับตัวผู้เขียนนั้น แต่จะเป็นเพียงการรับรู้ชั่วคราว เพราะเชื่อว่าต่อไปอาจมีอะไรเกิดขึ้นอีกก็ได้ ขณะที่การชมภาพยนตร์ ซึ่งสะท้อนถึงโลกได้อย่างสมจริง และดูเหมือนได้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในนั้น อาจก่อให้เกิดความคิดเกี่ยวกับมุมมองที่มีต่อตัวเอง ซึ่งสัมพันธ์กับการมองโลก ซึ่งเท่ากับว่า บุคคลถูกวางตำแหน่ง หรือจุดยืนของตนจากภาพยนตร์ เพราะภาพยนตร์เป็นแหล่งสารที่ให้ข้อมูลมากมายเกี่ยวกับโลก การเรียนรู้โลกมาจากการอธิบายโดยภาพยนตร์

เห็นข้อแตกต่างได้อย่างชัดเจนว่า จดหมายซึ่งถือเป็นการสื่อสารกันด้วยภาษา ทำให้ปัจเจกบุคคลคิดด้วยตนเอง ส่วนภาพยนตร์หยิบยื่นอุดมการณ์เกี่ยวกับการมองโลก โดยที่ไม่มีใครตั้งคำถาม เพราะอุดมการณ์ที่สร้างโดยภาพยนตร์พยายามก่อให้เกิดความรู้สึกถึง “ความเป็นสากล”

จากตัวอย่างดังกล่าว อธิบายถึงโครงสร้างทางสังคมได้ เช่น ระบบนายทุนพยายามปิดบังเป้าหมายในการแสวงหาผลประโยชน์จากชนชั้นแรงงาน ด้วยการพยายามทำให้ชนชั้นแรงงานรู้สึกว่ สิ่งที่ต้องทำนั้น เป็นเรื่องปกติธรรมดา เป็นเรื่องที่ยอมรับกันโดยทั่วไป เช่นเดียวกับความคิดที่ว่า เพศหญิงเป็นเพศที่อ่อนแอ ควรให้ความสำคัญกับเพศชายมากกว่า ซึ่งจากอุดมการณ์เช่นนี้ทำให้พ่อแม่ปฏิบัติต่อลูกผู้ชายและผู้หญิงแตกต่างกัน จากมุมมองของ Marx เช่นนี้ อาจกล่าวได้ว่า อุดมการณ์มีส่วนสำคัญต่อโครงสร้างทางสังคม ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใด ผู้มีอำนาจมักสร้างอุดมการณ์เข้าครอบงำความคิดของคนในสังคม เพื่อคงโครงสร้างทางสังคมเดิมไว้

สำหรับแนวคิดของ Marx ที่มีต่อหนังสือพิมพ์ ในฐานะที่เป็นสื่อหลักว่า หนังสือพิมพ์ดำเนินการไปตามหลักของระบบทุนนิยม ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง “พลังของการผลิต” (เช่น วัตถุดิบ เทคโนโลยี และแรงงาน) และ “ความสัมพันธ์ทางการผลิต” (นายทุนเป็นเจ้าของ คนงานเป็นลูกจ้าง) เจ้าของหนังสือพิมพ์จะเป็นนายทุนเสมอ ไม่ว่าจะป็นหนังสือพิมพ์ระดับชาติ หรือระดับนานาชาติก็ตาม คนกลุ่มนี้เข้ามาทำหนังสือพิมพ์เพื่อรักษาผลประโยชน์ทางชนชั้นของตนเองด้วยวิธีการ ๒ ด้านคือ เอาเปรียบแรงงานลูกจ้าง และเอากำไรกับผู้บริโภค

จากแนวคิดพื้นฐานนี้ เมื่อนายทุนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตหนังสือพิมพ์ ก็ย่อมสามารถควบคุมการผลิต “ความคิด” ที่มีอยู่ในเนื้อหาสื่อได้ด้วย ในแง่นี้หนังสือพิมพ์จึงเป็นเครื่องมือเผยแพร่อุดมการณ์ และค่านิยมของผู้ปกครอง (นายทุน) ให้แก่คนอื่นๆในสังคม (รวม

ทั้งชนชั้นคนงาน) และปฏิเสธความคิดที่แตกต่างออกไป ผลจากการควบคุมกลไกทางความคิดดังกล่าว ทำให้คนงานล้มสำนึกที่จะคิดถึงผลประโยชน์ของตน และกลับใช้ชีวิตเพื่อรักษาผลประโยชน์ของนายทุนแทน^{๓๓}

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์ กับชนชั้นทางสังคมนั้น สามารถให้ภาพที่ชัดเจนเกี่ยวกับการเข้ามาของมิชชันนารี ซึ่งได้กล่าวถึงไปก่อนหน้านี้แล้วว่า มิชชันนารีเข้ามาในสังคมไทยพร้อมๆกับกระแสจักรวรรดินิยม มีการปฏิวัติอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดระบบทุนนิยม การเข้ามาของมิชชันนารีจึงเป็นไปในลักษณะของผู้ที่อยู่ในฐานะสูงกว่า ขณะที่สังคมไทยเปรียบเป็นชนชั้นที่ต่ำกว่า จากแนวคิดดังกล่าวนี้ จึงดูเป็นไปได้ที่การออกหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี จะมีเป้าหมายเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์ตะวันตกสู่สังคมไทย โดยเฉพาะเรื่องความก้าวหน้าของชาติตะวันตกในทุกๆด้าน ที่อาจสะท้อนให้เห็นว่า สังคมไทย ในฐานะด้อยความเจริญว่า อยู่ในภาวะที่สมควร “ยอมรับในอุดมการณ์ตะวันตก”

อุดมการณ์ฝ่ายคริสต์

แม้มิชชันนารีจะเดินทางเข้ามาพร้อมกับกระแสจักรวรรดินิยม แต่คงไม่อาจมองข้าม “อุดมการณ์ฝ่ายคริสต์” ซึ่งเป็นภารกิจหลักที่มิชชันนารีหวังจะนำออกเผยแพร่ในสังคมไทย

เมื่อมิชชันนารีเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในประเทศไทย เป็นช่วงที่กระแสจักรวรรดินิยมกำลังแผ่อิทธิพลในดินแดนเอเชียอาคเนย์ การที่มิชชันนารีเป็นผลผลิตของชาติตะวันตก ย่อมจะได้รับอิทธิพลจากความคิดความเชื่อในแบบตะวันตกด้วย ดังนั้นหากจะพิจารณาถึงความสัมพันธ์ที่มีต่อสังคมไทย จะต้องศึกษาถึง “อุดมการณ์” อันเป็นแก่นความคิดของมิชชันนารีก่อน เพราะการที่มิชชันนารี และขุนนางราชสำนักไทย มาจากสังคม การเมืองการปกครองที่แตกต่างกัน ย่อมจะมีแนวความคิดที่สวนทางกันได้

ช่วงศตวรรษที่ ๑๙ หมอบรัดเลย์ได้เข้าร่วมเป็นมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ ช่วงนั้นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้ก้าวหน้าไปมาก ไม่เพียงนักวิทยาศาสตร์จะสามารถค้นพบคำอธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้เท่านั้น แต่ยังสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้สร้างสิ่งประดิษฐ์เครื่องใช้ไม้สอย และเครื่องจักร^{๓๔} ขณะที่การปฏิวัติอุตสาหกรรม ได้ก่อให้เกิดการปฏิวัติทางอารยธรรมในทุกๆด้าน ซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อคริสต์ศาสนาอยู่ไม่น้อยเลย โดยเฉพาะการทำทลาย

^{๓๓} Ibid, pp.188-195

^{๓๔} เกียรติศักดิ์ เศรษฐพัฒน์วนิช , “ประวัติหมอบรัดเลย์”, หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย, (โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วม ระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

จากความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ ที่ทำให้คนในสังคมตะวันตกเกิดความเชื่อมั่นในตนเองว่า ไม่มี ความจำเป็นต้องพึ่งพิงศาสนาเหมือนก่อน ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม จารีตไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ทำให้วิถีชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนาลดน้อย ลงไป หรือแทบจะไม่มีโอกาสเลย ยกเว้นสังคมชนบทที่ยังคงเคร่งครัดต่อคริสต์ศาสนา

อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตก ซึ่งมีวิทยาศาสตร์และ การปฏิวัติอุตสาหกรรมเป็นตัวกระตุ้น จะส่งผลต่อความเชื่อในศาสนาก็ตาม แต่ในอีกแง่หนึ่งก็มี ส่วนช่วยให้ คริสต์ ศาสนาได้ มีการแผ่กระจายไปยังส่วนต่างๆของโลก โดยการนำของ “มิชชันนารี”

การปฏิวัติอุตสาหกรรมทำให้มิชชันนารีเกิดจิตสำนึกในความยิ่งใหญ่ของคริสต์ศาสนา ว่า เป็นที่มาของความเจริญทางอุตสาหกรรม ความรู้ใหม่ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จิตสำนึกนี้ทำให้มิชชันนารีนำคริสต์ศาสนาไปเผยแพร่ยังที่ต่างๆ โดยแผ่กระจายไปพร้อมกับ ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีคมนาคม และการขยายตัวทางการค้า ลัทธิจักรวรรดินิยม ช่วยสนับสนุนมิชชันนารีให้สามารถปฏิบัติงานได้สะดวกยิ่งขึ้น ทั้งด้านเงินทุน และการคุ้มครอง ความปลอดภัย^{๓๔}

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อดังกล่าวของมิชชันนารี อยู่ภายใต้อุดมการณ์ในเรื่อง “ความก้าว หน้า”(Progressive) ที่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างควมมีเหตุผลและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ พระ เจ้าเป็นผู้ประทานวิทยากรให้มนุษย์ การที่สังคมตะวันตกก้าวหน้าไปนั้นก็เนื่องจากมีความเชื่อ และศรัทธาในพระเจ้า

ขณะเดียวกันก็เชื่อมั่นในการ “ธรรมจาริกสู่ถิ่นที่รกร้างว่างเปล่า” (errand into the Wilderness) ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของความสนใจที่จะให้ความปลอดภัยหรือปรับปรุงผู้อื่นให้ดีขึ้น โดยเรียกภารกิจหลักที่ปฏิบัติกับกลุ่มชนนอกกรีตว่า เป็นหนทางนำไปสู่ “ความรอด” ทั้งนี้ เนื่องจากมองว่าสังคมนอกกรีตเป็นพวกไม่มีพระเจ้า ไม่อาจพบกับทางรอด และไม่มี ความเจริญ ทางอารยธรรม ซึ่งมีการเปรียบสังคมนอกกรีตเช่นสังคมไทยว่า ตกอยู่ในความมืด ลึกลับ และ กำลังจะตาย ดังนั้นความหวังของมิชชันนารี คือ ความต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในทุกๆ ด้าน ด้วยการทำลายรูปเคารพและหลักปฏิบัติของสังคมเดิมลง^{๓๕} ดังจะเห็นได้จากจดหมายของ

^{๓๔} ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, “การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาท ของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่าง พ.ศ.๒๓๗๑-๒๔๑๑”, หน้า ๑๔๘-๑๕๑.

^{๓๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗-๑๖๘.

ผู้ปฏิบัติงานของ A.B.C.F.M. ถึงองค์กรมิชชันที่นิวยอร์ก ลงวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ.๑๘๔๒ (พ.ศ.๒๓๘๕) มีข้อความตอนหนึ่งว่า

“พวกเราเข้าใจว่าชาวสยามตั้งตระหนกถึงเจตนารมณ์ของพระเจ้าแล้วว่า เราจะสถาปนาระบบศาสนาในดินแดนของเขา ซึ่งเป็นระบบที่แตกต่างจากเขาอยู่มาก และถ้าเรามีชัยชนะจริง วัตถุประสงค์อันวิจิตรพิศดารของเขาจะต้องถูกทำลาย หรือไม่ก็เปลี่ยนเป็นสถานนมัสการพระเจ้าองค์ที่เที่ยงแท้ จะต้องเลิกล้มสถาบันสงฆ์อันทรงอิทธิพล เปลี่ยนแปลงรัฐบาล และสังคมประเทศโดยสิ้นเชิง”^{๓๓}

อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดของโปรเตสแตนต์นั้น ได้นำเอาทุกสิ่งทุกอย่างมารวมไว้ด้วยกัน อย่างเป็นเอกภาพ ภายใต้ความเชื่อในพระเจ้า หมายความว่าความเชื่อในพระเจ้า ความรู้ในทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และลักษณะสังคมแบบตะวันตก (ซึ่งมาตามาตรฐานการดำรงชีวิตโดยทั่วไป รวมทั้งเรื่องสิทธิทางสังคมต่างๆ เช่น เสรีภาพ และความเสมอภาค ที่เชื่อว่าดีกว่าสังคมเอเชียและแอฟริกา) เป็นสิ่งๆเดียวกัน^{๓๔}

ไม่เพียงแต่จะมองว่าคริสต์ศาสนาและคัมภีร์ไบเบิลที่นำมาซึ่ง “ความสว่าง” อันหมายถึงความเจริญก้าวหน้ามาสู่บ้านเมืองเท่านั้น แต่มิชชันนารียังได้เปรียบผู้ที่นับถือศาสนาอื่นที่ไม่ใช่คริสต์ศาสนาว่า ตกอยู่ในความมืดมนและหมดหวัง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะมิชชันนารีเชื่อว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างและมีเหตุผลและกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ พระเจ้าเป็นผู้ประทานวิทยาการให้มนุษย์ การที่สังคมตะวันตกก้าวหน้าไปนั้นก็เนื่องจากมีความเชื่อและศรัทธาในพระเจ้า สังคมในเอเชีย และแอฟริกาเป็นสังคมที่ขาดความเชื่อมั่นและศรัทธาเช่นนี้ จึงทำให้ยังคงป่าเถื่อน และล้าหลังอยู่ ดังนั้นบรรดามิชชันนารีจึงมีความเชื่อที่จะนำ “คัมภีร์ที่วิเศษ” ที่พระเยซูทรงประทานให้ นั้นไปสู่ชนพื้นเมือง เพื่อที่จะได้รู้ถึงธรรมชาติของพระเจ้าที่เที่ยงแท้ อันจะทำให้เกิด “ความเจริญ” เช่นเดียวกับตะวันตก ทั้งในแง่วิทยาการและสังคม

ความรู้สึกที่มองสังคมไทยว่าจะต้องมีการปรับปรุงนี้ดูจะสอดคล้องกับการศึกษาถึงสัมพันธภาพระหว่างชุมชนชาวไทย และชาวตะวันตกที่ได้ผลออกมาว่า แทบจะไม่พบชาวตะวันตกที่อาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ จะรับเอาวัฒนธรรมไทยไปใช้ ซึ่งอาจเนื่องมาจากชาวตะวันตกถือตน

^{๓๓} เกรียงศักดิ์ เชนฐพัฒน์วิช , หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย, หน้า ๕-๖.

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖.

เป็นผู้มีวัฒนธรรมสูงกว่า ขณะเดียวกันก็มีความรู้สึกดูหมิ่นชาวไทยที่มีความล้าหลังกว่าตนอยู่มาก^{๓๔}

เห็นได้ชัดว่า มิชชันนารีมองสังคมไทยในมุมมองเดียวกับลัทธิจักรวรรดินิยม ที่เห็นว่าเป็นสังคมที่ล้าหลัง ต้องความเจริญ ต่างกันตรงที่มิชชันนารีมีเป้าหมายชัดเจนที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทย เพื่อให้พบกับทางรอด ซึ่งวิธีการที่จะนำไปสู่ทางรอดได้ในทัศนะของมิชชันนารีก็คือ การเข้านับถือคริสต์ศาสนา

กระบวนการจัดทำหนังสือพิมพ์

ความสำคัญของการพิมพ์

เริ่มแรกการพิมพ์ถูกใช้เพื่อประโยชน์ในการเผยแพร่คริสต์ศาสนา แทนพิมพ์ที่ถูกนำเข้ามาแต่เดิมมิได้มีเป้าหมายอื่นนอกเหนือจากการเผยแพร่คริสต์ศาสนา จนกระทั่งเกิดความต้องการความรู้ทางการแพทย์ การพิมพ์หนังสือเพื่อประโยชน์ในวิทยาการทางการแพทย์จึงได้เริ่มขึ้น จนพัฒนามาสู่การจัดทำหนังสือพิมพ์ขึ้นมา ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรก ไม่เคยมีมาก่อนในสังคมไทยก็ว่าได้ แหล่งข้อมูลในการจัดทำหนังสือพิมพ์นี้ได้มีประกาศจากมิชชันนารีระบุชัดเจนว่า นำเรื่องราวจากหนังสือพิมพ์ชาติตะวันตกมาตีพิมพ์ซ้ำ พร้อมทั้งชื่นชมนิสัยรักการอ่านของชาวตะวันตกว่าถือเป็นแบบอย่างที่ดี ดังนั้นในการพิจารณาถึงการจัดทำหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีจึงไม่อาจมองข้ามเรื่องราวเกี่ยวกับการพิมพ์ในตะวันตก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ประเทศแม่ของบรรดามิชชันนารีที่ออกหนังสือพิมพ์

นับตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ ๑๕ เริ่มมีการอภิปรายกันถึงการทำงานของสื่อมวลชน โดยเฉพาะจริยธรรมของสื่อ ซึ่งมีความคาบเกี่ยวกันระหว่างสิทธิกับความรับผิดชอบ เสรีภาพกับกฎระเบียบ โดยการอภิปรายถกเถียงกันนี้เกิดขึ้นจากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมือง แต่ยังเป็นการอภิปรายกันในประเด็นเล็กๆ จนกระทั่งศตวรรษที่ ๑๘ ช่วงที่สังคมกำลังมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุโรปสมัยใหม่ มีการหยิบยกจริยธรรมของสื่อมวลชน โดยเฉพาะวารสารศาสตร์ขึ้นอภิปรายกันอย่างกว้างขวางในระดับเวทีสาธารณะ โดยมีความพยายามที่จะผลักดันธรรมเนียมปฏิบัติของสื่อมวลชนให้สอดคล้องกับข้อบังคับของรัฐ และกฎเกณฑ์ทางสังคม เช่น สถาบันการศึกษา ศาสนา โดยการพิจารณากิจการของสื่อในด้านจิตวิทยาสังคม

^{๓๔} Samuel J. Smith, "A Summary of Asiatic Intelligence", *Siam Repository*, 2 (1870) : 104. อ้างถึงใน สาทิตร์ หัฟพะสุด "ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตก ในกรุงเทพฯ พ.ศ.๒๓๘๘-๒๔๕๓", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗) หน้า ๑๓๔,๑๖๘.

ในช่วงศตวรรษที่ ๑๘-๑๙ เป็นช่วงที่เสรีภาพกำลังเบ่งบานตามแนวทางประชาธิปไตย ชนชั้นกลางในยุโรปและอเมริกาเฟื่องฟูต่อกฎเกณฑ์เดิมของสังคม หันไปให้ความสำคัญกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีส่วนอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงจิตวิทยาสังคมไปสู่แนวทางใหม่ ซึ่งยึดถือความสำคัญของสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคม^{๔๐}

Abbott^{๔๑} ได้กล่าวถึงอเมริกาในช่วงกลางศตวรรษที่ ๑๙ ว่า ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีส่วนสำคัญต่ออุดมการณ์ทางวัฒนธรรม กล่าวคือ ในด้านการสื่อสาร แม้ที่สื่อมวลชนจะถูกคาดหวังถึงจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพ แต่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับสถานภาพทางเศรษฐกิจ จริยธรรมของสื่อมวลชนจึงเป็นเพียงอุดมคติที่ไม่สามารถปฏิบัติได้จริง เช่นเดียวกับที่ชนชั้นกลางต่อต้านความเชื่อถือแบบดั้งเดิม มองว่าการยึดถือสถาบันครอบครัว และมิตรภาพเป็นเรื่องที่ล้ำสมัย และหันไปยึดถือความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งได้สร้างรูปแบบใหม่ขึ้นในสังคมอเมริกา

หนังสือพิมพ์ในอเมริกา

นักหนังสือพิมพ์อเมริกาในยุคเริ่มแรกนั้น ส่วนใหญ่เริ่มมาจากเป็นนักถกเถียงทางการเมือง เช่น Thomas Paine, John Dickinson, James และ Benjamin Franklin หลังจากการประกาศอิสรภาพจากอังกฤษ ได้เกิดมีหนังสือพิมพ์ที่มีเนื้อหาผสมผสานกันระหว่างการเมือง และธุรกิจการค้า

ในช่วงต้นศตวรรษที่ ๑๘ หนังสือพิมพ์ที่เคยมีเนื้อหาเน้นการเมือง และมุ่งนำเสนอเฉพาะกลุ่มบุคคล ได้เปลี่ยนแนวโน้มเป็นหนังสือพิมพ์เพื่อผู้อ่านส่วนใหญ่ ราคาต่อฉบับลดลง เนื้อหาเป็นทำนองตลาด และเร้าอารมณ์ผู้อ่าน เรียกกันว่า หนังสือพิมพ์เพนนีเดียว (Penny Press)

ต่อมาหนังสือพิมพ์เพนนีเดียวได้ปรับปรุงตนเองให้มีความรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น และเปลี่ยนจากการเรียกชื่อเดิมเป็น หนังสือพิมพ์มวลชน (Popular Journalism) บุคคลที่ทำให้หนังสือพิมพ์มวลชนเป็นที่รู้จักแพร่หลาย คือ Horace Greeley (New Kork Tribune) James Gordon Bennett (New York Herald) และ H.J.Raymon (New York Times) โดยที่ Greeley

^{๔๐} Robert A. White, Communication Ethics and Global Change, (Longman Inc.,1989) pp. 40-42.

^{๔๑} Ibid., pp. 52-53.

นั้น มีชื่อเสียงโด่งดังทางด้านการเขียนบทบรรณาธิการ ในขณะที่ Bennett มีชื่อเสียงด้านการเขียนข่าว และ Raymond มีชื่อในการเขียนบทความแสดงความคิดเห็น

หลังสงครามกลางเมือง โดยเฉพาในช่วงระหว่างปี ค.ศ.๑๘๖๕ ถึง ๑๙๐๐ บุคคลเช่น E.L.Godkin (New York Post) Henry Watterson (Louisville Courier Journal) Henry W. Grady (Atlanta Constitution) ได้มีส่วนอย่างมากต่อวิวัฒนาการของหนังสือพิมพ์อเมริกัน กล่าวคือ ได้เกิดประเภทของหนังสือพิมพ์ที่เรียกว่า หนังสือพิมพ์ใหม่ (New Journalism) ซึ่งเน้นเนื้อหาที่มีสาระหนัก และมีความสมดุลที่พอเหมาะระหว่างการนำเสนอข่าวและบทความความคิดเห็น และในยุคที่เศรษฐกิจของประเทศกำลังเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว Joseph Pulitzer ได้พยายามปรับปรุงเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ โดยเน้นที่กลุ่มผู้อ่านเฉพาะซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความตื่นตัว และสนใจใคร่รู้ในเรื่องของการเปลี่ยนแปลงสังคม และการเมือง อีกทั้งยังต้องการทราบข่าวที่ทันต่อเหตุการณ์ และข้อคิดเห็นที่มีวิจารณ์ญาณ ดังนั้นหนังสือพิมพ์ในช่วงนี้จึงมีลักษณะที่ถือว่าน่าอ่าน ตรงที่มีทั้งสาระ ให้ข้อคิดและความบันเทิง

ในระยะครึ่งหลังศตวรรษที่ ๑๙ หนังสือพิมพ์พยายามรับผิดชอบต่อสังคม ขณะเดียวกันก็ยังเป็นห่วงตลาดอยู่มาก ดังนั้นข่าวประเภทเร้าอารมณ์ รูปภาพที่ดึงดูดความสนใจ ตลอดจนบทความทางด้านบันเทิง จึงยังปรากฏอยู่ตามหน้าหนังสือพิมพ์ทั่วไป ขณะที่อิทธิพลของบทบรรณาธิการซบเซาลง แต่คอลัมน์ทางการเมืองเริ่มเป็นที่นิยมมากขึ้น

กล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา มีเสรีภาพมากที่สุดในโลกประเทศหนึ่ง เสรีภาพในการรายงานข่าวและรับทราบข่าวสารได้รับการรองรับไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศฉบับแก้ไขครั้งแรก ซึ่งบัญญัติไว้ว่า รัฐสภาจะไม่ออกกฎหมายบั่นทอนเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ สิ่งที่ตีพิมพ์ทั้งหลายไม่ต้องผ่านการตรวจตราต้นฉบับ (Censorship) ก่อนการตีพิมพ์ แต่หนังสือพิมพ์ก็ต้องเคารพสิทธิของผู้อื่น อย่างไรก็ตามความไม่ลงรอยกันระหว่างหนังสือพิมพ์กับรัฐบาลก็ยังมีอยู่ ในฐานะประเทศที่ปกครองแบบประชาธิปไตย หนังสือพิมพ์จะคอยทำหน้าที่ตรวจสอบพฤติกรรมและการทำงานของรัฐบาล ในอันที่จะรักษาผลประโยชน์ของประชาชน^{๕๒}

^{๕๒} รจิตลักษณะ แสงอุไร, ระบบสื่อสารมวลชนเปรียบเทียบ : เน้นหนักทางด้านหนังสือพิมพ์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕) หน้า ๓๔-๓๘.

รูปแบบการนำเสนอ

บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์

การที่มีชนชั้นนารีซึ่งเป็นชาวต่างชาติออกหนังสือพิมพ์นั้น มีความเป็นไปได้ที่เนื้อหาข่าวสารจะอยู่ภายใต้แนวความคิดแบบตะวันตก ซึ่งมองว่าสังคมของตนเองเจริญกว่า และมองว่าสังคมไทยในฐานะประเทศที่ด้อยกว่าสมควรได้รับการพัฒนา ผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์

Schramm^๓ ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในการพัฒนาประเทศ ดังต่อไปนี้

๑ สื่อมวลชนต้องทำหน้าที่เฝ้ารายงานเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นให้กับประชาชนได้รับทราบ โดยที่สื่อมวลชนเป็นแหล่งสำคัญของการกระจายข่าวสารเกี่ยวกับการพัฒนาประเทศไปสู่สาธารณชน ทั้งข่าวการเมือง เศรษฐกิจ ตลอดจนข่าวศิลปวัฒนธรรม ซึ่งการทำงานของสื่อมวลชนอย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยให้ประชาชนได้รับรู้ข่าวสารได้อย่างกว้างขวาง และรวดเร็ว

๒ สื่อมวลชนทำหน้าที่ขยายทัศนวิสัยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ด้วยการนำสิ่งที่ไม่เคยพบเห็น ไม่เคยได้ยิน เข้ามาสู่ประสบการณ์ของประชาชน การสร้างประสบการณ์ดังกล่าวเท่ากับว่าสื่อมวลชนได้พัฒนาคุณลักษณะของการเข้าใจผู้อื่น หรือลักษณะเอาใจเขามาใส่ใจเรา ซึ่งช่วยให้เกิดความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในสังคม นอกจากนี้สื่อมวลชนยังขจัดอุปสรรคเกี่ยวกับระยะทางและความโดดเดี่ยวห่างไกล สามารถนำประชาชนออกจากสังคมประเพณีไปสู่สังคมที่ทันสมัย สามารถนำสิ่งที่อยู่ห่างไกลให้เข้ามาใกล้ และทำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากลักษณะแบบประเพณีเป็นแบบทันสมัยได้ง่ายขึ้น

๓ สื่อมวลชนสามารถเน้นหรือกำหนดความสนใจ เพราะสื่อมวลชนจะเป็นตัวกำหนดว่าผู้รับสารควรรับสารในด้านใด และอะไรบ้าง เป็นการกำหนดของสื่อมวลชนเอง สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างความสนใจ ความสำคัญของประเด็นปัญหาให้ประชาชนได้รับรู้ เป็นการเลือกให้ประชาชนว่าอะไรควรทราบอะไรควรพุดถึง จึงเป็นประโยชน์ที่จะกำหนดความสนใจเกี่ยวกับสิ่งที่จะพัฒนาได้

๔ สื่อมวลชนสามารถยกระดับความปรารถนา หรือความต้องการ โดยเสนอข่าวเกี่ยวกับสังคมที่พัฒนาแล้วให้ได้ยินได้ฟัง ทำให้สังคมด้อยพัฒนาเกิดความต้องการที่จะบรรลุ

^๓ Schramm W. , Mass Communication and National Development, (New York : Stanford University Press, 1964) pp. 74-83.

มาตรฐานเช่นนั้นบ้าง บัจเจกบุคคลจะเกิดความปรารถนาที่จะมีชีวิตที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ และเต็มใจที่จะทำงานเพื่อไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้น

๕ สื่อมวลชนสามารถสร้างบรรยากาศที่ดี เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การให้ข่าวสารที่หลากหลาย และมากพอ จะช่วยให้ประชาชนเห็นโลกกว้างขึ้น สามารถกำหนดความสนใจของประชาชนให้อยู่กับการพัฒนา และยกระดับความต้องการของบุคคล นำไปสู่บรรยากาศของการสื่อสารที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา โดยสื่อมวลชนสามารถชี้ให้เห็นถึงวิธีการและชีวิตที่ทันสมัยในสังคมที่ก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ เผยแพร่ข่าวเกี่ยวกับการพัฒนาจากสังคมที่ห่างไกล ถ่ายทอดข่าวสารเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมจากส่วนอื่นๆ ของประเทศและของโลก ซึ่งเป็นการสร้างบรรยากาศทางปัญญา กระตุ้นให้ประชาชนสำรวจดูสิ่งที่ตนทำในปัจจุบัน และสิ่งที่ควรทำในอนาคต

๖ สื่อมวลชนสามารถช่วยเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึก หรือการปฏิบัติที่ยึดถือกันมานานได้โดยอ้อม ทัศนคติหรือค่านิยมบางอย่างที่ไม่ถูกต้องเป็นความเชื่อผิดๆ ที่ยึดถือสืบต่อกันมาทำให้การพัฒนาเป็นไปโดยยากลำบาก สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารที่ถูกต้องตามหลักวิชา ซึ่งจะช่วยเปลี่ยนแปลงค่านิยม และทัศนคติเหล่านั้นได้

๗ สื่อมวลชนให้ข่าวสารเพื่อนำมาเป็นเรื่องพูดคุยหรือปรึกษาหารือกัน โดยบุคคลที่ใช้สื่อมากจะเป็นผู้รู้และมีข่าวสารมาก สามารถนำความรู้หรือข่าวสารนั้นไปแนะนำและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของผู้อื่น สื่อมวลชนสามารถให้ข่าวสารเพื่อนำมาเป็นเรื่องพูดคุยปรึกษาหารือได้โดยผ่านบุคคล นับเป็นสิ่งสำคัญในการพัฒนา

๘ สื่อมวลชนสามารถให้สถานภาพของบุคคล การให้ข่าวสารโดยการยกย่องหรือเหยียดจากสื่อมวลชนมีส่วนสำคัญช่วยยกสถานภาพของปัจเจกชนได้ โดยที่สื่อมวลชนสามารถให้ชื่อเสียงและเพิ่มอำนาจแก่บุคคล ด้วยการยอมรับสถานภาพของบุคคลนั้นว่า มีความสำคัญมากพอที่จะถูกคัดเลือกออกมาจากสื่อมวลชนจำนวนมากที่ต่างไม่รู้จักกันและแสดงให้เห็นว่าพฤติกรรมและความคิดเห็นของบุคคลที่ถูกคัดเลือกนั้น มีความสำคัญมากพอที่ประชาชนควรให้ความสนใจ

๙ สื่อมวลชนทำให้ประชาชนเชื่อฟังและทำตามบรรทัดฐานของสังคม สื่อมวลชนมีภารกิจหน้าที่ในการเปิดเผยพฤติกรรมที่เป็นบรรทัดฐานของสังคม และพฤติกรรมที่เบี่ยงเบนไปจากทำนองคลองธรรม สื่อมวลชนจึงทำให้เกิดการเชื่อฟังและสร้างบรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมในการพัฒนาได้

๑๐ สื่อมวลชนสามารถสร้างรสนิยม ตามธรรมชาติมนุษย์จะชอบสิ่งใดยินหรือพบเห็นสิ่ง ที่คุ้นเคยเมื่อสิ่งนั้นปรากฏทางสื่อมวลชน ได้รับการยกย่องจากสื่อมวลชนก็จะนิยมชมชอบตาม ไปด้วย สื่อมวลชนจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างรสนิยม

๑๑ สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อทัศนคติที่ไม่พึงรากลึก สื่อมวลชนมีอิทธิพลต่อเรื่องที่ยังไม่ ค่อยเป็นที่ทราบกัน และต่อความคิดเห็นหรือความเชื่อที่ยังไม่พัฒนาจนกลายเป็นทัศนคติที่ฝัง รากลึก ในการพัฒนาสื่อมวลชนจะช่วยเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของประชาชนหรือกำหนดทิศ ทางของทัศนคติที่เป็นอยู่ทั่วไปได้ สามารถชักจูงโน้มน้าวได้ ถ้าไม่ใช่ทัศนคติที่ยึดถืออย่าง เหนียวแน่น

Lasswell^{๔๔} ได้กล่าวถึงกิจกรรมหลักของสื่อมวลชนไว้ดังนี้

๑ การดูแลสอดส่องสิ่งแวดล้อม (Surveillance) หมายถึงการรวบรวม การแสวงหาและ การเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นทั้งภายในและภายนอกสังคม

๒ การประสานสังคม (Correlation) หมายถึงการเสนอความเห็น โดยการวิเคราะห์ วิพากษ์วิจารณ์สิ่งที่เกิดขึ้นในสังคม จูงใจให้เกิดความเข้าใจและปฏิบัติ

๓ การถ่ายทอดวัฒนธรรม (Cultural Transmission) หมายถึง หน้าที่ซึ่งเน้นในเรื่องการ ศึกษาเพื่อให้ความรู้ การปลูกฝังค่านิยมและกฎเกณฑ์ต่างๆของสังคมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่น หนึ่ง เพื่อการสืบทอดวิทยาการและวัฒนธรรมของสังคม

การพิจารณาถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนนี้ จะเห็นได้ว่า ความสำคัญของสื่อมวลชน ในอันดับแรกคือ การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน ขณะที่บทบาทของสื่อมวลชนที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรมก็มีความสำคัญเช่นกัน

การกล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในด้านวัฒนธรรมนั้น ถือได้ว่าเป็นการกล่าว ถึงอย่างกว้างๆ ทั้งนี้สามารถจำแนกบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในด้านวัฒนธรรมได้เป็น ๔ ระดับ ดังนี้

-การประสานสัมพันธ์ (Correlation) โดยการอธิบาย แปลความหมาย และวิพากษ์ วิจารณ์เกี่ยวกับความหมายของเหตุการณ์และข่าวสาร โดยให้การสนับสนุนแก่อำนาจหน้าที่ และบรรทัดฐานที่ยอมรับแล้ว ซึ่งทำให้เกิดการยินยอมพร้อมใจ และสั่งสมทางวัฒนธรรม เป็น การประสานกิจกรรมต่างๆในสังคมเข้าด้วยกัน ด้วยการจัดระเบียบอะไรก่อนอะไรหลัง และบอก

^{๔๔} Lasswell Harold D. , Responsibility in Mass Communication, (Harper and Row Inc.,1975) pp. 23-25

ให้รู้ว่าคุณภาพสังคมอะไรสำคัญแก่อะไร บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในระดับนี้ เป็นการเสนอข่าวสารเพื่อให้บรรทัดฐาน และวัฒนธรรมของสังคมในรูปแบบเดิมยังคงดำรงอยู่ต่อไป

-ความต่อเนื่อง (Continuation) เป็นการแสดงออกซึ่งวัฒนธรรมหลัก ควบคู่กับการยอมรับวัฒนธรรมและพัฒนาการของวัฒนธรรมใหม่ ก่อให้เกิดการอ้างว้างซึ่งค่านิยมพื้นฐานของคนทั่วไป ทั้งนี้สื่อมวลชนไม่ได้เป็นผู้ทำหน้าที่กำหนดความดี-เลว ทันสมัย-ล้าหลัง ของวัฒนธรรมเดิมกับวัฒนธรรมใหม่ แต่เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมเดิมของสังคม

-ยกระดับความปรารถนา เป็นการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับสังคมที่พัฒนาแล้ว เพื่อสะท้อนถึงคุณภาพชีวิตที่ดีกว่า มุ่งหวังให้ประชาชนเกิดความต้องการในการพัฒนาตนเองไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าเช่นเดียวกันนี้บ้าง บทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนในด้านนี้ไม่ได้เป็นเพียงผู้เสนอข่าวสาร แต่ยังกำหนดประเด็นปัญหาให้กับสังคมด้วย

-เปลี่ยนแปลงทัศนคติที่ฝังรากลึก โดยสื่อมวลชนมีบทบาทในการเสนอข่าวสารเพื่อการโน้มน้าวใจ โดยมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อ และค่านิยมเดิมๆของสังคมที่เห็นว่าไม่ถูกต้อง

ลีลาการใช้ภาษา

เนื่องจากมิชชันนารีเป็นชาวต่างชาติที่เข้ามาสอนศาสนาในประเทศไทย การสื่อสารระหว่างมิชชันนารีชาวต่างชาติกับคนไทย ต้องอาศัยภาษาเป็นสื่อ เมื่อแต่ละฝ่ายใช้ภาษาที่แตกต่างกัน การที่จะสามารถสื่อสารถึงกันได้ก็จำเป็นต้องเรียนรู้ภาษาของกันและกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการออกหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ทั้งฉบับที่เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ผู้จัดทำ คือมิชชันนารีเองต้องเข้าใจในภาษาไทยอย่างลึกซึ้ง ก่อนที่จะออกหนังสือพิมพ์ภาษาไทยได้ ขณะที่ผู้อ่านซึ่งเป็นคนไทย ก็จะต้องเรียนรู้การใช้ภาษาอังกฤษ หากจะเลือกรับรู้ถึงเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษ

การศึกษาถึงเรื่องการสื่อสาร เป็นที่ประจักษ์กันมาแต่โบราณแล้วว่า ภาษามีความสำคัญต่อการสื่อสารเป็นอย่างมาก อริสโตเติล นักปราชญ์ชาวกรีก ได้กล่าวถึงคำพูดว่า เป็น ๑ ใน ๓ ส่วนขององค์ประกอบที่สำคัญของการพูด กล่าวคือ ในแบบจำลองการสื่อสารของอริสโตเติล การสื่อสารประกอบไปด้วย ผู้พูด (Speaker) คำพูด (Speech) และผู้ฟัง (Listener) แบบจำลองดังกล่าวนี้ถือเป็นแบบจำลองเรื่ององค์ประกอบของการสื่อสารแรกสุด และเป็นต้นแบบของแบบจำลองอื่นๆ อีกทั้งยังได้มองเห็นความสำคัญของคำพูดว่าเป็นองค์ประกอบ

ประการหนึ่งที่ผู้ส่งสารจะต้องใส่ใจ เพราะมีผลต่อความสัมฤทธิ์ผลในการสื่อสาร หากขาดองค์ประกอบนี้ก็จะเกิดเป็นการสื่อสารขึ้นมาไม่ได้

ในแบบจำลองของเบอร์โล (Berlo) กล่าวถึงแบบจำลองการสื่อสารที่ประกอบด้วย S-M-C-R (Source - ผู้ส่งสาร, Message - สาร, Channel - ช่องทางการสื่อสาร, Receiver - ผู้รับสาร) ยังได้เน้นถึงความสำคัญของภาษาไว้ในคุณสมบัติข้อแรกของผู้ส่งสารและผู้รับสารในหัวข้อทักษะการสื่อสาร ซึ่งก็คือการใช้ภาษา ทั้งการพูด การเขียน การฟัง การอ่าน และการคิด ว่าเป็นสิ่งที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารจำเป็นต้องมีเพื่อประโยชน์ในการสื่อสารให้สัมฤทธิ์ผล และหากผู้ส่งสาร - ผู้รับสาร ขาดทักษะข้อนี้ ก็จะมีผลในทางตรงกันข้าม คืออาจเกิดอุปสรรคในการสื่อสารได้

ภาษากับการสื่อสาร

๑ ภาษาเป็นเครื่องมือพาสสาร หมายถึง เป็นที่อาศัยของสารเพื่อให้สารปรากฏออกมาได้ เป็นที่เข้าใจกันได้

๒ ภาษาทำให้มนุษย์ติดต่อสื่อสารกันได้รู้เรื่อง สามารถใช้ประกอบกิจกรรมต่างๆ ในกิจวัตรประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคล ได้แก่การพูดคุยกันระหว่างเครือญาติ เพื่อนฝูง การทำงาน การซื้อขายสินค้าและบริการ และในสื่อมวลชน

๓ ภาษาทำให้มนุษย์สามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของตนให้ผู้อื่นทราบ และรับรู้ความคิดเห็นของผู้อื่น ทำให้เกิดความเข้าใจกัน และมีความสัมพันธ์ที่ดีขึ้น

๔ ภาษาเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่ความรู้ และแสวงหาความรู้ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและการเรียนรู้ของชนในชาติ

๕ ภาษาช่วยให้เกิดความเพลิดเพลินบันเทิง

๖ ภาษาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารอารมณ์ ทั้งในแง่การปลดปล่อยอารมณ์ และการสร้างอารมณ์ต่างๆในการสื่อสาร

๗ ภาษาสามารถโน้มน้าวผู้รับสารให้แปรเปลี่ยนทัศนคติและความเชื่อตามที่ผู้ส่งสารต้องการ^{๔๔}

^{๔๔} อวยพร พานิช, การสื่อสาร, (เอกสารการสอนสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย ธรรมาธิราช : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๑), หน้า ๒๕๑-๒๕๔.

ความหมายของภาษา

คนมีความหมายสำหรับภาษา ความหมายมีลักษณะส่วนตัว ความหมายของภาษาอยู่ที่ตัวผู้ใช้ ความหมายของภาษาขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของบุคคล คำมีความหมายตามที่คนต้องการให้มีความหมาย แต่ก็ยังสามารถสื่อสารกับคนอื่นได้ ทั้งนี้เพราะคนเหล่านั้นมีความหมายร่วมกัน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องจากว่าคนเหล่านั้นมีการเรียนรู้และใช้ความหมายของภาษาเหมือนกัน ในขณะที่บางครั้งก็อาจไม่สามารถสื่อสารกับบุคคลอื่นได้ เพราะมีความหมายไม่ตรงกันหรือไม่เหมือนกัน เนื่องจากใช้ความหมายของภาษาแตกต่างกันไป Berlo^{๕๖} ได้จำแนกความหมายของภาษาเอาไว้เป็น ๔ ลักษณะ ตามนัยแห่งการใช้ความหมาย

๑ ความหมายโดยตรง (Denotative Meaning)

เป็นการใช้ความหมายของคำโดยการโยงเข้ากับสิ่งของ หรือกล่าวถึงในลักษณะเดียวกับการสอนภาษาและความหมายแก่เด็ก เป็นการใช้ความหมายโดยตรง มีลักษณะสัมพันธ์ระหว่างคำกับสิ่งของ การใช้ความหมายโดยตรงเกี่ยวกับความจริงด้านกายภาพ คือ การใช้ความหมายตามสภาพที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ

๒ ความหมายตามโครงสร้างของภาษา (Structural Meaning)

ภาษาแต่ละภาษามีลักษณะการเรียงลำดับคำแตกต่างกัน การที่จะได้ความหมายของคำจากโครงสร้าง หรือได้ความหมายของคำจากประโยคนั้น เกิดจากการได้ความหมายเมื่อคำๆหนึ่งช่วยให้สามารถเข้าใจความหมายของคำอื่นได้ หรือเมื่อการเรียงลำดับของคำสองคำทำให้รู้ถึงความสัมพันธ์ของสองคำนั้น ซึ่งอาจจะไม่สามารถรู้ถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวได้จากคำใดคำหนึ่งเพียงคำเดียว

๓ ความหมายตามอรรถาธิบาย (Contextual Meaning)

ความหมายตามอรรถาธิบาย เป็นความหมายที่เกิดจากการพรรณนาหรืออธิบายเนื้อหาของเรื่องราวที่ทำการสื่อสาร การอธิบายเนื้อหาโดยการใช้คำอื่นที่มีความหมายโดยตรง และวิธีการเรียงลำดับคำ ระหว่างคำที่มีความหมายโดยตรงกับคำที่ผู้รับสารไม่รู้ความหมาย ช่วยทำให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจความหมายของคำที่ผู้รับสารไม่รู้ความหมายมาก่อนได้ เช่นในการแนะนำหรือใช้คำที่ใหม่ หรือคำที่ยากแก่การเข้าใจของผู้รับสาร ผู้ส่งสารสามารถทำให้ผู้รับสารเข้าใจคำใหม่นั้นได้ โดยการอาศัยการอธิบายในรูปของการผูกประโยคหลายๆประโยคเข้าด้วยกัน

^{๕๖} Berlo, The Process of Communication, อ้างถึงในปรมะ สตะเวทิน, หลักนิเทศศาสตร์, (คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๗) หน้า ๗๒-๗๘.

๔ ความหมายเฉพาะตัว (Connotative Meaning)

คนเราสามารถเรียนรู้ความหมายของภาษาหรือคำได้ คนทั้งหลายสามารถตีความหมายร่วมกันสำหรับคำต่าง ๆ ได้ แต่กระนั้นก็ยังมีความหมายอีกหลายความหมายที่ไม่อาจเข้าใจได้โดยทั่วกัน ความหมายเหล่านี้ยังมีลักษณะเฉพาะตัวอยู่มาก

เมื่อใดก็ตามที่มีการใช้คำในลักษณะที่คลุมเครือ หรือมีลักษณะส่วนตัวอย่างมาก ความหมายเหล่านี้คือความหมายเฉพาะตัว ความหมายเฉพาะตัวเป็นความหมายส่วนบุคคล แม้ความหมายเหล่านี้จะได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมและสังคมเหมือนความหมายโดยตรง แต่ผู้ใช้ก็ใช้ในลักษณะส่วนตัว เฉพาะตัว แตกต่างไปจากความหมายโดยตรง ความหมายโดยตรงเป็นการโยงคำเข้ากับสิ่งของ เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคำกับสิ่งของ แต่ความหมายเฉพาะตัวยังรวมเอาบุคคลที่ใช้ความหมายเข้าไปด้วย คำที่แสดงค่านิยม การลงความเห็น ทศนคติ ถือเป็น การใช้ความหมายเฉพาะตัว คำเหล่านี้ไม่ได้บอกผู้รับสารเกี่ยวกับความจริงของสิ่งของ แต่บอกผู้รับสารว่า ผู้ส่งสารมีความคิดเห็นอย่างไร มีความรู้สึกอย่างไรต่อสิ่งของนั้น ผู้ส่งสารมีความเชื่ออย่างไร

การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ

Bettinghaus^{๕๖} ให้นิยามการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจว่า เป็นภาวะหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความพยายามอย่างแน่วแน่ของคนหนึ่งที่จะเปลี่ยนพฤติกรรมของคนอื่นหรือกลุ่มอื่น โดยผ่านการถ่ายทอดสารบางอย่าง

Brembeck และ Howell^{๕๗} ได้ให้ความหมายของการโน้มน้าวใจว่า เป็นความพยายามอันแน่วแน่ที่จะเปลี่ยนแปลงความคิดและการกระทำด้วยการควบคุมแรงผลักดันของมนุษย์ไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ล่วงหน้า โดยที่การควบคุมแรงผลักดันดังกล่าว เป็นลักษณะโครงสร้างของแรงจูงใจที่เป็นตัวแปรภายใน เป็นสิ่งหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล มากกว่าพฤติกรรมแสดงออกอย่างเปิดเผย

Cronkite กล่าวถึงการโน้มน้าวใจว่า เป็นสิ่งที่โยงใยถึงเรื่องการควบคุมสัญลักษณ์ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านพฤติกรรมของผู้ถอด หรือตีความสัญลักษณ์นั้น

^{๕๖} Erwin P. Bettinghaus, Persuasive Communicate, (New York : Hoit Rinehart and Winston, 1968) pp. 52-53

^{๕๗} Winston L. Brembeck, William S. Howell, Persuasion : a mean of social influence (Englewood Chiffs, New Jessy : Prentice - Hall, 1976) pp. 15-17

ในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา ได้มีงานวิจัยเกี่ยวกับเทคนิคของการโน้มน้าวใจ ซึ่งอาจจำแนกการโน้มน้าวใจออกได้เป็น ๒ ประเภท

๑ ความพยายามที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรมกลับ หรือการเปลี่ยนแปลงทางด้านทัศนคติหรือค่านิยม

๒ ความพยายามที่มุ่งรักษาทัศนคติและพฤติกรรมที่มีอยู่เดิมซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้โน้มน้าวใจต้องการ และต่อต้านการเปลี่ยนแปลง

จะเห็นได้ว่าการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจนั้นมีวัตถุประสงค์ ๒ ประการที่แตกต่างกันไป การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจไม่ได้มีเป้าหมายเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรม แต่ในบางสถานการณ์ การสื่อสารถูกนำมาใช้โน้มน้าวใจเพื่อต่อต้านการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นด้วย โดยการพยายามหนุนความเชื่อที่บุคคลถืออยู่ เช่น การเทศน์ในวันอาทิตย์ สุนทรพจน์สำคัญในทางการเมือง คำปราศรัยต่างๆ เป็นต้น

แนวคิดบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ตลอดจนการใช้ภาษา และการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ จะมีส่วนสำคัญต่อการตีความหมายเกี่ยวกับการเสนอข่าวสารของมิชชันนารีผ่านหนังสือพิมพ์ว่า ในการเสนอข่าวสารแต่ละประเภท ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง สังคม ศาสนา เทคโนโลยี การแพทย์ หรือการโฆษณา เป็นการนำเสนอเพื่อเป้าหมายระดับใด อยู่บนความต้องการในการแสดงบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ในด้านใด ขณะที่ทฤษฎีนวัตกรรม และการสร้างอุดมการณ์ โดยเฉพาะอุดมการณ์คริสต์ศาสนา จะช่วยให้เข้าใจถึงเจตนารมณ์ของการนำเสนอข่าวสารของมิชชันนารี ซึ่งถือเป็นการนำเสนอแนวคิดตะวันตกผ่านทางหนังสือพิมพ์ ได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการตีความนัย หรือความหมายที่แฝงอยู่ ภายใต้สถานการณ์ของประเทศในขณะนั้น ที่มีการล่าอาณานิคม มีความไม่สมดุลกันของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

๔. กรอบแนวคิดวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับสื่อมวลชนในแง่ที่เป็นบรรทัดฐานชี้นำในกระบวนการสื่อสาร นับตั้งแต่การสื่อสารภายในครอบครัว ไปจนกระทั่งการสื่อสารระดับชาติ วัฒนธรรมเป็นพื้นฐานของการสร้างความเชื่อทางศาสนา กฎหมาย รวมทั้งธรรมเนียมปฏิบัติของการสื่อสาร ดังนั้นสื่อมวลชนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม ย่อมจะต้องยึดถือกฎเกณฑ์นี้ เห็นได้จากที่มีการกล่าวกันว่า การพัฒนาการทำงานของสื่อมวลชนนั้น ไม่เพียงปัจจัยด้านการเมือง และสังคมเท่านั้นที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง แต่ยักรวมเอาปัจจัยด้านวัฒนธรรมเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เพราะหน้าที่ของสื่อมวลชน โดยเฉพาะนักวารสารศาสตร์ ไม่เพียงแต่จะให้ข้อมูลข่าวสาร แต่ยักรวมค้นหาความหมายของสถานการณ์ และนำเสนอประเด็นสำคัญที่เป็นหัวใจของสถานการณ์ดังกล่าว โดยผ่านการเขียนที่มุ่งสื่อสารให้เข้าใจได้ง่ายถึงการกระทำที่เกิดขึ้นภายใต้วัฒนธรรมนั้น

อย่างไรก็ตามในการทำงานของสื่อมวลชนซึ่งต้องข้องเกี่ยวกับบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม หากอยู่ในสถานการณ์ที่ต้องสร้างความเปลี่ยนแปลง ด้วยการล้มเลิกสิ่งเก่าๆ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ซึ่งไม่เป็นที่รู้จักมาก่อน ก็ย่อมจะก่อผลต่อโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิม ซึ่งเป็นธรรมดาที่ผู้มีอำนาจในการควบคุมกลไกทางสังคมภายใต้วัฒนธรรมแบบเก่า จะสร้างแรงกดดันขึ้นมา^{๔๔}

การถ่ายทอดวัฒนธรรมผ่านทางหนังสือพิมพ์

เนื้อหาของสื่อมีส่วนสำคัญต่อการถ่ายทอดวัฒนธรรมได้ ดังเช่นที่พัทยา สายหู^{๔๕} กล่าวว่า การสื่อสารเป็นกระบวนการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ การสื่อสารและวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดภาษา ประเพณี ทัศนคติ ความเชื่อ ค่านิยม ตลอดจนปรัชญา และแนวความคิดต่างๆ อันเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง หรือจากสังคมหนึ่งไปยังอีกสังคมหนึ่ง นับเป็นหน้าที่อย่างหนึ่งของการสื่อสาร

^{๔๔} Robert A. White, Communication Ethics and Global Change, pp. 40-48.

^{๔๕} พัทยา สายหู , ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม, หน้า ๔๓.

เช่นเดียวกับที่ Harold D. Lasswell^{๕๑} กล่าวไว้ว่า การสื่อสารมีหน้าที่ที่สำคัญในการถ่ายทอดวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของสังคม จากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง หรือจากชนกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง นอกจากนี้การสื่อสารสามารถเชื่อมโยงวัฒนธรรมที่แตกต่างกันให้มาใกล้ชิดกัน จนมีการกล่าวว่า “การสื่อสารเป็นตัวจักรกลที่ประสานสังคม และเป็นสื่อกลางสำหรับการปฏิสัมพันธ์กันทางสังคม” กล่าวคือ คนเราได้เรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกันได้โดยอาศัยการสื่อสารทั้งโดยทางตรง ได้แก่ การสื่อสารระหว่างบุคคลต่อบุคคล และโดยทางอ้อมซึ่งได้แก่ข่าวสารที่ล่องไหลผ่านสื่อมวลชนต่างๆ เนื้อหาของสารที่ถูกส่งผ่านสื่อมวลชน ย่อมเป็นเครื่องสะท้อนถึงวัฒนธรรม หรือวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิตของคนในสังคมนั้น

การถ่ายทอดวัฒนธรรมเป็นไปในลักษณะเดียวกับการแพร่กระจายวัฒนธรรม(The Process of Cultural Diffusion)

Spindler^{๕๒} ได้ให้คำจำกัดความของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า เป็นกระบวนการที่ระบบสังคมที่มีวัฒนธรรมอย่างหนึ่งได้รับวัฒนธรรมของอีกสังคมหนึ่งมาบางส่วน มิใช่ทั้งหมด ทั้งนี้การแพร่กระจายวัฒนธรรมอาจเกิดขึ้นได้โดยที่สมาชิกของทั้งสองสังคมนั้นมิได้อยู่ใกล้ชิดกัน หรือมีการติดต่อกันโดยตรง ความคิดใหม่ๆ สิ่งใหม่ๆ อาจจะถูกแพร่มาจากต่างวัฒนธรรมที่อยู่ห่างไกลจากอีกสังคมก็เป็นได้ โดยวัฒนธรรมที่ถูกแพร่กระจายนี้อาจได้รับการยอมรับหรือปฏิเสธจากอีกสังคมหนึ่ง

มีการศึกษาหลายชิ้นที่ให้ความสนใจการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากประเทศที่พัฒนาแล้ว สู่ประเทศที่ด้อยพัฒนา หรือกำลังพัฒนา ซึ่งทิศทางการไหลของข่าวสารมักออกมาในรูปของการที่ข่าวสารถูกถ่ายทอดทางเดียวจากสังคมที่เจริญกว่า

D.R.Mankekar^{๕๓} ได้กล่าวถึงการรับข่าวสารที่ถ่ายทอดมาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นประเทศแม่ในช่วงของการล่าอาณานิคมว่า สื่อมวลชนเสนอข่าวสารตามความสนใจของยุโรปและอเมริกา มากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับความต้องการของคนในประเทศนั้นๆ ซึ่งเนื้อหาที่เต็มไปด้วยอคติ และมีเจตนาหมุมมองที่ชาวตะวันตกต้องการให้นำเสนอ ขณะที่ข่าวสารซึ่งเกิด

^{๕๑} Laswell , Harold D. "The Structure and Function of Communication in Society." In Mass Communication , (Illinois : University of Illinois Press , 1960) p.26

^{๕๒} Spindler , L.S. Culture Change and Modernization, (New York : Holt, Rienchart and Winton Inc., 1977), pp. 7-8.

^{๕๓} D.R.Maankekar, "Neo-Colonialism via News Media" One - Way Free Flow, (New Delhi : Clarian Books, 1978) pp. 60-66.

ขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาด้วยกันกลับให้พื้นที่นำเสนออย่างมาก ซึ่งจะเห็นได้จากที่ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ในเอเชียจะรู้เรื่องราวต่างๆทางด้านการเมืองของประเทศทางแถบตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการเมืองของอเมริกา อังกฤษ เยอรมัน มากกว่าที่จะรู้เรื่องราวความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจของประเทศเพื่อนบ้านในเอเชียด้วยกัน

นอกจากนี้ยังเห็นว่า สื่อมวลชนต่างชาติมักวางตนเป็นเสมือนผู้ชี้ทางให้กับรัฐบาล คอยชี้แนะถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ หรือแม้แต่วิธีการสร้างความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน การที่สื่อมวลชนต่างชาติสามารถทำเช่นนั้นได้ ก็เนื่องจากได้รับสิทธิพิเศษทางการทูต

งานวิจัยของ Herbert I. Schiller^{๕๕} เรื่อง *Communication and Cultural Domination* (การสื่อสารและการครอบงำทางวัฒนธรรม) ได้กล่าวว่าสหรัฐอเมริกาใช้เทคนิคการจูงใจ และการรุกรานทางวัฒนธรรม โดยอาศัยเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งนำมาใช้อย่างจงใจเพื่อรักษาอำนาจของจักรวรรดิอเมริกันไว้

ระบบการตลาดที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อขายสินค้าอุปโภคบริโภค ถูกนำมาใช้ในการขายความคิด ทัศนคติ และความเชื่อ โดยที่การผลิต และการกระจาย "ข่าวสาร" กลายเป็นกิจกรรมหลัก และเป็นกิจกรรมที่สำคัญยิ่งในระบบนี้ ข่าวสาร ความบันเทิง รูปแบบชีวิตความเป็นอยู่ และเทคนิคการผลิตข่าวสารแบบอเมริกัน ถูกถ่ายทอด และถูกเลียนแบบไปทั่วโลก

การสื่อสารไม่ได้มีความหมายเพียงข่าวสารหรือข้อความ และวงจรการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังกำหนดความเป็นจริงทางสังคม ซึ่งมีอิทธิพลต่อการจัดระบบการทำงาน ลักษณะของเทคโนโลยี หลักสูตรของระบบการศึกษา ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ รวมทั้งการใช้เวลา "ว่าง" ทั้งหมด ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นพื้นฐานของสังคมในการดำเนินชีวิต การสื่อสารถือได้ว่าเป็นมาตรการวัดประสิทธิภาพในกระบวนการควบคุมทางสังคม

การศึกษาถึงการการวัฒนธรรมข้ามชาติ (Cross - Cultural) นั้น Michael R. Real^{๕๖} กล่าวว่า สามารถศึกษาได้จากทั้งชนบทรรมนิยมประเพณี ภาพยนตร์ ละคร ประวัติศาสตร์ ตลอดจนงานการ์ตูนคว่ำทางสังคมศาสตร์อื่นๆที่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีเสมอไป ซึ่งการ

^{๕๕} Herbert I. Schiller, *การสื่อสารและการครอบงำทางวัฒนธรรม*, แปลโดย ดร.อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓) หน้า ๓-๒๑

^{๕๖} Michael R. Real, *Mass-Mediation Culture*, (California : Prentice-Hall, Inc., 1940) pp. 14-15.

ศึกษาถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมข้ามชาติของเขาพบว่า ประเทศโลกที่ ๓ มักจะไม่รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมตรงๆ เพราะโดยพื้นฐานแล้วจะเป็นผู้ที่รับอะไรใหม่ๆ ได้ยาก แต่จะเป็นการรับวัฒนธรรมผ่านทางสื่อมวลชน

การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม

ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่ง สู่อีกสังคม ไม่อาจกล่าวตายตัวได้ว่า สังคมหนึ่งจะเป็น “ฝ่ายให้” ส่วนอีกสังคมหนึ่งตกอยู่ในสภาพของ “ผู้รับ” การถ่ายทอดวัฒนธรรมเสมอไป ทั้งนี้ในสภาพความเป็นจริง เมื่อเกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่ง ให้กับอีกสังคม อาจเกิดผลสะท้อนกลับ เปรียบเหมือนการสื่อสารสองทาง กล่าวคือ ขณะที่สังคมหนึ่งได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมของตนออกไปนั้น ก็กลับยอมรับเอาวัฒนธรรมบางด้านจากสังคมอื่น (สังคมที่เคยถ่ายทอดวัฒนธรรมไป) มาเป็นของตนเองด้วย ลักษณะนี้เรียกว่า “การผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม” (Acculturation)

ขณะที่ Margaret King^{๕๖} ได้กล่าวถึงการผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรมว่า เป็นการเชื่อมโยงกันของวัฒนธรรมโลก และวิถีชีวิต ซึ่งมีขอบเขตระหว่างสิ่งเก่า-สิ่งใหม่

Floyd Matson^{๕๗} กล่าวถึงการผสมผสานทางวัฒนธรรมว่า เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นแบบไม่ปกติ สื่อมวลชนมีส่วนสำคัญต่อการแสวงหาสิ่งใหม่ๆ ในชีวิต โดยเฉพาะสื่อมวลชนในสังคมอุตสาหกรรม

Marden & Meyer^{๕๘} ได้ให้ความหมายของการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมไว้ว่า คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในตัวบุคคลที่มีการเรียนรู้ทางสังคมในระยะต้นมาจากสังคมหนึ่ง และต่อมาได้รับการเรียนรู้และรับเอาลักษณะต่างๆ จากสังคมอื่น ซึ่งทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลนั้น ซึ่งแต่ละบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะของแต่ละบุคคลนั้นๆ

^{๕๖} Margaret King ,refer in, D.R.Maankekar, One-Way Free Flow : pp.70-71.

^{๕๗} Floyd Matson ,refer in, D.R.Maankekar, One-Way Free Flow : p. 71.

^{๕๘} Marden, C.F. & G.Meyer “Communication Patterns of Thai Student in the Process of Acculturation.” Minorities in America (Doctoral Thesis , Graduate School, University of Oklahoma, 1982) : pp. 52-64.

Redfield , Linton & Herskuvits^{๔๔} (อ้างใน Kunjara) ได้ให้ความหมายของการผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นปรากฏการณ์ที่เป็นผลของการที่กลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรมมีการติดต่อกัน แล้วทำให้รูปแบบวัฒนธรรมเดิมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือทั้งสองกลุ่มเปลี่ยนแปลงไป

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ทั้งการครอบงำทางวัฒนธรรม หรือการผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันทางวัฒนธรรม ต่างก็เป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม ต่างกันตรงที่การครอบงำทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของสังคมหนึ่ง อันเกิดจากอิทธิพลของสังคมซึ่งมีอำนาจมากกว่า (อำนาจในที่นี้หมายถึงอำนาจทางสังคม ไม่ใช่อำนาจในทางกำลัง) ส่วนการผสมกลมกลืนเข้าด้วยกันทางวัฒนธรรม เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นกับสังคมทั้งสองที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน หรืออาจเกิดขึ้นในสังคมใดเพียงสังคมเดียวก็ได้

แนวคิดเกี่ยวกับการถ่ายทอดวัฒนธรรม และการผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม ช่วยสร้างความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของมิชชันนารีที่มีต่อสังคมไทยได้ว่า ในการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชาติตะวันตกสู่สังคมไทยผ่านทางหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีนั้น ตัวมิชชันนารีเอง ได้หันมายอมรับวัฒนธรรมบางด้านของสังคมไทยบ้างหรือไม่ โดยเฉพาะเมื่อมิชชันนารีมีความผูกพันอันดีกับชาวสยาม และต่อวิถีชีวิตในสังคมไทย ทั้งนี้แนวความคิดดังกล่าวจะช่วยอธิบายให้เห็นถึงกรณีการเป็น “ฝ่ายรุก” และ “ฝ่ายรับ” ทางวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

^{๔๔} Herskuvits, M.J. "Communication Patterns of Thai Student in the Process of Acculturation.", Acculturation : The Study of Culture (Doctoral Thesis, Graduate School, University of Oklahoma, 1982) pp.34-37

๕.ทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory)

การออกหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ในระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น กินเวลายาวนานถึงกว่า ๔๐ ปี แม้ว่าบางฉบับจะมีอายุอยู่เพียงไม่กี่ปี แต่ในช่วงสามรัชสมัยดังกล่าวก็แทบจะไม่มีช่วงเวลาใดที่มิชชันนารีว่างเว้นจากการออกหนังสือพิมพ์ในดินแดนสยาม ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในสังคมไทยแต่ละยุคสมัย กับการนำเสนอ นวัตกรรมของมิชชันนารีน่าจะมีส่วนสัมพันธ์กันอยู่บ้าง

ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์^{๖๐} ได้กล่าวถึง ทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory)ว่า หมายถึงสภาพ และกระบวนการที่ไร้เสถียรภาพ (Unstable) มีความอ่อนไหวสูงยิ่ง เพราะบางเมื่อมีการกระทบเพียงเล็กน้อย ทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่เป็นเส้นตรง เป็นเส้นทางคดเคี้ยว กวัดแกว่ง บางครั้งถึงก้าวกระโดดฉับพลัน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงสร้างความถูกต้องแม่นยำได้ยาก

การพิจารณาถึง “สภาพระเบียบ” ทางสังคม อาจเริ่มต้นด้วยการแบ่งระบบออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ๆ ให้เป็นระบบเปิด และระบบปิด ระบบปิดเป็นระบบที่ไม่มีการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมนอกระบบ ส่วนระบบเปิดนั้นจะมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมรอบๆตัว สิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายจึงต้องเป็นระบบเปิด ซึ่งมีกระบวนการวิวัฒนาการ และพลวัต ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา และไม่มีวันหยุดนิ่ง “สภาพที่เป็นระเบียบ” ของระบบพลวัต จึงมีเสถียรภาพชั่วคราว

Peter Henningsen นักคณิตศาสตร์ชาวเยอรมัน ได้อธิบายถึงสาเหตุว่าทำไม “สภาพระเบียบ” จึงเกิดอาการไร้ระเบียบขึ้น ซึ่งมีปัจจัยสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่

๑.พลวัตของระบบแปรเปลี่ยนไป เช่น อาจเกิดจากมีการนำกระบวนการใหม่เข้าไปในระบบ หรือกระบวนการที่มีอยู่เก่าเกิดการเปลี่ยนแปลงทางคุณสมบัติ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางพลวัตมักเกิดจากการเปลี่ยนแปลงระบบย่อยก่อน

๒.กรอบเงื่อนไข (Boundary condition) ของระบบมีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งมักเกิดเมื่อ “สภาพระเบียบ” ของระบบที่ใหญ่กว่า หรือระบบที่ใหญ่เท่ากันเกิดการเปลี่ยนแปลง ตัวอย่างในที่นี้คือ ระบบสังคมสยามจะเปลี่ยนแปลงเมื่อกรอบเงื่อนไข คือระบบสังคมโลกเปลี่ยนแปลงก่อนแล้ว

^{๖๐} ชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, ทฤษฎีไร้ระเบียบ (Chaos Theory) กับทางแพร่งของสังคมไทย (กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗), หน้า ๘.

ความไร้ระเบียบเกิดขึ้นในช่วงของการเปลี่ยนผ่าน จากโครงสร้างเก่า ระบบเก่า หรือระเบียบเก่า ไปสู่โครงสร้างใหม่ ระบบและระเบียบใหม่ ซึ่งมักเป็นเหตุการณ์ที่ระเบียบเก่ากำลังอยู่ในช่วงเสื่อมสลายอย่างถึงราก แต่ระเบียบใหม่ยังไม่สามารถก่อตัวเป็นรูปร่างที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามความไร้ระเบียบดังกล่าว มิได้หมายถึงสภาพอนาธิปไตยในสังคมที่รัฐไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ที่ปั่นป่วนทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม แต่หมายถึงระบบซึ่งมีความสลับซับซ้อนสูง และมีความอ่อนไหวอย่างยิ่งยวด

มีการอธิบายถึงที่มาของความไร้ระเบียบ ในแง่ของการเกิดซ้ำ (Recursive) ซึ่งเป็นลักษณะของการเกิดทับซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนทำให้เหตุการณ์ที่ดำเนินไปเรื่อยๆ ธรรมดา พัฒนาไปสู่ความไร้เสถียรภาพที่ควบคุมไม่ได้ กลายเป็นความไร้ระเบียบขึ้นมา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การทับซ้ำดังกล่าวเป็น "ตัวเร่งเร้า" (Catalytic) ที่ทำให้ระบบเก่าล่มสลายลงอย่างรวดเร็ว

อย่างไรก็ตามไม่มีโครงสร้างที่มีชีวิตใดสามารถดำรงเสถียรภาพไว้ได้ตลอด หนทางของความวิวัฒน์ต้องมีระยะเวลาของความปั่นป่วนวุ่นวาย ขณะที่สถานการณ์ที่ไร้ระเบียบก็ไม่ได้ดำรงอยู่ตลอดไปเช่นกัน เพราะท่ามกลางความวุ่นวายไร้ระเบียบจะมีการจัดตั้งตนเองขึ้นใหม่ ทั้งนี้สถานการณ์ที่ไร้ระเบียบซึ่งเป็นช่วงวิกฤติจะมีสองด้าน คือด้านทำลายที่สามารถสร้างหายนะ และด้านที่สร้างสรรค์ ซึ่งการที่สังคมมีกระบวนการและโครงสร้างของการเปลี่ยนแปลงเช่นนี้ จึงสามารถนำมาวิเคราะห์สังคมพหุลักษณะ กับบทบาทของรัฐและขบวนการใหม่ทางสังคมได้

เนื่องจากสังคมเป็น "ระเบียบที่เคลื่อนไหว" เพราะมีกระบวนการ "ยกเลิกและเริ่มใหม่" ตลอดเวลา และมีความสามารถในการสร้างอนาคตของตนเอง แม้ว่าจะมีกลุ่มต่างๆ ที่ดูสับสนวุ่นวายไร้ระเบียบ แต่ทุกกลุ่มก็ถวิลหาความมีระเบียบ และต้องการไปถึงสภาพเช่นนั้นด้วย^{๖๐}

การศึกษาถึงการนำเสนอนวัตกรรมของมิชชันนารี ซึ่งเป็น "ระบบใหม่" ที่อาจสร้างผลกระทบให้กับระบบเดิมเช่นสังคมไทย จึงต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่อาจอธิบายได้ด้วย "ทฤษฎีไร้ระเบียบ" (Chaos Theory) เพื่อให้เห็นกลไกการทำหน้าที่เสนอข่าวสารในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี กับแนวความคิดของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยได้อย่างชัดเจน

^{๖๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๓๓.

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การนำเสนอวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕” นี้ เป็นการวิจัยเชิงวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อค้นหาโน้ตชนของมิชชันนารีเกี่ยวกับ “วัฒนธรรม” ในลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างการถ่ายทอดวัฒนธรรมกับสังคมไทย และมโนทัศน์เกี่ยวกับ “พระเจ้า” ที่มีต่อวัฒนธรรมและสังคมไทย อันนำไปสู่แนวคิดของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย โดยใช้วิธีการพรรณนาในเชิงคุณภาพ (Qualitative) ประกอบกับการศึกษาในเชิงปริมาณ (Quantitative)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์เนื้อหา โดยมีประชากร คือ หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ซึ่งตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕ ดังต่อไปนี้

-จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder	พ.ศ. ๒๓๘๗-๒๓๘๘	: ของหมอบรัดเลย์
-Bangkok calendar	พ.ศ. ๒๓๙๐-๒๓๙๓	: ของหมอบรัดเลย์
-จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder	พ.ศ. ๒๓๙๘-๒๓๙๙	: ของหมอบรัดเลย์
-Bangkok calendar	พ.ศ. ๒๔๐๕-๒๔๑๖	: ของหมอบรัดเลย์
-Siam Times Weekly	พ.ศ. ๒๔๐๗-๒๔๐๗	: ของหมอบรัดเลย์
-Bangkok Press	พ.ศ. ๒๔๐๗	: ไม่ทราบเจ้าของ
-Siam Weekly Monitor	พ.ศ. ๒๔๑๑-๒๔๑๑	: ของหมอบรัดเลย์
-Bangkok Summary	พ.ศ. ๒๔๑๑	: ไม่ทราบเจ้าของ
-Siam Daily Advertiser	พ.ศ. ๒๔๑๔-๒๔๒๕	: ของหมอบรัดเลย์
-Siam Weekly Advertiser	พ.ศ. ๒๔๑๒-๒๔๒๙	: ของหมอบรัดเลย์
-Siam Repository	พ.ศ. ๒๔๑๒-๒๔๑๗	: ของหมอบรัดเลย์
-จดหมายเหตุสยามไสมย	พ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๒๙	: ของหมอบรัดเลย์

ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ที่ออกในสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕ ดังกล่าว มีมิชชันนารีที่เป็นเจ้าของ คือ หมอบรัดเลย์ หมอจันทเล และหมอสมิท ซึ่งแต่ละคนก็ออกหนังสือพิมพ์หลายฉบับด้วยกัน แต่มีอยู่ ๒ ฉบับ ได้แก่ Bangkok Press และ Bangkok Summary ที่ไม่ทราบนามเจ้าของ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษครั้งนี้ ใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive) เนื่องจากประชากรเป็นหนังสือพิมพ์ที่ออกจำหน่ายมานานร่วมร้อยปี หรือกว่านั้นแล้ว ต้นฉบับของหนังสือพิมพ์หลายฉบับไม่พบหลงเหลืออยู่ในขณะนี้

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงการเสนอนวัตกรรมของหนังสือพิมพ์ ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี ศาสนา การแพทย์ และการโฆษณา ดังนั้นในการศึกษาเนื้อหาจึงเลือกที่จะศึกษาเฉพาะหนังสือพิมพ์ที่เสนอข่าวสารเกี่ยวกับบ้านเมือง และความเป็นไปของสังคมเป็นหลัก ขณะเดียวกันก็มีหนังสือพิมพ์บางฉบับที่ไม่มีต้นฉบับหลงเหลืออยู่ในขณะนี้ ดังนั้น

กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาศึกษา จึงได้แก่

- จดหมายเหตุ Bangkok Recorder (ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๓) พ.ศ.๒๓๘๗-๒๓๘๘
- Bangkok Calendar (ของหมอบรัดเลย์) พ.ศ.๒๔๐๕-๒๔๑๖
- จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๔) พ.ศ.๒๔๐๘-๒๔๐๙
- Bangkok Repository พ.ศ.๒๔๑๒-๒๔๑๗
- จดหมายเหตุสยามไสมย พ.ศ.๒๔๒๕-๒๔๒๙

ส่วนหนังสือพิมพ์ Siam Daily Advertiser และ Siam Weekly Advertiser นั้น แม้ว่าจะมีต้นฉบับหลงเหลืออยู่ แต่จะไม่นำมาศึกษา เนื่องจากเป็นหนังสือพิมพ์ที่มุ่งเน้นเฉพาะเนื้อหาด้านการโฆษณาเป็นหลัก ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเสนอข่าวสารเกี่ยวกับบ้านเมือง และความเป็นไปของสังคมแต่อย่างใด จึงไม่ได้นำมาศึกษาด้วย

จากกลุ่มตัวอย่างหนังสือพิมพ์ทั้ง ๕ ฉบับนี้ ด้วยเงื่อนไขของการที่เป็นเอกสารเก่า แม้ส่วนใหญ่จะมีต้นฉบับให้กันแล้ว แต่ก็ขาดหายไปบ้างในบางส่วน ดังนี้

-จดหมายเหตุ Bangkok Recorder ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๓ หนังสือพิมพ์รายเดือน จัดพิมพ์ทั้งสิ้น ๑๖ ฉบับ ขาดฉบับที่ ๑๔ และ ๑๕ รวมทั้งสิ้น ๕๕ หน้า

-จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๔ (ฉบับภาษาไทย) หนังสือพิมพ์รายบั๊กซ์ จัดพิมพ์ทั้งสิ้น ๔๘ ฉบับ มีครบทุกฉบับ รวมทั้งสิ้น ๕๓๐ หน้า ส่วนฉบับที่ตีพิมพ์ในช่วงเวลาเดียวกัน แต่เป็นภาษาอังกฤษนั้น ช่วงปีแรกเป็นหนังสือพิมพ์รายบั๊กซ์ จัดพิมพ์ทั้งสิ้น ๒๔ ฉบับ ช่วงหลังจัดพิมพ์รายสัปดาห์ มีทั้งสิ้น ๕๒ ฉบับ รวมทั้งสิ้น ประมาณ ๕๐๐ หน้า แต่ฉบับภาษาอังกฤษ มีต้นฉบับไม่ครบ โดยเนื้อหาในจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (ฉบับภาษาอังกฤษ) เล่ม ๒ ซึ่งตีพิมพ์เป็นรายสัปดาห์นั้น แม้จะมีตัวเลขจริง แต่ก็อยู่ในสภาพที่ชำรุดมาก เช่นเดียวกันต้นฉบับซึ่งถ่ายไมโครฟิล์มไว้ก็ชำรุดเกือบทั้งหมด อ่านได้เพียงไม่กี่หน้าเท่านั้น จึงต้องใช้เนื้อหาในเล่ม ๑ เป็นหลัก

-Bangkok Calendar หนังสือพิมพ์รายปี จัดพิมพ์ทั้งสิ้น ๑๒ ฉบับ ขาดฉบับพ.ศ.๒๔๐๖ พ.ศ.๒๔๐๗ และพ.ศ.๒๔๑๒ ทั้งนี้เท่าที่หลงเหลืออยู่มีทั้งสิ้น ประมาณ ๑๒๐๐ หน้า

-Siam Repository หนังสือพิมพ์รายสามเดือน จัดพิมพ์ทั้งสิ้น ๒๔ ฉบับ เย็บรวมเล่ม ปีละหนึ่งเล่ม แต่ละเล่มแบ่งออกเป็น ๔ ฉบับ ขาดฉบับพ.ศ.๒๔๑๗ เท่าที่มีหลงเหลืออยู่ มีทั้งสิ้น ประมาณ ๒๕๐๐ หน้า

-จดหมายเหตุสยามไสมย ออกเป็นรายเดือน ในปีพ.ศ.๒๔๒๕ รวม ๑๒ ฉบับ ปีถัดมาจัดพิมพ์รายบั๊กซ์ รวม ๒๔ ฉบับ จากนั้นในปีพ.ศ.๒๔๒๗ จนถึงเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๒๙ ได้เปลี่ยนมาออกเป็นรายสัปดาห์ จำนวน ๕๐ ฉบับ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเป็นการจัดพิมพ์รายเดือน รายบั๊กซ์ และรายสัปดาห์ ต่างก็มีต้นฉบับให้สามารถศึกษาได้ครบถ้วน โดยรวมทั้งสิ้น ๑๑๒๘ หน้า

ทั้งนี้จากต้นฉบับที่มีหลงเหลืออยู่ดังกล่าว จะนำมาศึกษาเนื้อหาทุกฉบับ และทุกหน้า โดยเลือกศึกษาข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการถ่ายทอดนวัตกรรม ซึ่งอาจเป็นการเสนอนวัตกรรมในลักษณะที่มีความสัมพันธ์กับพระเจ้า หรือสังคมไทย หรืออาจเป็นการเสนอเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับนวัตกรรม ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับส่วนอื่นใดเลย พร้อมทั้งศึกษาเนื้อหาที่นอกเหนือจากเรื่องราวเกี่ยวกับนวัตกรรมด้วย โดยมุ่งเน้นในส่วนที่สะท้อนถึงทัศนคติของมิชชันนารีที่มีต่อคุณค่าความเป็นไทย

แหล่งรวบรวมข้อมูล

การวิจัยในครั้งนี้ได้เก็บรวบรวมกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีจาก ๓ แหล่ง ได้แก่

- หนังสือ จดหมายเหตุบางกอกรีกอเดอ

เป็นหนังสือที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชนิพนธ์เป็นอนุสรณ์วิทยาทาน ในงานพระราชทานเพลิงศพนายสมหมาย สุนทรกุล เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน พ.ศ.๒๕๓๗ (หลังงานพระราชทานศพราวหนึ่งปี) ซึ่งประกอบไปด้วย

-จดหมายเหตุ Bangkok Recorder (ฉบับรัชกาลที่ ๓)

-จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (ฉบับรัชกาลที่ ๔) เฉพาะฉบับภาษาไทย

- หอสมุดแห่งชาติ แบ่งเป็น

๑. ดูจากหนังสือพิมพ์ที่หอสมุดแห่งชาติถ่ายไมโครฟิล์มไว้ ได้แก่

-จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (ฉบับรัชกาลที่ ๔) เฉพาะฉบับภาษาอังกฤษ

-Bangkok Calendar

-จดหมายเหตุสยามไสมย

๒. ดูจากตัวเล่มจริง โดยใช้วิธีการถ่ายภาพ จากต้นฉบับแต่ละหน้า

-Siam Repository ฉบับพ.ศ.๒๔๑๒, พ.ศ.๒๔๑๔-๒๔๑๖

- หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดูจากตัวเล่มจริง

-Siam Repository ฉบับพ.ศ.๒๔๑๓

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เป็นหลัก โดยแบ่งการวัดตัวแปรออกเป็น ๓ ส่วนด้วยกัน คือ

๑ การศึกษาถึง “ประเภทของนวัตกรรมที่มีชชนาร์นำเสนอ” และ “ความสัมพันธ์ของนวัตกรรมกับแนวความคิดของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย” นั้น ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการสร้าง Coding Sheet หรือแผ่นลงรหัส สำหรับการลงรหัสข้อมูล โดยจำแนกเป็น

นวัตกรรม แบ่งเป็น

- สังคม
- การปกครอง
- เทคโนโลยี
- ศาสนา
- การแพทย์
- การโฆษณา

การเปลี่ยนแปลงสังคมไทย แบ่งเป็น

- สังคม
- การปกครอง
- เทคโนโลยี
- ศาสนา
- การแพทย์

จากการจำแนกดังกล่าว มีเป้าหมายในการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อดูความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรมที่มีชชนาร์นำเสนอ กับแนวความคิดของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

๒ การศึกษาถึง “ความสัมพันธ์ของมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้าที่มีต่อนวัตกรรม และสังคมไทย” นั้น ผู้วิจัยจะศึกษาโดยดูเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ ในส่วนที่กล่าวถึงนวัตกรรม และสังคมไทยว่า มีการโยงเข้ากับความเชื่อในคริสต์ศาสนา หรือความเชื่อมนัศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าหรือไม่ เพียงใด โดยวิธีการศึกษานี้ จะให้ความสำคัญกับนัยแฝงเกี่ยวกับ “พระเจ้า” ซึ่งสอดแทรกอยู่ในการนำเสนอเกี่ยวกับนวัตกรรม และสังคมไทย

๓. การศึกษาถึง “รูปแบบการถ่ายทอดนวัตกรรม” ซึ่งประกอบด้วย ลีลา และบทบาทในการถ่ายทอด ผู้วิจัยได้สร้าง Coding Sheet เพื่อลงรหัสข้อมูลดังต่อไปนี้

◆ ลีลาการถ่ายทอดนวัตกรรม แบ่งเป็น

- มิตร
- กลาง
- คุกคาม

◆ บทบาทในการถ่ายทอดนวัตกรรม แบ่งเป็น

- การขยายทัศนวิสัย
- เป็นสื่อกลาง
- สร้างความบันเทิง
- ประสานสัมพันธ์
- ยกระดับความปรารถนา
- ตอบสนองอำนาจ

ทั้งนี้จาก Coding Sheet ดังกล่าว จะเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการแจกนับแต่ละประเด็น เพื่อดูความถี่ของการใช้รูปแบบในการนำเสนอนวัตกรรมของมิชชันนารี

๔. การศึกษาถึงการยอมรับ “คุณค่าความเป็นไทย” ในสายตาของมิชชันนารี ผ่านหนังสือพิมพ์นั้น ผู้วิจัยจะศึกษาจากเนื้อหาที่นำเสนอเกี่ยวกับบุคคลในสังคมไทย วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตตามแบบจารีตของไทยว่า มิชชันนารีผู้จัดทำหนังสือพิมพ์มีทัศนคติในแง่ลบใด เป็นไปในลักษณะของการยกย่องชื่นชม หรือดูถูกดูแคลนสังคมไทย โดยที่เนื้อหาดังกล่าวอาจไม่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมเลย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ “ประเภทของนวัตกรรมที่มิชชันนารีนำเสนอ ในเชิงที่สัมพันธ์กับสังคมไทย” และ “ความสัมพันธ์ของนวัตกรรม กับแนวความคิดของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย” ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการแจกแจง (จากแผ่นลงรหัส) โดยข้อมูลที่ได้ แม้จะเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ แต่ก็ยังเป็นเพียงข้อมูลเบื้องต้นที่จะบอกถึงความมากน้อยในการเสนอนวัตกรรมแต่ละประเภท และสัดส่วนของการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับนวัตกรรม กับเนื้อหาในด้านอื่น แต่ทั้งนี้ การวิเคราะห์ถึงประเภทของการนำเสนอ นวัตกรรม และความสัมพันธ์ของนวัตกรรม กับแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยนั้น จะเป็นการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพที่ปรากฏในเนื้อหาของหนังสือพิมพ์

ประเภทของนวัตกรรมที่นำเสนอในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี จำแนกตามขอบเขตดังต่อไปนี้

-สังคม หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี คติความเชื่อ และวิถีชีวิตแบบตะวันตก รูปแบบการศึกษา ภาษา ประวัติศาสตร์ ศิลปะ ตำนาน และนิทานของชาติตะวันตก ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-การปกครอง หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับระบอบการปกครองของชาติตะวันตก ภูมิประเทศ การล่าอาณานิคม สนธิสัญญา กฎหมาย ตลอดจนเรื่องราวเกี่ยวกับผู้นำประเทศต่างๆ ของผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-เทคโนโลยี หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับเครื่องมือเครื่องใช้ ประดิษฐกรรมจากชาติตะวันตก ซึ่งเป็นของใหม่สำหรับสังคมไทย เช่น นาฬิกา เรือกลไฟ และรถไฟ ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับวิทยาการสมัยใหม่ เช่น ดาราศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-ศาสนา หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับพิธีกรรม กิจกรรม และความเชื่อตามคำสอนทางคริสต์ศาสนา ตลอดจนหลักจริยธรรม ศีลธรรม และแนวทางการปฏิบัติตนตามคัมภีร์ไบเบิล ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-การแพทย์ หมายถึง การเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการป้องกัน และรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การอธิบายเกี่ยวกับกายภาพ ชีวภาพ ตามแนวทางการแพทย์แผนตะวันตก ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

-การโฆษณา หมายถึง การเสนอเกี่ยวกับสินค้าจากดินแดนตะวันตก หรือการให้บริการแบบตะวันตก โดยอธิบายถึงคุณสมบัติ เจ้าของ และสถานที่จัดจำหน่าย ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

หมายเหตุ : เนื้อหาข่าวสารในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี บางบทความอาจมุ่งเสนอนวัตกรรมมากกว่าหนึ่งประเภท

ส่วนแนวคิดเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนแปลงสังคมไทย” เป็นการวิเคราะห์จากการเสนอนวัตกรรมประเภทต่างๆที่ได้กล่าวถึงข้างต้น ยกเว้นนวัตกรรมด้านการโฆษณา บนพื้นฐานของความคิดในการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี ศาสนา และการแพทย์ตามจารีตดั้งเดิมของสังคมไทย ไปสู่แบบแผนของชาติตะวันตก

การวิเคราะห์ “ความสัมพันธ์ของมโนทัศน์เกี่ยวกับพระเจ้า ที่มีต่อนวัตกรรม และสังคมไทย” โดยใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เชิง Semiotic เพื่อหาความหมาย และความสัมพันธ์ดังกล่าว ทั้งนี้อาศัยกรอบกว้างๆในการพิจารณา คือ

-การเอ่ยถึงพระเจ้าในฐานะผู้สร้างความจริง ลักษณะเดียวกับพระเจ้าผู้สร้างโลก เช่น แผ่นดินพระเจ้า ความรอด

-การเอ่ยถึงพระเจ้าโดยอนุมานว่า สังคมใดที่ต้องการความจริงเช่นสังคมตะวันตก จะต้องเชื่อถือในพระเจ้า

-ไม่มีการเชื่อมโยงถึงพระเจ้าเลย

การวิเคราะห์ “รูปแบบการถ่ายทอดนวัตกรรม” ซึ่งประกอบด้วย ลีลา และบทบาทในการถ่ายทอดนวัตกรรม อาศัยการเก็บรวบรวมข้อมูลแบบเจาะลึก ซึ่งทั้ง “ลีลาการถ่ายทอดนวัตกรรม” และ “บทบาทในการถ่ายทอดนวัตกรรม” เป็นข้อมูลเชิงปริมาณ ที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพรรณนาวิเคราะห์ เพื่อให้การวิเคราะห์เนื้อหาที่มีความเป็นวัตถุวิสัย ที่สามารถอ้างอิงได้มากกว่าการประเมินด้วยสายตา ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ถึงลีลาการใช้ภาษานั้น จะใช้คำ “มิตร” “กลาง” หรือ “ลูกคามา” เป็นคำ Key words ในการเขียนงานวิจัย

การวิเคราะห์ “การยอมรับคุณค่าความเป็นไทย ในสายตาของมิชชันนารี” จะใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อค้นหา และทำความเข้าใจ ถึงทัศนคติของมิชชันนารีที่มีต่อสังคมไทย โดยอาศัยกรอบกว้างๆในการพิจารณา ดังนี้

-ยกย่องชื่นชม และซาบซึ้งในคุณค่าความเป็นไทย

-ดูถูกดูแคลนสังคมตามแบบจารีตของไทย

-ไม่แสดงออกถึงทัศนคติที่มีต่อสังคมไทยในทิศทางใดเลย ไม่ว่าจะยอมรับ หรือคัดค้าน

ในการวิเคราะห์เนื้อหา โดยเฉพาะการพรรณนาวิเคราะห์สำหรับหนังสือพิมพ์ในยุคอดีต จำเป็นที่จะต้องเข้าใจถึงสถานการณ์ทางการเมือง และสังคมในยุคสมัยนั้นๆ ทั้งนี้เนื่องจาก หนังสือพิมพ์ในแต่ละยุคสมัยย่อมมีความแตกต่างกันไปตามปัจจัยแวดล้อม

สังคมไทย

รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ช่วงหลังของพุทธศตวรรษที่ ๒๔ ชนชั้นนำไทยเริ่มหันมาให้ความสนใจชนชาติตะวันตก อันเนื่องมาจากชัยชนะของอังกฤษ ในสงครามระหว่างอังกฤษกับพม่า และสงครามฝิ่น

ในพ.ศ.๒๓๖๗ เมื่ออังกฤษทำสงครามกับพม่า ซึ่งไทยถือว่าเป็นชนชาติที่มีความสามารถ ซึ่งไทยเองก็ไม่สามารถปราบปรามได้นั้น ผู้นำไทยเริ่มให้ความสนใจแก่อังกฤษมากขึ้น มาตรการแรกที่กระทำก็คือ การหาข้อมูลเกี่ยวกับกำลังทหารของอังกฤษ ต่อมาอังกฤษเป็นฝ่ายชนะพม่า ผู้นำไทยก็ขยายเขตการหาข้อมูลนอกเหนือไปจากเรื่องเกี่ยวกับทหาร เป็นการหาข้อมูลเกี่ยวกับอังกฤษทั้งหมด

ภายหลังเมื่อคนไทยได้ติดต่อกับมิชชันนารีอเมริกันแล้ว ผู้นำไทยก็ให้ความสนใจ ประเทศสหรัฐอเมริกา และขยายความสนใจไปสู่ประเทศอื่นๆในยุโรปด้วย

ชนชั้นนำไทยที่มีพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯเป็นผู้นำ แม้จะยอมรับเทคโนโลยีที่สูงกว่าของชาวตะวันตก แต่มีความเคลื่อนไหวในขอบเขตที่จำกัด และระมัดระวังเป็นอย่างมาก มีท่าทีระแวดระวังในการรับเทคโนโลยีตะวันตก ซึ่งมีสาเหตุมาจากความหวงหวัดกว่า วัฒนธรรมตะวันตกจะเข้ามาทำลายวัฒนธรรมไทยลงได้^๑

ดังจะเห็นได้จากที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ มีรับสั่งให้นำหนังสือภาษาจีนที่หมอบรัดเลย์แปล มิชชันนารีชาวเยอรมันนำออกแจกจ่ายแก่คนจีนนั้น มาแปลเป็นภาษาไทย เพื่อจะได้ทราบ ว่าฝรั่งมีเจตนาทางการเมืองแอบแฝงหรือไม่ แสดงว่าทรงไม่ไว้วางใจชาวต่างชาติ อย่างไม่รักใคร่ตามเมื่อไม่พบข้อความเป็นอันตราย ก็ได้แต่ห้ามคนไทยรับหนังสือแจกจากฝรั่ง^๒

^๑ วิไลเลขา ถาวรธนาสาร, "ผู้นำไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ กับการรับวัฒนธรรมตะวันตก", ศิลปวัฒนธรรม, (กันยายน ๒๕๓๐), หน้า ๑๑๗, ๑๒๓.

^๒ สุภัฏญา ตีระวนิช, หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พัฒนาศ, ๒๕๒๘), หน้า ๑๑.

สถานการณ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓ อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มชนชั้นนำที่มีอำนาจอยู่ในระดับสูง และอยู่ในวัยวุฒิที่สูง จะไม่ให้ความสนิทสนมกับมิชชันนารีนัก ตลอดจนสมัยของสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ไม่เคยปรากฏว่าพระองค์ได้เรียกให้ชาวตะวันตกที่พำนักอยู่ในประเทศไทยได้เข้าเฝ้าเลย เว้นแต่จะเป็นตัวแทนของรัฐบาลต่างประเทศ พระยาศรีพิพัฒน์ พระยาโชฎีก ก็ดูจะมีท่าทีที่ไม่สู้ดีกับมิชชันนารีเช่นกัน เมื่อมิชชันนารีในสังกัด A.B.C.F.M. ไปขออนุญาตพระยาศรีพิพัฒน์ เพื่อเดินทางออกจากกรุงเทพฯ ไปจังหวัดอยุธยา ท่านก็แสดงท่าทีบ่ายเบี่ยง และไม่ยินยอมให้พวกนี้เดินทางไป กลับบ่นแสดงความรำคาญอีกด้วย^๗

ความไม่ไว้วางใจที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีต่อชาวต่างชาตินั้นเห็นได้ชัดจากบันทึกของหมอบรัดเลย์^๘ ที่กล่าวถึงการเยือนกรุงเทพฯ ของเซอร์ เจมส์ บรูค ทูตอังกฤษ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๓ เพื่อเจรจาทำสนธิสัญญากับไทย ซึ่งผลปรากฏว่าการเจรจาล้มเหลว รัชกาลที่ ๓ ไม่ทรงไว้วางพระทัยท่าทีของอังกฤษต่อสยาม ทรงเกรงว่าอังกฤษคิดจะทำกับสยามแบบที่เคยทำกับอินเดียและจีน ซึ่งการเดินทางมาของบรูคได้สร้างความอกสั่นขวัญแขวน และวิตกกังวลให้กับประชาชนชาวสยาม แม้แต่คนรับใช้ของชาวต่างชาติที่พูดภาษาอังกฤษก็ยังถูกกลั่นแกล้ง ถึงกับมีการปล่อยข่าวว่าจะถูกขังถ้าไม่ลาออกจากงาน ขณะที่ข้าราชการก็ไม่กล้าทำตัวใกล้ชิดกับมิชชันนารี เพราะกลัวจะทำให้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ทรงกริ้ว

อย่างไรก็ตามไม่อาจสรุปว่าชนชั้นนำของไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ปฏิเสธการคบค้า หรือเสวนากับมิชชันนารีเสียทีเดียว แต่ดูเหมือนจะเป็นการเลือกรับเฉพาะกรณีที่จะเห็นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมไทย เช่นการที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ก็ยังคงเคยได้อาศัยโรงพิมพ์ของอเมริกันเมอร์ดในการตีพิมพ์ประกาศห้ามสูบบุหรี่ เป็นจำนวน ๕๐๐๐ ฉบับ เพื่อแจกจ่ายให้กับประชาชน ขณะที่ไม่สู้จะยินดีนักกับการที่มิชชันนารีพิมพ์เอกสารทางราชการอื่นๆ โดยเฉพาะในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับกฎหมาย ซึ่งเป็นสิ่งพิมพ์ที่มีนัยในด้านความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัว นอกจากนี้การที่หมอบรัดเลย์ได้ตีพิมพ์หนังสือชื่อ "ตราชูทอง" ซึ่งเป็นการอธิบายพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา ด้วยวิธีการเปรียบเทียบ ได้สร้างความขัดเคืองพระทัยเป็นอย่างมาก หมอบรัดเลย์เล่าว่าทางราชสำนักและกลุ่มผู้นำระดับสูงเองก็มีการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเรื่องนี้กันอย่างมากมาย รวมทั้งให้มีการสอบสวนเรื่องนี้กันอีกด้วย พระองค์ได้ส่งจมีนราชามาตย์ ผู้ใกล้ชิดของพระองค์มาพบหมอบรัดเลย์ เพื่อมาขอรับหนังสือทางศาสนาจำนวนหนึ่ง เพื่อไปตรวจสอบ ซึ่งรวมถึงหนังสือ "ตราชูทอง" นั้นด้วย^๙

^๗ ดำรง ไกรศรีวณู ,อ้างแล้ว : หน้า ๑๕-๒๐

^๘ วิลเลียม แอล แบรดเลย์ ,สยามสามสมัย จากสายตาหมอบรัดเลย์ แปลโดย รัชญา ผลอนันต์ (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพื่อนชีวิต, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖-๑๗.

ปฏิภิกิริยาที่ชนชั้นนำในสมัยรัชกาลที่ ๓ มีต่อมิชชันนารีในทางที่ไม่ค่อยเป็นมิตรนั้น หากวิเคราะห์จากความเชื่อมั่นในวัฒนธรรมของคนไทยดังที่ได้กล่าวไปแล้วช่วงต้น ก็นับเป็นธรรมดาที่ราชสำนักจะมีพฤติกรรมที่ไม่เกรงกลัวชาวต่างชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างชาวตะวันตกกับไทยในยุคสมัยนี้มักเป็นไปในลักษณะเพื่อผลประโยชน์ทางการค้าขายระหว่างกัน โดยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น เมื่อเสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติ ได้ประกาศเลิกการผูกขาด ให้มีการค้าอย่างเสรี ซึ่งประกาศดังกล่าวเป็นไปก็เพื่อการค้า มิใช่เนื่องจากการบีบบังคับของรัฐบาลอังกฤษจากการทำสัญญาเบอร์นีแต่อย่างใด^๖

เมื่อนำมาวิเคราะห์ถึงการเสนอข่าวสารในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีแล้ว จะเห็นได้ว่าฝ่ายราชสำนักสามารถใช้อำนาจตรวจสอบเนื้อหาได้ ไม่มีเหตุผลที่ราชสำนักจะต้องเกรงใจชาวต่างชาติเช่นมิชชันนารี เพราะกรุงสยามยังมีได้ร่วมลงนามในสนธิสัญญากับอเมริกาแต่อย่างใด กล่าวคือ สนธิสัญญาซึ่งทำให้อเมริกาได้สิทธิทางการค้า และทางศาสนา โดยเฉพาะสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่ทำให้ชาวอเมริกาไม่ต้องขึ้นศาลไทยนั้น มีการลงนามร่วมกันในปี พ.ศ.๒๓๙๙ สมัยรัชกาลที่ ๔^๗

สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ ๔

ย้อนกลับไปในช่วงรัชกาลที่ ๓ ขณะที่เจ้าฟ้ามงกุฎ (พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ) ยังทรงผนวชอยู่ ได้เปิดวัดบวรนิเวศให้รับข่าวสารจากตะวันตกอย่างเต็มที่ ทรงสนพระทัยในวิทยาการก้าวหน้าหลายแขนง โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการพิมพ์ สันนิษฐานว่า ทรงมีเครื่องพิมพ์แบบบล็อกอยู่ในครอบครองแล้ว ตั้งแต่ก่อนการเดินทางมาของหมอบรัดเลย์ แต่เครื่องพิมพ์ชนิดโบราณนี้ทำงานได้ช้า และไม่ทรงมีตัวพิมพ์ภาษาไทย หมอสอนศาสนาหลายคนได้ตั้งข้อสังเกตในเรื่องนี้ไว้ว่า ได้มีคนไทยกลุ่มหนึ่งสนใจการพิมพ์มาก่อนแล้ว บางคนถึงกับไปดูกิจการพิมพ์ที่สิงคโปร์ แต่น่าเสียดายที่ได้มีการระบุชื่อคนไทยผู้นั้น ซึ่งเข้าใจว่าจะเป็นเชื้อพระวงศ์ หรือมีฉะนั้นก็เป็นขุนนางชั้นผู้ใหญ่^๘

^๖ ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ ปากไก่และใบเรือ, (กรุงเทพมหานคร : แพรวสำนักพิมพ์, ๒๕๓๙) หน้า ๑๓๐.

^๗ สุภัญญา ตีระวนิช, สื่อสิ่งพิมพ์ : จากสหรัฐอเมริกาสู่กรุงสยาม, พ.ศ.๒๕๒๙ : หน้า ๙๑

^๘ สุภัญญา ตีระวนิช , เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๔.

เจ้าฟ้ามงกุฎสนพระทัยภาษาอังกฤษ และวิทยาการใหม่ๆของตะวันตกมาก ในปี พ.ศ.๒๓๘๘ รับสั่งให้หม่อมคาสแวลมาสอนวิชาภาษาอังกฤษ และวิทยาศาสตร์แก่พระองค์ที่วัดบวร

การแสดงออกของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯที่มีต่อมิชชันนารีอเมริกัน ทั้งในด้านของความสนใจที่มีต่อวิทยาการสมัยใหม่ และพระกรุณาธิคุณนั้น ดูจะมีความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเทียบกับความสัมพันธ์ที่รัชกาลที่ ๓ มีต่อหมอบรัดเลย์

ทั้งนี้เจ้าฟ้ามงกุฎทรงมองกาลไกลเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ไทยจะต้องมีกับต่างชาติ จึงได้ให้หม่อมราโชทัย ซึ่งในขณะนั้นเป็นมหาดเล็ก เรียนภาษาอังกฤษกับหมอบรัดเลย์ เพื่อว่าเมื่อถึงเวลาจะได้พร้อมไปหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อไทยยังอังกฤษ และอเมริกา ซึ่งในปี ๒๔๐๐ หม่อมราโชทัยได้รับเลือกให้ร่วมคณะทูตสยาม ซึ่งเดินทางไปลอนดอน^๙

ส่วนเจ้าฟ้าจุฑามณี (พระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว) ก็ทรงชื่นชมในวัฒนธรรมตะวันตกมาก ทรงตรัสภาษาอังกฤษได้คล่อง และทรงประดับวังด้วยสิ่งของจากยุโรปและอเมริกา ทั้งนี้ยังเป็นบุคคลแรกๆที่ให้ความสนใจในวิทยาการตะวันตก ทั้งเครื่องกล เรือกลไฟ และการพิมพ์ เช่นเดียวกับที่เจ้าฟ้ามงกุฎให้ความพระทัยในเทคโนโลยีการพิมพ์

เมื่อทรงเสด็จขึ้นครองราชย์แล้ว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯก็ยังมีได้ทรงทอดทิ้งกิจการพิมพ์หนังสือแต่อย่างใด พระองค์โปรดให้สร้างโรงพิมพ์หนังสือขึ้นหลังหนึ่งในบริเวณพระราชวังชั้นกลาง พระราชทานชื่อว่า "โรงอักษรพิมพ์การ" และได้สั่งขุนมหาสิทธิโวหารไปหัดการพิมพ์จากต่างประเทศ เพื่อจะได้นำวิธีการที่เหมาะสมมาใช้ปรับปรุงกิจการพิมพ์หนังสือให้ดีขึ้น ซึ่งการส่งคนไปดูงานเช่นนี้ถือว่าเป็นความคิดที่ก้าวหน้าอย่างยิ่งสำหรับสมัยนั้น^{๑๐} นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯยังให้การยอมรับหนังสือพิมพ์ ในฐานะสิ่งพิมพ์ที่สามารถวิพากษ์วิจารณ์ได้ ดังจะเห็นได้จากที่นางแอนนา เลียวโนเวนส์วิจารณ์ถึงท่านทั้งสองไว้ว่า "หมอบรัดเลย์เข้ามาอยู่กรุงเทพฯแต่ ค.ศ.๑๘๓๕ ได้รับพระราชทานความสนิทสนมกับพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาแต่ครั้งยังทรงผนวชอยู่ แต่ท่านผู้เฒ่าที่น่านับถือทั้งคู่นี้ มักจะได้แย่งแสดงการมกกันในหน้าหนังสือพิมพ์เนื่องๆ"^{๑๑}

^๙ วิลเลียม แอล บรัดเลย์, สยามสามสมัย(ในสายตาหมอลบรัดเลย์), หน้า ๑๑๓-๑๑๔, ๑๒๔-๑๒๗.

^{๑๐} อ่ำไพ จันทร์จิระ, "ประวัติและวิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตแผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๕), หน้า ๗๑-๗๒.

^{๑๑} สุกัญญา ตีระวนิช, หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม, หน้า ๓๒-๓๓.

อย่างไรก็ตาม ใ้ว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯจะยอมรับการตีพิมพ์เอกสารทุกเรื่องของมิชชันนารี โดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับศาสนา การที่มิชชันนารีทำการเผยแพร่คริสต์ศาสนา โดยการพิมพ์คำสอนทางศาสนาออกแจกจ่ายแก่คนทั่วไป พระองค์จึงทรงคิดว่าน่าจะพิมพ์หนังสือพุทธศาสนาได้เช่นกัน เพราะมีคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่พระองค์ได้สะสมไว้หลายร้อยปีเป็นจำนวนมาก ก็ควรนำออกเผยแพร่เพื่อดำเนินงานกับธรรมเนียมอันศิวิไลซ์ของต่างประเทศซึ่งเข้ามาในประเทศไทยได้

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯทรงออกประกาศไม่ให้เชื่อหนังสือพิมพ์ เนื่องจากทรงเล็งเห็นว่าเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ในช่วงนั้นมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก ดังปรากฏในประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ พ.ศ.๒๓๐๘-๒๔๑๑ ดังต่อไปนี้

“ถ้ามีการสู้ความกันว่าในกรุงหรือนอกกรุง เมื่อตุลาการตัดสินไม่เป็นธรรม ก็ให้ทำฎีกา ร้องทุกข์ถวายเมื่อเสด็จออกพระที่นั่งพุทไธสวรรย์ พระองค์ก็จะทรงชำระความให้ แต่เจ้าของคดีเรื่องใดไม่กระทำดังนี้ เอาเงินไปจ้างโรงพิมพ์ลงหนังสือพิมพ์กล่าวโทษคู่ความต่างๆโดยเข้าใจว่าหนังสือพิมพ์จะไหลมายังพระเนตรพระกรรณเป็นเรื่องพิรุณมาก พระองค์จะนำมาเสาะสาองคดีไม่ได้ ยกเว้นในบางกรณีที่จำเป็นจริงๆเพราะกลัวอำนาจผู้เป็นใหญ่ และหนทางไกลตั้งความเมือง จันทบุรีได้เสาะสาองเรียบร้อยแล้ว มีพระบรมราชโองการดำรัสให้ประกาศว่าอย่าเชื่อเรื่องที่ลงพิมพ์ในหนังสือพิมพ์นัก เพราะคนที่ทำอย่างนั้นเห็นได้ชัดว่าจะว่าเขาตรงๆไม่ได้ จึงแกลังประจานว่าร้ายให้ได้อาย ผู้ที่รับหนังสือพิมพ์อ่านแล้วอย่าเชื่อฟังว่าเป็นเรื่องจริง ให้เข้าใจในประกาศนี้ด้วย”^{๑๒}

จะเห็นได้ว่า การจัดทำหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ มิชชันนารีได้รับเสรีภาพในการพิมพ์มากขึ้น สามารถแสดงความคิดเห็นได้ แม้จะเป็นความคิดเห็นในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับราชสำนัก แต่เสรีภาพก็ยังคงต้องมีขอบเขต โดยเฉพาะการเสนอข่าวสารของมิชชันนารีจะถูกท้วงติงเมื่อมีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนเกิดขึ้น

^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘.

สังคมไทยสมัยรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นคุณค่าของการพิมพ์หนังสือมากขึ้น เพราะพระองค์ทรงตระหนักดีว่าการพิมพ์จะช่วยให้การศึกษาแก่ประชาชนได้เป็นจำนวนมาก พระองค์จึงทรงสนับสนุนกิจการการพิมพ์อย่างกว้างขวาง และทรงให้เสรีภาพในการพิมพ์ หนังสืออย่างเต็มที่ ใครจะขอตั้งโรงพิมพ์ก็ทรงอนุญาต ทำให้อุตสาหกรรมการพิมพ์ของไทย พัฒนาขึ้นอย่างรวดเร็ว โรงพิมพ์สมัยนั้นจึงมีทั้งโรงพิมพ์ของชาวไทย ชาวจีน ฝรั่งเศส และญี่ปุ่น ประชาชนคนไทยเริ่มสนใจในข่าวสารบ้านเมือง หนังสือพิมพ์ในสมัยนั้นจึงมีจำนวนมากกว่า หนังสือพิมพ์ในรัชกาลก่อน มีคนไทยออกหนังสือพิมพ์ภาษาไทยแข่งกับชาวต่างประเทศ ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ภาษาไทยนี้เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ ทนายความ และบุคคลธรรมดา

สมัยรัชกาลที่ ๕ นี้เป็นยุคที่เริ่มมีความสนใจในกฎหมายด้านการพิมพ์ กล่าวคือมีการออก "กฎหมายก๊อปปี้ไรต์ [Copyright]" เพื่อให้อำนาจแก่ผู้เขียนหนังสือ ซึ่งได้แก่ อำนาจของหนังสือที่ไม่ได้ลงพิมพ์ อันเป็นอำนาจอยู่ในตัวแล้ว เช่นเดียวกับคนที่เป็นเจ้าของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แม้กระทั่งผู้รับจดหมายจะเอาไปลงพิมพ์โดยผู้เขียนจดหมายยังไม่ได้อนุญาตก็ไม่ได้ เว้นแต่จะชี้ให้เห็นว่าหนังสือนั้นจะเป็นที่เสียหายแก่ผู้รับอย่างไรเสียก่อน จึงจะลงพิมพ์ได้โดยไม่ต้องขอ

อีกประเภทหนึ่งเป็นอำนาจของหนังสือที่ลงพิมพ์แล้วจะไม่ให้ผู้อื่นลักลอบไปลงพิมพ์อีก ต้องจดทะเบียนเสียค่าธรรมเนียม และการพิมพ์ ถ้ามีผู้ฝ่าฝืนกระทำผิด ก็จะต้องรับโทษโดยเสียค่าสินไหม^{๓๓}

อาจกล่าวโดยสรุปถึงความตื่นตัวในการออกหนังสือพิมพ์ของคนไทย ตลอดจนการตั้งโรงพิมพ์เป็นจำนวนมากว่า เกิดจาก

๑ การศึกษาในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้รับการปรับปรุง ขยายให้กว้างขวางขึ้น มีผู้สนใจเล่าเรียนหนังสือ รู้หนังสือ และสนใจอ่านหนังสือมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาจบจากต่างประเทศ ซึ่งก็มีความกระตือรือร้นที่จะได้เผยแพร่ความรู้ของตนในหนังสือพิมพ์ ทำให้มีนักเขียนสารคดี และนักแปลเกิดขึ้น

^{๓๓} อ่ำไพ จันทรจิระ, "ประวัติและวิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย", ๒๕๑๕), หน้า ๑๐๖, ๑๑๓-๑๑๔.

๒ ทางด้านเศรษฐกิจ มีการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศอย่างจริงจัง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารการค้ามากขึ้น ประชาชนมีรายได้ดีขึ้น ความสามารถในการซื้อหนังสือพิมพ์อ่านไม่เกินความจำเป็นที่จะทำได้ กิจกรรมหนังสือพิมพ์จึงดีขึ้นด้วย

๓ ด้านการเมือง ในสมัยดังกล่าวนี้เป็นระยะเริ่มต้นที่เหตุการณ์บ้านเมืองภายนอกประเทศเริ่มผันแปร ซึ่งย่อมมีผลกระทบต่อภายในประเทศด้วย ผู้มีความรู้ นักปกครอง นักการเมืองก็มีความตื่นตัว สนใจที่จะศึกษา และแสดงความคิดเห็น หนังสือพิมพ์จึงกลายเป็นเวทีสำหรับการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการเมือง ทั้งในประเทศและต่างประเทศ^{๑๔}

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า สถานการณ์ทางการพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีเสรีภาพมากขึ้นกว่าสมัยก่อนๆ ทั้งจากเหตุผลของการติดต่อทางการค้าระหว่างประเทศที่มีมากขึ้น และการยอมรับ และต้องการความรู้ในวิทยาการตะวันตกก็มีมากขึ้นด้วย หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีจึงมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นได้มากขึ้น

นอกจากนี้ในการพรรณนาวิเคราะห์ แม้จะเป็นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งย่อมที่จะต้องศึกษาเนื้อหาจากหน้าหนังสือพิมพ์ที่จัดทำโดยมิชชันนารี ทั้ง ๕ ฉบับ เป็นหลัก แต่ก็จำเป็นต้องใช้เอกสารอื่นๆประกอบด้วย เนื่องจากในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งหวังที่จะศึกษาถึง “มโนทัศน์” ของมิชชันนารี เกี่ยวกับนวัตกรรม และพระเจ้า ซึ่งเอกสารอื่นน่าจะช่วยสะท้อนถึงเจตคติที่มิชชันนารีมีต่อนวัตกรรมตะวันตก และการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยได้กระจ่างชัดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น จดหมายส่วนตัวของมิชชันนารีที่ส่งกลับไปยังองค์กรทางศาสนาต้นสังกัด สำนักงานใหญ่สหรัฐอเมริกา, บันทึกส่วนตัวของหมอบรัดเลย์ ที่จัดพิมพ์เผยแพร่โดย William L. Bradley ตลอดจนหนังสือเกี่ยวกับประวัติชีวิต ผลงานของมิชชันนารี และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ทางคริสต์ศาสนา ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการตีความนัยที่อาจซ่อนอยู่ในงานหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีได้

เอกสารประกอบการศึกษาวิจัยอื่นๆ ได้แก่ ประชุมพงศาวดาร, ราชสำนักในทรงสนะของหมอมสมิท และแผ่นดินพระจอมเกล้า น่าจะช่วยสร้างความเข้าใจในสถานการณ์ทางสังคมในยุคสมัยที่ มิชชันนารี ออกหนังสือพิมพ์ ซึ่งถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการเสนอนวัตกรรมของมิชชันนารีได้

^{๑๔} สุภาพันท์ บุญสะอาด, ประวัติหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : บรรณกิจ, ๒๕๑๗) หน้า ๑๓-๑๔.

ดังนั้นการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งพรรณนาวิเคราะห์นั้น นอกเหนือจากการวิเคราะห์โดยอาศัยเนื้อหาเกี่ยวกับการเสนอแนวคิดที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีทั้ง ๕ ฉบับ ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างแล้ว ยังต้องอาศัยการวิเคราะห์จากเอกสารอื่นประกอบด้วย เพื่อให้การวิเคราะห์มีความชัดเจน และมีเหตุผลที่น่าเชื่อถือมากขึ้น โดยเอกสารประกอบการวิเคราะห์ดังกล่าว ได้แก่

-จดหมายของมิชชันนารี ซึ่งส่งกลับไปยังคณะมิชชันนารีต้นสังกัด ประเทศสหรัฐอเมริกา

-Siam Then ของ William L. Bradley (เรียบเรียงจากบันทึกของหมอบรัดเลย์)

-สยามสามสมัย (จากสายตาหมอบรัดเลย์) ของวิลเลียม แอล บรัดเลย์

-ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑๘ ภาคที่ ๓๑ ฉบับองค์การคำคุณฐภา

-หนังสือแสดงกิจจานุกิจ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มหาโกษาธิบดี (ชำ บุนนาค)

-ความทรงจำ ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

-แผ่นดินพระจอมเกล้า ของ แอ็บบ็อด โลว์ มอฟเฟิท แปลโดย นิจ ทองโสภิต

-หนังสือพิมพ์ตรูโนวาท

-หนังสือทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติชีวิต และผลงานของมิชชันนารี

-หนังสือทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

-วิทยานิพนธ์

สรุปเอกสารที่ใช้ในการวิจัย

เอกสารชั้นต้น ได้แก่

-หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีที่ตีพิมพ์ในระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕ ได้แก่

๑. จดหมายเหตุ Bangkok Recorder ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๓
๒. จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๔
๓. Bangkok Calendar
๔. Siam Repository

๕. จดหมายเหตุ สยามไสมย

หนังสือพิมพ์ทั้ง ๕ ฉบับนี้ ถือเป็นเอกสารชั้นต้น เนื่องจากเป็นเอกสารในการศึกษานำเสนอเรื่องราวจากหนังสือพิมพ์ที่มิชชันนารีเป็นผู้จัดทำด้วยตนเอง

-จดหมายของมิชชันนารี ซึ่งส่งกลับไปยังคณะมิชชันนารีต้นสังกัด ประเทศสหรัฐอเมริกา

เอกสารชั้นรอง ได้แก่

-Siam Then ของ William L. Bradley (เรียบเรียงจากบันทึกของหมอบรัดเลย์)

-สยามสามสมัย (จากสายตาสหมอบรัดเลย์) ของวิลเลียม แอล บรัดเลย์

-ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑๘ ภาคที่ ๓๑ ฉบับองค์การคำคุณฐภา

-หนังสือแสดงกิจจานุกิจ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ มหาโกษาธิบดี (ข้า บุนนาค)

-ความทรงจำ ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ

-แผ่นดินพระจอมเกล้า ของ แอ็บบ็อด โลว์ มอฟแฟ็ท แพลโดย นิจ ทองโสภิต

-หนังสือพิมพ์ดุริฎนวก

-หนังสือทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติชีวิต และผลงานของมิชชันนารี

-หนังสือทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

-วิทยานิพนธ์

บทที่ ๔

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับ “ การนำเสนอวัฒนธรรมของชาติตะวันตก ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ ” นี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจถึง “อุดมการณ์ยุคแสงสว่างของคริสเตียน” อันเป็นอุดมการณ์ของมิชชันนารีเสียก่อน เพราะเป็นรากฐานทางความคิดในการออกหนังสือพิมพ์ เนื่องจากในหลายยุคสมัย และหลายประเทศที่ผ่านมา มิชชันนารีมักอาศัยการพิมพ์ เป็นเครื่องมือเผยแพร่คำสั่งสอนทางศาสนา

อุดมการณ์ฝ่ายคริสตศาสนาเริ่มขึ้นพร้อมกับ “ความรุ่งเรืองที่สุดทางวิชาการ” ที่เรียกว่า The Age of Enlightenment ซึ่งชาวตะวันตกต่างถือว่า สามารถเอาชนะยุคสมัยแห่งความมืดมนทางวิชาการมาได้ ประชาชนที่มีความรู้ทั้งหมด กล้ายืนหยัดอยู่ข้าง “ลัทธิ” ที่เป็นแสงสว่าง กล่าวคือ กล้าที่จะท้าทายความเชื่อมรดก เลิกสยบยอมต่อสถาบันหลักที่ศักดิ์สิทธิ์และเก่าแก่ ถึงกับกล่าวกันว่า “แต่ก่อนเรามีตบอด เตี้ยนี้เรามองเห็นแล้ว ต่าราเก่าๆ ความเชื่อเดิมที่ครอบงำ ดั่งโซ่ตรวน ได้ถูกหักออกแล้ว ที่เขาสะกดเราไว้ด้วยอภินิหารอันอ้างว่าศักดิ์สิทธิ์มหัศจรรย์ต่างๆ ซึ่งเป็นดั่งเมฆหมอกให้เราหายใจไม่ออก ให้เรารู้สึกมัวเมา มึนงง และอึดครึมนั้น บัดนี้เราได้รับความสว่างจากแสงอาทิตย์ทางวิทยาการซึ่งอุทัยขึ้นแล้ว เราเห็นทิวทัศน์แห่งภูมิภาคต่างๆอย่างกระจ่างแจ้ง ด้วยดวงตาของเราเองแล้ว”^๑

เมื่อวิทยาการของโลกเจริญรุ่งเรืองขึ้น พร้อมกับการศึกษา ภาษา และอารยธรรม ซึ่งเน้นให้เป็นตัวของตัวเอง ไม่ให้สยบยอมต่ออำนาจอันไม่ชอบธรรม ให้กล้าถาม กล้าเถียง กล้าวิพากษ์วิจารณ์ โดยใช้เหตุผลเป็นตัวกำหนด และแนะนำให้สงสัยตำรับตำราที่อ้างว่าศักดิ์สิทธิ์มหัศจรรย์ต่างๆนั้นด้วย ยุคสมัยแห่งการเกิดใหม่ทางวิชาการจึงนำไปสู่ “ยุคสมัยแห่งการปฏิรูปขนานใหญ่” ในทางลัทธิศาสนา (The Reformation) จนเกิดพวกฝ่ายค้านขึ้นเป็นคริสต์ นิกายโปรเตสแตนต์^๒

เวลาล่วงมาถึงศตวรรษที่ ๑๙ ความรู้ทางวิทยาการได้ก้าวหน้าไปมาก ไม่เพียงแต่นักวิทยาศาสตร์จะสามารถค้นพบคำอธิบายถึงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติได้เท่านั้น แต่ยังนำ

^๑ ส.ศิริรักษ์, ลอกคราบวัฒนธรรมฝรั่ง, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อักษรสาส์น, ๒๕๓๐), หน้า ๕๔-๕๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๘.

ความรู้ดังกล่าวมาประยุกต์ใช้สร้างสิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้ไม้สอย และเครื่องจักร^๓ ขณะที่การปฏิวัติอุตสาหกรรม ได้ก่อให้เกิดการปฏิวัติทางอารยธรรมในทุกๆด้าน และส่งผลกระทบต่อคริสต์ศาสนาอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะได้รับการท้าทายจากความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งเกิดจากคนในสังคมมีความเชื่อมั่นในตัวเอง จนคิดว่าไม่จำเป็นต้องพึ่งพิงศาสนาอีกต่อไป

ขณะที่มิชชันนารีกลับมีจิตสำนึกในความยิ่งใหญ่ของคริสต์ศาสนาว่า เป็นที่มาแห่งความเจริญทางอุตสาหกรรม ความรู้ใหม่ และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จนเกิดความเชื่อมั่นที่จะนำคริสต์ศาสนาไปเผยแพร่ยังที่ต่างๆ ซึ่งก็รวมถึงดินแดนสยามด้วย โดยจิตสำนึกดังกล่าวอยู่ภายใต้อุดมการณ์ในเรื่องความก้าวหน้า (Progressive) ที่เชื่อว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างความสำเร็จ และกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติ พระเจ้าเป็นผู้ประทานวิทยาการให้มนุษย์ การที่สังคมตะวันตกก้าวหน้าได้นั้น ก็เนื่องจากการดลบันดาลของพระเจ้า^๔

ทั้งนี้มิชชันนารีอเมริกันได้รับอิทธิพลอย่างมากจากความคิดที่ว่า “อเมริกันเป็นประชากรที่พระเจ้าเลือกสรร และแผ่นดินของพระเจ้ามาสร้างอยู่แล้ว” เช่นที่ผู้นำทางการเมืองมีความเห็นว่า อเมริกันเป็น “อิสราเอลใหม่” ซึ่งมีบทบาทเตรียมโลกทั้งโลกให้พร้อมสำหรับแผ่นดินของพระเจ้า และ รูปแบบแผ่นดินของพระเจ้า คือ อเมริกา อเมริกาเป็น “อับราฮัม” ที่จะเป็นเหตุให้ประชาชาติได้รับพระพร ทุกประเทศต้องปรับรูปแบบทางสังคม ทั้งทางด้านศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ให้เหมือนกับอเมริกา ดังจะเห็นได้จาก จดหมายจากคณะ A.B.C.F.M. ลงวันที่ ๑ มกราคม ค.ศ.๑๘๔๒ ถึงองค์การมิชชันที่นิวยอร์ก ดอนหนึ่งกล่าวว่า

“พวกเราเข้าใจว่า ชาวสยามจะต้องตระหนักถึงเจตนารมณ์ของพวกเราแล้วว่า เราจะสถาปนาระบบศาสนาในแผ่นดินของเขา ซึ่งเป็นระบบที่แตกต่างจากของเราอยู่มาก และถ้าเรามีชัยชนะจริง วัฒนาการอันวิจิตรพิศดารของเขาจะต้องถูกทำลาย หรือไม่ก็เปลี่ยนแปลงเป็นสถานนมัสการพระเจ้าองค์เดียวแท้ จะ

^๓ เกรียงศักดิ์ เศรษฐพัฒน์นิช, หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย, (โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วม ระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๕.

^๔ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, “การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่าง พ.ศ.๒๓๗/๑-๒๔๑๑”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔๘-๑๕๐.

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๖๗.

ต้องเลิกล้มสถาบันสงฆ์ที่ทรงอิทธิพล เปลี่ยนแปลงรัฐบาล เปลี่ยนแปลงชีวิตของ
ประชาชน และสังคม ประเทศ ทั้งหลายอย่างสิ้นเชิง^๖

จากเนื้อหาในจดหมายดังกล่าว สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจน ถึงเป้าหมายของการ
เดินทางเข้ามายังดินแดนสยามว่า บรรดามิชชันนารีมีเป้าหมายที่จะเปลี่ยนดินแดนสยาม ให้
เป็น “แผ่นดินของพระเจ้า” โดยมีประเทศสหรัฐอเมริกาเป็นต้นแบบ

เป้าหมายแห่งอุดมการณ์คริสต์นี้ ไม่น่าจะเป็นคำกล่าวที่เกินจริง โดยเฉพาะการใช้สิ่ง
พิมพ์เป็นเครื่องมือถ่ายทอดอุดมการณ์ของมิชชันนารี โดยวิลเลียม มิลนี โรเบิร์ต มอร์สัน และ
วอลเตอร์ เฮนรี เมดเฮิสต์ มิชชันนารีโปรเตสแตนต์ เป็นกำลังสำคัญในการจัดทำ The Chinese
Monthly Magazine วารสารรายเดือนภาษาจีน บนแผ่นดินมะละกา ขึ้นในวันที่ ๖ สิงหาคม
ค.ศ. ๑๘๑๕ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศาสนา และมุ่งให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์
ประวัติศาสตร์ ตลอดจนเหตุการณ์สำคัญทางการเมือง ขณะที่หมอกัดสลาฟ เมื่อเดินทางไปถึง
เมืองจีน ก็ได้ออกวารสารภาษาจีนเช่นกัน คือ Eastern Western Monthly Magazine ซึ่งออก
เมื่อปีค.ศ. ๑๘๓๓-๑๘๓๗ ถือเป็นวารสารรายเดือนฉบับแรกของแผ่นดินจีน ที่มุ่งเผยแพร่ความรู้
ทางดาราศาสตร์ ภูมิศาสตร์ เครื่องกล และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง “แสดงให้เห็นอารยธรรมที่เหนือ
กว่าของชาติตะวันตก” นิตยสารฉบับนี้ได้ถูกนำไปออกต่อที่สิงคโปร์ เมื่อ ค.ศ. ๑๘๓๗ - ๑๘๓๘
ด้วย” ซึ่งการออกหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ดังกล่าว น่าจะมีอิทธิพลต่อการจัดทำหนังสือพิมพ์ของ
มิชชันนารีในดินแดนสยามมากพอสมควร

ทั้งนี้การออก “จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder” หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของประเทศไทย
โดยหมอบรัดเลย์ ดูจะมีเป้าหมายเพื่อผลทางศาสนาเช่นกัน เพราะเมื่อขออนุมัติตั้ง
ประมาณจัดทำหนังสือพิมพ์จากต้นสังกัด หมอบรัดเลย์ระบุชัดเจนว่า การจัดทำครั้งนี้มีเป้า
หมายเพื่อให้เป็นหนังสือพิมพ์เพื่อการเผยแพร่คริสต์ศาสนา^๗

^๖ แม้น พงศ์อุดม, “โปรเตสแตนต์ในรัตนโกสินทร์ หรือชาวคริสต์กับชีวิตของชาติไทย”,
เอกสารในการสัมมนา สองศตวรรษรัตนโกสินทร์ : ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย จัดโดย
สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย ๒๔ ธันวาคม ๒๕๒๕, หน้า ๙.

^๗ สุกัญญา ติระวนิช, หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม, (กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์พิมพ์มณเฑศ, ๒๕๒๘), หน้า ๑๒.

^๘ Missionary Herald Vol. 42, January 1846, p.89

อย่างไรก็ตามการออกหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ และมิชชันนารีคนอื่นๆ นับตั้งแต่จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder จนกระทั่งถึง จดหมายเหตุสยามสมัยนั้น มีระยะเวลาห่างกันถึงสามรัชสมัย นับตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ย่อมจะเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นได้ในแต่ละยุคสมัย ทั้งจากปัจจัยภายใน และภายนอกประเทศ โดยเฉพาะกระแสจักรวรรดินิยม ซึ่งล้วนแต่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่อาจส่งผลให้เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีมีความแตกต่างกัน แม้ว่าโดยรากฐานการดำเนินงานของมิชชันนารีจะอยู่ภายใต้อุดมการณ์ฝ่ายคริสต์ก็ตาม ทั้งนี้หนังสือพิมพ์ที่ออกในสมัยรัชกาลที่ ๓ คงไม่เหมือนกับที่ออกเมื่อสมัยรัชกาลที่ ๔ และน่าจะมีความแตกต่างกับเนื้อหาที่นำเสนอในสมัยรัชกาลที่ ๕ ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ที่จัดทำในสมัยรัชกาลที่ ๕ เหมือนกัน ก็อาจนำเสนอเนื้อหาที่แตกต่างกันระหว่างช่วงที่มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน กับช่วงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงออกว่าราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง

วิเคราะห์ผลการรวบรวมข้อมูล จากเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ “จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder” (ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๓)

หนังสือพิมพ์ จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกของประเทศไทย ที่มีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ จัดทำขึ้นโดยหมอบรัดเลย์ मिซชันนารีชาวอเมริกัน นิกายโปรเตสแตนต์ สังกัด คณะ A.B.C.F.M. ในลักษณะของหนังสือพิมพ์รายเดิอนั้น มีการนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับนวัตกรรมในหลายแง่มุมด้วยกัน ดังต่อไปนี้

ตารางแสดงประเภทของนวัตกรรม และบทบาทในการถ่ายทอดนวัตกรรม จำแนกเป็นรายชั้น

นวัตกรรม	ขยายทัศนวิสัย	เป็นสื่อกลาง	สร้างความบันเทิง	ประสานสัมพันธ์	ยกระดับความปรารถนา	ตอบสนองอำนาจ	รวม (ชั้น)
การแพทย์	26	-	-	-	6	-	32
เทคโนโลยี	24	1	-	-	-	2	27
สังคม	10	1	3	-	-	1	15
การปกครอง	2	-	-	-	-	5	7
ศาสนา	3	-	-	-	-	-	3
รวม (ชั้น)	66	1	3	0	6	8	84

การนำเสนอนวัตกรรมของชาติตะวันตก ใน จดหมายเหตุ Bangkok Recorder หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของประเทศไทยนั้น เห็นได้ชัดว่า มิซชันนารีเลือกเสนอเนื้อหาด้าน “การแพทย์” มากที่สุด โดยนำเสนอมากกว่าหนึ่งในสามของจำนวนทั้งหมด (จำนวน ๓๒ ชั้น จากทั้งหมด ๘๔ ชั้น) ซึ่งเนื้อหาด้านการแพทย์ดังกล่าว ส่วนใหญ่ก็เป็นการ “ขยายทัศนวิสัย” เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจในวิทยาการแพทย์แผนตะวันตก ซึ่งแตกต่างกับการรักษาของหมอไทยอย่างเห็นได้ชัด

การที่หมอบรัดเลย์ให้ความสำคัญกับเนื้อหาด้านการแพทย์ ทั้งที่มีเจตนาธรรมณ์เดิม มุ่งเผยแผ่คริสต์ศาสนานั้น อาจเนื่องจากสถานการณ์ในสังคมไทยช่วงรัชกาลที่ ๓ ดึงกรอบให้หมอบรัดเลย์ต้องเสนอเนื้อหาด้านนี้้อย่างไม่มีทางเลือก กล่าวคือ ต้องยอมรับว่า ช่วงนั้นความรู้ด้านการแพทย์จำเป็นมากต่อสังคมไทย โดยในปีพ.ศ.๒๓๘๑ ก่อนที่จะออกหนังสือพิมพ์ฉบับ

แรกนั้น ได้เกิดโรคระบาดที่คร่าชีวิตผู้ป่วยเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะไข้ทรพิษ ซึ่งเป็นโรคที่การแพทย์แผนไทยไม่อาจเยียวยาได้ มิชชันนารีจึงเข้ามามีบทบาทสำคัญ

หมอบรัดเลย์ ซึ่งจบการศึกษาด้านการแพทย์จากสหรัฐอเมริกาโดยตรง กลายเป็นบุคคลที่เป็นที่ต้องการของราชสำนัก เพื่อให้ทดลองรักษาเชลยศึกที่อมโรคทรพิษถึงขั้นปางตาย^{๙๙} ขณะที่หมอบรัดเลย์เอง ก็ตระหนักว่า "การปลูกผี" น่าจะเป็นคุณูปการต่อชาวสยาม ในยามที่ยังไม่มีวัคซีนป้องกันโรค การปลูกผี ซึ่งเป็นการเพาะเชื้ออ่อนๆเข้าไปในร่างกายที่แข็งแรงดี อาจเป็นทางออกที่ดี แต่ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า ทั้งหมอสยาม และชาวบ้านจะต้องได้รับคำแนะนำในเรื่องนี้อย่างดี^{๑๐๐} ดังนั้นเมื่อถึงคราวที่จะออกหนังสือพิมพ์ เนื้อหาด้านการแพทย์จึงถูกนำเสนอเพื่อตอบสนองความต้องการของชาวสยาม โดยที่หมอบรัดเลย์เลือกที่จะ "ขยายทัศนวิสัย" เป็นด้านหลัก เพื่อให้ชาวสยามที่มีดমন ได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักการแพทย์เบื้องต้นเสียก่อน

ความต้องการของชาวสยามต่อการรับรู้วิทยาการแพทย์นั้น เห็นได้ชัดจากกรณีที่หมอบรัดเลย์คิดจะเขียน "คู่มือการปลูกผี" ทั้งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ และเจ้านายหลายองค์ต่างสนพระทัยที่อยากจรรู้เรื่องนี้ งานเขียนของหมอบรัดเลย์จึงได้รับพระบรมราชูปถัมภ์^{๑๐๑}

ส่วนการนำเสนอเนื้อหาด้าน "ศาสนา" กลับถูกนำเสนอน้อยที่สุด เพียง ๓ ชิ้น จากทั้งหมด ๘๔ ชิ้น หรืออาจกล่าวได้ว่า มีปริมาณเพียงหนึ่งในสี่สิบแปดเท่านั้น ซึ่งการนำเสนอเพียงไม่กี่ชิ้นดังกล่าว คงไม่อาจตีความไปว่า มิชชันนารีละเลยการเผยแพร่ศาสนาผ่านหนังสือพิมพ์ได้ หากแต่สถานการณ์ในช่วงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ น่าจะเป็นเงื่อนไขบีบบังคับให้การเสนอเนื้อหาด้านคริสต์ศาสนาเป็นไปได้ยาก กล่าวคือ เป็นที่ทราบกันดีว่า ตลอดรัชสมัยพระองค์ทรงสนพระทัยการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา มีการทำนุบำรุงวัดวาอารามต่างๆมาก

^{๙๙} สูด แสงวิเชียร, "นายแพทย์บริดเลย์กับการนำแพทย์แผนปัจจุบันสู่ประเทศไทยในสมัยรัตนโกสินทร์", หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย, (โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วมระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘) หน้า ๘.

^{๑๐๐} วิลเลียม แอล บริดเลย์, สยามสามสมัย (ในสายตาหมอบรัดเลย์) แปลโดย ัญญาผลอนันต์ เก่งกาจ งามขจรวิวัฒน์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เพื่อชีวิต, ๒๕๒๗, หน้า ๑๓๓.

^{๑๐๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๓๔.

มาย โดยทรงมีนโยบายจะเร่งสร้างกรุงเทพฯให้รุ่งเรือง และสวยงามเหมือนอย่างพระนครศรีอยุธยา ขุนนางชั้นผู้ใหญ่ก็พากันนิยมสร้างวัดเพื่อเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล^{๑๒}

ขณะที่พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ก็มีอยู่อย่างท่วมท้น ทรงมีสิทธิขาดในการพิจารณาคดีต่างๆด้วยพระองค์เอง ซึ่งหมอบรัดเลย์จะตระหนักถึงเรื่องนี้ดี ดังจะเห็นได้จากเมื่อครั้งจะผ่าตัดฝีที่คิ้วซ้ายของทาสจีน(ชื่อดวง) หมอบรัดเลย์รู้สึกหวั่นวิตกไปต่างๆนาๆ เพราะเป็นการผ่าตัดครั้งใหญ่ที่อยู่ในสายพระเนตรของพระมหากษัตริย์ด้วย โดยหมอบรัดเลย์กังวลอย่างมากว่า ถ้าทาสผู้นี้เกิดเสียชีวิตระหว่างการผ่าตัด อาจถูกชาวบ้านปรักปรำว่าเป็นฆาตกร และกลัวว่าถ้าเรื่องนี้แฉวไปถึงพระกรรณของพระองค์เข้าแล้ว อาจจะทรงทำอันตรายอันใดแก่หมอบรัดเลย์ได้^{๑๓} เพราะในชวงนั้นแม้จะมีการทำสนธิสัญญาเบอร์นีกับอังกฤษ (ค.ศ.๑๘๒๖) และอเมริกา (ค.ศ.๑๘๓๓) แล้วก็ก็ตาม แต่ก็ถือได้ว่าเป็นข้อตกลงที่ “เสมอภาคกัน” โดยที่ไทยยังมีอำนาจอธิปไตยสมบูรณ์ทุกประการ รวมถึงการพิจารณาคดีของศาลไทยด้วย เพราะยังไม่มี การให้สิทธิสภาพนอกอาณาเขตกับชาวต่างชาติแต่อย่างใด^{๑๔} ขณะที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯทรงไม่ไว้วางพระทัยชาวต่างชาติเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้นจึงไม่เป็นการปลอดภัยนัก หากมิชชันนารีจะนำเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ให้ขัดเคืองเบื้องพระยุคลบาท โดยเฉพาะการนำเสนอเนื้อหาด้านคริสต์ศาสนา ทั้งนี้หมอบรัดเลย์ไม่ได้นำเสนอถึงคำสั่งสอนแต่อย่างใด หากแต่เสนอเนื้อหาเพียงการรวบรวมคัมภีร์ไบเบิลเท่านั้นเอง

เช่นเดียวกับลีลาการใช้ภาษา ที่หมอบรัดเลย์เลือกนำเสนออย่างเป็น “มิตร” และเป็น “กลาง” โดยไม่กล้าที่จะแสดงการ “คุกคาม” สังคมไทยเลย ก็อาจเป็นเพราะกฎหมายของไทยช่วงนั้นปิดกั้นเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นอย่างยิ่ง โดยมีการระบุงข้อปฏิบัติ และการระวางโทษ สำหรับกรณี “การด่าผู้มีบรรดาศักดิ์” ซึ่งจะลงโทษ ๔ สถานด้วยกัน “สถานหนึ่งคือให้แหะปาก ลงโทษถึงสิ้นชีวิต สถานหนึ่ง คือให้ปิดปากเสีย สถานหนึ่ง คือให้ทวนด้วยลวดหนัก ๕๐ ที่ให้หวาย ๒๕ ที่ สถานหนึ่ง คือให้ไหมด้วยยศบรรดาศักดิ์” ซึ่งถือว่าเป็นโทษที่รุนแรงมาก

^{๑๒} ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัยพ.ศ.๒๓๕๒-๒๔๕๓ (ด้านสังคม), (กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๗), หน้า ๑๕๐.

^{๑๓} สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และสุภาวรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, สะพาน : รวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์, (แผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๖๙-๗๐.

^{๑๔} การดี มหาจันทร์, รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ(พ.ศ.๒๓๙๔-๒๔๗๕), (หนังสือภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๔), หน้า ๑๔.

แม้จะไม่เคยมีมิชชันนารีผู้ใดต้องโทษนี้ แต่ก็น่าจะทำให้มิชชันนารีเกิดความยังคิดถ้าจะแสดงความเห็นเชิง “คุกคาม” ต่อสังคมไทย

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

นวัตกรรม	ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	สื่อกลาง	บันทึ	ประสานสัมพันธ์	ยกระดับความปรารถนา	สนองอำนาจ	รวม (ชั้น)
การแพทย์	มิตร	13	-	-	-	1	-	32
	กลาง	13	-	-	-	5	-	
	คุกคาม	-	-	-	-	-	-	
เทคโนโลยี	มิตร	-	-	-	-	-	-	27
	กลาง	25	-	-	-	-	2	
	คุกคาม	-	-	-	-	-	-	
สังคม	มิตร	-	-	3	-	-	-	15
	กลาง	10	1	-	-	-	1	
	คุกคาม	-	-	-	-	-	-	
ปกครอง	มิตร	-	-	-	-	-	-	7
	กลาง	2	-	-	-	-	5	
	คุกคาม	-	-	-	-	-	-	
ศาสนา	มิตร	-	-	-	-	-	-	3
	กลาง	3	-	-	-	-	-	
	คุกคาม	-	-	-	-	-	-	
รวม (ชั้น)	-	66	1	3	0	6	8	84

ทั้งนี้หมอบรัดเลย์ได้เสนอเนื้อหาด้าน “การแพทย์” โดยมุ่งขยายทัศนวิสัย เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้เกี่ยวกับการป้องกันโรค และการไหลเวียนของโลหิต ซึ่งเนื้อหาทางการแพทย์ใน “จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder” นี้กล่าวได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอเกี่ยวกับ “โรคภัยไข้เจ็บ” ซึ่งพบและถือว่าเป็นอันตรายอย่างมาก ต่อร่างกาย และชีวิตของชาวสยามในยุคสมัยนั้น โดยเฉพาะโรคฝีดาษ หรือไข้ทรพิษ ซึ่งมิชชันนารีได้ “ขยายทัศนวิสัย” ให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความรุนแรงของโรคดังนี้

...ฝีดาษที่ร้ายกาจกระทำให้คนตายเสียมากกว่ามากนั้น. คนที่เป็นฝีดาษ, ให้ เจ็บปวดตายหน้ากลั้วนักในเมืองไทยนี้, จะมีใครอาจนับได้, ว่าปีละเท่าไร. ที่ ไม่ตายด้วยฝีดาษนั้นก็มิ, แต่ให้เป็นโรคต่างๆด้วยพิศมฝีดาษนั้นบ้าง, ที่ให้แขน เสียขาสิบ, ตาบอด, เป็นฝีในอกในท้องนั้น, ก็มากนักใครอาจนับได้. ฝีดาษนั้น บังเกิดขึ้นทุกบ้านทุกเรือนทั้งลาวทั้งมอทั้งจีนทั้งยวนทั้งทวาย, มีพวกไทเบ นตัน, รอดบ้างตายบ้าง. แท้จริงคนชาวเมืองนี้ เป็นอันครายด้วยโรคฝีดาษ นั้น มากกว่ามากนักไม่มีใครอาจพรรณาได้.^{๑๔}

ทั้งนี้มิชชันนารีได้เสนอทางออกในการป้องกันไข้ทรพิษ ด้วยการให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการ ปลูกฝี “...บัดนี้ข้าพเจ้าจะกล่าวโดยพิสดารตรงๆว่าด้วยวิธีที่จะกันฝีดาษนั้นเป็น อย่างไร. อันวิธีนั้น, คือบุพโพฝีพั้นอย่างหนึ่ง, แต่เดิมเกิดขึ้นที่นมแม่โค, จึงเอาบุพโพฝีที่นมโค นั้น, มาปลูกที่คนยังไม่เป็นฝีดาษ. เมื่อจะปลูกนั้นเอามือสกิดเข้านิตหนึ่ง, เอาบุพโพโคใส่เข้าได้ ผิวหนึ่งตามรอยมีดนั้น...”^{๑๕}

การที่มิชชันนารีพยายามให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการปลูกฝีดังกล่าว ก็เพื่อยกระดับ ความปรารถนา ให้เกิดการปลูกฝี ซึ่งถือเป็นเรื่องใหม่ในหมู่คนไทย จึงได้เลือกใช้วิธีการถ่ายทอดด้วยลีลาการเขียนที่เป็น “มิตร” ในการป้องกันโรค โดยตีพิมพ์เนื้อหาเกี่ยวกับความคืบหน้าของการปลูกฝีอย่างต่อเนื่อง และหลายแง่มุม ไม่ว่าจะเป็นโอกาสของผู้ที่รอดจากการเป็นไข้ทรพิษด้วยการปลูกฝีดาษ หรือความน่าเชื่อถือของวิธีการปลูกฝี ซึ่งใช้อย่างแพร่หลายมาถึง ๔๖ ปีแล้ว ทั้งในประเทศอเมริกา อังกฤษ และประเทศแถบยุโรป เพื่อโน้มน้าวให้ผู้อ่าน เกิดความเชื่อมั่นต่อการป้องกันโรค

พร้อมกันนี้มิชชันนารียังได้พยายามโน้มน้าวใจให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทย” โดยคงลีลาการเขียนที่เป็น “มิตร” ต่อสังคมไทยด้วย “...ถ้า ในกรุงศรีอยุธยา, มีโรงปลูกฝีโค, และมีกฎหมายประกาศให้คนทั้งปวงไปปลูก, ก็เห็นจะไม่มี เชื้อฝีดาษในเมืองนี้เหมือนกัน...ข้าพเจ้าจึงจะลงมือปลูกต่อไปอีกตามสติกำลังข้าพเจ้า, ด้วยมี จิตร ปรารถนาจะให้เป่นประโยชน์แก่ทารกทั้งปวงในเมืองนี้.”^{๑๖}

^{๑๔} “Vaccination Successful in Siam” จดหมายเหตุ Bangkok Recorder, (สิงหาคม พ.ศ. ๒๓๘๗), หน้า ๑๐.

^{๑๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

^{๑๖} “Facts showing the benefits of valuation” จดหมายเหตุ Bangkok Recorder, (กรกฎาคม พ.ศ. ๒๓๘๘), หน้า ๓, ๔.

การนำเสนอบ่อยครั้งเช่นนี้ ก็เพื่อตอกย้ำให้ผู้อ่านเห็นถึงความสำคัญ และคล้อยตามข้อเสนอที่อยากให้มีการปลูกฝังค่านิยมจรรยาบรรณวิชาชีพ

นอกจากนี้หนังสือพิมพ์ยังได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ ในทำนองเดียวกันนี้อย่างต่อเนื่อง เช่น ไข้จับสั่น ที่มีการนำเสนอติดต่อกันหลายครั้ง โดยหมอบรัดเลย์ได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับอาการของโรค และวิธีการรักษา เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจถึงการเกิดไข้จับสั่นได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ยังมีการนำเสนอเกี่ยวกับโรคร้ายอีกมากในหนังสือพิมพ์ โดยที่โรคภัยเหล่านั้น แม้จะไม่ใช่โรคติดต่อ ก็ล้วนแล้วแต่สร้างความทุกข์ทรมานให้กับผู้ป่วย จนต้องพึ่งพิงวิทยาการแพทย์แผนตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นโรคท้องมาน้ำ หรือไส้เลื่อน

ทั้งนี้การนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บดังกล่าว หมอบรัดเลย์ได้อาศัยประสบการณ์ที่ผ่านมา “มาเล่าสู่กันฟัง” ให้ผู้อ่านเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการรักษาโรคต่างๆ อย่างไรก็ตาม บางครั้งหมอบรัดเลย์ได้กล่าวถึง “ความล้มเหลว” ในการรักษาผู้ป่วยตามหลักการแพทย์แผนตะวันตกไว้ด้วย เช่นกรณีผู้ต้องโทษประหารชีวิต เกิดคัมคั่งจาอาการผิดปกติทางสมองอย่างหนัก เมื่อผ่าตัดแล้วก็ไม่ช่วยให้อาการดีขึ้น ท้ายที่สุดนักโทษผู้นั้นก็เสียชีวิตไป แต่หมอบรัดเลย์ก็พยายามชี้แจงว่า ผู้ป่วยได้รับความกระทบกระเทือนทางสมองอย่างแรงอยู่แล้ว จากที่ได้รับทราบถึงโทษประหารของตนเอง จนเกินกำลังที่หมอจะช่วยได้ “อย่างให้คนผู้ใดเข้าใจสำคัญว่า, คนผู้เจบนั้นตายเพราะวิธีที่หมอผ่าแลเยบนั้นเลย” เพื่อให้ผู้อ่านเกิดอคติต่อการแพทย์แผนใหม่ของชาวตะวันตก

ไม่เพียงการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บเท่านั้น แต่หมอบรัดเลย์ยังได้ “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยการอธิบายถึงการทำงานของอวัยวะต่างๆในร่างกายผ่านทางหนังสือพิมพ์ด้วย โดยเฉพาะ “การไหลเวียนของโลหิต” ซึ่งแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด กับการแพทย์ไทยที่ให้ความสำคัญของดิน น้ำ ลม ไฟ โดยการนำเสนอ นั้น หมอบรัดเลย์ได้อาศัยลีลาการเขียนอย่างเป็น “กลาง” และยังคงใช้วิธีการลงตีพิมพ์เนื้อหาอย่างต่อเนื่อง ติดต่อกันหลายฉบับ ด้วยแง่มุมที่หลากหลาย ในประเด็นเดียวกัน ดังนี้

รูปภาพนี้ก็เขียนไว้ให้ปนปรากฏ, ด้วยว่าจะสำแดงโลหิตแดงไหล, ออกจากหัวใจไปทั่วร่างกาย, แล้วสำแดงโลหิตดำอันไหลกลับสู่หัวใจดังเก่า....หัวใจนั้นตั้งอยู่ข้างซ้าย, ปลายหัวใจนั้นตั้งอยู่ชี้โครงที่ห้า, นับแต่ซี่โครงด้านบนลง

มา. เมื่อซีโครงนั้นคูดโลหิตเข้าออก, ปลายหัวใจนั้น, ก็ถอนขึ้นไปเขตสี่กับ ซีโครงไปมา...^{๑๘}

ทั้งนี้การนำเสนอเกี่ยวกับการไหลเวียนของโลหิตดังกล่าว หมอบรัดเลย์ได้ใช้ “ภาพลายเส้น” ประกอบการอธิบายด้วย ทั้งภาพเส้นเลือดดำ - แดง ในหัวใจ ภาพเส้นเลือดที่ไหลเวียนทั่วร่างกาย เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องแก่ผู้อ่าน

ขณะเดียวกันเป็นที่น่าสังเกตว่า หมอบรัดเลย์ได้ใช้วิธีการ “เปรียบเทียบเปรียบเทียบ” ด้วย เมื่อบรรยายถึงการไหลเวียนของโลหิต เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพ หรือสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนขึ้น ดังนี้

หัวใจมนุษย์ที่ตั้งอยู่นอกเป็นเครื่องฉีดเครื่องสูบ, โลหิตจึงไหลจากหัวใจไปทั่วกาย, แล้วก็กลับมาสู่หัวใจอีก, ก็ฉีดออกไปอีก, ไม่หยุดตั้งนั้น. เหมือนกับเครื่องฉีดน้ำสูบน้ำเข้าไป, แล้วน้ำนั้นก็ฉีดออกไป, ก็สูบเข้ามาแล้ว, ฉีดออกไป ไม่หยุด.^{๑๙}

พร้อมทั้งนำเสนอด้วยวิธีการถามตอบในลักษณะ “ปุจฉา-วิสัชนา” ดังนี้

บัดนี้จะว่าด้วยตำราโลหิตเดินในหัวใจต่อไป, ในจดหมายเหตุแผ่นดินที่ทำได้ สำแดงหัวใจมนุษย์บ้างเล็กน้อย, บัดนี้จะสำแดงให้กว้างขวางต่อไปอีก. มีคำ ขูล่าว่า, ทำไฉนโลหิตในกายมนุษย์จึงเดินไปเดินมาเป็นเหตุอย่างไร. วิสัชนาว่า, หัวใจมนุษย์ที่ตั้งนอกเป็นเครื่องฉีดเครื่องสูบ, โลหิตจึงไหลจากหัวใจไปทั่ว กาย...^{๒๐}

ทั้งนี้ลักษณะการเขียนด้วยการการอุปมาอุปมัย หรือการถาม “ปุจฉา-วิสัชนา” ดังกล่าว มีขัณนารีไม่ได้ใช้นำเสนอเฉพาะการไหลเวียนของโลหิตเท่านั้น แต่ใช้กับการเสนอโรคภัย อื่นๆด้วย ซึ่งการนำเสนอในลักษณะของการถาม-ตอบนี้ อาจเป็นไปได้ที่เนื้อหาเกี่ยวกับการ แพทย์ของหมอบรัดเลย์ กระตุ้นความสนใจให้กับผู้อ่าน จนมีการแสดงข้อสงสัย ชักถามกลับมา ยังหนังสือพิมพ์ หรืออาจเป็นเพียงลีลาการเขียนของหมอบรัดเลย์ เพื่อเปิดประเด็นเรื่องราวที่

^{๑๘} “Circulation of the Blood No.3” จดหมายเหตุ Bangkok Recorder, (มกราคม พ.ศ.๒๓๘๘), หน้า ๒๖-๒๘.

^{๑๙} “Circulation of the Blood No.3” จดหมายเหตุ Bangkok recorder, (ธันวาคม พ.ศ.๒๓๘๗), หน้า ๒๓.

^{๒๐} จดหมายเหตุ Bangkok Recorder, Circulation of the Blood No.2, หน้า ๒๓.

จะบรรยายถึงก็ได้ แต่ไม่ว่าอย่างไร การเขียนด้วยการยก “ปุจฉา” และ “วิสัชนา” ขึ้นมาดังกล่าว ก็ถือเป็นแบบฉบับเฉพาะตัวของหนังสือพิมพ์เล่มนี้

เทคโนโลยี

แม้ว่าหมอบรัดเลย์มุ่งมั่นที่จะเสนอเรื่องราววิชาการด้านการแพทย์อย่างมาก จากที่หมอบรัดเลย์จบการศึกษาด้านแพทยศาสตร์มา และได้นำความรู้ความสามารถที่มี มาถ่ายทอดผ่านหนังสือพิมพ์อย่างต่อเนื่องก็ตาม แต่ก็เชื่อว่าจะมีการนำเสนอเฉพาะเนื้อหาทางการแพทย์เพียงอย่างเดียว ทั้งนี้หมอบรัดเลย์ได้ให้ความสนใจที่จะนำเสนอข่าวสารเกี่ยวกับ “เทคโนโลยี” อยู่บ่อยครั้งเช่นกัน (เทคโนโลยีเสนอ ๒๗ ชิ้น - การแพทย์เสนอ ๓๒ ชิ้น)

ประเด็นที่ได้รับการตีพิมพ์หลายครั้ง เห็นจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับเรือกำปั่น โดยเนื้อหาดังกล่าวนี้มักถูกนำเสนอเพื่อ “ขยายทัศนวิสัย” แก่ผู้อ่าน โดยบรรยายด้วยถ้อยคำที่เป็น “กลาง” ดังนี้

จะว่าด้วยเครื่องกำปั่นไฟดี, ว่าศึกเจดปีล่วงไปแล้ว, มีคนหนึ่งในเมืองอเมริกาได้คิดอ่านแต่งเครื่องกำปั่นไฟเป็นอย่างใหม่, จะเดินรวกว่าเครื่องกำปั่นไฟแต่ก่อน...มีกำปั่นไฟอังกฤษลำหนึ่งจะแล่นออกไปจากเมืองนุยกไปเมืองอังกฤษ. กำปั่นไฟอังกฤษลำนั้นเดินเร็วกว่ากำปั่นอื่นๆทั้งปวง. เขาจึงจะสอบกำลังเรือกันดู. จึงปรดุษากันว่าจะแล่นแข่งกันเพลabayสองโมงครึ่ง. แลเมื่อแล่นนั้นกำปั่นอังกฤษแล่นไปก่อนตัก ๔๐ เส้น, แลวกำปั่นอเมริกาที่ต่อด้วยเครื่องไฟใหม่นั้นก็แล่นไปตาม, ตักครุ่หนึ่งก็ทันกำปั่นอังกฤษ...คนอังกฤษแลคนภาษาอื่นก็เห็นว่ากำปั่นลำนั้นเดินเร็วกว่ากำปั่นอื่นๆในโลกนี้^{๒๑}

การเสนอเนื้อหาด้านเทคโนโลยีนี้ หมอบรัดเลย์มักให้รายละเอียดถึง “สาธารณูปโภค” เช่น การสร้างทางรถไฟ และโทรเลข ซึ่งถือเป็นวิทยาการสมัยใหม่ ที่มีชนนารีมุ่งเสริมสร้างความรู้ให้กับผู้อ่าน ทั้งประโยชน์ของโทรเลข ตลอดจนวิธีการสร้างทางรถไฟ ที่ต้องเกลี่ยพื้นดินให้เรียบเสมอกันก่อนสร้าง

^{๒๑} “Ericsson Propeller” จดหมายเหตุขุ Bangkok Recorder, (พฤษภาคม พ.ศ. ๒๓๘๘), หน้า ๔๑.

อย่างไรก็ตามในการเสนอนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีนี้ บางส่วนแสดงออกถึงแนวความคิดตะวันตก ที่สวนทางกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวสยาม เช่นเรื่องราวเกี่ยวกับ “ดาราศาสตร์” แต่เลือกนำเสนออย่างเป็น “กลาง” ดังนี้

จะว่าด้วยผีโขมดแลผีพุ่งไต้ อันว่าในที่คำแลที่หลุมแลที่ทุ่งนาต่างๆ, มักบังเกิดเหนเปนเปลวไฟวาบในเพลากลางคืนนั้น. บางทีในอากาศนั้นก็บังเกิดเปนเปลวไฟวาบไปวาบมา, แลเมื่อบังเกิดเปนไฟดังว่ามานี้, บางคนก็กลัวถือว่าเป็นผี, บางทีเขาก็สำคัญว่าคนถือไต้แล้วหลงตามไปในทุ่งในป่า. แต่ไม่มีเหตุที่จะกลัวเลย, เพราะเหตุว่ามีลมหลายอย่างที่มีกบังเกิดในหลุมแลที่ทุ่งนานั้น, ลมต่างๆ เหล่านั้นก็ลูกเองเปนเปลวไฟบ่อยๆ. บางทีลมนั้นเบานั้นก็ลอยสูงขึ้นไปบนอากาศ, แลบังเกิดเปนไฟที่นั่นที่คนเรียกว่าผีพุ่งไต้ บางทีลมนั้นมีน้ำหนักเท่ากับลมอากาศ จึงลอยสูงขึ้นไปไม่ได้, แต่ลอยไปลอยมาในที่ต่ำตามลมพัดนั้น. เมื่อเปดดังนั้นคนเรียกว่าผีโขมด...

เช่นเดียวกับการนำเสนอเกี่ยวกับ “วิทยาศาสตร์เคมี” ที่มีชนชั้นนารีพยายามสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมของไทยเกี่ยวกับ “ธาตุทั้งสี่” ว่าไม่น่าเชื่อถือ แต่ก่อนนั้นคนทั้งปวงก็เข้าใจว่ามีแต่สี่สิ่งในโลกนี้, คือ ดิน น้ำ ลม ไฟ, เหมือนคนไทยเคยพูดว่าธาตุทั้งสี่. แต่เดี๋ยวนี้คนนักปราชญ์เห็นว่าที่ว่ามีแต่สี่สิ่งนั้นหาควรไม่, ด้วยเหตุว่าสี่สิ่งนั้นมีได้เป็นแต่สี่สิ่งแท้, มีหลายสิ่งที่เป็นกันเข้า. ฝ่ายลมอากาศนั้นมีได้เป็นแต่สี่สิ่งเดียว, แต่หากว่าเป็นสองสิ่ง, คือออกซุเซ็นสิ่งหนึ่ง, นิตโรเซ็นสิ่งหนึ่ง, สองสิ่งนี้เป็นกันแล้วจึงเรียกว่าลมอากาศ^{๒๒}

จะเห็นได้ว่าการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาการตะวันตกนั้น หมอบรัดเลย์ได้อาศัยการชี้เหตุผลในเชิงวิทยาศาสตร์มาอธิบาย เพื่อหักล้างกับความเชื่อตามโบราณของสังคมไทย

ทั้งนี้การเสนอนวัตกรรมประเภท “เทคโนโลยี” นั้น ถือได้ว่ามีความหลากหลาย ทั้งเนื้อหาที่กล่าวถึงเครื่องจักรกล สาธารณูปโภค ตลอดจนวิทยาการตะวันตก ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่มุ่งบรรยายให้เกิดความรู้ความเข้าใจในแนวคิดใหม่ดังกล่าว โดยอาศัยรูปแบบการนำเสนออย่างเป็นกลางเป็นหลักสำคัญ โดยไม่ปรากฏว่ามีการแสดงออกถึงความเป็นมิตร หรือแสดงอาการคุกคามผู้อ่านแต่อย่างใด

^{๒๒} “Chemistry No.1” จดหมายเหตุนุ Bangkok Recorder, (ธันวาคม พ.ศ.๒๓๘๗), หน้า ๒๑.

อย่างไรก็ตาม ในการเสนอเนื้อหาด้านเทคโนโลยี บางส่วน (๒ ชั้น จากทั้งหมด ๒๗ ชั้น) มิชชันนารีมีเป้าหมายเพื่อ “ตอบสนองอำนาจ” ของจักรวรรดินิยม ด้วยลีลาการเขียน อย่างเป็น “กลาง” ดังนี้

อนึ่งมีข่าวมาแต่เมืองจีนว่า, พวกจีนแลพวกฝรั่งเศสแลพวกอังกฤษ, ที่ อาไศรยในเมืองจีนนั้น, เปนปรกติดีไม่มีเหตุสิ่งใดสิ่งหนึ่งสงบคืออยู่หมด. แล กำปั่นของพวกอังกฤษแลพวกอเมริกาแลพวกฝรั่งเศสได้ขายของเปนปรกติดีในเมืองทั้งปวงที่ได้ทำสัญญากันในราชการ...

อนึ่งในปีมเสงเดือนหกมีกำปั่นรบพวกฝรั่งเศสสองลำ, มีทูตถือราชการไป เมืองมะนิลาแลเองจีน, เขาได้พักอยู่ที่เมืองใหม่บ้าง. ครั้นเดือนหกแรมแปดค่ำ เขาก็ออกจากเมืองใหม่ไป, เมื่อราชทูตแหวะอยู่ที่เมืองใหม่นั้นเจ้าเมืองได้เชิญ ราชทูตกินโต๊ะด้วยกัน...

จะเห็นได้ว่า เป็นการเสนอเทคโนโลยี คือ “เรือกำปั่น” ว่าสามารถใช้เป็นพาหนะเดินทางไปค้าขายยังที่ต่างๆ ขณะเดียวกันเมื่อเรือกำปั่นเหล่านี้ มีมหาอำนาจตะวันตก อันได้แก่ อังกฤษ อเมริกา และฝรั่งเศส เป็นเจ้าของ ก็ยิ่งทำให้การเดินทางเป็นไปโดยสะดวก ได้รับการต้อนรับจากผู้ปกครองของแต่ละเมืองเป็นอย่างดี ซึ่งนับเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจ จักรวรรดินิยม โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึง “สัญญา” ซึ่งน่าจะหมายถึงสนธิสัญญาที่ประเทศต่างๆ ทำไว้กับมหาอำนาจตะวันตกว่า ยิ่งจะช่วยให้การเดินทางไปค้าขายยังประเทศเหล่านั้นเป็นไป อย่างราบรื่น

การที่มิชชันนารีไม่ได้เสนออย่าง “ถูกคาม” แม้จะมุ่งตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยม ก็ อาจเป็นเพราะช่วงนั้นชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในดินแดนสยาม ซึ่งก็รวมถึงบรรดามิชชันนารี ยังไม่ได้รับสิทธิสภาพนอกอาณาเขต อันเป็นเอกสิทธิ์ทางการศาล ขณะที่พระมหากษัตริย์ก็ไม่ ทรงไว้วางพระทัยชาวต่างชาติเท่าใดนัก มีการขับไล่ชาวต่างชาติที่มีพฤติกรรมไม่พึงพระ ประสงค์ออกนอกประเทศอีกด้วย

การปกครอง สังคม และศาสนา

การขยายทัศนวิสัยให้กับชนชาวไทย ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่เรื่องราวเกี่ยวกับการแพทย์ และเทคโนโลยีเท่านั้น แต่มิชชันนารียังมุ่งนำเสนอวัฒนธรรมตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดด้าน “การปกครอง สังคม และศาสนา” ด้วย ทั้งนี้ได้มีการกล่าวในเชิง “อนุমান” ให้เห็นว่า “ประเทศจะเจริญก้าวหน้า หากหันมานับถือศรัทธาในพระเจ้า” ซึ่งยกตัวอย่างโดยอาศัยประวัติศาสตร์ที่เคยเกิดขึ้นในประเทศอื่นมาอ้างอิง ดังนี้

ที่นี้จะกล่าวว่าถึงหมู่เกาะเขาเรียกว่า ซานตะวิต. หมู่เกาะซานตะวิตนั้นอยู่ที่ทะเลใหญ่, ในระหว่างทำการเมืองจีนกับทวีปอเมริกา...คนทั้งปวงในประเทศนั้นแต่ก่อนได้ทำบาปหยาบช้าลามกนัก. พวกครูพวกศิษแผลขุนนางก็สวดอ้อนวอนถึงพระเจ้าว่า, ขอพระเจ้าจงโปรดให้คนในประเทศนี้เป็นสุขสืบไปเถิด...ตั้งแต่นั้นมาคนในประเทศหมู่เกาะซานตะวิตนั้น, ก็ศุขบริบูรณ์รุ่งเรืองขึ้น, ผู้คนทั้งปวงก็นับถือเป็นศิษพระเยซูมากง แลพวกศิษมาจากประเทศอเมริกา, มาอาศัยที่หมู่เกาะซานตะวิตนั้นทุกปีง, แลพวกครูนั้นได้สั่งสอนในประเทศนั้น, ให้ตีพิมพ์หนังสือ, แลสอนให้เป็นหมอยาบ้าง, แลสอนให้เป็นช่างไม้บ้าง...กระษัตริแผลเจ้าเมืองทุกเกาะได้สร้างวิหารสำหรับให้พวกศิษสวดพระยะโฮวาเจ้าในวันอาทิตย์, ได้สร้างหลายวิหาร, แลปลูกโรงสำหรับให้เด็กทั้งปวงเล่นเรียนหนังสือ. คนในประเทศนั้นก็มีความสุขสบายมาจนทุกวันนี้, แลประเทศในหมู่เกาะนั้นไม่ได้ขึ้นกับประเทศใด ๆ, แลที่หมู่เกาะซานตะวิต, กำปั่นเข้าไปค้าขายในประเทศนั้นกว่า ๑๐๐ ลำทุกปี. ประเทศนั้นมีตึก, มีเรือนแผลหนทางรถ, แลหนทางคนเดินมีเปอันมาก, มีความสุขทวีขึ้นทุกปี^{๒๓}

ทั้งนี้ในการบรรยายถึงประเทศดังกล่าว เห็นได้ชัดว่า มีความคล้ายคลึงกับการเข้ามาในดินแดนสยามของมิชชันนารี ซึ่งมีเป้าหมายหลักคือถ่ายทอดคริสต์ศาสนาในต่างแดน พร้อมทั้งให้ความช่วยเหลือคนพื้นเมืองด้วยการรักษาพยาบาล และสอนให้ประดิษฐ์สิ่งต่างๆ ขณะเดียวกันประเทศที่มิชชันนารีกล่าวถึงนั้น ก็ปกครองระบบกษัตริย์ และไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศจักรวรรดินิยม เจกเช่นเดียวกับประเทศไทย จึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นข้อเขียนที่มุ่งสะท้อนให้คนไทยเกิดการยอมรับ “คริสต์ศาสนา” ว่า คือที่มาแห่งความเจริญรุ่งเรือง เพราะพระเจ้าก็เคยดลบันดาลความเจริญให้เกิดขึ้นมาแล้วในสังคมที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับสยาม

^{๒๓} “History of the Sandwich Island, Overthrow of Idolary” จดหมายเหตุ Bangkok Recorder, (ตุลาคม พ.ศ.๒๓๘๘), หน้า ๑๓-๑๕.

การอนุমানถึงพระเจ้าในลักษณะนี้ ยังพบในเนื้อหาเกี่ยวกับ “ศาสนา” เป็นการเฉพาะด้วย โดยอาศัยลีลาการเขียนที่เป็นกลาง เช่นเดียวกับข่าวสารชิ้นอื่นๆ ดังนี้

จะว่าด้วยหนังสือที่พวกศิษพระเยซูนับถือว่าเป็นหนังสือมาแต่พระเจ้า. ศิริหมดด้วยกันเป็นหนังสือถึง ๖๖ เล่มด้วยกัน. แต่ว่าหนังสือ ๖๖ เล่มนั้นว่ามาตั้งแต่หนังสือที่เขียนก่อนพระเยซูบังเกิดบ้าง, เขียนเมื่อพระเยซูเกิดแล้วบ้าง,...ตั้งแต่เขียนหนังสือ ๓๙ เล่มนั้นแล้วล่วงไปถึง ๓๙๗ ปี, พระเยซูจึงมาบังเกิดในโลกนี้...พวกลูกศิษพระเยซูจึงนับถือหนังสือ ๖๖ เล่มนั้น...เห็นว่าหนังสือที่เป็นเรื่องพงษาวะดานบ้าง, ที่เป็นหนังสือคำสวดบ้าง, ที่เป็นหนังสือคำทำนายบ้าง, หนังสือคำเหล่านี้ถูกต้องหมดมิได้มีผิดเลย. พวกศิษพระเยซูได้ถืออย่างนี้, คือถือว่าพระวิญญาณพระเจ้าเข้าคนใจให้คนทั้งปวงเขียนหนังสือ ๖๖ เล่มนั้น, ให้เขาเป็นไปตามที่จริง, มิได้มีผิดเลย.”^{๒๔}

การกล่าวถึงการนับถือคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ ซึ่งเพิ่งเป็นที่รู้จัก ถือเป็นสิ่งใหม่สำหรับชาวสยามในสมัยนั้น การอนุমানถึงพระเจ้า ก็อาจเพื่อขจัดข้อสงสัยเกี่ยวกับคำสอนทางคริสต์ศาสนา ให้เห็นว่า มีความถูกต้องทั้งหมด ปราศจากข้อผิดพลาดใดๆ

^{๒๔} “The Christian Scriptures” จดหมายเหตุ Bangkok Recorder, (มกราคม พ.ศ. ๒๓๘๘), หน้า ๒๕, ๒๖.

การยอมรับ “คุณค่าความเป็นไทย” ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

การเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ “จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder” สมัยรัชกาลที่๓ นี้ อาจกล่าวได้ว่า มิชชันนารีมิได้แสดงถึงการยอมรับ หรือชื่นชมในวัฒนธรรม หรือวิถีชีวิตตามแบบจารีตของสังคมไทยแต่อย่างใด กล่าวคือ มิชชันนารีมิได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “คุณค่าความเป็นไทย” เลย หากแต่มุ่งเสนอเนื้อหาเฉพาะนวัตกรรม ซึ่งประกอบไปด้วย การแพทย์ เทคโนโลยี สังคม การปกครอง และศาสนา เพื่อขยายทัศนวิสัย ตลอดจนยกระดับความปรารถนา ให้กับสังคมไทยเท่านั้น ทั้งนี้ในการกล่าวถึงสังคมไทย ก็เป็นไปในลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างนวัตกรรม กับสังคมไทย โดยมุ่งให้เกิดการยอมรับในแนวความคิดของชาติตะวันตกเป็นหลัก

เหตุที่หมอบรัดเลย์มิได้นำเสนอเกี่ยวกับ “คุณค่าความเป็นไทย” อาจเนื่องมาจากมิชชันนารียึดถืออุดมการณ์อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะการสำนึกในแผ่นดินของพระเจ้า ที่สหรัฐอเมริกาจะต้องเป็นแบบฉบับของประเทศอื่นๆ ทำให้มิชชันนารีไม่ค่อยชื่นชมมรดกไทยเท่าใดนัก แม้แต่หมอบรัดเลย์ ซึ่งซาบซึ้งในเสียงดนตรีไทยอย่างมาก ยังอดไม่ได้ที่จะมองในแง่ลบว่า “สิ้นหวัง และไร้องค์สัจจะ”^{๒๔} จึงไม่น่าแปลกที่จะไม่มีการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีไทยเลย ทั้งที่ยุคสมัยดังกล่าว พระมหากษัตริย์ทรงสนพระทัยพระราชพิธีต่างๆ ซึ่งถือเป็นขนบธรรมเนียมที่สร้างความตื่นตาตื่นใจให้กับชาวต่างชาติในยุคปัจจุบันเป็นอย่างมากก็ตาม

^{๒๔} แม้น พงศ์อุดม, โปรเตสแตนท์ในรัตนโกสินทร์ หรือชาวคริสต์กับชีวิตของชาติไทย หน้า ๑๐.

วิเคราะห์ผลการรวบรวมข้อมูล ในเนื้อหาหนังสือพิมพ์ “จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder” (ตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔) ฉบับภาษาไทย

จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder เป็นหนังสือพิมพ์ที่มีการจัดทำขึ้นอีกครั้ง โดยหมอบรัดเลย์ มีชนนารีชาวอเมริกัน ร่วมกับมีชนนารีคนอื่นๆ จากที่เคยมีการตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ชื่อเดียวกันนี้ในสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่คราวนี้จัดพิมพ์ขึ้นเป็น ๒ ภาษา คือทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ โดยฉบับแรกๆ นั้น ตีพิมพ์ทั้งสองภาษาภายในฉบับเดียวกัน ต่อมาระยะหลังได้จัดพิมพ์แยกกัน เป็นภาษาไทยหนึ่งฉบับ และภาษาอังกฤษหนึ่งฉบับ

ช่วงแรก ทั้งฉบับภาษาไทย และภาษาอังกฤษ จัดพิมพ์เป็นรายปักษ์ หลังจากผ่านไปได้ ๑ ปี ฉบับภาษาอังกฤษก็เปลี่ยนเป็นรายสัปดาห์แทน ส่วนฉบับภาษาไทยยังคงรายปักษ์เหมือนเดิม ทั้งนี้ปรากฏว่า วาระสุดท้ายของจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ทั้งสองฉบับ เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน กล่าวคือ ฉบับภาษาอังกฤษประกาศปิดตัวเองไปก่อนได้เพียง ๒ สัปดาห์ ฉบับภาษาไทยก็ถึงกาลต้องปิดตัวเองตาม

สำหรับจดหมายเหตุ ฉบับภาษาไทย ซึ่งตีพิมพ์เป็นรายปักษ์นั้น เนื้อหาส่วนใหญ่ยังครอบคลุมนวัตกรรมทั้งประเภทการปกครอง สังคม ศาสนา เทคโนโลยี การโฆษณา และการแพทย์ โดยจำแนกเป็นรายชั้น ดังต่อไปนี้

นวัตกรรม	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	ตอบสนอง อำนาจ	รวม (ขึ้น)
สังคม	107	39	44	2	6	2	200
เทคโนโลยี	124	3	-	18	11	8	164
การปกครอง	51	1	-	1	6	19	78
การโฆษณา	-	67	-	-	-	-	67
ศาสนา	23	-	-	-	3	-	26
การแพทย์	16	-	-	1	2	-	19
รวม (ขึ้น)	321	110	44	22	28	29	554

จะเห็นได้ว่ามิชชันนารีเลือกที่จะนำเสนอนวัตกรรมด้าน “สังคม” มากที่สุด คือ ๒๐๐ ชิ้น จากทั้งหมด ๕๕๔ ชิ้น หรือเกือบสองในห้าของเนื้อหาทั้งหมด ขณะที่เนื้อหาด้าน “การแพทย์” ซึ่งเคยให้ความสำคัญมาเป็นอันดับหนึ่งในจดหมายเหตุ Bangkok Recorder แต่มาสมัยรัชกาลที่ ๔ กลับถูกมองข้าม โดยนำเสนอไม่ถึงหนึ่งในยี่สิบห้าส่วน (๑๙ ชิ้น จากทั้งหมด ๕๕๔ ชิ้น) ซึ่งถือว่าให้ความสำคัญน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับนวัตกรรมด้านอื่นๆ จากที่เคยมีการนำเสนอมากที่สุดในจดหมายเหตุ Bangkok Recorder (ตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓) เหตุที่เป็นเช่นนี้คงเนื่องมาจากหมอบรัดเลย์ ผู้จัดทำ มีปัญหากับมิชชันนารีเพื่อนร่วมงาน (ในนามสังกัด A.M.A.) เกี่ยวกับการรวบรวมเอกสารทางการแพทย์ ซึ่งเป็นการแพทย์ใน “แบบที่ใช้ยาน้อย” (Homeopathic) ที่หมอบรัดเลย์อุทิศสำหรับรวบรวมไว้จากประสบการณ์การรักษาพยาบาลในประเทศไทย เพื่อหวังที่จะนำไปแสดงในงาน Homeopathic Physician ซึ่งจัดขึ้นในนครนิวยอร์ก แต่โครงการนี้ก็กลับไม่ได้รับการอนุมัติจากคณะมิชชันนารีต้นสังกัด

ทั้งนี้หมอบรัดเลย์ได้บันทึกเรื่องนี้ไว้ว่า “หลังจากที่ไม่ได้รับการอนุมัติให้แสดงผลงานทางการแพทย์แล้ว ก็เกิดมีปากเสียงกันขึ้นกับเพื่อนร่วมโครงการ คือ Dr.Lane จนต้องยุติความสัมพันธ์ระหว่างกัน และเรื่องความขัดแย้งนี้ยังถูกนำเข้าไปประชุมคณะกรรมการ เมื่อหมอบรัดเลย์ต้องการงานเขียนของตนคืน แต่กลับถูกปฏิเสธจาก Dr.Lane โดยสิ้นเชิง กลายเป็นปากเสียงกันใหญ่โตอีกครั้ง และทำให้ความสัมพันธ์ที่มีต่อองค์กรต้นสังกัดกลับห่างเหินไปด้วย”^๑ เหตุการณ์ครั้งนี้อาจเป็นสาเหตุที่ทำให้หมอบรัดเลย์เกิดความท้อใจ และเลิกขวนขวายที่จะนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความคืบหน้าของวงการแพทย์แผนตะวันตก หรือการรักษาโรคร้ายด้วยวิทยาการอันทันสมัยอีก คงได้แต่เพียงนำเสนอเนื้อหาซึ่งเคยตีพิมพ์ใน จดหมายเหตุฯ ฉบับสมัยรัชกาลที่ ๓ มาตีพิมพ์ซ้ำอีกครั้งเท่านั้น

ส่วนนวัตกรรมด้านอื่นๆ โดยเฉพาะเนื้อหาด้าน “สังคม” นั้น น่าจะเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งสถานการณ์ทั้งภายใน และภายนอกประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปจากสมัยรัชกาลที่ ๓ กล่าวคือเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จผ่านพิภพ ช่วงนั้นภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ รวมทั้งจีน กำลังตกอยู่ท่ามกลางการรุกรานจากกระแสนักวรรดินิยม ที่มหาอำนาจตะวันตกจ้องจะยึดครองดินแดนทางแถบนี้มาเป็นของตัวเอง ซึ่งถือได้ว่า สังคมไทยกำลังอยู่ในภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อ การยอมอ่อนข้อให้กับเงื่อนไขของชาติมหาอำนาจตะวันตก เป็นวิถีทางที่พระมหากษัตริย์ทรงเล็งเห็นแล้วว่า จะสามารถนำพาประเทศชาติให้อยู่รอดปลอดภัยได้ดีที่สุด

^๑ William L. Bradley, Siam Then, (California : William Carey Library, 1981), pp.83-95.

ฝ่ายสยามได้ยอมลงนามในสนธิสัญญา “เบาริง” ซึ่งให้ “สิทธิสภาพนอกอาณาเขต” กับชาวอังกฤษ จากนั้นการทำสัญญากับสหรัฐอเมริกา และฝรั่งเศสก็ตามมา^๖ ช่วงนี้จึงถือได้ว่ามิชชันนารีชาวอเมริกันเริ่มมีปากมีเสียงในฐานะผู้ได้รับความคุ้มครองจากจักรวรรดินิยมมากขึ้น โดยมิชชันนารีกล้านำเสนอแนวคิดใหม่ๆทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา ขนบธรรมเนียม ตะวันตก และความสำคัญของหนังสือพิมพ์ ซึ่งถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับยุคนั้น เพื่อ “ขยายทัศนวิสัย” ให้ชาวสยามเห็นถึงแผ่นดินอันสมบูรณ์พร้อมเช่นสหรัฐอเมริกา และประเทศทางแถบยุโรป ที่ควรเป็น “ต้นแบบ” ของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย” ซึ่งก็สอดคล้องกับความสนพระทัยในวิทยาการตะวันตกขององค์พระมหากษัตริย์ นับแต่ทรงดำรงฐานะเจ้าฟ้า (เจ้าฟ้ามงกุฎ) ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯทรงสนพระทัยเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ความรู้ด้านดาราศาสตร์ หรือแม้แต่กิจการโรงพิมพ์ ซึ่งหมอบรัดเลย์เองก็เคยบันทึกไว้ว่า “เจ้าฟ้ามงกุฎทรงสนพระทัยเรื่องความเป็นไปได้ของการพิมพ์ และเครื่องกลไกต่างๆ ถึงขนาดเปิดโรงพิมพ์ในวัดและความสนพระทัยในเรื่องนี้ทำให้ข้าพเจ้าใกล้ชิดกับพระองค์ เรามักจะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเรื่องคุณภาพของแบบพิมพ์ภาษาสยาม”^๗ ที่ทำให้มิชชันนารีมีโอกาสเสนอนวัตกรรมของชาติตะวันตก ผ่านหน้าหนังสือพิมพ์ได้อย่างเต็มที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเห็นว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯทรงมีพระทัยกว้าง และตรงไปตรงมา ทรงรักษาความถูกต้อง ทรงแลเห็นแม้จะเป็นการกระทำที่ผิดพลาดของพระองค์เองได้^๘ และทรงไม่นิยมทำตามคตินิยมที่ยึดถือแต่โบราณว่าเคยทำมาอย่างไรต้องทำอย่างนั้น^๙

เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดในการบริหารประเทศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ให้เห็นได้ว่า เปลี่ยนไปจากคติเดิมเช่นกัน โดยในรัชสมัยของพระองค์ถือได้ว่าเป็นช่วง “รอยต่อ” ระหว่างภูมิปัญญาแบบจารีต และการก้าวเข้าสู่ภูมิปัญญาแบบใหม่ (เชื้อเรื่องความก้าวหน้า

^๖ จริยาวรรณ อภรณ์รัตน์, “ปัญหาของรัฐบาลไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส” (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๑๐.

^๗ สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนักเขียนแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕), หน้า ๖๑.

^๘ วิลเลียม แอล แบรดเลย์, สยามสามสมัย (จากสายตาหมอบรัดเลย์), แปลโดย ธัญญาผลอนันต์ และเก่งกาจ งามขจรวิวัฒน์ แปล, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เพื่อนชีวิต, ๒๕๒๗), หน้า ๑๑๔.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๒.

^{๑๐} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, หน้า ๘๔.

ของสังคมตามแนวคิดตะวันตก) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า พระมหากษัตริย์ทรงเริ่มมีหลักแนวคิดสำคัญเรื่องเวลาแบบ “ก้าวหน้า” ที่แตกต่างจากแนวคิดเรื่องจักรวาลแบบไตรภูมิของไทย (เชื่อว่าสังคมจะค่อยๆเสื่อมลง เมื่อครบ ๕๐๐๐ ปี จะถึงการดับสูญของโลก) โดยแนวคิดเกี่ยวกับความก้าวหน้านี้เข้ามามีอิทธิพลต่อการปฏิบัติพันธกิจขององค์พระมหากษัตริย์ ในฐานะเป็นผู้กระทำให้รัฐเกิดความสุข และเกิดความเจริญก้าวหน้ากว้างขวางออกไปด้วย “ปัญญา” โดยพระมหากษัตริย์ทำหน้าที่อธิบายจักรวาล โลก สังคม รัฐ และมนุษย์ ตลอดจนแนวทางการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมที่ระบบเศรษฐกิจกำลังเปลี่ยน รวมทั้งทรงพยายามชี้แนะแนวทางที่จะบรรลุ “ความเจริญ” ทั้งปวง”

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารราชการแผ่นดินเพื่อความก้าวหน้าของประเทศดังกล่าว ทำให้มิชชันนารีกล้าแสดงความคิดเห็นอย่างตรงไปตรงมา โดยไม่ต้องเกรงพระราชอาญา กล่าวคือ มิชชันนารีจะ “ประสานสัมพันธ์” อย่างเป็น “มิตร” เมื่อเห็นว่า นโยบายของรัฐบาลสอดคล้องกับนวัตกรรมที่น่าเสนอไปแล้ว ขณะเดียวกันก็จะ “คุกคาม” ทันทันทีที่พบว่า ชาวสยามมีแนวความคิดสวนทางออกไป เพื่อที่จะกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปตามทิศทางที่มิชชันนารีชี้แนะ โดยสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นภายใต้ “เอกสิทธิ์” ตามเงื่อนไขของสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ที่การจัดทำหนังสือพิมพ์ไม่ต้องขึ้นกับข้อตัดสินของศาลไทย

การที่ได้รับความคุ้มครองจากกระแสการล่าอาณานิคม ซึ่งทำให้ชนพื้นเมืองไม่กล้าใช้อำนาจปิดปากหนังสือพิมพ์นั้น ฝ่ายมิชชันนารีเองก็ใช้เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ เพื่อ “ตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยม” เป็นการตอบแทนด้วย ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างเอื้อหนุน ภายใต้ผลประโยชน์ร่วมกันทั้งทางตรง และทางอ้อม โดยมิชชันนารีได้เสนอให้เห็นถึงการแพร่ขยายอำนาจจักรวรรดินิยมในภูมิภาคเอเชีย ขณะเดียวกันก็ “เป็นสื่อกลาง” ทางเศรษฐกิจ ด้วยการลงโฆษณาสินค้าตะวันตก อันเป็นผลประโยชน์ทางอ้อมต่อการเปิดตลาดการค้าในภูมิภาค ซึ่งเป็นเป้าหมายที่สำคัญของการล่าอาณานิคม ขณะที่มิชชันนารีเองก็ได้ค่าลงโฆษณาเป็นทางอยู่รอดของหนังสือพิมพ์ด้วย ส่วนเซอร์เจมส์ บรู๊ค ทูตอังกฤษ ได้เสนอให้ฝ่ายไทยให้เสรีภาพแก่การนับถือคริสต์ศาสนา และการปฏิบัติกิจกรรมทางศาสนาในดินแดนสยาม โดยได้บรรจุข้อเรียกร้องดังกล่าวในการเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญากับฝ่ายไทย”

“อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, “ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๗๕”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๓๕.

“ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัยพ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ (ด้านสังคม), หน้า ๒๒๖.

ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงการนำเสนอนวัตกรรมแต่ละประเภท อาจกล่าวได้ว่า เนื้อหาด้าน “สังคม” ซึ่งมีชนนารีนำเสนอในปริมาณที่มากที่สุดนั้น มีประเด็นที่หลากหลาย ทั้งเนื้อหาทางประวัติศาสตร์ของชาติตะวันตก การก่อตั้งมหาวิทยาลัย คุณประโยชน์ของหนังสือพิมพ์ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีในแบบตะวันตก ภายใต้รูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างกันออกไป

ตารางแสดงถึงบทบาทของถ่ายทอดนวัตกรรม กับลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	เป็นสื่อกลาง	สร้างแรงบันดาลใจ	ประสานสัมพันธ์	ยกระดับความปรารถนา	ตอบสนองอำนาจ	รวม (ชิ้น)
มิตร	3	5	3	2	4	-	20
กลาง	100	34	41	-	-	1	176
คุกคาม	4	-	-	-	2	1	4
รวม (ชิ้น)	107	39	44	2	6	2	200

มิชชันนารีพยายามสะท้อนถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมตะวันตกที่มีมาอย่างช้านานด้วยการนำเสนอ ประวัติศาสตร์ของชาติตะวันตก ทั้งประเทศมหาอำนาจจักรวรรดินิยม เช่น อังกฤษ และสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะประวัติศาสตร์การเรียกร้องอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา ซึ่งหมอบรัดเลย์ มิชชันนารีชาวอเมริกัน ในฐานะผลผลิตของชาติ ย่อมจะภูมิใจในความมีเสรีภาพ และความเสมอภาคของปวงชน โดยได้แสดงบทบาทของการ “ขยายทัศนวิสัย” แก่ผู้อ่าน ดังนี้

๐ วันตันบังเกิดเมืองอเมริกา ๙

ณ วันอังคารเดือนแปดขึ้นสิบเบ็ดค่ำปีฉลูสัปต ศก, วันนั้นเป็นวันตันปีที่ ๙๐ ตั้งแต่เมืองยูโนคิตเตสตั้งใจว่า, จะไม่ขึ้นแก่เมืองอังกฤษอีกต่อไป, จึงเรียกว่าเป็นวันตันที่บังเกิดแห่งเมืองอเมริกา. ตั้งแต่เวลานั้นมาชาวอเมริกาได้ประชุมถึงวันที่เกิดเมืองนั้น, เป็นธรรมเนียมมาทุกปีๆ. วันนั้นเป็นวันที่สี่แห่งเมืองซูโล...เขาได้เป่าแตรนั้น, เป็นที่บันเทิงใจ, แลกระบวนแห่กันไปถึงโรงสวดแห่งแปรศขบิธิเรียนมิคชันที่สำหรันั้น. โรงสวดนั้นตกแต่งประดับด้วยธงบันดาเมืองทั้งหลาย...มิศเตอขออดดับยูเวอชินกงสุลอเมริกา, ก็ขึ้นบนแท่นอ่านเรื่องพรรณาด้วยเมืองอเมริกาเป็นใหญ่, ไม่ขึ้นแก่เมืองใดๆ...เมื่อข้าพเจ้ายังมีความสุขอยู่ใน

ร่วมรอมอเมริกาในกรุงสยามนี้, ข้าพเจ้าได้ปฏิญาณไว้ว่า, จะประพาศศึตามอย่างที่จะสรรเสริญของพวกข้าพเจ้า"

อาจกล่าวได้ว่าเรื่องที่นำมาเล่านี้ มุ่งให้ผู้อ่านเห็นถึงประวัติศาสตร์ที่น่าภาคภูมิใจของชาติอเมริกา ซึ่งมีอิสรภาพ ไม่ขึ้นกับประเทศใด และทุกคนต่างร่วมใจกันเฉลิมฉลองในเทศกาล "วันชาติ" อย่างมีความสุข ไม่ว่าจะอาศัยอยู่ในแผ่นดินใดก็ตาม

ขณะเดียวกัน เนื่องจากอเมริกามีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นกับอังกฤษ เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ก็ให้ความสำคัญกับประวัติศาสตร์ชนชาติอังกฤษด้วย ซึ่งขณะนั้นถือเป็นชาติมหาอำนาจตะวันตกที่ทรงอำนาจ และเข้มแข็งที่สุดชาติหนึ่งด้วย โดยมีชัชชนารีได้ตีพิมพ์เรื่อง "พงศาวดารอังกฤษ" ติดต่อกันถึง ๒๒ ตอน เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงองค์พระมหากษัตริย์ของอังกฤษหลายแผ่นดินด้วยกัน พร้อมทั้งได้ให้รายละเอียดทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับการสืบราชสมบัติในประเทศอังกฤษ ซึ่งมีการปกครองระบบกษัตริย์เช่นเดียวกับประเทศไทย โดยที่การหยิบยกประวัติศาสตร์ของชนชาติอังกฤษขึ้นมาเสนอ ดูจะเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของราชสำนักไทย ในด้านการเรียนรู้ความเป็นมาของชนชาติอังกฤษ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในแนวทางการดำเนินงานทางการเมืองที่ผ่านๆ มาของอังกฤษ ที่อาจมีผลต่อการปกครองของไทยได้ ดังจะเห็นได้จากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงแต่งทูตไปเจริญพระราชไมตรีกับพระราชินีวิกตอเรียแห่งอังกฤษ เมื่อปีค.ศ.๑๘๕๗ โดยทางฝ่ายไทยระมัดระวังมาก เกรงจะขัดธรรมเนียมการทูตที่อาจสร้างความขุ่นเคืองใจให้กับอังกฤษ^{๑๐} ซึ่งการดำเนินงานทางการเมืองการทูตครั้งแรกของประเทศไทยนี้ ได้สะท้อนถึงการให้ความสำคัญ และการยอมรับอำนาจของจักรวรรดินิยมอังกฤษ ในความรู้สึกของชาวสยามได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตามมิชชันนารีได้ผูกโยงเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์เข้ากับความศรัทธาที่มีต่อ "พระเจ้า" ด้วย ซึ่งหากประเทศใดที่แม้จะอยู่ทางแถบตะวันตกด้วยกัน ไม่เคารพศรัทธาในคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์ รูปแบบการนำเสนอก็มักเป็นไปในลักษณะของการ "คุกคาม" โดยเฉพาะต่อความเชื่อ หรือแนวปฏิบัติของนิกายโรมันคาทอลิก เช่นการวิจารณ์ถึงความไม่มีสติปัญญาของชาวอิตาลี "...ที่นั่นคนทั้งปวงต้องอยู่ในบังคับบาทหลวงทั้งสิ้น, ย่อมเปดั่งนั้นมาหลายร้อยปีแล้ว, คนทั้งปวงมีใจมืดมัวนัก, ไม่ใคร่จะมีผู้ใดอ่านหนังสือได้ ...เขาได้ไหว้รูปนางมาเรียมารดาเยซูเรียกว่ามาดานา, แลไหว้รูปนักบุญต่างๆ...เปนมลที่ศาสนาสังตะปาปามักเกิดทุกบ้านทุกเมือง, ที่ไม่มีพวกโปรเตสตันต์ก็นั่งกางไว้...ไพร่พลทั้งปวงก็จะเป

^{๑๐} "วันต้นบังเกิดเมืองอเมริกา" จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๗๑

^{๑๑} วิบูล วิจิตรวาทการ, ชีวิตในอดีต, (กรุงเทพฯ : มังกรการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗๓.

คนไองเซอะ, เหมือนอย่างพวกอิตาลีฝ่ายใต้^{๑๑} เพื่อสะท้อนแง่ลบของการนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ให้เห็นว่าเป็นต้นเหตุของความเชื่อที่งมงาย จนนำไปสู่ความล้มเหลวของประเทศ ทั้งนี้การที่มิชชันนารีลบล้างการนับถือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก อาจเนื่องมาจากมีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกันมาตั้งแต่ครั้งที่หมอกัสลาฟ มิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์คนแรกที่เดินทางเข้ามายังดินแดนสยาม และเป็นผู้อุบัติกวีวิธีการสอนศาสนาควบคู่กับการแจกยาและรักษาโรค จนได้รับความสนใจจากชาวสยาม ยังผลให้เกิดความไม่พอใจขึ้นในหมู่บาทหลวงโรมันคาทอลิกที่อยู่มาก่อน โดยหมอกัสลาฟกล่าวว่า พวกคาทอลิกกู่ทางภาษาไทยให้เกิดความไม่ไว้วางใจ จนเกรงกันว่าการเดินทางเข้ามาของหมอกัสลาฟมีวัตถุประสงค์ทางการเมืองแอบแฝงอยู่ด้วย ทำให้การดำเนินงานทางศาสนาของหมอกัสลาฟเต็มไปด้วยความยากลำบาก จนท้ายที่สุดหมอกัสลาฟต้องเดินทางออกจากดินแดนสยามไป^{๑๒} จากนั้นทั้งสองนิกายก็มีเรื่องกระทบกระทั่งกันเรื่อยมา

นอกจากพยายามสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์อันน่าภาคภูมิใจของชาติตะวันตกแล้ว มิชชันนารียังได้ถ่ายทอดให้เห็นถึงความจำเป็นของการศึกษา โดยเฉพาะการ ก่อตั้งมหาวิทยาลัย อันเป็นแบบแผนเดียวกับสังคมตะวันตก ที่หลายประเทศต่างให้ความสำคัญกับการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยมิชชันนารีเห็นว่า การศึกษาในวัดของไทย เป็นระบบการศึกษาที่ไม่ก่อให้เกิดความรู้แจ้งในวิทยาการสมัยใหม่ ต่างจากการศึกษาของตะวันตก ทั้งนี้จึงมุ่ง “ยกระดับความปวารณา” ด้วยการให้รัฐบาลไทยส่งเสริมการก่อตั้งมหาวิทยาลัยขึ้นดังนี้

...เมื่อไรจะมียูนิเวอซิตีขึ้นในกรุงสยามบ้างเล่า. คนชาวเมืองไทยที่เป็นเสรีมีเงินก็มีอยู่บ้าง, ก็ควรที่คนทั้งหลายจะพร้อมใจกัน, ตั้งที่สำนักนี้ครูสั่งสอนศิลปศาสตรวิชาการความรู้, แลให้หัดพูดหัดแปลภาษาต่างๆ...เห็นควรที่คนมีเงินจะเข้าส่วนในการที่จะทำดีเป็นที่ครูสำหรับสั่งสอนวิชานั้นอย่างประเทษยุโรป...จะได้เป็นผลประโยชน์แก่เมืองไทยหลายอย่างนัก...ถ้าไม่ได้เรียนรู้ในภาษาแลศิลปศาสตรวิชาการของเขา, จะกระทำการสิ่งใดด้วยเขาก็ขัดข้องไม่สะดวกเลย. จะได้เกิดความอับยศต่างๆ, เพราะมีความรู้น้อย”

^{๑๑} “เหตุเมืองอิตาลีฝ่ายใต้” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๖๘.

^{๑๒} สุกัญญา ตีระวนิช, การเคลื่อนย้ายทางความคิด และทัศนคติเดิมของสยาม, (เอกสารการสอนคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๓๐.

^{๑๓} “ยูนิเวอซิตี” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑ มิถุนายนพ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๓๗,๓๘.

เห็นได้ชัดว่า การเสนอแนวความคิด “เปลี่ยนแปลงสังคมไทย” ในด้านวิธีการแสวงหาความรู้ ด้วยการตั้งมหาวิทยาลัย แทนที่การศึกษาหาความรู้ในวัดดังกล่าว มีลักษณะของการ **คุกคาม** ผู้อ่าน ท่ามกลางความไม่ไว้วางใจของชาวสยามถึงเจตนารมณ์ที่แท้จริงของการจัดการศึกษาโดยมิชชันนารี เพราะหลายคนเชื่อว่า มิชชันนารีมุ่งปลูกฝังความเชื่อทางคริสต์ศาสนาให้กับเยาวชน จนอาจเป็นเหตุให้เด็กนักเรียนเหล่านั้นละทิ้งศาสนาของบรรพบุรุษไปเสีย^{๑๔} ทั้งนี้แม้แต่การสอนหนังสือในพระราชสำนักของเหล่าภรรยามิชชันนารี ทั้งหม่อมบรัดเลย์ หม่อมโจนส์ และหม่อมทูน ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชประสงค์ให้การเรียนรู้ภาษาอังกฤษ ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ กว้างขวางออกไป ก็กลับต้องยุติการสอนหลังจากดำเนินการได้เพียง ๓ ปี^{๑๕} ทั้งนี้ส่วนหนึ่งที่สำคัญคงมาจากความไม่ไว้วางใจของขุนนางชั้นผู้ใหญ่ ที่เชื่อว่าเบื้องหลังการสอนหนังสือ คือความมุ่งหวังที่จะถ่ายทอดคำสั่งสอนทางคริสต์ศาสนา นั่นเอง

ความไม่ไว้วางใจของชาวสยามดังกล่าว อาจเกิดขึ้นจากที่มิชชันนารีมัก “อนุমানถึงพระเจ้า” ด้วยถ้อยคำที่รุนแรงว่า พุทธศาสนาเต็มไปด้วยความมืดมนทางปัญญา เปรียบไม่ได้เลยกับการศึกษาวิทยาการตะวันตกที่สร้างความเจริญก้าวหน้า อันเกิดจากแรงศรัทธาในคริสต์ศาสนา

... คำสั่งสอนพุทธศาสนานั้น, ...คนในประเทศทั้งปวงนั้นมีความสว่างในใจที่จะห้ามคำสั่งสอนนั้น, เขาจะรับว่าจริงมิได้, เพราะเป็นคำขัดขวางปัญญา, ดุจความมืดชัดสว่าง...คนหนุ่มที่เป็นชาวประเทศสยาม, ได้ออกไปเรียนหนังสือในสำนักนี้อาจารย์ใหญ่ที่เมืองลอนดอน, ฤษัห์เพียนเรียนในทางสว่างคฤชเตียนนั้นสิบปี, ได้วิชาความรู้รุ่งเรืองมาก, แต่หาศรัทธาในคฤชณาไม่, แล้วก็กลับมายังกรุงเทพฯ, สำแดงวิชาต่าง ๆมากกว่าคนที่ได้ศึกษาในสำนักนี้พุทธศาสนา มาก. ความรู้แลรุ่งเรืองในใจคนนั้น, เกิดมาแต่ไหนเล่า. มิควรที่จะว่าเกิดมาแต่คฤชศาสนาฤา^{๑๖}

^{๑๔} “ผู้กลัวพุทธศาสนาจะหมดเร็วไป” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๑๔๐, ๑๔๑.

^{๑๕} วิลเลียม แอล แบริดเลย์, สยามสามสมัย (จากสายตาของหมอบรัดเลย์), หน้า ๑๘๔.

^{๑๖} “คำตอบผู้สรรเสริญพุทธศาสนา” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๑๖๒-๑๖๔.

การที่มีชัชชนาริพยายามเชื่อมโยงถึงที่มาแห่งปัญญาของมนุษย์ไว้กับ "พระเจ้า" ในฐานะผู้สร้างโลก และสร้างให้มนุษย์รู้จักการใช้เหตุผลนั้น คงจะมีเป้าหมายให้ชาวสยามเห็นถึงอาณาภาพของคริสต์ศาสนา พร้อมกับเลิกความคิดที่จะเรียนหนังสือใน "วัด" ไปเสีย

นอกจากนี้ในฐานะที่มีชัชชนาริเป็นผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ ก็มุ่งหวังที่จะถ่ายทอดความรู้ทางวารสารศาสตร์ เพื่อให้ชาวสยามเห็นถึง คุณประโยชน์ของหนังสือพิมพ์ โดยหมอบรัดเลย์พยายาม "ขยายทัศนวิสัย" ให้ผู้อ่านเห็นถึงความนิยมหนังสือพิมพ์ที่เป็นไปอย่างกว้างขวางในสังคมตะวันตก เช่นในปีค.ศ.๑๘๔๑ ประเทศสหรัฐอเมริกาหนังสือพิมพ์ถึง ๑๘๐๐ ฉบับ อังกฤษมี ๕๐๐ ฉบับ ส่วนเยอรมนีมีกว่า ๓๐๐ ฉบับ ขณะที่ประเทศอื่นๆทางแถบยุโรป ก็มีหนังสือพิมพ์ภายในแต่ละประเทศอีกหลายสิบฉบับด้วยกัน แต่ประเด็นที่สำคัญในการนำเสนอครั้งนี้คือ การวางรากฐานทางวารสารศาสตร์ ด้วยการเปรียบเทียบภารกิจของหนังสือพิมพ์ไว้ว่า "...เปรียบเหมือนชนนกกเบาๆที่ผูกแขนไว้ด้วยด้ายเส้นเล็กบอกลมฉันใด. หนังสือจดหมายเหตุบอกความรู้ฉันนั้น ถ้ามีคนซื้อจดหมายเหตุมากๆที่เมืองใด, นั้นแลเปนสำคัญพยานว่าชาวเมืองนั้นมีความรู้มาก"

การเปรียบเทียบหนังสือพิมพ์ว่า "เป็นดังชนนก" ดังกล่าว ถือได้ว่า เป็นการประกาศถึงเจตนารมณ์ในการจัดทำหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์เองได้เป็นอย่างดีว่า ต้องการช่วยให้คนเกิดปัญญา มีโอกาสได้รู้เห็นสิ่งต่างๆ ขณะเดียวกันก็เป็นเครื่องตรวจสอบผู้กระทำการทุจริตแล้วนำมากระจายข่าวเพื่อให้เกิดความละอายใจ และกลับตัวได้ในที่สุด."^{๑๗} ทั้งนี้หนังสือพิมพ์จึงวางตัวเป็น "สื่อกลาง" ทางสังคม โดยเปิดโอกาสให้ผู้อ่านที่มีเรื่องเดือดร้อน หรือต้องการชี้เบาะแสของผู้กระทำผิด ทุจริตในบ้านเมือง โดยเฉพาะการฉ้อราษฎร์บังหลวง ส่งเรื่องราวเหล่านั้นมาตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ โดยที่การวางตัวเป็นสื่อกลาง คอยรับเรื่องราวร้องทุกข์ในลักษณะนี้มีขึ้นบ่อยครั้ง แต่อาจเพราะไม่มีการตรวจสอบข้อมูลก่อนตีพิมพ์ จึงมีคำตักเตือนจากฝ่ายราชสำนัก ดังนี้

...พระเจ้าอยู่หัวยังเสด็จออกรับฎีกา. ตัดสินทุกขสุขของราษฎรโดยยุติธรรมเสมอทุกวัน. เหตุไรจึงไม่ทำไปตามเรื่อง. ถ้ามีความรังเกียจสิ่งใดจึงต้องไปลงหนังสือพิมพ์. คล้ายหนังสือที่เล่นง่ายๆ. หนังสือพิมพ์มิใช่เจ้าของแผ่นดินตัดสินให้, ก็ไม่ได้ตามชอบใจของตัว. เราเห็นว่าผู้ไปลงหนังสือพิมพ์. ความที่

^{๑๗} "หนังสือจดหมายเหตุในเมืองต่างๆ" จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๒๕.

^{๑๘} "คำเตือนสติท่านทั้งหลาย" จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๔๙,๑๕๐.

ควรฟ้องได้ไม่ฟ้อง, ไปลงเบเนหนังสือพิมพ์เหมือนไม่เคารพแผ่นดิน. ถ้าชินจะลงพิมพ์โต้ตอบกันไปมา, เขาจะว่าเป็นหมาลอบกัด."

อย่างไรก็ตามหมอบรัดเลย์ได้ตอบโต้กลับ ในเชิง "คุกคาม" ด้วยการชี้แจงในหนังสือพิมพ์ฉบับเดียวกันว่า การที่มีผู้มาขอลงเรื่องราวร้องทุกข์ทางหนังสือพิมพ์ ก็เนื่องจากเกรงอิทธิพลของเจ้านายขุนนาง กลัวว่าฝ่ายตุลาการจะตัดสินคดีความอย่างไม่ยุติธรรม จึงต้องพึ่งพาหนังสือพิมพ์ พร้อมทั้งยืนยันว่า ไม่ได้รับจ้างลงประกาศใส่ร้ายผู้ใด แต่ที่ยอมเป็นสื่อกลางให้ก็เพื่อประชาชนที่เดือดร้อน ทั้งนี้หมอบรัดเลย์ได้ยืนยันกรานว่า หนังสือพิมพ์ที่ดีจะต้องไม่เกรงกลัวผู้ใด

๐ **จดหมายเหตุกล้าฯ**

อนึ่งมีคนใหญ่ในกรุงเทพฯ ได้ชื่อเสียงว่าเป็นคนดีเป็นขุนนางว่าฝ่ายกรมท่า, มาเยี่ยมข้าพเจ้าผู้เป็นเอตดีดอร์. ข้าพเจ้าถามว่าควรจะทำอย่างไร, จึงจะให้จดหมายเหตุฝ่ายไทยมีประโยชน์มากขึ้นแก่บ้านเมืองเล่า. ท่านก็ตอบโดยเร็วว่า, **อย่าเกรงใจผู้ใด, แต่บันดาความร้ายที่ได้เห็นได้รู้ให้ออกปรากฏ, อย่างกลัว. แลการดีทั้งปวงที่ควรสรรเสริญ, ให้สรรเสริญตามความจริง"**^{๑๑}

ทั้งนี้มิชชันนารีน่าจะยึดถือการจัดทำหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา (ช่วงต้นศตวรรษที่ ๑๙) มาเป็นต้นเค้าในการตีพิมพ์จดหมายเหตุฯ ซึ่งช่วงนั้นหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกามีเสรีภาพอย่างมาก ทั้งเสรีภาพในการรายงานข่าว และการรับรู้ข่าวสาร ถึงกับมีการรับรองไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศ โดยที่การดำเนินงานของหนังสือพิมพ์นั้น ต้องมุ่งรักษาผลประโยชน์ของประชาชน คอยตรวจสอบรัฐบาล แม้ว่าการกระทำดังกล่าวอาจสร้างความไม่ลงรอยระหว่างหนังสือพิมพ์ กับรัฐบาลก็ตาม^{๑๒}

หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี นอกเหนือจากจะมีต้นเค้ามาจากหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกาแล้ว เนื้อหาบางส่วนยังมุ่งให้ความสำคัญกับความเชื่อพื้นฐานของชาวตะวันตกด้วย ซึ่งหากพิจารณาในแง่ที่ศาสนาคริสต์เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมตะวันตก อาจสะท้อนให้เห็น

^{๑๑} "ตอบความผู้ร้าย" จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๐๙), หน้า ๑๐๙.

^{๑๒} "จดหมายเหตุกล้า" จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๒๗ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๐๙), หน้า ๑๐๕.

^{๑๓} รจิตลักษณ์ แสงอุไร, ระบบสื่อมวลชนเปรียบเทียบ : เน้นหนักทางด้านหนังสือพิมพ์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๔), หน้า ๓๘.

ได้อย่างชัดเจนว่า การเผยแพร่ศาสนาคริสต์ และการเผยแพร่อารยธรรม - วัฒนธรรมตะวันตก สู่ดินแดนตะวันออก อาจแยกกันไม่ได้อย่าเด็ดขาด ดังจะเห็นได้จากการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ **ขนบธรรมเนียมประเพณีแบบตะวันตก** ทั้งการถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนพิธีกรรมของชาวตะวันตก ที่ล้วนอยู่ภายใต้คำสอนทางคริสต์ศาสนาทั้งสิ้น เช่น พิธีการแต่งงาน ความเชื่อเรื่องการห้ามมีภรรยามาก ซึ่งมิชชันนารีได้ “ขยายทัศนวิสัย” ผ่านหนังสือพิมพ์ ดังนี้

๐ กานผัวเมีย ๔

อันทำเนียมคฤษเดียน เมื่อจะตั้งเปนมัวเมียกันนั้น, ชายหญิงทั้งสองต้องเชิญผู้เป็นประธานมา, อีกทั้งเพื่อนมิศสหายที่รักใคร่กันทั้งสองฝ่าย, พร้อมใจกันมานั่งเป็นพยานด้วย...ใครผู้ใดได้รู้เหตุอันใดหนึ่งที่ควนจะตัดทานห้ามปรามมิให้สองคนนี้, เปนมัวเมียกันเชิญแจ้งเหตุในทันที...ท่านจึงถามชายนั้นตามจริงต่อพระภักตรพระเจ้าว่า, เจ้าได้รู้เหตุหนึ่งเหตุใดในใจของเจ้าที่พระบัญญัติจะห้าม, มิให้เปนมัวแห่งเมียนั้นฤาไม่...อนึ่งการที่พระบัญญัติจะห้ามมิให้ตั้งเปนมัวเมียกันนั้น, คือชายมีเมียสอง, แลหญิงสองมัว...

เห็นได้ชัดว่า แม้แต่พิธีการแต่งงานของชาวคริสต์ ก็จะต้องอยู่ภายใต้พระพักตร์ของพระผู้เป็นเจ้า นอกจากนี้มิชชันนารียังได้เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “ธรรมเนียมการจัดเลี้ยง” แบบตะวันตก ซึ่งชนชั้นสูงในสยามสมัยนั้น นิยมจัดงานเลี้ยงฉลองตามแบบอย่างตะวันตก อย่างไรก็ตาม บางครั้งด้วยขาดความเข้าใจในขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวตะวันตกอย่างลึกซึ้งเพียงพอ จึงเป็นเหตุให้เกิดความบาดหมางขึ้นในงานเลี้ยงต่างๆ โดยเฉพาะงานเฉลิมพระชนม์พรรษาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญกงสุลต่างประเทศ และบรรดานายห้าง เข้ารับพระราชทานเลี้ยงอาหารเข้าในพระบรมมหาราชวัง ฝ่ายพวกมิชชันนารี, กับพวกนายห้างนั้น, ได้ทรงโปรดให้เชิญเข้าไปรับพระราชทานของเลี้ยงเมื่อเวลาเช้า...ไปรฎพระกรุณาให้มีโต๊ะกงสุลต่างหาก...เมื่อนั่งลงจะรับพระราชทานนั้น, พวกนายห้างเห็นว่าในหลวงได้ทรงไปรฎกงสุลเกินประมาณ, ดูเหมือนจะหมิ่นพวกนายห้าง, แลคิดจากทำเนียมประเทศยุโรปนั้น, เพราะทำเนียมประเทศยุโรบนั้น, เมื่อเจ้านายได้เชิญเข้าไปกินโต๊ะด้วยกันนั้น, ที่จะได้แบ่งเป็น ๒ พวก ๓ พวก, ให้นำโต๊ะพวกละต่าง ๆ กันหามิได้. พวกนายห้างได้เห็นดังนั้นก็ทราบบรรดาพระราชทานไม่. พร้อมใจกันลุกขึ้นออกจากพระราชวัง”

เห็นได้ชัดว่า การเสนอนวัตกรรมด้านสังคมนั้น มิชชันนารีมักเสนออย่างตรงไปตรงมา แต่ก็มีเนื้อหาบางส่วนที่นำเสนอโดย “ซ่อนนัย” ไว้แทน โดยอาศัย **นิทานสอนใจ** เป็นเครื่องมือถ่ายทอดเนื้อหา เพื่อกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านเปิดรับแนวความคิดตะวันตกมากขึ้น ดังนี้

๐ ไก่ตัวอยู่กับเพชร ฯ

อยู่มามีชายผู้หนึ่งมีเพชรเม็ดหนึ่งเท่ผลเข้าโกชสาตี, ชายนั้นถือไปตกเสียแห่งใดไม่รู้ที่. ภายหลังมีไก่ตัวผู้พาฝูงไก่ไปเที่ยวคุ้ยเขี่ยหาอาหาร. ครั้นคุ้ยมาถึงที่เพชรหายนั้น, ก็ได้เห็นเม็ดนั้นมีแสงสว่างรุ่งเรือง, ไก่นั้นนึกว่าเพชรนี้จะมีประโยชน์อะไรแก่เราเล่า, ถึงดูงามก็จริง, แต่กินมิได้. จึงสันนิษฐานว่าเรามิชอบ, แต่สัตว์อื่นจะนับถือว่าเป็นดีบ้างกระมัง. ตัวเราไม่ต้องการแล้ว, ชั่งมันเถิด. เราเห็นว่าเข้าเปลือกเม็ดเดียวก็จะดีกว่าเพชรทั้งปวงในโลกอย่างนี้อีก.

ดูนี่แลมมนุษย์ผู้ยังรู้น้อยถึงไม่รู้ที่จักกำหนดของดีของชั่วมักดูถูกดูหมิ่นของประเสริฐ.^{๒๒}

นิทานอีสปเรื่องนี้อุปมาอุปมัย ถึงการที่ชาวสยามไม่รับแนวความคิดของชาติตะวันตก โดยเฉพาะคริสต์ศาสนา เพราะไม่เห็นถึงคุณค่า “เปรียบเทียบไก่ได้พลอย” ขณะที่ผู้อ่านได้เขียนตอบโต้ และเปรียบเทียบชั้นนารี ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ว่า เปรียบประหนึ่ง “คนชอบฟาง” แบกความเชื่อทางคริสต์ศาสนาไว้มาก ทั้งที่หาประโยชน์สิ่งใดไม่ได้เลย ซึ่งการยึดถือแต่ความเชื่อของตนเองเช่นนี้ ในสายตาผู้อ่านเห็นว่า จะทำให้มองไม่เห็นสิ่งดีงามอื่น ๆ ในสังคม^{๒๓}

ทั้งนี้การนิยมชมชื่นในวัฒนธรรมของตนเอง จะเกิดขึ้นตลอดการดำเนินงานของมิชชันนารีในดินแดนสยาม ดังจะเห็นได้จากที่ไม่ปรากฏว่ามิชชันนารีผู้ใด แสดงความกระตือรือร้นที่จะใช้วัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นเครื่องมือประกาศพระคริสต์ศาสนาเลย ซึ่งอาจเป็นไปได้ที่มิชชันนารีตกอยู่ในฐานะผลผลิต และทาสทางวัฒนธรรมของตนเอง^{๒๔}

การเสนอความคิดโดยอาศัยนิทานอีสปดังกล่าวนี้ หากผู้ที่ไม่ทราบ หรือมิได้จุกคิด ก็อาจมองว่าเป็นการนำเสนอเนื้อหาเพื่อ “ความบันเทิง” คือให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่าน ขณะที่ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ออกตัวว่า ไม่ได้มุ่งกล่าวร้ายต่อบุคคลหนึ่งบุคคลใด “คำปฤกษาในเรื่องจดหมายเหตุนี้, ไม่ได้คิดจาเพาะแต่ผู้ใด, แต่จัดแจงเพื่อผู้ใด ๆ ก็คิดเห็นถูกต้องแล้ว, ก็ให้รับใส่ไว้ในใจ, เพื่อจะได้เป็นประโยชน์แก่ตัวท่าน. ตามคำสุภาษิตในภาษาอังกฤษข้อหนึ่งว่า, ผู้ใด

^{๒๒} “ไก่ตัวอยู่กับเพชร” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๑๔๙.

^{๒๓} “การที่ท่านแก้ด้วยศาสนา” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๑๔๒.

^{๒๔} แม้น พงศ์อุดม, “โปรเตสแตนท์ในรัตนโกสินทร์ หรือชาวคริสต์กับชีวิตของชาติไทย”, หน้า ๑๐.

เหน็บเสียถูกต้องแก่ตัวแล้ว, เชิญเอาไปใส่เถิด, ควรเข้าใจว่าเป็นของสำหรับตัวแล้ว, อย่าสงสัยขัดขวางใจเลย.

อาจกล่าวได้ว่า การเสนอนวัตกรรมด้าน “สังคม” ผ่านหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ มีแง่มุมที่หลากหลาย มีเป้าหมายทั้งเพื่อขยายทัศนวิสัยให้กับผู้อ่าน ตลอดจนมุ่งยกระดับความปรารถนา เพื่อหวังให้ผู้อ่านยอมรับในแนวความคิดตะวันตก อันจะนำไปสู่ความคิดที่อยากให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทย ตามทิศทางแบบตะวันตก

เทคโนโลยี

นวัตกรรมประเภทนี้ถูกถ่ายทอดผ่านหนังสือพิมพ์ในปริมาณที่มาก (๑๖๔ ชิ้น จากทั้งหมด ๕๕๕ ชิ้น) เช่นกัน โดยมีชนนารีเสนออย่างหลากหลาย ทั้งเรื่องสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน และความรู้ด้านดาราศาสตร์

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลา บทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	ตอบ สนอง อำนาจ	รวม (ชิ้น)
มิตร	2	3	-	15	4	-	24
กลาง	120	-	-	3	3	6	132
คุกคาม	2	-	-	-	4	2	8
รวม (ชิ้น)	124	3	0	18	11	8	164

เนื้อหาด้าน “เทคโนโลยี” ที่มีชนนารีนำเสนอ จะเห็นได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นการขยายทัศนวิสัยให้กับผู้อ่าน (๑๒๔ ชิ้น จากทั้งหมด ๑๖๔ ชิ้น) จนนำไปสู่การยกระดับความปรารถนา และการประสานสัมพันธ์ เมื่อเห็นว่าข้อแนะนำต่างๆ ได้มีการนำไปปฏิบัติ ซึ่งอาจเกิดขึ้นจากที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงสนพระทัยในวิทยาการตะวันตกเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว

มิชชันนารีได้ให้ความสำคัญต่อการสร้าง สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็น การขุดคลอง การสร้างทางรถไฟ วางสายโทรเลข หรือแม้แต่การใช้เรือกำปั่น โดยพยายาม สร้างการรับรู้ถึงความสำคัญของสาธารณูปโภคต่างๆเหล่านี้ ด้วยการ ขยายทัศนวิสัย อย่างเป็น “กลาง” ให้เห็นถึงความนิยมที่มีขึ้นอย่างกว้างขวางในประเทศอื่นๆ โดยที่สาธารณูปโภค ดังกล่าวจะเป็นเครื่องชี้วัดถึงการพัฒนาประเทศ ตามบรรทัดฐานของสังคมตะวันตก อันจะเป็น การกระตุ้นให้เกิดความตื่นตัวต่อการสร้างสาธารณูปโภคขึ้นบ้างในสังคมไทย

การสร้างทางรถไฟ

๐ ทางรถไฟ ๙

ที่นี่จะกล่าวด้วยทางรถไฟที่มีในเมืองนุยก, อันเปนหัวเมืองชั้นแก่ อยู่ใน ดิศเทศ, ที่มีเมืองอยู่ ๓๖ หัวเมืองนั้น ในเมืองนุยกนั้น, มาทางรถไฟที่แล้วได้อา ไครยไปมาโดยยาว, ได้ ๒๖๔๘ ไมล์, ที่ยังไม่แล้วค้างอยู่นั้น, ได้ ๕๕๒ ไมล์. คน โดยสานโดยทางนั้นในปีหนึ่ง, ได้สิบล้านเจ็ดแสนหกหมื่นห้าพันหกร้อยสามสิบ เอ็ดคน. แลรถไฟได้บันทุกสิ่งของต่างๆในปีเดียว, ได้เจ็ดล้านกับแสนหนึ่งกับเก้า หมื่นเจ็ดพันแปดร้อยกับสี่ดอน...ที่หัวเมืองนั้นมีทางรถไฟมากมาย, เหมือน นุยกเหมือนกัน...^{๒๔}

เช่นเดียวกับที่มีการ “วางสายโทรเลข” ที่มีขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมตะวันตก เช่นที่ อังกฤษ มีการวางสายโทรเลข ยาว ๑๗๐๐ ไมล์ ข้ามมหาสมุทรแอตแลนติก^{๒๕} ทั้งนี้เนื้อหาด้ำน การปลูกสร้างสาธารณูปโภคดังกล่าว ได้ถูกนำเสนออย่างต่อเนื่อง ทั้งการสร้างโดยรัฐบาลใน ประเทศทางตะวันตก และเอเชีย ตลอดจนการรับสัมปทานโดยเอกชน

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า ในการเอ่ยถึงประดิษฐกรรมต่างๆเหล่านั้น ผู้จัดทำ หนังสือพิมพ์จะแสดงบทบาทของการ “ประสานสัมพันธ์” ด้วยลีลาการเขียนที่เป็น “มิตร” โดยจะยกย่องนโยบายของรัฐบาลที่มีลักษณะคล้อยตามแนวความคิดตะวันตกอย่างชัดเจน

...ข้าพเจ้าฯได้อ่านหนังสือหลวงเข้าใจว่า, เคาเวอ์เมนต์สยามจะสร้างถนน ขึ้นใหม่อีกสองแห่งนั้น, ข้าพเจ้าดีใจนัก, เหนว่าจะเปนการจำเริญกรุงเทพฯแท้. ข้าพเจ้าปราถนาจะให้เคาเวอเมนต์ ทำถนนขึ้นใหม่อีกถนนหนึ่งข้างปากฝั่งวัน ดกนั้น. ตั้งแต่วัดอรุณราชทวารามลงไปถึงปากน้ำเจ้าพระยา...ถ้าทำถนนขึ้นแล้ว,

^{๒๔} “ทางรถไฟ” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑ เมษายน พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๓.

^{๒๕} จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๒๑ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า๙๗.

พื้นดินนั้นก็จะมีราคาแพงขึ้นกว่าแต่ก่อน. ถ้าทำถนนขึ้นแล้วเมื่อใด, ควรจะมีเรือ
กลไฟใช้ข้ามไปมาได้เหมือนกับเรือจ้างต่างดพานใหญ่ที่ตรงวัดแจ้งแห่งหนึ่ง, แล
ที่ปากน้ำนั้นแห่งหนึ่ง, ภาที่จะจุดตัวม้าแลรถข้ามไปได้สะดวก,... เหมือนอย่าง
ทำเนียมที่มีในเมืองลอนดอนแลเมืองนุยก, ก็จะได้การใหญ่, เคาเวอเมนต์ไม่
ต้องลงทุนทำเลย.^{๒๗}

ทั้งนี้หมอบรัดเลย์รู้สึกชื่นชมการพัฒนาประเทศด้านนี้ของไทย ถึงกับเขียนไว้ในบันทึก
ส่วนตัวว่า การเดินทางท่องเที่ยวได้รับการปรับปรุงให้รวดเร็วขึ้นมาก แม้ภายในสยามเอง ใน
ระยะสี่สิบปีนี้ รถไฟได้ขยายออกไปทั่วโลก สายโทรเลขนั้นเกือบจะเรียกได้ว่าวนรอบโลกแล้ว
เดี๋ยวนี้แทนที่จะต้องคอยเรือเข้าสยามอยู่ที่สิงคโปร์นานสามถึงหกเดือน ก็แทบจะไม่ต้องคอย
กัน และถ้าคอยก็จะไม่เกินสิบวันเท่านั้นเอง

พร้อมกันนี้ เมื่อต้องการให้ผู้อ่านเห็นด้วยต่อคุณประโยชน์ของเทคโนโลยี มิชชันนารี
อาจพยายามโยงเรื่องนั้นๆเข้ากับ “พระมหากษัตริย์” เช่นที่มีการกล่าวหา เหตุที่พระมหา
กษัตริย์สามารถออกเยี่ยมเยียนราษฎรได้อย่างทั่วถึง ก็เนื่องจากมีเรือกลไฟที่อำนวยความสะดวก
สะดวก ช่วยให้การเดินทางเป็นไปอย่างรวดเร็ว “...ถ้าไม่มีเรือกลไฟแล้วเหนพระเจ้าอยู่หัวจะ
เสด็จไปไม่ถึง, แลได้เสด็จไปประกาศตามบ้านเมืองหลายแห่งนั้น, ก็เพราะมีเรือกลไฟ...”^{๒๘}
ซึ่งการนำเสนอเช่นนี้สอดคล้องกับความสนใจส่วนพระองค์ที่มีต่อเทคโนโลยี

อย่างไรก็ตามหนังสือพิมพ์ได้นำเสนอในลักษณะ “คุกคาม” ด้วยถ้อยคำที่คำรุนแรง ดู
ถูกคุกคามผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวความคิดตะวันตกว่า เป็น “พวกหัวโบราณ” พร้อมทั้งดูหมิ่นผู้
ที่กลัวการเปลี่ยนแปลง โดยได้เปรียบเปรยกับกรณีการสร้างทางรถไฟว่า...ทางรถไฟที่เขาจะ
ทำแรกนั้นคือทางที่ไปแต่เมืองกาลิงดอน, ไปถึงเมืองชดอนที่ฝ่ายเหนือเมืองอังกฤษนั้น. เมื่อ
เขากำลังทำรถไฟนั้น, ชาวราษฎรก็คิดเหนที่น่าหว่วระะ. ภากันดูหมิ่นดูถูกทั้งไพร่ทั้งผู้ดี. บาง
คนก็ลงพิมพ์ดูหมิ่นดูถูกการนั้น. ลางคนว่ารถไฟไปเร็ววันัก, เหนจะให้เกิดอันตรายแลไฟจะไหม้
บ้านช่องแลจะไปโดนทับคนตาย, คนจะวิ่งหนีไม่ทัน”^{๒๙} เพื่อสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับ
เทคโนโลยีใหม่ๆ มักจะมีความคิดที่ล้าหลัง และกลัวจนเกินเหตุ

^{๒๗} จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๘๐.

^{๒๘} “ในหลวงเสด็จประกาศเมืองพระพิศนุโลกย” จดหมายเหตุฯ The Bangkok
Recorder, (๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๒๒๑.

^{๒๙} “เรื่องคนที่เปนอินชะเนี่ยอัศจรรย์” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๒๙
พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๗๕.

ขณะเดียวกันในการเสนอเนื้อหาด้านเทคโนโลยีหลายชิ้น มิชชันนารีได้สอดแทรกความเชื่อถือศรัทธาคริสต์ศาสนา ในลักษณะของ การอนุমানถึงพระเจ้า ว่า ...ประเทศแห่งตะวันตกเหล่านั้นเขามีความจำเริญขึ้นได้ด้วยพระศาสนา, เพราะเขามีพระคำภีร์ที่วิเศษ, ได้รู้ธรรมของพระเจ้าผู้ที่เกี่ยวข้องแล้ว."^{๑๐} พร้อมทั้งกล่าวถึงพระเจ้าว่า เป็นผู้เฉลียวใจให้เกิดปัญญาอันนำไปสู่การคิดค้นประดิษฐ์เทคโนโลยี ที่เป็นประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ

อย่างไรก็ตาม แม้โดยส่วนใหญ่มิชชันนารีจะนำเสนอนวัตกรรมด้าน "เทคโนโลยี" เพื่อ "ยกระดับความปรารถนา" ให้สังคมไทยหันมานิยมใช้เทคโนโลยีแจกเช่นสังคมตะวันตกก็ตาม แต่ในบางครั้งการนำเสนอเนื้อหาด้านเทคโนโลยีกลับเป็นไปเพื่อลบล้างความเชื่อตามจารีตของไทย เห็นได้ชัดเมื่อมีการนำเสนอเรื่อง ดาราศาสตร์ ในลักษณะของการอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ตามหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ หรือให้เหตุผลที่ยอมรับได้ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องโลกกลม ตลอดจนความเชื่อที่มีต่อปรากฏการณ์จันทรคราส และสุริยคราส ซึ่งชาวไทยถือกันว่าจะนำโชคร้ายมาให้ โดยมิชชันนารีมองว่า เป็นความเชื่อที่มลาย จึง "ขยายทัศนวิสัย" ในเชิง "คุกคาม" ต่อความเชื่อตามคัมภีร์ "ไตรภูมิ" ของไทย

...พระสังฆราชราชาคณะที่เป็นประธานในศาสนา. ก็ยังโง่งมยังไม่รู้แผ่นดินแผ่นดินฟ้า, ยังยืนยันว่าจันทรุปราคาสุริยุปราคา, เป็นด้วยยักษ์ใหญ่อิงฉาเข้าไปกัดกัน. แผ่นฟ้าแผ่นดินเป็นของโตเท่ากัน. พระอาทิตย์พระจันทร์เล็กกว่ากันนิดน้อย, แลอื่น ๆ. ในพระเจ้าแผ่นดินแต่ก่อนก็ทรงเชื่ออย่างนั้น, แต่พระเจ้าแผ่นดินพระองค์นี้จะเชื่ออย่างนั้นฤาไม่เชื่ออย่างนั้นก็ไม่ทราบ. แต่เห็นท่านทรงทาสุริยจันทร์ถูกต้องแน่นอน, แลรับสั่งว่าราหูไม่ได้ทำไมแก่พระอาทิตย์พระจันทร์, พระอาทิตย์เลงตรงพระจันทร์วันเพ็ญ, ก็เป็นจันทรุปราคา..."^{๑๑}

ทั้งนี้มิชชันนารีย้ำว่า ความเชื่อตามคัมภีร์ไตรภูมิ ซึ่งเป็นรากฐานทางความคิดของชาวยุโรป เป็นบ่อเกิดแห่งความล้าหลัง ไม่พัฒนาตนเอง เพราะแม้แต่เดินตามรอยบรรพบุรุษ ไม่มีการคิดค้นสิ่งใหม่ ต่างจากความเจริญก้าวหน้าของสังคมตะวันตก ที่ผู้คนหมั่นปรับปรุงสิ่งต่าง ๆ ให้ดีขึ้น "...ฝ่ายสยามประเทศนี้ถ้าจะคิดอ่านทำประการใด, มักมีอัทธมาไศรยตามคติเดิมของบูรณอาจารย์นั้น. คุณมิได้มีปัญญาคิดผ่อนผันให้แปลกประหลาดตายวอดยิ่งขึ้นไป, กว่า

^{๑๐} "ตราข้อย่างหนึ่ง" จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, หน้า ๕๖.

^{๑๑} จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๓๐๘), หน้า ๒๑๑.

ของเก่าที่เขาทำไว้เสร็จนั้น... เหตุนี้จึงมิได้มีสิ่งของ, อันใหม่เป็นที่ใสสะอาดตาพ้นไปจากเครื่องที่คร่ำคร่าได้ตั้งนั้น."^{๓๒}

อย่างไรก็ตามการเสนอนวัตกรรมประเภทเทคโนโลยี ที่มีชัชชนารีมักอธิบายด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ดังกล่าว กลับมีการนำเสนอขัดกันเองอยู่ในตัว เมื่อความรู้ด้านดาราศาสตร์ หรือแม้แต่ความรู้ในประติมากรรมต่างๆ ถูกผสมผสานเข้ากับความเชื่อทางคริสต์ศาสนาที่ว่า "พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก" จนมีการกล่าวตอบโต้จากผู้อ่านในทำนองว่า มิชชันนารีเองก็ให้คำอธิบายที่ไร้เหตุผล

...อ่านถึงเรื่องพระเจ้าสร้างโลกในหกวัน. แล้วก็ได้ความว่า, สร้างมืดสร้างสว่าง, ประมาณไว้ข้างหนึ่งให้เป็นวัน, แลมืดเป็นกลางคืน. กลางวันกลางคืนไม่เป็นด้วยแผ่นดินหมุน, เป็นด้วยพระเจ้าสร้าง, แล้วก็สร้างแผ่นดินต้นไม้ใบหญ้าก่อน. ต่อวันหลังมาเกือบจะเลิกอยู่แล้ว, จึงสร้างพระอาทิตย์พระจันทร์แลดาว, เป็นเครื่องประดับโลกยต่อทีหลัง. เมื่อว่าอย่างนี้ทำไมจะได้รู้ว่า, พระอาทิตย์ที่เป็นของสร้างทีหลังเป็นตุ่มใหญ่, แผ่นดินที่สร้างอยู่หลายวันเป็นเม็ดถั่วเขียว. พระจันทร์ที่สร้างพร้อมกับตุ่มใหญ่ทีหลังนั้นเป็นเม็ดงา. แลตุ่มหลายหมื่นหลายแสนหลายโกฏหลายล้าน, ที่สร้างในวันเดียวกับตุ่มใหญ่นั้น, เป็นดาวท้องฟ้า, จะรู้อย่างนี้เพราะหนังสือไบเบิลได้ฤา..."^{๓๓}

ซึ่งนับว่าเป็นข้อห้วงดึงที่น่ารำพึง เพราะขณะที่มิชชันนารีพยายามถ่ายทอดการใช้เหตุผลตามหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ และโจมตีความเชื่อตามไตรภูมิของไทยว่าเต็มไปด้วยความมงมาย แต่มิชชันนารีเองก็กลับเชื่ออย่างเป็นจริงเป็นจังว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดวงดาวทั้งหมดภายในหกวัน

^{๓๒} "ตราขูอย่างหนึ่ง" จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๕๘.

^{๓๓} "หนังสือหลวง" จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๒๐๓.

การปกครอง

เหตุที่มีชนชั้นนารีผู้จัดทำหนังสือพิมพ์เป็นชาวตะวันตก คู่กันเคย และเติบโตมาในประเทศไทย ซึ่งแตกต่างจากกันอย่างชนิดที่เรียกได้ว่า “สุดขั้ว” กับสภาพสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างในเรื่องการปกครอง อีกทั้งในยามนั้นสถานการณ์ทางการเมืองอยู่ภายใต้กระแสจักรวรรดินิยม ก็ย่อมที่มิชชันนารีจะเสนอข่าวสารเกี่ยวกับการปกครองของมหาอำนาจตะวันตก ซึ่งก็รวมถึงประเทศที่ตนจากมาด้วย โดยเนื้อหาที่มิชชันนารีนำเสนอ นั้น ครอบคลุมในเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย จักรวรรดินิยม ตลอดจนการตั้งสถานกงสุลในประเทศต่าง ๆ

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลาบทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	ตอบ สนอง อำนาจ	รวม (ชั้น)
มิตร	4	1	-	1	3	2	11
กลาง	47	-	-	-	2	14	63
คุกคาม	-	-	-	-	1	3	4
รวม (ชั้น)	51	1	0	1	6	19	78

การปกครอง ระบอบประชาธิปไตย นับได้ว่าเป็นรูปแบบการบริหารประเทศที่แตกต่างจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทยในสมัยนั้นโดยสิ้นเชิง แต่มิชชันนารีก็กล้าที่จะ “ขยายทัศนวิสัย” ให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงการปกครองในรูปแบบที่มิชชันนารียกย่องว่า สร้างความสุขให้กับประชาชน เพราะไม่มีการใช้อำนาจของผู้ปกครองประเทศอย่างไร้ขีดจำกัด

๐ ความสนใจเรื่องประวัติศาสตร์ที่เมืองอเมริกา ฯ

...เมืองยูในติสเดคอเมริกา, มีขนบธรรมเนียมผู้ครองแผ่นดิน, ได้จัดแต่งตั้งบัญญัติเป็นแบบแผนมา, แต่ครั้งเปรีศซิเดินต์ยอด วิดซิงตัน. การธรรมเนียมทั้งปวงนั้นเป็นยุติธรรมเรียบร้อยดี, แลเป็นพิธีแปลกประหลาดอย่างใหม่, เป็นเหตุให้ได้มีความสุขสบาย, แก่ประชาชนเป็นอันมาก. แลผู้ครองแผ่นดินสมัครสโมสรเรียบร้อยดีกว่าบ้านเมืองในข้างยุโรปแลเมืองอื่นๆ, ซึ่งกลางเมืองมีแต่อวดอ้างเจ้า

นายก้าขวางแรงเรียวเซียวซาน, แลยกยศให้เป็นสูงข่มผู้อื่นให้เป็นต่ำไปท่าเดียว, ไม่แลเหลียวดูใคร...^{๓๔}

ขณะเดียวกันหนังสือพิมพ์ยังสะท้อนให้เห็นว่า แม้แต่ประเทศที่มีกษัตริย์เป็นประมุขของประเทศเช่นอังกฤษ ยังเปิดโอกาสให้มีการเลือกตั้ง หากแต่ในขณะนั้นยังจำกัดให้เฉพาะผู้ชายเท่านั้นที่มีสิทธิเลือกตั้ง และจะต้องมีอายุ ๒๑ ปีขึ้นไป

ทั้งนี้การเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย และการเลือกตั้ง ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับสมบูรณาญาสิทธิราชย์นั้น ไม่ได้สร้างความขุนเคืองใจให้กับพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯเลย กลับดูจะตรงตามพระราชหฤทัยของพระองค์เสียด้วยซ้ำ เพราะทรงเคยดำริกับมิชชันนารีว่า “การที่ปกครองโดยความตั้งใจของคนๆเดียวอย่างที่เป็มาจนปัจจุบันนั้นไม่ดีสำหรับชาวสยาม” พระองค์ทรงมีพระทัยเสรีนิยม และอยากส่งเสริมให้รัฐบาลยึดรูปแบบ “พระมหากษัตริย์ที่มีอำนาจจำกัด” โดยหมอบรัดเลย์กล่าวชื่นชมว่า ความคิดนี้น่าจะเกิดจากที่พระองค์ทรงรักเพื่อนมนุษย์ และมีน้ำพระทัยที่กว้างขวาง แม้ว่าในทางปฏิบัติแล้วพระองค์จะไม่อาจทำเช่นนั้นได้ก็ตาม^{๓๕}

นอกจากนี้มิชชันนารียังได้ “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนที่เป็น “กลาง” ให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาว่า อยู่ภายใต้ “รัฐธรรมนูญ” โดยมีการนำเสนออย่างต่อเนื่อง เพื่อบรรยายถึงข้อกฎหมายอย่างละเอียด ครบถ้วนทุกบททุกมาตรา

๐ กษัตริย์เมืองยูในดิสเทศ ๙

...เมืองยูในดิสเทศไม่มีคนเปนกษัตริย์ก็จริง, มีแต่กอนสติติวชันคือกอดหมายอย่างหนึ่งสั้นๆเปนแบบอย่างจะให้เจ้าเมืองรักษาตัวแลรักษาเมืองตากอดหมายนั้น...^{๓๖}

^{๓๔} “ความสนใจเรื่องเปรตชิเดนส์ที่เมืองอเมริกา” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder (๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๖๘-๗๑.

^{๓๕} วิลเลียม แอล แบรดเลย์, สยามสามสมัย (ในสายตาหมอบรัดเลย์), หน้า ๑๘๓-๑๘๔

^{๓๖} “กษัตริย์เมืองยูในดิสเทศ” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๓๗.

๐ กอนสตีติวชัน ๙

...เพื่อประสงค์จะได้กระทำให้เมืองของเรา, เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกว่าแต่ก่อน, แลให้ตั้งมั่นในการยุติธรรม, แลให้ความสุขในบ้านเมืองเราจำเจริญขึ้น...เราจึงได้ตั้งบทกอนสตีติวชันนี้ไว้, ให้มั่นคง, สำหรับเมืองอยู่ในดิศเทศแห่งอเมริกา

ส่วนที่ ๑

ข้อที่หนึ่ง. แต่บัดนี้อำนาจสำหรับเมือง, ที่บทกอนสตีติวชันนี้จะยอมให้ตั้งนั้น, ก็คงจะให้อยู่ในคอนเกริส, (คือที่ท่านผู้ว่าราชการทั้งหลาย, แห่งเมืองอยู่ในดิศเทศประชุมกัน) แลคอนเกริสนั้น, จะแบ่งออกเป็นสองจำพวก, คือพวกเซ็นเอ็นพวกหนึ่ง, แลพวกเรบริเซ็นเตดฟพวกหนึ่ง.

ส่วนที่ ๒

ข้อที่หนึ่ง. พวกเรบริเซ็นเตดฟนั้น, จะเป็นคนที่ราษฎรในหัวเมืองทั้งปวง, ได้ตั้งไว้ครบสองปีแล้วตั้งที่หนึ่งทุก ๆ ปี. แลผู้ที่สำหรับเลือกตั้งเรบริเซ็นเตดฟนั้น, คือพวกราษฎรหัวเมืองทั้งปวงเห็นมีลักษณะก่อควรที่จะให้เขาเข้าในการเลือกขุนนางจำพวกใหญ่, สำหรับที่ว่าราชการในหัวเมืองทุกหัวเมืองนั่นเอง.

ข้อที่สอง. ห้ามมิให้ผู้ใดผู้หนึ่ง, เป็นเรบริเซ็นเตดฟ, ที่อายุศมีไม่ถึง ๒๕ ปีแล้ว...^{๓๗}

อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะปกครองด้วยระบอบใด ก็ย่อมจะมีความขัดแย้งเกิดขึ้นได้ โดยช่วงเวลาที่มีการจัดทำหนังสือพิมพ์นั้น สถานการณ์ในประเทศสหรัฐอเมริกากำลังประสบปัญหา "สงครามกลางเมือง" ระหว่างฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้ ต่อกรณีการประกาศให้มีการเลิกทาส ทั้งนี้มีชนชั้นนารีได้ถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้ผ่านทางหนังสือพิมพ์ด้วย โดยมีความเห็นไปในทิศทางเดียวกับฝ่ายที่ต้องการให้เลิกทาส เพื่อให้เกิด "เสรีภาพ" กับคนทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

๐ ดันเหตุขบถในเมืองอเมริกา ๙

การใช้พวกแอฟริกาคนดำเป็นทาส, เป็นต้นปนกลางเป็นปลายเหตุนั้น ทั้งปวง, ชาวเมืองอเมริกาฝ่ายทิศใต้นั้น, เคยได้ใช้พวกชาวแอฟริกาเป็นทาสมากกว่า ๒๐๐ ปีแล้ว, ทาสนั้นเกิดทวีมากขึ้นนัก, นับในกฤษฎักราช ๑๘๕๐ ปีนั้น, ได้คน ๓ ล้าน ๒ แสน ๔ พัน ๓ ร้อย ๑๓ คน.

ธรรมเนียมกฎหมายที่เขาใช้ทาสนั้น, ร้ายกาจหยาบช้านัก, ไม่ยอมให้ทาสนั้นเป็นอิสระแก่ตัวได้บ้างเลย. ทาสนั้นเป็นทรัพย์สินที่ขาดอยู่กับนาย,

^{๓๗} "กอนสตีติวชัน" จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๓๗,๑๓๘.

เหมือนอย่างสัตว์เดรัจฉานมีม้าแลโคเปนต์ัน. นายนั้นเคยเอาลูกเอาเมียไปพราก เสียที่อื่นๆเหมือนสัตว์เดรัจฉาน, เพราะกฎหมายแผ่นดินของเขาอมให้ทำ ธรรมเนียมเช่นนั้น...กฎหมายของเขาห้ามมิให้พวกทาสเรียนหนังสือเพราะนาย กลัวว่า, จะว่ากล่าวมันก็ยาก, มันจะปรารถนาเป็นอิสระแก่ตัว, แลกลัวว่าพวก ทาสมันจะองอาจทำอันตรายแก่นาย, เพื่อจะให้พ้นทาส

อนึ่งชาวอเมริกาฝ่ายเหนือ นั้น, ก็มีได้ใช้ทาสเลย, เพราะเห็นว่าเปนชาติ จากเมตา, เปนการร้ายกาจอยากช้านัก...^{๓๘}

จะเห็นได้ว่า มิชชันนารีแสดงอาการรังเกียจการใช้ "ทาส" อย่างเห็นได้ชัด ซึ่งช่วงเวลา นั้น ในดินแดนสยามก็มีการใช้ทาสเช่นกัน อย่างไรก็ตามมิชชันนารีกลับไม่ได้คัดค้านการมีทาส ในสยามแต่อย่างใด โดยกล่าวว่า...เมืองไทยนี้มีชื่อว่าใช้ทาส, แต่พิเคราะห์ไปโดยแท้ก็ไม่ตรง นัก, เพราะสัญญาทันทีให้เงินต้นไปแล้ว, ยอมแรงให้เป็นดอกเบี้ย, แลนายยกดอกเบี้ยให้เป็นค่า จ้างใช้. คนหลวงก็ได้เบี้ยหวัด, แต่เพราะได้น้อยก็ผลัดให้เข้าเวนอนอกเวณ, ไพร่หลวงที่เขาเอา มาใช้เข้าเดือน, ไม่ได้เบี้ยหวัด, ก็ได้ตราภูมิคุ้มไม่ต้องเสียภาษี, มีพิกัดเงินปีหนึ่งคล้ายกับเบี้ย หวัด, ให้หักเอาที่เจ้าภาษี. การที่เพนทั้งนี้, ก็เพราะบ้านเมืองยังมีเงินน้อยไม่พอใช้, มิใช่จะ เหนไปว่าข่มเหงไพร่เปนดี, ดังบ้านโจรเมืองพาล."^{๓๙}

ทั้งนี้การเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับสงครามกลางเมือง หนังสือพิมพ์ได้นำเสนออย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งรัฐบาลส่วนกลางของสหรัฐอเมริกาสามารถเอาชนะพวกบฏ ส่งผลให้สามารถ ประกาศ "เลิกทาส" ได้สำเร็จ ซึ่งมิชชันนารีได้ยกประโยชน์ให้กับประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกาว่า เป็นผู้ที่กำลังหาหนทางสามารถผลักดันให้เกิดการเลิกทาส ทั้งนี้การประกาศเลิกทาสมีผลเป็น รูปธรรมภายหลังประกาศเป็นกฎหมายแล้ว โดยมิชชันนารีได้นำเสนอเกี่ยวกับ "การแก้ไขรัฐ ธรรมนูญ บทที่ ๑๓ ว่าด้วยการห้ามบังคับบุคคลอื่นให้เป็นทาส" ผ่านทางหนังสือพิมพ์ด้วย

นอกจากนี้ การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครอง มิชชันนารีได้สอดแทรกความเชื่อ ทางคริสต์ศาสนาไว้ ด้วยการ "อนุমানถึงพระเจ้า" ว่าพระเจ้าให้สิทธิเสรีภาพแก่ผู้ที่เคารพ นับถือในพระองค์อย่างเสมอกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้น...พระเปนเจ้าเปนพระบิดาแก่มนุษย์ทั้งปวง, มีพระไทยเมตตาบุตรที่เปนมุษย์ทั้งปวง, ที่ได้สำเอียงแก่ผู้ใด, มิได้เหนแก่หน้าบุคคลว่า, จะเปนคราวฤดา, ฤคณเนื้อสองศรี, จึงได้ใช้พระเยซูพระบุตรมารับโทษคนทุกชาติทุกอย่าง...^{๔๐}

^{๓๘} "ต้นเหตุขบถในเมืองอเมริกา" จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๗ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๗๘,๗๙.

^{๓๙} จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๖๙.

^{๔๐} "ต้นเหตุขบถในเมืองอเมริกา" จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, หน้า ๗๙.

ความคิดนี้น่าจะเกิดขึ้นจากความประทับใจที่หมอบรัดเลย์รู้สึกดีกับชนผิวดำ ซึ่งร่วมขบวนการกันอย่างคับคั่ง จน “ถนนไปโบสถ์ดำมืดไปด้วยใบหน้าสีคล้ำของคนดำ” เมื่อคราวงานเฉลิมฉลองวันชาติของสหรัฐอเมริกาในนครนิวยอร์ก โดยชนผิวดำเหล่านั้นแสดงพลังศรัทธาที่มีต่อพระเจ้าอย่างจริงใจ ซึ่งหมอบรัดเลย์กล่าวว่า เป็นสิ่งดึงดูดความสนใจอย่างมาก^{๕๐}

อย่างไรก็ตาม แม้มิชชันนารีจะสนับสนุนเสรีภาพ และความเท่าเทียมกันในสังคม แต่ก็ยังมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ จักรวรรดินิยม ท่ามกลางกระแสการล่าอาณานิคม ที่ชาติมหาอำนาจตะวันตกพยายามเข้ามาครองอำนาจในดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยหนังสือพิมพ์ก็ได้แสดงบทบาทของการ “ตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยม” ด้วยการเสนอเนื้อหาในแง่บวกของการสนับสนุนการดำรงอยู่ของอำนาจจักรวรรดินิยม โดยเฉพาะต่อประเทศอังกฤษ

๐ เมืองอังกฤษ ๙

...เมืองอังกฤษมีกำลังเปนนหลายปีมาแล้ว, ภาที่ที่จะดีเอาเมืองพม่าให้อยู่ในอำนาจของตัวทั้งหมดก็จะได้. แต่มิได้ต้องประสงค์เมืองพม่าเสียอีกเลย. แต่เจ้าเมืองพม่าของอาไศรยที่บารมีเมืองอังกฤษ, เมืองอังกฤษจึงได้รับเอาเปนธุระ, ช่วยป้องกันไว้. เมืองพม่าจึงได้มีความสุขเจริญขึ้น.^{๕๑}

พร้อมทั้งนำเสนอเกี่ยวกับการที่อินเดียตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษด้วย ทั้งนี้การ “สนองอำนาจจักรวรรดินิยม” ด้วยการเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการครอบครองดินแดนต่างๆของประเทศมหาอำนาจตะวันตกดังกล่าว มิได้เกิดขึ้นอย่างตายตัว หากแต่มิชชันนารีเลือกให้การสนับสนุนกระแสจักรวรรดินิยมของชาติอังกฤษ แต่กลับคัดค้านการล่าอาณานิคมของประเทศฝรั่งเศส โดยเฉพาะเมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างฝรั่งเศส - ไทย ในกรณีการครอบครองดินแดนกัมพูชา ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทยอยู่ในขณะนั้น โดยมิชชันนารีวางตัวอยู่ข้างฝ่ายไทยอย่างเห็นได้ชัด

^{๕๐} วิลเลียม แอล แบรดเลย์, สยามสามสมัย (ในสายดาหมอบรัดเลย์), หน้า ๓๖.

^{๕๑} “เมืองอังกฤษ” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๘)

เห็นว่าเมืองกำภูชานันมีกำลังน้อย, แลผู้ที่ครองเมืองมีปัญญาน้อยด้วย. ถึงมาทว่ากำปฐษาขึ้นอยู่ในเมืองไทยๆก็มีกำลังน้อยด้วย. แม้นเราทำอุบายให้กำพูชามาอยู่ในอำนาจของเราได้แล้ว, เมืองไทยจะต่อสู้กับเราให้ออกไปจากเมืองกำพูชาก็มิได้...”

การวางตนอยู่คนละฝ่ายกับฝรั่งเศสนั้น อาจเป็นไปได้ที่มิชชันนารีมีทัศนคติในแง่ลบกับฝรั่งเศสอยู่แล้ว จากกรณีที่ฝรั่งเศสยกกำลังไปรุกรานเม็กซิโก ประเทศเพื่อนบ้าน โดยไม่มีความเกรงอกเกรงใจสหรัฐอเมริกาเลย อีกทั้งฝรั่งเศสเป็นชนชาติที่นับถือคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ซึ่งหมอบรัดเลย์มองว่า บาทหลวงมักใช้อำนาจกดขี่ผู้อื่น ไม่เว้นแม้แต่ในดินแดนสยาม จากกรณียุยงให้กงสุลของตนแสดงความก้าวร้าวต่อพระมหากษัตริย์ไทย ซึ่งความผูกพันที่มีต่อสังคมไทย จากที่มิชชันนารีอาศัยอยู่มานานกว่า ๒๐ ปี ก็อาจทำให้เห็นความสำคัญของฝ่ายไทยมากกว่าฝรั่งเศส ซึ่งเป็นประเทศมหาอำนาจตะวันตกด้วยกัน

จึงอาจกล่าวได้ว่า ในการนำเสนอเกี่ยวกับประเทศมหาอำนาจตะวันตก มิชชันนารีจะสนับสนุน และตอบสนองอำนาจตะวันตก หากเรื่องราวนั้นไม่เกี่ยวข้องกับฝ่ายสยาม โดยกรณีที่เกิดข้อพิพาทกับขุนนางราชสำนัก มิชชันนารีจะเห็นแก่ประโยชน์ของฝ่ายสยามเป็นสำคัญ ทั้งนี้จากกล่าวได้ว่า มิชชันนารีมุ่งหวังให้ประเทศไทยมีเอกราช ไม่ตกเป็นเมืองขึ้นของชาติใด ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ก็ทรงไว้วางพระทัย โดยมีกรับฟังข้อวิจารณ์ด้านการเมืองของมิชชันนารีอยู่เนืองๆ^{๔๔}

ขณะเดียวกันมิชชันนารีก็พยายามนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ กงสุลของประเทศต่าง ๆ เพราะกระแสจักรวรรดินิยมได้ก่อให้เกิดการดำเนินงานทางการเมืองระหว่างประเทศมากขึ้น จึงมุ่งหวังที่จะ “ยกระดับความปรารถนา” ให้รัฐบาลไทยตระหนักถึงความจำเป็นของ “การตั้งกงสุล” ของตนประจำประเทศต่างๆ เพื่อพิทักษ์ผลประโยชน์ของชาติ

...ท่านเจ้าคุณแลผู้ใหญ่ฝ่ายไทยควรจะทราบรู้, ด้วยธรรมเนียมกงสุล, แลธรรมเนียมที่จะตั้งกงสุลให้ถ้วนถี่. บัดนี้พวกไทยก็มีกำปั่นมากแล้ว, แลได้ออกไปถึงเมืองจีนแลเมืองอื่น ๆ, แลกำปั่นจะออกไปถึงเมืองไหน, ก็ควรจะต้องตั้งกงสุล

^{๔๓} “เมืองฝรั่งเศส” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๐๘) หน้า ๑๖, ๑๗.

^{๔๔} กฤษณา รังสิยานนท์, “การขยายตัวขององค์กรคริสเตียน และผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๕๐๐”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๖๒.

ไว้ที่เมืองนั้น, แต่จะตั้งกงสุลไว้เมื่อยังไม่มีกำหนดกฎหมาย, กำหนดฐานะแล
อาณาของเขา, ก็จะไม่ยอมอยู่. ควรเจ้าพนักงานฝ่ายไทยจะคิดอ่านกันตั้งกฎหมาย
ไว้ในเมืองนี้สำหรับพวกกงสุล, แลหาควรที่จะนอนใจเข้าไปในการนี้ไม่...“

การตั้งสถานกงสุลยังประเทศต่าง ๆ นับว่ามีความสำคัญ แต่ช่วงนั้นไทยยังไม่มี
ศักยภาพพอที่จะส่งกงสุลชาวไทยไปดูแลผลประโยชน์ของชาติได้ เพราะติดเงื่อนไขด้านภาษา
อังกฤษ และความรู้ความสามารถในกิจการระหว่างประเทศ จึงต้องจ้างชาวต่างชาติให้รับ
ราชการเป็นกงสุลไทยประจำประเทศต่าง ๆ แทน^{๕๖}

การโฆษณา

การนำเสนอนวัตกรรมด้านนี้ ได้ปรากฏให้เห็นในแง่บทบาทของการเป็น “สื่อกลาง”
ทางด้านเศรษฐกิจ ด้วยการลงประกาศขายสินค้าของทางตะวันตก ซึ่งอาจถือได้ว่า เป็นครั้ง
แรกของประเทศไทยที่มีการลงประกาศ “โฆษณา” ในหนังสือพิมพ์ โดยที่การลงโฆษณานั้น
หนังสือพิมพ์จะนำเสนอด้วยลีลาการเขียนอย่างเป็น “กลาง” เท่านั้น (ทั้ง ๖๔ ชิ้น จากทั้งหมด
๕๕๕ ชิ้น) โดยไม่ปรากฏว่ามีรูปแบบการนำเสนอในลักษณะอื่นๆเลย ซึ่งการลงโฆษณานั้นมัก
ให้รายละเอียดเพียงว่า ใคร ขายสิ่งใด (สินค้าประเภทนวัตกรรม) ที่ไหน เมื่อไร ดังนี้

๐ พ่อค้า ฯ

เวอชินแอนกัมปนี, เปนพ่อค้าอเมริกันสำหรับขายเครื่องกำปั่น, แลเสบียง
อาหารที่สำหรับใช้ในเรือกำปั่นด้วย, แลขายสิ่งของอื่นต่างๆ, ที่คนในกรุงเทพฯจะ
ต้องการ. แลเป็นพวกสำหรับขายของในการเลหลัง. ตั้งอยู่ที่บ้านคอกควายน่าวัด
บาดหลวง...“

^{๕๕} “ธรรมเนียมตั้งกงสุล” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๒๙ เมษายน
พ.ศ.๒๔๐๙), หน้า ๕๐.

^{๕๖} การดี มหาพันธ์, “รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ.๒๓๙๔-๒๔๗๕)”, (วิทยา
นิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน,
๒๕๒๕), หน้า ๕๕.

^{๕๗} “พ่อค้า” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า
๕๕.

๐ บางกอกดอกกำปนี่คือเจ้าของอุ้มใหม่ ฯ

อุ้มแห่งนี้เพิ่งทำแล้ว, พร้อมใจจะรับเรือใหญ่หน่อยทุกอย่าง. เชิญให้ท่านเจ้าของเรือ, แลนายเรือทั้งหลาย, จงพิจารณาอุ้มใหม่นี้. คงจะเห็นว่าเปนอุ้มดีกว่าอุ้มทั้งปวงในบุรีประเทศนี้. จะได้แก่เรือซ่อมแปลงเสียใหม่โดยสะดวกดี...อุ้มนั้นพร้อมด้วยเครื่องสูบไปด้วยกำลังกลไฟ. มีแรงมากเพื่อจะได้สูบน้ำให้ออกได้ โดยเร็วได้...“

ประกาศชิ้นแรกนั้นเป็นการลงข้อความเชิญชวนให้ซื้อสินค้าของหมอบจันทเล ภายหลังที่ลาออกจากคณะมิชชันนารีแล้ว ส่วนชิ้นที่สอง “บางกอกดอกกำปนี่คือเจ้าของอุ้มใหม่” นั้น มีลักษณะของประกาศเพื่อการโฆษณามากกว่า ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า มีการใช้ถ้อยคำในลักษณะของการชักจูงใจ ด้วยการแสดงถึงสรรพคุณต่างๆ พร้อมทั้งได้ลงตีพิมพ์ทางหน้าหนังสือพิมพ์อย่างสม่ำเสมอด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า หมอบรัดเลย์ได้วางพื้นฐานด้านการโฆษณาของวงการหนังสือพิมพ์ ดังจะเห็นได้จากคำชี้แจงต่อผู้อ่านที่เขียนมาทักท้วงเกี่ยวกับการลงโฆษณา

ข้าพเจ้าผู้เจ้าของจดหมายเหตุนี้ได้ยื่นข่าว่า, คนที่ซื้อบางกอกกริโคเดอสงไสว่า, เหตุไรให้เอาความลงข้านัก. เหมือนอย่างที่ว่าด้วยอุ้มใหม่นั้นได้ลง ๒ หน ๓ หนแล้ว. ข้ออื่นก็มีหลายข้อที่ลงซ้ำหลายครั้ง. เหตุผลประการใดจึงเป็นอย่างนี้. หากความใหม่ๆ ไม่ได้ๆ. เขาสงไสยกันไปอย่างนี้, เพราะเขาไม่รู้ธรรมเนียมจดหมายเหตุ. ข้อที่ลงซ้ำอย่างนั้นเปนความอย่างหนึ่ง, ที่เจ้าของเนื้อความนั้นปรากฏจะให้คนทั้งปวงดูทุกทุกครั้งไม่ลืม. เหมือนเรื่องอุ้มใหม่นั้นเขาก็จ้างให้ลงพิมพ์ทุกๆครั้ง, ด้วยให้ค่าจ้างราคาครั้งละ ๒ เหรียญ. ข้อความที่ลงซ้ำๆอย่างนี้, อังกฤษเรียกว่าแอดเวอไตสมেন্ট. ใครๆปรากฏจะให้ลงซ้ำก็จำเป็นให้ลงตามธรรมเนียม, ที่จะบดเสียไม่เอาก็ไม่ได้. ลางที่ข้อความที่ลงซ้ำๆเช่นนี้, ในจดหมายเหตุฉบับหนึ่งมีถึง ๓ หน้า ๔ หน้าก็มี, เนื้อความใหม่ๆมีแต่ ๒ หน้า. แต่แรกข้าพเจ้าหมายว่าจะทำเนื้อความใหม่ๆลงในจดหมายเหตุให้ได้ ๔ ใบทุกทีๆ. เหนคนชอบใจได้มาก จึงได้จัดแจงให้มี ๖ ใบ. แต่ในใบที่ ๕ ที่ ๖ นั้น, ก็คงจะมีเนื้อความซ้ำต่อไปบ้างเล็กน้อย. อย่าให้ผู้อ่านว่าอะไรเลย, ด้วยให้เกินไปมากกว่า ๔ ใบ ที่ได้สัญญาไว้แล้ว.“

เนื้อหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า โฆษณาเป็น “นวัตกรรม” ที่ชาวสยามยังไม่รู้จัก ไม่คุ้นเคย และยังไม่สนใจเนื้อหาโฆษณา จึงได้ท้วงติงแสดงความไม่เข้าใจถึงการลงตีพิมพ์

“บางกอกดอกกำปนี่คือเจ้าของอุ้มใหม่” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๒๐ กันยายน พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๒๑,๑๒๒.

“จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๓ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๔๘.

โฆษณาซ้ำๆกันหลายครั้งในหน้าหนังสือพิมพ์ ดังนั้นการโฆษณาในช่วงแรกอาจไม่ประสบความสำเร็จนัก เว้นแต่เจ้าของโฆษณามีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอโฆษณาสินค้าเข้ากับชาวต่างชาติด้วยกัน แต่ผู้ที่จะสามารถอ่านภาษาไทยออก ก็จะมีจำนวนน้อยเต็มที ซึ่งอาจไม่คุ้มค่าลงประกาศโฆษณาเท่าใดนัก

ศาสนา

การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อทางศาสนานั้น หมอบรัดเลย์พยายามชี้ให้เห็นถึงผลประโยชน์อันเกิดจากการเคารพศรัทธาในพระเจ้าเป็นหลัก เพื่อให้หันมาเข้ารับ

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลา บทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชั้น)
มิตร	3	2	5
กลาง	11	-	11
คุกคาม	9	1	10
รวม (ชั้น)	23	3	26

ในฐานะมิชชันนารี ผู้มีภารกิจหลัก คือการถ่ายทอดคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์เมื่อเข้ามาจัดทำหนังสือพิมพ์ ย่อมที่จะมีการนำเสนอเรื่องราวทางศาสนา ผ่านทางหน้าหนังสือพิมพ์ด้วย แต่ในจดหมายเหตุนุช The Bangkok Recorder ฉบับนี้ มิชชันนารีมุ่งที่จะ “ขยายทัศนวิสัย” และ “ยกระดับความปรารถนา” โดยไม่ให้ความสำคัญกับบทบาทของการเป็นสื่อกลาง สร้างความบันเทิง ประสานสัมพันธ์ และตอบสนองอำนาจแต่อย่างใด ทั้งนี้มิชชันนารีมักถ่ายทอดความดีงามของคริสต์ศาสนา ในลักษณะของศาสนาที่นำความสุขมาสู่มนุษย์ ดังนี้

หนังสือตอบผู้ที่สรรเสริญพุทธศาสนา

...มนุษย์เดิมนั้นตกอยู่ในความบาป, ใจจึงมืดมน, สิ้นหลงไม่รู้จักพระเจ้าผู้สร้างผู้
เป็นใหญ่ยิ่ง. ถ้าได้รู้แลประพฤติตามท่าน, จะได้กลับมีใจสว่าง, พระเจ้าจะได้
โปรดยกโทษเสีย, แลให้มีใจบังเกิดใหม่ประกอบด้วยความรักในพระเจ้า, แล
เกลียดการบาปทั้งปวง. แลจะได้โปรดรับไว้อยู่ในสวรรค์อยู่ตั้งมั่นถาวร. คนทั้ง
ปวงที่รักพระเจ้าก็รีบเบอส์จริง, เข้าใจว่าความมืดที่เกิดอยู่ในใจเพราะมิได้รู้จัก

พระเจ้าผู้สร้างนั้น, เป็นมิดทึบหนักล้นนัก, ความมิดอื่น ๆ จะเปรียบเทียบมิได้...^{๕๐}

นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงการเข้ารับของประชาชนในประเทศต่างๆว่า มีจำนวนมาก เพื่อ “ขยายทัศนวิสัย” ให้ชาวไทยตระหนักว่า มีมากมายหลายประเทศนัก ที่ชาวเมืองนิยมชมชอบ จนยอมทิ้งศาสนาเดิม แล้วหันมานับถือคริสต์ศาสนาแทน ตลอดจนให้การสนับสนุนคริสต์ศาสนาเป็นอย่างดี โดยใช้วิธีการเขียนที่เป็น “กลาง” เช่นในกรณีการเข้ารับของชาวพม่าที่มีจำนวนหลายพันคน และชาวกระเหรี่ยงอีกหลายหมื่นคนที่หันมานับถือคริสต์ศาสนา^{๕๑}

อย่างไรก็ตามในการเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับคริสต์ศาสนา ย่อมหนีไม่พ้นที่มิชชันนารีจะเอ่ยถึงพระเจ้า ในลักษณะของ “การอนุমানถึงพระเจ้า” ว่า “พระเจ้าเป็นผู้ดลบันดาลให้เกิดความสุข และความเจริญแก่ผู้ที่เคารพศรัทธาในพระองค์” ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก สร้างมนุษย์ และทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว” ดังนี้

...บ้านเมืองนอกคฤหาสนาที่ไม่ยอมรับพระยะโฮวาว่าเป็นพระบิดาก็ยังเป็นลูกอยู่, เป็นผู้ที่พระเจ้าได้ให้บังเกิดในมนุษย์, เป็นธรรมดาที่พระองค์ได้ตั้งแลได้รักษาไว้. ความดีที่ปวงทุกสิ่งที่เขาได้ทุกวันก็เกิดมาแต่พระบิดา. ๑ทรงพระดำริห์เห็นว่า, หากควรจะไปรดให้ลูกเหล่านั้นมีปัญญาแลความสุขมาก, เหมือนลูกที่อยู่ในพระบิดาไม่, เพราะเหตุดังนี้บ้านเมืองที่ไม่นับถือพระคำกิริไบเบอส์, จึงผิดกันกะบ้านเมืองที่ถือพระคำกิริไบเบอส์นัก. ข้างหนึ่งมีใจมิด แลพระคำกิริที่เขาถือนั้น, หาได้บอกถึงพระเจ้าผู้สร้างแลบำรุงโลกย์อยู่ไม่...^{๕๒}

ในการถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนานั้น นอกเหนือจากมิชชันนารีจะมุ่งขยายทัศนวิสัยให้กับผู้อ่านแล้ว ยังมีทัศนคติในแง่ลบกับศาสนาอื่น โดยแสดงออกในเชิง “คุกคาม” ด้วย ไม่เว้นแม้แต่คริสต์ศาสนาด้วยกันเอง แต่ต่างนิกายเช่นโรมัน คาทอลิก ซึ่งมิชชันนารีมองว่า พระสันตปาปาไม่ใส่ใจหาแต่อำนาจ และใช้อิทธิพลคุกคามผู้อื่น จนนำบ้านเมืองไปสู่ความล้มเหลวพร้อมกันนี้ มิชชันนารียังได้แสดงความไม่เห็นด้วยต่อแนวความเชื่อของโรมัน คาทอลิก ซึ่งเป็นแนวความคิดดั้งเดิมของคริสต์ ก่อนที่นิกายโปรเตสแตนต์จะแยกตัวออกมา (นำโดย

^{๕๐} “หนังสือตอบผู้ที่สรรเสริญพุทธศาสนา” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๒๒๘.

^{๕๑} “มิชชันนารีในพม่า” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๑๘๙.

^{๕๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๘, ๒๒๙

มาร์ติน ลูเธอร์) ว่า "...ในคริสต์ศักราช ๑๕๒๑ เฮนเรตแห่งสืออ์บับหนึ่ง, เป็นหนังสือดิเคียน มาตินลูเตอ, ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ในพวกโปรเตสแตนต์ในเยอรมนี. มาตินลูเตอคนนี้ไม่ชอบกับพวกบาทหลวง. ดิเคียนบาทหลวง, เห็นว่าพวกบาทหลวงเหล่านั้นลงมือไปเสียมากแล้ว, จึงแต่งหนังสือแจก, และสั่งสอนให้คนทั้งปวงกลับใจเสียใหม่, ประพาศให้ถูกต้องตามคำสั่งสอนของพระเจ้า. ครั้นแต่งแล้วเสร็จ, เฮนเรกก็ส่งหนังสือนั้นไปถวายโปบบาตหลวงใหญ่ในเมืองโรมฉบับหนึ่ง."^๓

ขณะเดียวกันได้สะท้อนถึงความไม่น่าเชื่อถือของคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกไว้ด้วย โดยได้ยกตัวอย่างกรณีที่นักโทษฆ่าคนตายถูกตัดสินประหารชีวิต แต่สามารถรอดมาได้ ด้วย "พระแม่มาเรีย" ยกโทษให้ ซึ่งมีชนนารีเห็นว่าเป็นการนับถืออย่างงมงาย ไร้เหตุผล^๔

การแสดงความคิดเห็นในแง่ลบต่อศาสนาอื่นๆ ได้ปรากฏชัดในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ซึ่งจะเห็นได้ว่า มิชชันนารีพยายามที่จะเปรียบเทียบระหว่างคริสต์ศาสนา - พุทธศาสนา ด้วยถ้อยคำที่รุนแรง และ "คุกคาม" มุ่งให้ผู้อ่านชาวพุทธเปลี่ยนแปลงการนับถือศาสนา ขณะเดียวกันก็มีการคัดค้านจากผู้อ่านในประเด็นเดียวกัน ทั้งนี้ทั้งสองฝ่ายต่างพยายามยกเหตุผลขึ้นหักล้างกัน โดยผู้อ่านตั้งข้อสังเกตว่า ทั้งชาวไทย ชาวจีน และชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ไม่ได้มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้นจากการเข้ารับเป็นคริสต์เดียนเลย ขณะที่มิชชันนารีก็ตอบโต้กลับไปว่า ..คงเป็นเพราะเขาที่เข้ารับเป็นคฤหัสถ์เดียนแต่ปากเป็นคนนำเทียม, ก็สมกับคำที่ในพระคำภีร์, ว่าสว่างได้ส่องมาที่มีด, แต่มีดนั้นหาได้รับสว่างไม่...^๕ พร้อมทั้งหยิบยกให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองของอังกฤษอันเกิดจากยอมรับนับถือคริสต์นิกายโปรเตสแตนต์ไว้ด้วย ดังนี้

...อนึ่งท่านที่ว่าเมืองอังกฤษเจริญขึ้น, ด้วยคนดีมีสติปัญญาเกิดมาก, และฉบับธรรมเนียมก็ดี, กตหมายก็ดี, คนประพาศดีการดีเป็นยุติธรรม. ที่ท่านว่านี้, ข้าพเจ้าก็ยอมเห็นด้วยเป็นความจริง. แต่ข้าพเจ้าจะตอบท่านด้วยคำถามสั้นน่อยหนึ่ง. เหตุไรเมืองอังกฤษเกิดคนดีมีสติปัญญามากเล่า. แลเมื่อกวินวิกโดเรียเจ้าเมืองอังกฤษมีเจ้าแผ่นดินต่างประเทศ, นอกคฤหัสถ์ศาสนามาถามท่านว่า

^๓ "พงษาวดารอังกฤษต่อไป" จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๐๙), หน้า ๑๙๑

^๔ "เรื่องที่ว่าด้วยมาเรียที่พวกบาทหลวงไหว้นับถือว่าเป็นพระ" จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๐๙), หน้า ๒๒๙,๒๓๐.

^๕ "คำตอบท่านผู้สรรเสริญพุทธศาสนา" จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (๑๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๐๙), หน้า ๑๖๒-๑๖๔.

เหตุใดเมืองอังกฤษเป็นใหญ่, ท่านได้ตรัสตอบว่าเป็นใหญ่เพราะพระคำภีร์ไบเบิล
นั่นเอง. คำตอบนั้นมีควรวที่เราจะเชื่อฤา^{๕๖}

อย่างไรก็ตามเนื้อหาด้านศาสนาได้ปรากฏให้เห็นในลักษณะของความเป็น “มิตร”
ด้วย โดยมีชนนารีพยายามชักจูงใจชนชั้นนำของสยามให้เข้ารับ ด้วยเหตุผลที่ต้องการให้ม
มีความสุข และไปอยู่บนสวรรค์กับพระเจ้าด้วยกัน โดยเฉพาะต่อพระมหากษัตริย์ไทย
“...ข้าพเจ้าไม่ได้มีจิตคิดเสียดายชีวิตที่เข้ามาปลงลงในกรุงเทพนี้เลย. ผู้สละละบิดามารดา
เพราะมีจิตคิดรักษในพระเยซูจริง, จึงไม่เสียดายชีวิต. พูดดังนั้นแล้ว. ภายหลังจึงตั้งเดือนแต่
บันดาซึ่งคนที่มาปรนนิบัติอยู่นั้นทุกคน, ที่เขายังไม่ได้มีใจรักษใครในพระเยซูนั้น, ให้ปลงใจ
รักษในพระองค์โดยเร็ว เป็นการดีอันยิ่ง, จึงจะได้ขึ้นไปอยู่บนสวรรค์ด้วยกัน”^{๕๗}

อาจกล่าวได้ว่า มีชนนารีพยายามทุกวิถีทาง ที่จะโน้มน้าวใจให้ผู้อ่านที่นับถือพุทธ
ศาสนา หันมาเข้ารับ นับถือคริสต์ศาสนา นิกายโปรเตสแตนต์แทน โดยมีชนนารีใช้ลีลาการ
เขียนที่ทั้งเป็น “มิตร” และ “ลูกถาม” เพื่อให้เห็นถึงความดีงามของคริสต์ศาสนา ควบคู่กับการ
สะท้อนถึงความเชื่อทางพุทธศาสนาว่า เต็มไปด้วยความมงมงาย จนอาจนำประเทศไปสู่ความ
ล้มหลังป่าเถื่อนได้ ขณะเดียวกันก็พยายามชักจูงด้วยถ้อยคำที่ “อ่อนน้อม” ต่อพระมหากษัตริย์
เพื่อให้เห็นถึงประโยชน์ของการเข้ารับ โดยเฉพาะ “ชีวิตหลังความตาย” ที่จะได้ไปอยู่บนสรวง
สวรรค์กับ “พระเจ้า” อย่างมีความสุข

การแพทย์

แม้ว่ามีชนนารีจะมีความสามารถในด้านการแพทย์ และเคยถ่ายทอดความรู้ด้านนี้
อย่างต่อเนื่อง ผ่านหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder ซึ่งตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่
๓ ก็ตาม แต่การจัดทำหนังสือพิมพ์ชื่อเดียวกันนี้ใหม่ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นี้ กลับปรากฏว่า
มีชนนารีมองข้ามความสำคัญของนวัตกรรมประเภทนี้อย่างเห็นได้ชัด

^{๕๖} จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, คำตอบแก่ท่านผู้ชอบพุทธศาสนา, (๑๘
ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๑๘๖-๑๘๘

^{๕๗} จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, วันมรณะ, (๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า
๒๐๒, ๒๐๓

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ประสานสัมพันธ์	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชั้น)
มิตร	1	1	1	3
กลาง	15	-	-	15
คุกคาม	-	-	1	1
รวม (ชั้น)	16	1	2	19

ทั้งนี้มิชชันนารีนำเสนอเรื่องราวทางการแพทย์ ในปริมาณที่น้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนชั้นของนวัตกรรมที่นำเสนอทั้งหมด (๑๙ ชั้น จากทั้งหมด ๕๕๔ ชั้น) อีกทั้งมุ่งแสดงบทบาทของการขยายทัศนวิสัยเป็นหลัก โดยให้ความสำคัญกับการยกระดับความปรารถนา และการประสานสัมพันธ์น้อยมาก เพียง ๑-๒ ชั้นเท่านั้น และไม่มีการแสดงบทบาทในด้านอื่นอีกเลย

ขณะเดียวกันเนื้อหาด้านการแพทย์ที่นำเสนอดังกล่าว ก็กลับเป็นเนื้อหาที่ตีพิมพ์ซ้ำกับที่เคยนำเสนอมาแล้วในจดหมายเหตุฯ สมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งเนื้อหาทางการแพทย์ดังกล่าว โดยมากเป็นการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการไหลเวียนของโลหิตในร่างกาย ดังนี้

○ รูปหัวใจมนุษย์ ฯ

แผนที่นี้สีแดงรูปหัวใจมนุษย์, เปนสองห้อง, อยู่ซ้ายขวาห้องหนึ่ง. ตัวก.นั้นบอกเส้นโลหิตใหญ่ศรีแดง, ที่ออกจากหัวใจ, ไหลทราบชานแยกไปทั่วกาย. ตัวข.บอกเส้นโลหิตดำ, ไหลลงจากคีสะ, แลคอก, อลแขน, แลอก, เข้าสู่ชาน, แล้วไหลลงสู่ห้องหัวใจห้องขวา, ถูกกลมหายใจ...^{๕๔}

นอกจากนี้ยังมีการตีพิมพ์เรื่อง "ไขจับสัน" ซ้ำจากสมัยรัชกาลที่ ๓ ด้วยเช่นกัน ดังนี้

○ ไขพิศเปนด้วยเหตุอะไร ฯ

บัดนี้ข้าพเจ้าหมอบรัดเล, จะสีแดงซึ่งเหตุให้เกิดไขจับสัน, แลไขพิศ, ไขป่า นั้นโดยสังเขป. แลไขทั้งสามอย่างนี้เหตุที่บังเกิดนั้นคือไปไม่แลว่านยาทั้งหลาย, มี

^{๕๔} "รูปหัวใจมนุษย์" จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๖๖.

ไบอันหล่นลงแล้วแล่น้ำสำสมอยู่นั้น, เมื่อฝนลงแล้วแล่น้ำแห้งไปหลายครั้งหลาน
หน. ครั้งมาภายหลังฝนตกมากลงๆ, พิศว่านแลยาทั้งปวงที่สำสมเนาอยู่นั้น, ก็
พุ่งขึ้นเจือไปด้วยลม, เมื่อคนเข้าไปในป่าครั้งต้องถูกลมพิศว่านยาทั้งหลายนั้น,
ก็ให้คนเป่นไข้มีอาการต่างๆ. ถ้าถูกคนนั้นน้อยก็ให้เป่นไข้สั้นน้อย. ถ้าถูกต้อง
พิศมากก็ให้จับสั้นมาก...”

จะเห็นได้ว่า ในการเสนอความรู้ทางการแพทย์ ซึ่งต้องอาศัยการอธิบายที่ละเอียดลึก
ซึ่ง มิชชันนารีผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ จึงนำเสนอติดต่อกันหลายตอน ในประเด็นเดียวกัน เพื่อให้
ผู้อ่านทำความเข้าใจได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น โดยเนื้อหาทางการแพทย์ที่ถูกตีพิมพ์ซ้ำนั้น มี
ทั้งสิ้น ๕ ชิ้น ประกอบไปด้วย

- การไหลเวียนของโลหิตในร่างกาย
- อาการ วิธีรักษาไข้จับสั้น

ขณะที่เนื้อหาเกี่ยวกับไข้ทรพิษ ซึ่งถือเป็นโรคที่ร้ายแรง และมีการนำเสนอผ่าน
จดหมายเหตุ Bangkok Recorder (สมัยรัชกาลที่ ๓) บ่อยครั้ง เพื่อจูงใจให้ผู้คนปลูกฝีดาษ
ป้องกันไข้ทรพิษนั้น กลับไม่ปรากฏว่า มีความตื่นตัว ในการนำเสนอทางหน้าหนังสือพิมพ์
จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ซึ่งตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ นี้แต่อย่างใด ทั้งนี้
มิชชันนารีได้หันมาแนะนำเสนอเกี่ยวกับโรคภัยด้านอื่นๆแทน ซึ่งไม่ได้เป็นโรคร้ายแรงที่ระบาคอยู่
แต่อย่างใด โดยการ “ขยายทศวิสัย” ให้กับผู้อ่านนี้ มิชชันนารีนำเสนออย่างเป็น “กลาง”
เสียเป็นส่วนใหญ่ เช่นกรณีการรักษาโรคพิษสุนัขบ้า ซึ่งถือเป็นโรคที่แพทย์ชาวไทยสามารถ
รักษาเองได้^{๖๘} หรือการนำเสนอเกี่ยวกับ “ไข้ลงราก” ซึ่งถือว่าไม่ใช่โรคที่ร้ายแรง และสามารถ
ป้องกันได้ง่าย^{๖๙}

ทั้งนี้มิชชันนารีก็ได้กล่าว “อนุমানถึงพระเจ้า” พร้อมทั้งมุ่ง “ยกระดับความ
ปรารถนา” ให้เกิดการป้องกันโรคลงราก ซึ่งน่าจะหมายถึงอหิวาตกโรคขึ้นในประเทศไทย
โดยเฉพาะการออกกฎหมายให้ประชาชนรักษาบ้านเรือนให้สะอาด ตามแบบที่รัฐบาลของ

^{๖๘} “ไข้พิศเป่นด้วยเหตุอะไร” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๙ ตุลาคม
พ.ศ.๒๔๐๙) หน้า ๑๙๔.

^{๖๙} “หมอรักษาสุนัขบ้ากัด” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๕ ตุลาคม
พ.ศ.๒๔๐๘) หน้า ๑๓๒.

^{๗๐} “ตำราแก้ลงราก” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๒๗ กรกฎาคม
พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๒๗.

ประเทศทางแถบยุโรป และอเมริกาทำไว้ด้วย ทั้งนี้ลีลาการนำเสนอจะมีลักษณะของการ “คุกคาม” วิธีการดำเนินชีวิตในแบบของไทยอย่างเห็นได้ชัด

...เราคิดกลัวว่าโรคนั้นจะมาถึงกรุงเทพฯ ในปีนี้ถ้าปีหน้า. ถ้ามันมาถึงยังมี ได้จัดแจงบ้านเมืองไว้ดี ๆ, ก็จะเป็นอันตรายมาก. เรายังอ่อนไหวจนถึงพระเจ้าเพื่อ จะไม่ยอมให้โรคนั้นมาถึงได้. แต่ยังไม่รู้ว่าอะไรจะโปรดฤาไม่โปรด. แต่สมควรที่จะจัดแจงไว้ดูเหมือนว่า, คงจะมาถึง, เหมือนเราอ่อนไหวจนพระเจ้าเพื่อรักษาลูกเมียไว้, จะให้อยู่เป็นสุข, ก็ควรที่จะอุสาศ์พากเพียรในการที่หาสุขต่างๆด้วยถึงจะถูก...

...ที่ประเทศยุโรปและอเมริกาทุกวันนี้, ก็รู้เป็นแน่ว่าโรคลงรากอากาศไรโรคโครมมาก. ถ้าบ้านเรือนไหนๆไม่สะอาดโดยมากโรคนั้นก็กำเริบหนัก. ถ้าเมืองไหนสะอาดโรคนั้นก็จับได้น้อยตัวคน. เราจึงปรารถนาจะให้ท่านเสนาบดีในกรุงเทพฯ จัดแจงดูทั่วไปในบ้านในเมืองว่าที่ไหนเกิดโรคโครมมาก, ควรจะทำอย่างไรจะล้างโรคโครมออกได้ทุกวัน ๆ. เราเห็นหลายแห่ง, ที่น้ำขึ้นไม่ถ้วมถึงโรคโครมยังค้างอยู่ โรคโครมก็กำเริบขึ้นทุกวัน ๆ^{๒๖}

ความสกปรกของบ้านเรือนในกรุงเทพฯ ดูจะฝักใฝ่มิชชันนารีมาตั้งแต่ได้เหยียบย่างเข้ามาในดินแดนสยาม โดยหมอบรัดเลย์บันทึกไว้ว่า “ใจข้าพเจ้าหดหู่ที่ได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ที่เลื้อโทรม และความสกปรกอย่างร้ายกาจของชาวปากน้ำ นี่ข้าพเจ้าจะต้องใช้ชีวิตประจำวันอยู่กับคนพวกนี้หรือ คำถามบาดใจแวบเข้ามาในหัวคิด หลังจากที่ผ่านอาณานิคมที่ได้รับการจัดอย่างดีในสิงคโปร์ ทำให้ที่นี้ดูไม่ชวนอยู่เลย เราสงสัยว่าพระเจ้าเป็นเจ้าจะประทานอนุญาตให้เราอยู่ในดินแดนนอกรีตนี้ไปนานเท่าไร”^{๒๗}

อาจกล่าวได้ว่า ในการจัดทำหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder นี้ มิชชันนารีไม่ได้ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดความรู้ด้านการแพทย์แต่อย่างใด เพราะไม่เพียงจะขาดการนำเสนอเกี่ยวกับความคืบหน้าในการรักษาพยาบาล ซึ่งน่าจะอยู่ในความสนใจของผู้อ่าน เพื่อ “ขยายทัศนวิสัย” ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่กว้างขวางเท่านั้น แต่เนื้อหาที่นำมาลงตีพิมพ์ ยังเป็นเนื้อหาเดียวกันกับที่เคยลงตีพิมพ์ไปแล้วในสมัยรัชกาลที่ ๓ ด้วย ทั้งนี้เป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจน ถึงความตั้งใจจริงในการนำเสนอเรื่องราวทางการแพทย์ของมิชชันนารีว่า ได้ลงน้อยถอยลงทุกที ๆ

^{๒๖} “การจัดแจงในกรุงเทพฯ เพื่อจะแก้โรคโครมราก” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๙), หน้า ๑๓๔, ๑๓๕.

^{๒๗} วิลเลียม แอล แบรดเลย์, สยามสามสมัย (ในสายตาของหมอบรัดเลย์), หน้า ๒๖.

การยอมรับ “คุณค่าความเป็นไทย” ในสังคมสยาม ผ่านหนังสือพิมพ์

โดยหลักการของการสื่อสารนั้น ย่อมจะมีผู้ส่งสารและผู้รับสาร ซึ่งอาจถ่ายทอดข่าวสารจากสังคมหนึ่ง สู่อีกสังคม ขณะเดียวกันผู้ส่งสาร ก็อาจกลายเป็นผู้รับการถ่ายทอดข่าวสารได้ในคราวเดียวกัน ในลักษณะของการผลมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม

การนำเสนอเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ “จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder” ไม่เพียงมุ่งถ่ายทอดแนวความคิดของชาติตะวันตก ผู้สังคมไทยเท่านั้น หากแต่ยังมีความชื่นชมใน “วัฒนธรรมไทย” ตลอดจน “สถาบันพระมหากษัตริย์” สอดแทรกอยู่ด้วย แม้ว่าจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาก็ตาม

๐ ทอดกะถินหลวง ๙

...เสด็จไปโดยพยุห์บาดราน่าหลังไปยังวัดสุทัศน์เทพวราราม. ครั้นถึงจึงเสด็จเข้าไปในพระอุโบสถ, ถวายผ้าพระกะถินแก่พระสงฆ์อันจำพรรษาอยู่ในพระอารามนั้นเสร็จแล้ว, ก็เสด็จเคลื่อนพยุห์บาดรากลับลึกลับคืนยังพระบรมมหาราชวังตามธรรมเนียม.

...เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้ายังไม่ถึงพระอารามนั้น, ข้าพเจ้าเจ้าของหนังสือนี้, ได้ภาภรรยา กับบุตรชายหญิงไปคอยเฝ้าได้ชมพระบรมโฑธิสมภารอยู่ ณ ที่นั้น. ครั้นเรือพระที่นั่งมาถึงที่ประทับ, ข้าพเจ้ากับบุตรภรรยา ก็ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท, ตูเปนศรีงามหนักหนา, แล้วได้เฝ้าพระราชกุมารน้อย ๆ ประดับเครื่องเพชรพลอยต่าง ๆ, ตูรุงเรื่องงามนัก. แล้วท่านได้ทรงพระกรุณาโปรดข้าพเจ้าภรรยาเข้าไปดูในพระอุโบสถใกล้พระองค์. แล้วโปรดให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องราวอะไรๆ ที่ข้าพเจ้าได้เห็นในที่นั้น. ข้าพเจ้าได้ขอบคุณพระองค์ท่านที่โปรดนั้นหนักหนา.^{๖๔}

ขณะเดียวกันมิชชันนารีก็ได้ถ่ายทอดถึง “พิธีโสกันต์” ซึ่งถือเป็นพิธีที่สำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย “พิธีโสภรรณพระราชบุตรในหลวง, คือองค์สมเด็จพระเจ้าจุลาลังกร, ที่ตั้งต้น ณ เดือนยี่ขึ้น ๑๕ ค่ำวันแรม ๓ ค่ำนั้นจะเป็นวันโสภรรณ. ครั้น ณ วัน ๔ ค่ำ ๕ ค่ำ, จะมีการแห่สมเด็จพระเจ้าที่ทรงโสภรรณนั้น. ในหลวงมีรับสั่งให้เชิญชาวยุโรปแลชาวอเมริกันทั้งปวงมาชมพระบรมโฑธิสมภารพิธีโสภรรณอยู่ ณ พระราชวัง...ข้าพเจ้าผู้เจ้าของหนังสือนี้ คอบพระเดชพระคุณในหลวงของท่านได้โปรดดังนี้. เหนควรคนทั้งปวงทั้งประเทศยุโรปแล

^{๖๔} “ทอดกะถินหลวง” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๐๘),

ชาวอเมริกา, จะรับเชิญด้วยยินดีทุก ๆ คน, เพื่อจะได้รู้เห็นในการพิธีข้างสยามเปนการใหญ่.^{๖๔}

เนื้อหาดังกล่าวสะท้อนถึงความสนใจของชาวตะวันตก ซึ่งรวมมิชชันนารี ที่มีต่อพิธีกรรมของไทย โดยเฉพาะเมื่อพิธีนั้นเกี่ยวเนื่องถึงการเปลี่ยนแปลงประเทศ ซึ่งพิธีโสกันต์นี้ถือเป็นการประกาศกฤษฎาว่า ผู้ใดจะได้ขึ้นครองราชย์ต่อจากพระมหากษัตริย์องค์ปัจจุบัน^{๖๕} ทั้งนี้มิชชันนารีได้ลงพิมพ์ประวัติความเป็นมาของ “พิธีโสกันต์” ไว้อย่างละเอียด นับตั้งแต่การจัดพิธีโสกันต์ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เรื่อยมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๓ และสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นการบ่งบอกถึงการให้ความสำคัญกับพิธีกรรมนี้ได้เป็นอย่างดี

ขณะเดียวกันก็ถ่ายทอดเนื้อหาเกี่ยวกับ “การสืบราชสมบัติ” และ “การจัดลำดับชั้น” ในสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยที่มาของข้อเขียนดังกล่าวน่าจะมาจากราชสำนัก เพราะระบุไว้ว่าเป็นหนังสือหลวง ดังนี้

๐ หนังสือหลวง ๗

...สมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอเจ้าฟ้าทั้งชายหญิง, สมเด็จพระเจ้าหลานเธอทั้งชายหญิง. คือท่านที่มีพระบิดาพระมารดา, เปนราชตระกูลทั้งสองฝ่าย. แต่จะว่าให้เลียดถ้าการตั้งพระวงศ์ใหม่, พระเจ้าพี่ยา, พระเจ้าน้องยา, พระเจ้าพี่น้องนาง, พระเจ้าน้องนาง, ที่ร่วมพระชนก ชนนี กับสมเด็จพระเจ้าแผ่นดิน, ก็เปนสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ . สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ, สมเด็จพระเจ้าพี่น้องนางเธอ, สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอทั้งสิ้น. แต่ที่ต่างพระมารดาต่อโปรดให้เป็นจึงซึ่งเปนได้. พระเจ้าลูกเธอที่ประสูตแต่พระอรรคมเหสีพระอรรคชายา, ที่ติดมาแต่เดิมก็ดีตั้งใหม่ก็ดี, เปนสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าทั้งหญิงทั้งชาย, พระเจ้าลูกเธอที่เจ้าจอมมารดาเปนแต่พระสนมไม่เปนเจ้าฟ้า, ก็เปนแต่พระองค์เจ้า...^{๖๖}

ทั้งนี้เมื่อเกิดข้อพิพาทอันเกี่ยวเนื่องกับพระราชพิธี ระหว่างไทย กับชาวตะวันตก มิชชันนารีจะแสดงบทบาทในการ “ปกป้อง” ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยอย่างเห็นได้ชัด

^{๖๔} “พิธีโสกันตรน” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑ มกราคม พ.ศ.๒๔๐๙), หน้า ๒๐๓,๒๐๔.

^{๖๕} จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, จดหมายเหตุเดือนสามขึ้นค่ำ, เล่ม ๑ ใบ ๒๒, ๑๗ มกราคม ค.ศ.๑๘๖๖, หน้า ๒๑๖

^{๖๖} “หนังสือหลวง” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑๗ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๙), หน้า ๒๐๙-๒๑๑.

โดยเฉพาะเมื่อส่งผลต่อพระมหากษัตริย์ เช่น ในกรณีที่ตัวแทนกงสุลฝรั่งเศสแสดงกิริยาไม่สุภาพ และไม่ชอบด้วยประเพณีการเข้าเฝ้าฯพระมหากษัตริย์ โดยมีชัชชนารีกกล่าวคำหน้อย่างรุนแรง

...หนังสือนั้นมวงเซียละมาซิ, ถือเข้าไปในเพลาคืนวันนั้น. ในหลวงไม่สบายพระไทย, มิได้เสด็จออกหลายเวลา, แล้ว, แต่ในเวลาคืนวันนั้นค่อยสบายพระไทย, จึงนิมนต์พระสงฆ์มาถวายธรรมเทศนา. ในขณะนั้นมวงเซียละมาซิถือตัวว่าเป็นนายทหารใหญ่, มิได้อาไครยแก่ใคร, จึงแซกรเอาหนังสือเข้าไปตรงหน้าพระที่นั่ง, ที่ทำดั่งนั้นก็ผิดธรรมเนียมเมืองสยาม, ด้วยหาเคยมีมาดั่งนั้นไม่. ครั้นทอดพระเนตรเห็นดั่งนั้นก็ตกพระไทย. จึงตรัสถามว่า, เหตุไรเจ้าจึงเข้ามาเมื่อเวลาผิดธรรมเนียมเช่นนี้เล่า. ฝ่ายมวงเซียละมาซิจึงทูลว่า, ท่านกงสุนฝรั่งเศสใช้ให้ข้าพเจ้าถือเอาหนังสือนี้มาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย, เป็นการรื้อนนัก. ด้วยมีความปรารถนาที่จะให้ทอดพระเนตรดูในเวลาเดี่ยวนี

ข้าพเจ้าผู้เขียนหนังสือนี้พิเคราะห์ดูเห็นว่า, หากความที่จะโปรดให้มวงเซียละมาซิ, กราบทูลได้อีกสักคำเดียว. ควรที่จะคับไล่เสียจากที่เฝ้าในทันใดนั้น..^{๒๔}

พร้อมกันนี้ มิชชันนารียังได้แสดงออกถึงความผูกพันที่มีต่อเจ้านายขุนนางไทย โดยเขียนสรรเสริญคุณความดี และมีตรไมตรีที่มีต่อกัน "...ข้าพเจ้าได้รู้จักหม่อมราโชทัยมาช้านานประมาณ ๓๐ ปีแล้ว, แลท่านได้เรียนหนังสืออังกฤษกับข้าพเจ้าได้สิบปีกว่า, ข้าพเจ้าจึงรู้มในน้ำใจท่านเลียด, ด้วยเป็นคนมีอาชาไสยที่จะหาใจดีเหมือนก็เป็นอันยาก. จึงเข้าใจว่าถ้าผู้ใดจะมีใจโกรธแก่ท่าน, ผู้นั้นคงจะเป็นคนผิดโดยแท้."^{๒๕} ซึ่งการยกย่องคุณความดีของหม่อมราโชทัยในครั้งนี้ เกิดขึ้นในเหตุการณ์ที่พาทพิงถึงพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมของกงสุลฝรั่งเศส ซึ่งมิชชันนารีเขียนในหนังสือพิมพ์ เพื่อยืนยันถึงการกระทำดังกล่าวว่า เกิดจากนิสัยก้าวร้าวของกงสุลฝรั่งเศสเป็นสำคัญ การกล่าวสรรเสริญบุคคลในสังคมไทยนั้น เห็นได้ชัดเมื่อเอ่ยถึงพระมหากษัตริย์ กรณีการสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ข้าพเจ้ามีความเศร้าหมองใจนักด้วยพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าสวรรคตตั้งแต่ได้โปรดให้ข้าพเจ้าได้คุ้นเคยมาได้ ๓๐ ปีแล้ว, ข้าพเจ้าเห็นว่าท่านมีพระไทยโอบอ้อมอารี, มีพระอัชฌาไสยทรงพระกรุณาทุกครั้งที่ได้กบปะกันนั้น. ท่านชอบพระไทยในภาษาอังกฤษ, แลธรรมเนียมวิชาการในยุโรปมาก. เมื่อ

^{๒๔} "หนังสือหลวง" จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๕ กันยายน พ.ศ.๒๔๐๘)

หน้า ๑๐๖,๑๐๗.

^{๒๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๘

ข้าพเจ้าเข้าในพระราชวังเนื่องๆ, ดูการงานตามอย่างชาวยุรบที่มีในพระราชวังนั้น, ดูเรียบร้อยงดงามนักนั้น, ข้าพเจ้ามีความสบายใจเหมือนข้าพเจ้าได้ไปเยี่ยมพวกพ้องของข้าพเจ้า, ที่บ้านข้าพเจ้าในครั้งหนึ่งนั้น. ใน ๑๒ เดือนที่ล่วงมานี้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าทรงพระประชวรมาก, จึงไม่มีใครได้ออกว่าราชการ. ข้าพเจ้าจึงหาได้เฝ้าเฝ้าเหือง ๆ เหมือนแต่ก่อนไม่.”^{๑๐}

นอกจากการชื่นชม และให้ความสำคัญในพระราชพิธี ตลอดจนให้การยกย่องคุณความดีของพระมหากษัตริย์ และขุนนางแล้ว มิชชันนารียังให้ความสนใจนำเสนอถึงถิ่นฐานหลักแหล่งในสังคมสยามด้วย โดยแม้จะไม่ได้กล่าวในเชิงยกย่องสรรเสริญ แต่ก็สามารถสะท้อนถึงความคุ้นเคย และความสนใจที่มิชชันนารีมีต่อสังคมไทย จากที่ตีพิมพ์รายละเอียดเกี่ยวกับที่ตั้งของสิ่งต่างๆไว้มากในหนังสือพิมพ์ ดังนี้

หนังสือหลวง

ชื่อวัด, ชื่อบ้าน, ชื่อเมือง...วัดเรียงไปตามฝั่งข้างตอน, แต่ปากคลองไปจนวัดสังกระจาย, ก็ฝั่งข้างกระตี่จีนไม่มีวัด, เพราะเปนแม่น้ำ. วัดไปมีฝั่งแม่น้ำเก่าคือวัดดอกไม้, วัดใหญ่, วัดน้อยบางไส้ไก่, วัดเหล่านี้อยู่ฝั่งแม่น้ำโบราณ, กลายเปนวัดกลางสวนไปเสียแล้ว. ไปถึงบางยี่เรือจึงมีวัดริมคลองเปนฝั่งน้ำเก่า, ก็แนวฝั่งข้างวัดสังกระจายต่อไป, มีวัดดีดวด, วัดเจ้ามูล, อยู่ในฝั่งแม่น้ำเก่า, เดียวนี้กลายเป็นวัดกลางสวนไปเสียแล้ว...

...เมืองที่อยู่พระเจ้ากรุง, ก็เรียกว่ากรุงเสียด้วย, เทพมหานคร. เขียนดั่งนี้ก็ถูกถูกขงสังสกฏไม่ผิดเลย. แต่ผู้อ่านเปนสิบล้านลาวก็อ่านให้ผิดไป. ก็ตามสังสกฏแท้ ที่ครูผู้รู้เขาแกไปเปนหนังสือโรม, ดั่งนี้ Devamahanagar สังสกฏแท้, Debaimahangar สังสกฏแผลงคงแท้. ถ้าเขียนไทยตามนั้นเขียนดั่งนี้, กรุงเทพมหานคร, ฯเดี๋ยวนี้ไทยเขียนแต่สั้นๆว่ากรุงเทพฯ ดั่งนี้โดยมาก, ก็คนต่างประเทศเดี๋ยวนี้ก็เอาคำไพโรคนทั้งบ้านทั้งเมืองเรียกไปบางกอก, มาบางกอก, อยู่บางกอก, ตามคนเปนอันมากพูดกัน. ก็ไม่มีใครว่าไม่เป็นคำไทยแท้.”^{๑๑}

การนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว น่าจะมาจากพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ เพราะการที่ระบุไว้ว่าเป็น “หนังสือหลวง” นั้น น่าจะมีลักษณะเดียวกับที่หมอบรัดเลย์กล่าวถึง “พงศาวดารไทย” ที่พระอัครลักษณ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ซึ่งก็คือพระศรีสุทรโวหาร

^{๑๐} จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑๗ มกราคม พ.ศ.๒๔๐๙), หน้า ๒๑๖.

^{๑๑} “หนังสือหลวง” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑ มีนาคม พ.ศ.๒๔๐๘),

เคยมอบให้หมอบรัดเลย์นำลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์^{๗๒} ทั้งนี้แม้ว่าเนื้อหาที่นำเสนอจะระบุว่า เป็นหนังสือหลวง แต่การให้ความสำคัญด้วยการนำมาตีพิมพ์อย่างละเอียด มีความยาวถึงสาม หน้ากระดาษของหนังสือพิมพ์ ก็น่าจะสะท้อนให้เห็นได้ว่า มิชชันนารีให้ความสนใจสังคมไทย จึงได้นำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์

ขณะเดียวกัน มีความเป็นไปได้ที่ผู้อ่านบางส่วน อาจเป็นชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ใน เมืองไทยมาเป็นเวลานาน จนสามารถอ่านภาษาไทยออก โดยที่มีหลักฐานเกี่ยวกับรายชื่อผู้อ่าน ซึ่งมิชชันนารีตีพิมพ์ไว้ในหนังสือพิมพ์ พบว่า มีชาวต่างชาติ ได้แก่ มิสเตอร์เดอแอดวาคส์ ที่ กงสุลอังกฤษ หมอทิม (โรงพิมพ์) หมอสมิต (อยู่บ้านคอกควาย) เฟรตริกวิลเลียม (ลูกพระปลัด เมืองเพชร) วอลเตอร์เลวี (ลูกเจ้าเมืองเพชร) และกัปตันนูน^{๗๓} ซึ่งจากหลักฐานดังกล่าวนี้ อาจ บ่งบอกถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมของสังคมสยาม กลับคืนสู่การรับรู้ของชาติ ตะวันตกได้เป็นอย่างดี

^{๗๒} ขจร สุขพานิช, ก้าวแรกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย, หน้า ๓๓.

^{๗๓} “รายชื่อผู้ที่ซื้อจดหมายเหตุนี้” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๓๑ มกราคม พ.ศ.๒๔๐๙), หน้า ๒๒๕,๒๒๖.

วิเคราะห์ผลการรวบรวมข้อมูล จากเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ “จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder” (ตีพิมพ์สมัยรัชกาลที่ ๔) ฉบับภาษาอังกฤษ

การเก็บรวบรวมข้อมูลจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษนี้ ไม่อาจเก็บข้อมูลได้ครบถ้วน สามารถเก็บได้เพียงฉบับที่ตีพิมพ์เป็นรายปักษ์ (ตีพิมพ์ช่วง ๑ ปี แรก) ส่วนฉบับที่เป็นรายสัปดาห์ ซึ่งออกในช่วงปีที่สอง ซึ่งเป็นช่วงสุดท้ายนั้น ไม่อาจเข้าถึงข้อมูลได้ เนื่องจากไมโครฟิล์มชำรุด ขณะที่ต้นฉบับจริงก็เก่าแก่มาก และอยู่ในสภาพที่ชำรุดเช่นกัน

การออกหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุ เดิมที่เคยออกทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษคู่กันภายในฉบับเดียว โดยออกติดต่อกัน ๓ ฉบับ หลังจากนั้นจึงจัดพิมพ์แยกกัน เป็นฉบับภาษาไทย และฉบับภาษาอังกฤษ

ทั้งนี้ในการตีพิมพ์ มิชชันนารีได้ให้ความสำคัญกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งเป็นพิเศษ ถึงขนาดตีพิมพ์เรื่องราวเหล่านั้น ทั้งในหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษ และฉบับภาษาไทย เช่น กรณีการเฉลิมฉลองวันชาติสหรัฐอเมริกา มีการถ่ายทอดพิธีการต่าง ๆ ในลักษณะเดียวกัน ดังนี้

...the celebration of the 4th has been the principle local event, at least so far as Americans are concerned. The programme of the day has been given pretty fully already, elsewhere, still we shall venture to give it again briefly. The procession which was to come off at 10 A.M. did not take place until nearly noon, which made it just in the heat of the day...The audience met in the Chapel of the Presbyterian Mission, and the exercises were opened with the reading of Scripture and prayer...^๑

จะเห็นได้ว่า ในฉบับภาษาอังกฤษ มิชชันนารีมุ่งเสนอให้เห็นถึงกิจกรรมนับตั้งแต่เริ่มออกจากบ้าน เพื่อเข้าโบสถ์สวดมนต์ร่วมกัน โดยที่การนำเสนอพิธีเฉลิมฉลองวันชาติของสหรัฐอเมริกา เนื้อหาที่มีความเดียวกันกับที่ได้นำเสนอไว้ในฉบับภาษาไทย ซึ่งออกในระยะเวลาใกล้เคียงกัน ที่กล่าวว่า “...วันที่สี่แห่งเดือนซุไล...เวลาสี่โมงเช้า. เขาได้จ้างแตรหลวงมาชวงเป่า ประโคมยี่สิบหกคนทั้งตัวนาย. เขาได้แต่ตั้งวงมโหรี. แล้วจัดเป่นกระบวนแห่สว่างตามกันไปเป็นอันมาก. แล้วเขาให้เป่าแตรนั้น, เป่นที่บันเทิงใจ, แลกระบวนแห่นั้นไปถึงโรงสวดแห่ง

^๑ The Bangkok Recorder, (July 15th 1865), pp.123,124.

แปรศบีธีเรียนมิชชันที่สำหรันั้น...^๒” พร้อมทั้งแสดงความภาคภูมิใจในอิสรภาพของชาติสหรัฐอเมริกาทะมือนกันทั้งสองภาษาอีกด้วย

ขณะที่การเสนอเนื้อหาในบางชั้น เช่นการส่งเสริมให้เรียนรู้อังกฤษ มิชชันนารีเลือกนำเสนอแตกต่างกัน โดยฉบับภาษาอังกฤษนั้น จะประกาศรับจ้างสอนภาษาอังกฤษที่โบสถ์ *“There will be preaching in the English language every Sabbath at 4 P.M., in the New Protestant Chapel, situated upon the river bank...This is the only unfee service in the city...All interested are cordially invited to attend...”* ขณะที่ฉบับภาษาไทยจะถ่ายทอดให้ผู้อ่านเรียนรู้ตัวอักษรภาษาอังกฤษทุกตัว ตลอดจนการหัดพูดภาษาอังกฤษ ดังนี้

เชิญท่านมาข้างใน, ปลีชีวอกอิน. ฉันจะเข้าไปขอรับ, ไอลวิลไอแรนก็ยู. เชิญท่านนั่งที่เก้าอี้, ปลีชีบีซีเตฟดัดอินเอแจเออ. ท่านสบายตา, อาร์ยูเวลล์.

ฉันสบายอยู่ขอรับ, ไควด์เวลล์ไอแรนก็ยู. ลูกเมียของท่านสบายตา, อาร์ยูเออไวฟแอนด์ชีละเตรนเวลล์...^๔

จะเห็นได้ว่า วิธีการนำเสนอเนื้อหาในฉบับภาษาอังกฤษ และภาษาไทยอาจแตกต่างกัน แม้จะอยู่ภายใต้เป้าหมายของการนำเสนอเหมือนกันก็ตาม แต่ก็ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษเช่นเดียวกัน

การนำเสนอเนื้อหาซ้ำกันนี้มีขึ้นอย่างหลากหลาย ไม่เว้นแม้แต่การ “อนุมาณถึงพระเจ้า” ว่าเป็นผู้ดลบันดาลให้ชาวคริสต์ที่เชื่อถือศรัทธา เกิดปัญญาจนสามารถสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับบ้านเมือง

...Every kingdom, every provience, every city, every village, every little community throughout all that land of light and power is a Christian community. That is, the vast masses of the people believe in one living,

^๒ “วันต้นบั้งเกิดเมืองอเมริกา” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๗๑,๗๒.

^๓ “Notice” The Bangkok Recorder, (January 16th 1865), p.14

^๔ “คำหัดพูดภาษาอังกฤษบทต้น” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๙ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๘๗.

almighty, and eternal God and Father of all mankind, and that Jesus Christ his son come into the world to save sinners...^๔

ทำนองเดียวกัน การนำเสนอในฉบับภาษาไทยก็ได้โอนมาจนถึงพระเจ้าว่า “...พระองค์ได้ทรงรักมาก, และได้โปรดให้เป็นคุณเป็นประโยชน์มากมายแก่บ้านเมืองที่เขาไปอยู่นั้น. คนจำพวกนี้ที่พระเยซูได้ว่าไว้ว่า, เขาเป็นสว่างสำหรับส่องโลกย์, เขาได้อาไครยอยู่ที่เมืองใด ๆ มาก, ภาวที่จะนำเขาเวอเมนต์ไปด้วย. พระกฤษจะโปรดอวยพรแก่เขาเวอเมนต์นั้นมาก...”^๕

ทั้งนี้อาจสรุปประเด็นที่มีการนำเสนอซ้ำกัน ทั้งในฉบับภาษาอังกฤษ และภาษาไทย ได้ว่าประกอบไปด้วยเรื่องสัญญาระหว่างไทย-ฝรั่งเศส ในการครอบครองดินแดนกัมพูชา การเฉลิมฉลองวันชาติสหรัฐอเมริกา เหตุการณ์สงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกา การขุดหาน้ำมันดินโฆษณาบางกอกดอกกำปาลี การสร้างถนน ทางรถไฟ การสอนภาษาอังกฤษ การดำเนินงานของหนังสือพิมพ์ ตลอดจนการเปรียบเทียบศาสนาคริสต์กับศาสนาอื่น และการที่พระเจ้าดลบันดาลให้เกิดปัญญาในหมู่ชาวคริสต์

อาจกล่าวได้ว่า จุดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ฉบับที่ตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษนี้ มีชนนารียังคงเสนอนวัตกรรมครอบคลุมทุกด้าน ทั้งนวัตกรรมด้านสังคม เทคโนโลยี การปกครอง ศาสนา การแพทย์ และการโฆษณา

ตารางแสดงบทบาทของการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา

นวัตกรรม	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	ตอบ สนอง อำนาจ	รวม (ชิ้น)
การโฆษณา	-	183	-	-	-	-	183
สังคม	64	53	13	2	3	4	139
เทคโนโลยี	18	1	-	2	5	-	26
การปกครอง	20	-	-	-	-	5	25
ศาสนา	3	-	-	-	2	2	7
การแพทย์	3	-	-	-	-	-	3
รวม (ชิ้น)	108	237	13	4	10	11	383

^๔ *The Bangkok Recorder*, (November 15th 1865), p.210.

^๕ จุดหมายเหตุฯ *The Bangkok Recorder*, (๑๘ ธันวาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๘๖.

จะเห็นได้ว่า มิซซันนารีให้ความสนใจมุ่งนำเสนอนวัตกรรมด้าน “การโฆษณา” มากที่สุด ถึงเกือบครึ่งของเนื้อหาทั้งหมด (๑๘๓ ชิ้น จากทั้งหมด ๓๘๓ ชิ้น) ซึ่งดูจะแตกต่างจากจดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาไทย ที่ไม่ได้ให้ความสำคัญเท่า ทั้งที่หนังสือพิมพ์ทั้ง ๒ ภาษา ออกจำหน่ายในช่วงเวลาเดียวกัน ทั้งนี้ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งขณะนั้นประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงของการเปิดประเทศ จากการลงนามในสนธิสัญญาด้านการค้ากับประเทศจักรวรรดินิยม กระแสทุนนิยมจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมกำลังเริ่มหลั่งไหลเข้ามา ผ่านทางการเดินเรือระหว่างประเทศ ซึ่งชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่ และค้าขายในดินแดนสยาม รับรู้ได้ถึงความสะดวกสบาย ไม่ต้องถูกขี้อ้อนแต่ก่อน จึงพากันเดินทางเข้ามามากขึ้น^๗ เมื่อเริ่มมีเสรีภาพทางการค้าขาย ก็เป็นธรรมดาที่เจ้าของกิจการจะคิดค้นหาช่องทางขยายตลาด การโฆษณาจึงอาจตอบสนองความต้องการนั้นได้ อย่างไรก็ตามสถานการณ์ทางเศรษฐกิจคงมีอิทธิพลต่อการลงประกาศโฆษณาในหนังสือพิมพ์ทั้ง ๒ ฉบับ ไม่แตกต่างกันนัก ด้วยเหตุผลที่กล่าวไปแล้วว่า ทั้งสองภาษาตีพิมพ์ในคราวเดียวกัน ความแตกต่างในการลงประกาศโฆษณาจึงน่าจะอยู่ที่ “ผู้รับสารเป้าหมาย” (Target Audience) ของหนังสือพิมพ์มากกว่า

ยุคสมัยนั้น ชาวไทยที่จะสามารถอ่านหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษได้มียังไม่มากเท่าใด จะมีก็แต่พระมหากษัตริย์ เจ้านาย และขุนนางชั้นผู้ใหญ่บางคน ที่พอจะเข้าใจภาษาอังกฤษอยู่บ้าง ดังนั้น เป้าหมายของการโฆษณา จึงน่าจะเป็นชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยมากกว่า เพราะบุคคลเหล่านี้คงมีความคุ้นเคยกับการลงประกาศโฆษณาสินค้า และบริการทางหน้าหนังสือพิมพ์ ผิดจากชาวสยามที่ดูยังไม่ยอมรับ ดังจะเห็นได้จากการเขียนทักท้วงมายังผู้จัดทำจดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาไทย ให้ยุติการลงโฆษณาด้วยข้อความซ้ำๆ นั้นเสีย เพราะเห็นว่าเป็นการนำเสนอบ่อยครั้งจนเกินไป และไม่ได้ให้ความรู้ที่กว้างขวางออกไป

ขณะที่การลงประกาศโฆษณา เพื่อเป็น “สื่อกลาง” ทางเศรษฐกิจ มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง การนำเสนอนวัตกรรมด้าน “สังคม” ก็ยังคงเป็นประเด็นที่มิซซันนารีให้ความสำคัญ โดยเฉพาะเรื่องการเฉลิมฉลองวันชาติสหรัฐอเมริกา ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวตะวันตก และหลักการทางวารสารศาสตร์ของหนังสือพิมพ์ ซึ่งดูจะเป็นประเด็นที่ทั้งสองฉบับนำเสนอไม่แตกต่างกันนัก หากแต่จดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาอังกฤษ เลือก “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนในเชิง “คุกคาม” มากกว่า เช่นเดียวกับเมื่อนำเสนอนวัตกรรมด้านเทคโนโลยี การปกครอง และศาสนา ที่มิซซันนารีได้แสดงออกถึงการ “คุกคาม” เพื่อ “ยกระดับความปรารถนา” อันจะนำไปสู่แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

^๗ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัยพ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ (ด้านสังคม), (กรุงเทพมหานคร : ศิลปาบรรณการ, ๒๕๑๗), หน้า ๒๓๐.

การที่มิชชันนารีกล้านำเสนอในเชิง “คุกคาม” ต่อสังคมไทย ส่วนหนึ่งที่สำคัญน่าจะมาจากที่งานเขียนต่าง ๆ ดังกล่าว ปรากฏเป็นภาษาอังกฤษ ในหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายหลักเป็นชาวต่างชาติ ทำให้การแสดงความคิดเห็นเป็นไปอย่างตรงไปตรงมาได้มากกว่า อีกทั้งผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ และผู้อ่าน ต่างก็ผ่านประสบการณ์มาใกล้เคียงกัน เดินทางมาจากสังคมที่มีความเจริญทางวัตถุเช่นในสังคมตะวันตกเหมือนกัน รับรู้ถึงความล้ำหลังของดินแดนสยามในมุมมองที่ไม่น่าจะแตกต่างกันนัก ดังจะเห็นได้จากที่ชาวต่างชาติมักเรียกร้องให้รัฐบาลสยามปลูกสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก ทั้งการสื่อสารโทรคมนาคม การขนส่ง และสาธารณูปโภค^๕ ในทำนองเดียวกับที่หนังสือพิมพ์นำเสนอ

สำหรับนวัตกรรมด้าน การโฆษณา ซึ่งในจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษนี้ มิชชันนารีให้ความมิชชันนารีให้ความสำคัญ และนำเสนอในปริมาณที่มากที่สุด (๑๘๓ ชิ้น จากทั้งหมด ๓๘๓ ชิ้น) ถึงเกือบครึ่งของเนื้อหาทั้งหมด โดยมี “เป็นสื่อกลาง” ในด้านเศรษฐกิจ

การโฆษณาในหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษนี้ ถือว่าได้รับความนิยมนอกจากเจ้าของธุรกิจมากพอสมควร เห็นได้จากที่มีการลงโฆษณามากขึ้นอย่างสม่ำเสมอ และดูทำว่าจะมีปริมาณมากขึ้นเรื่อยๆ เคยมีจำนวนถึง ๘ ชิ้นต่อฉบับ โดยที่การนำเสนอจะมีลักษณะเป็น “กลาง” ไม่ได้ใช้ลีลาการเขียนเพื่อการโน้มน้าวใจดังเช่นปัจจุบันนี้แต่อย่างใด

The Bangkok Dock Company's New Dock.

This Magnificent Dock-is now ready to receive Vessels of and burthen and the attention of Ship Owners, Adents and Masters is respectfully solicited to the advantages for Repairing and Sparring Vassele which no other Dock in the east can other

The forrowing description of the Premises is submitted for the information of the public.

The Dimensionas and Depth of water being :

Length 300 feet.

Breadth 100 feet

Depth of Water 15 "..."

^๕ ชัย เรื่องศิลป์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๓๐.

^๖ "The Bangkok Dock Company" The Bangkok Recorder, (October 14th 1865),

โฆษณาของ “อู่บางกอกตอก” นี้ เป็นชิ้นเดียวกับที่นำเสนอไว้เป็นภาษาไทย โดยมีใจความเดียวกันตลอดชิ้นงานโฆษณา

สำหรับการโฆษณาในจดหมายเหตุ ฉบับภาษาอังกฤษนี้ ถือได้ว่าเป็นรากฐานของการจัดทำ “โฆษณาย่อย” (Classified) ก็ว่าได้ เนื่องจากมีเนื้อหาโฆษณาสั้นๆ และตีกรอบสี่เหลี่ยมในแต่ละชิ้นงานโฆษณาไว้ชัดเจน นอกจากนี้การโฆษณายังทำให้ผู้อ่านรับรู้ถึงอาชีพที่แปลกใหม่สำหรับสมัยนั้น คือ “การรับประกันความเสี่ยง” ไว้ด้วย ดังนี้

North China Insurance Company

THE UNDERSIGNED having been appointed Agents for the above Company, prepared to accept risk, and to grant policies the usual terms.

BORNEO CO. "LIMITED"

Agent at Bangkok

Bangkok 74th January, 1865°

นอกเหนือจากการโฆษณาประกันภัยแล้ว ในหนังสือพิมพ์ยังมีลงโฆษณาเกี่ยวกับนวัตกรรมอื่นๆด้วย เช่น การถ่ายภาพ การพักผ่อนหย่อนใจ และกีฬาแบบตะวันตก

^o “North China Insurance Company” The Bangkok Recorder (January 16th 1865), p.6.

สังคม

การนำเสนอเนื้อหาด้านสังคม ซึ่งเคยมีการตีพิมพ์ในปริมาณมากที่สุด ในจดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาไทย แต่ในฉบับภาษาอังกฤษนี้มีการนำเสนอไม่มากนัก เพียง ๑๓๙ ชิ้น จากทั้งหมด ๓๘๓ ชิ้นเท่านั้น อย่างไรก็ตามทั้งสองฉบับมีประเด็นที่นำเสนอใกล้เคียงกัน ได้แก่ เรื่องราวทางวารสารศาสตร์ งานเฉลิมฉลองวันชาติสหรัฐอเมริกา และขนบธรรมเนียมตะวันตก

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลาบทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	ตอบ สนอง อำนาจ	รวม
มิตร	3	-	-	2	1	-	6
กลาง	60	53	13	-	-	3	129
คุกคาม	1	-	-	-	2	1	4
รวม	64	53	13	2	3	4	139

จะเห็นได้ว่า มีการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะของการ “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนที่เป็น “กลาง” มากที่สุด (๖๐ ชิ้น จากทั้งหมด ๑๓๙ ชิ้น) แต่ก็ได้มีการนำเสนอในรูปแบบอื่นคละเคล้าไปด้วย ทั้งที่เสนออย่างเป็นมิตร และคุกคาม

แม้ว่ากลุ่มเป้าหมายหลักสำหรับหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาอังกฤษนี้จะ เป็นชาวต่างชาติที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย แต่ก็มีผู้อ่านบางส่วนที่เป็นชาวสยาม โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ ทรงประปรีทางด้านภาษาอังกฤษมากพอที่จะเข้าใจเนื้อหา และสามารถสื่อสารได้เป็นอย่างดี^{๑๑} ดังนั้นมิชชันนารีจึงยังคงพยายามถ่ายทอดให้เห็นถึงคุณค่าของ หนังสือพิมพ์ เพื่อให้มีผู้นิยมอ่านกันแพร่หลายมากขึ้นในสังคมสยาม เช่นเดียวกับกิจการหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกา ที่มิชชันนารีได้ “ขยายทัศนวิสัย” ไว้ว่า เป็นกิจวัตรประจำวันที่ชาวอเมริกันจะอ่านหนังสือพิมพ์

พร้อมทั้งได้ถ่ายทอดหลักทางวารสารศาสตร์ของหนังสือพิมพ์ ในฐานะ “ฐานันดร ๔” ไว้ด้วย ภายใต้อารมณ์คาดหวังจาก “ผู้อ่าน” ที่อยากจะเห็นหนังสือพิมพ์มีคุณภาพ เนื่องจากการ

^{๑๑} วิบูล วิจิตรวาทการ, ชีวิตในอดีต, (กรุงเทพฯ : มังกรการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๑๗๓.

ดำเนินงานของหนังสือพิมพ์นั้น ถือเป็นการบันทึกข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ โดยเฉพาะหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษ ยิ่งจะมีโอกาสแสดงศักยภาพในการต่อต้านความผิดทุจริตได้อย่างเต็มที่ เพราะจะไม่ถูกครอบงำจากอำนาจใดๆ ในฐานะที่หนังสือพิมพ์เป็นฐานันดร ๔

Assume that the advent of the Recorder is not only "the crowning of the year" but "as far as Siam is concerned the most important in its history". Some indeed may say that the introduction of the press itself, and the printing of books, and especially the New Testament in the vernacular were more important events than the publication in English of your modest sheet. But, serene in your own conscious superiority, you should disregard such remarks, considering them only as proofs of the "hostility of malevolent individuals" who are incapable of appreciating the transcendent importance of your labors. Are you not a sovereign reigning supreme in the "fourth estate" ^{๑๒}

อย่างไรก็ตาม มิชชันนารีได้กล่าวในเชิง "คุกคาม" ต่อพระมหากษัตริย์ ในกรณีที่ทรงไม่ไว้วางใจหนังสือพิมพ์ โดยกล่าวว่า สังคมไทยสนใจเพียงนวัตกรรมที่จะสร้างประโยชน์ทางปฏิบัติ เช่นการสร้างไปรษณีย์ โทรเลข ถนน และแสงไฟ ซึ่งริเริ่มโดยชาวต่างชาติ แต่กลับมองข้ามความสำคัญของหนังสือพิมพ์ไป ทั้งที่ผู้จัดพิมพ์มุ่งที่จะทำประโยชน์ให้กับสังคมสยาม มิชชันนารีย้ำว่า ทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีวันเริ่มต้น หนังสือพิมพ์ก็เช่นกัน และมุ่งหวังให้หนังสือพิมพ์ดำรงอยู่ตลอดไป ด้วยเหตุผลที่ว่า หนังสือพิมพ์ช่วยให้เกิดความรอบรู้เกี่ยวกับนานาประเทศทั่วโลก "...Every thing must have a beginning it is; but is that a good reason why earnest, sensible men should he still, and let Siam take her position and become known among the nations of the earth, in it present degraded condition?..."^{๑๓}

การเสนอความเห็นอย่างตรงไปตรงมาเช่นนี้ อาจเกิดจากช่วงเวลานี้ยังคงมีกลิ่นอายของ "ยุคทองแห่งวารสาร" (The Golden Age of Periodicals) ก็ว่าได้ จากที่มีหนังสือพิมพ์เพิ่มขึ้นมากในสหรัฐอเมริกา ยอดจำหน่ายหนังสือพิมพ์เพิ่มเป็นสองเท่า ของอัตราการเพิ่มประชากร คนอเมริกันมีความเชื่อในพลังของสิ่งพิมพ์ ซึ่งเคยมีบทบาทสำคัญต่อการปลุกเร้าชาวอาณานิคมให้ร่วมมือกันต่อต้านเมืองแม่ มาจนถึงการปลุกระดมพลังประชาชน ก่อนเกิด

^{๑๒} "To the editor of The Bangkok Recorder" The Bangkok Recorder, (January 16th 1865), p.4.

^{๑๓} "For the Bangkok Recorder" The Bangkok Recorder, (March 1st 1865), p.33.

สงครามกั้อิสราภาพอเมริกัน และสามารถเรียกร่องอิสราภาพเป็นผลสำเร็จมาแล้ว^{๑๔} อานุภาพอันเข้มแข็งของหนังสือพิมพ์ในสหรัฐอเมริกาคงฝังรากลึกในจิตใจของมิชชันนารี จนเกิดความคาดหวังที่จะแสดงบทบาทเช่นนี้บ้างในสังคมไทย

ต่างกันอย่างชัดเจนกับการนำเสนอ พิธีเฉลิมฉลองวันชาติ ซึ่งมิชชันนารีให้ความสนใจ และนำเสนอในรูปแบบเดียวกับจดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาไทย ที่มุ่ง “ขยายทัศนวิสัย” ในลักษณะที่เป็น “กลาง” โดยยังคงสะท้อนถึงความภาคภูมิใจในชนชาติของตนเอง ด้วยการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “พิธีการเฉลิมฉลองวันชาติสหรัฐอเมริกา” ที่กล่าวว่า ไม่ว่าชาวอเมริกาจะอาศัยอยู่ไกลแค่ไหน แต่ทุกคนก็รำลึกถึงวันแห่งอิสรภาพ ๔ กรกฎาคมอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการเฉลิมฉลองในดินแดนสยามนั้น ชาวอเมริกาจะเดินทางไปรวมตัวกันที่โบสถ์ เพื่อสวดมนต์และร้องเพลงร่วมกัน ขณะที่หนังสือพิมพ์ได้พยายามสะท้อนให้เห็นถึงความยิ่งใหญ่ของชนชาติอเมริกัน ดังนี้

Since our last issue the celebration of the 4th has been the principle local event, at least as far as Americans are concerned. The programme of the day has been given pretty fully already, else where, still we shall venture to give it again briefly...the audience met in the Chapel of the Presbyterian mission, and exercises were opened with the reading of Scripture and prayer...After prayer and singing the "Glorious day of Liberty" the "Declaration of Independence" and read by G,W, Virgin Esq. U.S.vice' Consul...

the paper coming from very high authority, and addressed to the American citizens and the Newspapers here, throws upon the conductors of those papers the "onus probandi" that the United States is as great a country as Americans say it is."^{๑๕}

ความภาคภูมิใจใน “อิสรภาพ” ของประเทศสหรัฐอเมริกา จากการต่อสู้อย่างเข้มแข็งอดทนของบรรพบุรุษ จนได้รับการปลดปล่อยจากการเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ได้ถูกโยงเข้ากับความเชื่อทางศาสนา โดยมิชชันนารี “อนุমানถึงพระเจ้า” ในฐานะผู้สร้างโลกว่า เป็นผู้ดลบันดาลให้เกิดอิสรภาพขึ้นในสหรัฐอเมริกา ซึ่งการเฉลิมฉลองวันชาติครั้งนี้ ถือว่าครอบรอบ

^{๑๔} สุกัญญา สุกบรรทัด, “การเคลื่อนย้ายทางความคิด และทัศนคติเดิมของสยาม”, เอกสารประกอบการสอนคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๒๑.

^{๑๕} The Bangkok Recorder, (July 15th 1865), p.123

๘๙ ปีของการได้รับเสรีภาพ มิซซันนารีได้กล่าวในนามของชาวอเมริกันในกรุงสยามว่า ทุกคนมีความสุขที่ได้ปกป้องสหรัฐอเมริกาในต่างแดน ซึ่งก็หมายถึงดินแดนสยาม ที่ชาวอเมริกันก็มีความจงรักภักดีเช่นกัน^{๑๖}

ขณะที่การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ เทศกาล และธรรมเนียมตะวันตก มักเป็นไปเพื่อ “ขยายทัศนวิสัย” และ “สร้างความบันเทิง” เป็นหลัก ไม่ว่าจะเทศกาลสงกรานต์ปีเก่าวันคริสต์มาส หรือแม้แต่การอวยพรขึ้นปีใหม่ ซึ่งมิซซันนารีเลือกที่จะเสนออย่างเป็น “กลาง” เช่นในเทศกาลคริสต์มาส มิซซันนารีได้นำเสนอถึง ความสุขของครอบครัวที่อยู่กันพร้อมหน้าร่วมประดับประดาไฟที่ต้นคริสต์มาส โดยเฉพาะเด็กๆ จะมีความสุขกับการนอนรอคอยการเดินทางมาเยือนของซานตาคลอส ผู้ที่จะนำของขวัญมามอบให้ ใส่ในถุงเท้าที่เด็กๆ เอามาแขวนไว้ ดังนี้

Under The Mistletoe.

Happy family circles gathered round the merry yule log fires. Happy hearts met beneath the mistletoe. And happy young heads nestled down mid the soft pillows peeping furtively though the half open door toward the big chimnies, trying, oh, so hard, to keep awake, and see the funny little that call Santa Claus come down and put the pretty things in their stocking mamma hung so invitingly curiosity how said funny little man can get over that big pile of crackling log, or coals, and not tumble in the bum himself...^{๑๗}

นอกจากนี้มิซซันนารียังได้ถ่ายทอดถึง “ธรรมเนียมการตีไม้ไผ่” ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของ “กิจกรรมสร้างความบันเทิง” ในแบบตะวันตก นอกเหนือไปจากการเต้นรำ และความตีไม้ไผ่ในบทกลอน บทกวี โดยที่การถ่ายทอดธรรมเนียมการตีไม้ไผ่ดังกล่าว มิซซันนารีได้นำเสนอว่า เป็นศิลปะที่ชาวอเมริกันผู้ร่ำรวยนิยมชมชอบ และมักจะตีไม้ไผ่กันในช่วงอาหารค่ำ โดยธรรมเนียมการตีไม้ไผ่นั้น จะปล่อยให้ความร้อนจากมือผ่านแก้ว เพิ่มอุณหภูมิให้ไวน์รสชาติดีขึ้น การวนแก้วไวน์เบาๆ ผู้ตีจะยิ่งรับรู้ถึงความน่ารื่นรมย์ในการตีไม้ไผ่ได้เป็นอย่างดี.^{๑๘}

^{๑๖} “Resolutions” The Bangkok Recorder, (January 15th 1865), p.124

^{๑๗} “Under the Mistletoe” The Bangkok Recorder, (December 30th 1865), p.237.

^{๑๘} “An Incident in Paris” The Bangkok Recorder, (November 15th 1865), p.207.

ทั้งนี้เป็นที่น่าสังเกตว่า ข้อเขียนดังกล่าวจะสวนทางกับหลักคำสอนทางคริสต์ศาสนา ที่หมอบรัดเลย์มักเน้นย้ำเสมอถึง “บาปอันเกิดจากการดื่มสุรา” อีกทั้งในเนื้อหาเกี่ยวกับ เทศกาล และขนบธรรมเนียมประเพณีนี้ ก็ไม่ได้มีการเชื่อมโยงเรื่องราวเข้ากับคริสต์ศาสนา หรือพระเจ้าแต่อย่างใด ต่างจากที่ในฉบับภาษาไทยเคยนำเสนอ จึงอาจเป็นไปได้ที่จดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งมีศาสตราจารย์ N.A. McDonald เป็นบรรณาธิการนั้น ไม่ได้ถูกควบคุมเนื้อหา แม้ว่าหมอบรัดเลย์จะยังคงเป็นเจ้าของก็ตาม

เทคโนโลยี

แม้จะถ่ายถอดเป็นภาษาอังกฤษ แต่มิชชันนารีก็ยังคงมุ่งหวังให้เกิดการยอมรับในประโยชน์ของเทคโนโลยีตะวันตก เพื่อนำไปสู่การยกระดับความปรารถนาของผู้อ่าน ซึ่งเป็นเป้าหมายของการนำเสนอที่ไม่ต่างจากจดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาไทยนัก แต่โดยภาพรวม อาจกล่าวได้ว่า ในฉบับภาษาอังกฤษนี้ มิชชันนารีให้ความสำคัญกับการเสนอนวัตกรรมด้าน เทคโนโลยีไม่มากเท่าใด (๒๖ ชิ้น จากทั้งหมด ๓๘๓ ชิ้น) เพียงประมาณหนึ่งในสิบห้าของ เนื้อหาทั้งหมด

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชิ้น)
มิตร	2	2	4
กลาง	17	-	17
คุกคาม	-	5	5
รวม (ชิ้น)	19	7	26

เนื้อหาด้านเทคโนโลยีนี้ มิชชันนารีมุ่ง “ขยายทัศนวิสัย” และ “ยกระดับความปรารถนา” เป็นหลัก ไม่ปรากฏว่ามีการนำเสนอในรูปแบบอื่นเลย อย่างไรก็ตามมิชชันนารียังคงให้ความสำคัญกับ “สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน” อันได้แก่ การวางสายโทรเลข การสร้างทางรถไฟ เรือกำปั่น เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการปลูกสร้างสิ่งต่างๆ เหล่านี้กันอย่างกว้างขวาง ในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะการใช้เคเบิล เทคโนโลยีใหม่ที่จะช่วยให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ และสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น สามารถติดต่อกันได้ไกลนับล้านยูนิท ภายในหนึ่งนาทีเท่านั้น.”^{๑๔}

^{๑๔} “Big Gun” The Bangkok Recorder, (August 1st 1865), p.142.

ขณะเดียวกัน มิชชันนารีก็เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้ “เทคโนโลยี” ในสังคมไทยด้วย โดยได้พยายาม “ยกระดับความปรารถนา” ด้วยการเขียนในลักษณะเป็น “มิตร” กับผู้อ่าน เพื่อแสดงให้เห็นว่า การสร้างสิ่งสาธารณูปโภค ไม่ว่าจะเป็นการสร้างถนน เรือกำปั่น หรือ โทรเลขนั้น นับว่าเป็นสิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับประชาชน โดยมิชชันนารีย้ำว่าการพัฒนาในที่ต่างๆทั่วโลก ไม่ใช่เรื่องที่จะเป็นไปได้สำหรับดินแดนสยาม

...With the improvement going on in the other portions of the world and even in Siam, we may not say that this is either impossible or improbable. Should the dream of the fancy ever prove a reality, it will be a very agreeable one to those who will have the journey to make. Such a one world, I have no doubt, compare very favorable in ease and comfort, as well as speed...^{๒๐}

ทั้งนี้ความพยายามในการยกระดับความปรารถนาดังกล่าว ก็เพื่อให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงแนวความคิดของ “การเปลี่ยนแปลงสังคมไทย” ในด้านเทคโนโลยี โดยเฉพาะการปลูกสร้างสาธารณูปโภคว่า จะสร้างความสะดวกสบายให้กับชาวสยาม ซึ่งในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงชาวกรุงเทพฯ เท่านั้น แต่ยังเสนอให้มีการสร้างสาธารณูปโภคตามต่างจังหวัด เช่นในจังหวัดราชบุรี หากสร้างทางรถไฟ และคลอง ก็จะช่วยให้การพัฒนาระบบ และจังหวัดราชบุรีจะกลายเป็นศูนย์กลางเชื่อมโยงความเจริญไปสู่จังหวัดอื่นๆด้วย^{๒๑}

อย่างไรก็ตาม บางครั้งมิชชันนารีกลับแสดงการ “คุกคาม” ให้ชาวสยามเห็นถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ซึ่งดูจะกลายเป็นการสร้างคามตึงเครียด อันนำไปสู่การตอบโต้กัน ระหว่างผู้อ่าน กับหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะในประเด็น “น้ำมันดิน” ที่มิชชันนารีแสดงความเสียใจต่อการที่ได้นำเสนอออกไปก่อนหน้านี้ว่า มีการขุดค้นพบในสหรัฐอเมริกา และอาจมีโอกาสมพบเช่นกันในดินแดนสยาม ทำให้พระมหากษัตริย์ของไทยมัวแต่ตื่นตื้นตันยินดี จนไม่สนพระทัยการสร้างทางรถไฟ และโทรเลขให้กับประชาชน หรือแม้แต่การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ

... We publish in another column a note from His Majesty upon this subject, which although evidently a little tinged with irony shows, that His Majesty does not object to any enterprise which tend to develop the

^{๒๐} “The City Of Diamonds” The Bangkok Recorder, (March 1st 1865), p.32.

^{๒๑} “Rachaburee” The Bangkok Recorder, (May 16th 1865), p.85.

resources of the country providing it does not delve too deeply in to the Royal treashry...

...we are sorry that His Majesty thinks that people are not yet in a condition appreciate railroads and telegraphs. He thinks the iron rails, and telegraph wires, would be too great a temptation be their theiving propensities.^{๒๒}

จากเนื้อหาที่ปรากฏ สะท้อนว่าช่วงนั้นชาวต่างชาติพยายามเรียกร้องให้มีการสร้างสิ่งสาธารณูปโภค แต่ถูกพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ปฏิเสธ โดยยังไม่ทรงเห็นถึงความจำเป็นที่ชาวสยามจะต้องมีทางรถไฟ หรือสายโทรเลขไว้ใช้ ด้วยเหตุผลที่พระองค์มองว่า เป็นเรื่องที่ฟุ่มเฟือยจนเกินไป

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า เมื่อเสนอเนื้อหาเป็นภาษาอังกฤษ มิชชันนารีจะกล้าแสดงออกถึงความเห็นค้านในเชิงที่ “คุกคาม” มากกว่า แม้ว่าจะกำลังกล่าวถึงพระมหากษัตริย์อยู่ก็ตาม ซึ่งการนำเสนอในลักษณะดังกล่าว น่าจะอยู่บนพื้นฐานทางความคิดที่เข้าใจว่า พระมหากษัตริย์และเจ้านายขุนนางของไทย ไม่ให้ความไว้วางใจชาวต่างชาติ เกรงว่าจะเข้ามาบ่อนทำลายความสงบสุขของประเทศ ทั้งที่แท้จริงแล้ว มิชชันนารีและชาวต่างชาติมุ่งหวังถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ให้กับประชาชนที่ยากไร้ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาประเทศ “ชาวสยามคิดว่าพวกต่างชาติ (เรียกว่าฝรั่ง) ไม่ควรเข้ามาข้องเกี่ยว หรือกล่าวตำหนิถึงการพัฒนาประเทศของดินแดนสยาม”^{๒๓}

^{๒๒} The Bangkok Recorder, (February 15th 1865), p.21.

^{๒๓} “For The Bangkok Recorder” The Bangkok Recorder, (April 1st 1865), p.53.

การปกครอง

มิชชันนารีมักให้ความสำคัญกับประเด็นข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ทางการเมืองในขณะนั้น ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า กำลังอยู่ในกระแสของการล่าอาณานิคม ที่ชาวสยามย่อมต้องการรับรู้เกี่ยวกับอำนาจของประเทศต่างๆ ขณะเดียวกันก็เป็นช่วงที่เกิด “สงครามกลางเมือง” ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งอยู่ในความสนใจของชาวต่างชาติ โดยเฉพาะชาวอเมริกาที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ยกระดับความปรารถนา	ตอบสนองอำนาจ	รวม (ชั้น)
มิตร	5	-	-	5
กลาง	15	-	1	16
คุกคาม	-	2	2	4
รวม (ชั้น)	20	2	3	25

การเสนอเนื้อหาด้านการปกครองนี้ มิชชันนารีมุ่งขยายทัศนวิสัย ตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยม และยกระดับความปรารถนา โดยไม่ได้แสดงบทบาทด้านอื่นๆเลย โดยเฉพาะบทบาทของการประสานสัมพันธ์ ซึ่งน่าจะเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ สังคมไทยยังไม่เกิดการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงการบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตยของทางตะวันตก หากแต่มิชชันนารีได้พยายามสะท้อนถึงระบบชนชั้นในสังคมไทยผ่านทางหนังสือพิมพ์ว่า เป็นบ่อเกิดของความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ซึ่งปัญหาเดียวกันนี้ก็กำลังเกิดขึ้นในสังคมอเมริกาเช่นกัน

ทั้งนี้มิชชันนารีจึงให้ความสนใจกับปัญหา **การเลิกทาส** ซึ่งเป็นหนึ่งในประเด็นที่กำลังคุกรุ่นอยู่ในระหว่าง “สงครามกลางเมือง” ของสหรัฐอเมริกา โดยให้ความสำคัญมากกว่าประเด็นการปกครองด้านอื่นๆ เพื่อตอบสนองความสนใจของต่อผู้อ่าน ทั้งที่เป็นชาวต่างชาติและชาวสยาม โดยการ “ขยายทัศนวิสัย” เกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งข่าวคราวการประกาศเลิกทาสที่มีขึ้นในประเทศต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านได้รับทราบถึงความคืบหน้าในเหตุการณ์ดังกล่าว

การขบถใหญ่ได้แตกหลายหนแล้ว. ในเดือนสิบเอ็ดแรมสี่ค่ำ, มีการรบกันใหญ่ที่เมืองเวอชินเนียในหว่างหุบเขาเช่นนั้นโดอา, เซ็นะวัลเซอร์โรเดินเปนแม่ทัพใหญ่ฝ่ายเมืองมีทหารศึก ๕๐ พันคน, เซ็นะวัลเออเล่, เปนแม่ทัพใหญ่ข้างฝ่ายกระบถมีทหารศึก ๔๕ พันคน, คนข้างขบถก็แตกไป, คนข้างเมืองได้จับเชลยศึก ๑๖๐๐ คน, ได้ปืนใหญ่ ๕๐ กระบอก...^{๒๔}

อนึ่งคองเกร็คคือพวกประชุมกันว่าการฝ่ายขบถนั้น, ได้ประชุมกันเพื่อจะว่าการต่อไป. ฝ่ายมิสเดอเดวิศผู้เปนเจ้าเมืองฝ่ายขบถนั้น, ได้ว่ากล่าวเพื่อให้คองเกร็คนั้นชื่นชม, ให้มีใจทำการศึกสงครามต่อไป. ก่อนนั้นมีข่าวเล่าภาษามาว่า. คองเกร็คฝ่ายขบถนั้น, จะจัดแจงให้พวกทาสของเขาเปนทหาร. มีข่าวมาใหม่ว่าคองเกร็คผ่านขบถนั้นไม่ยอม, ยอมแต่เพียงจะให้ทาสนั้นปฏิบัติทหาร, ไม่ได้ถือเครื่องอาวุธ^{๒๕}

พร้อมกันนี้มีมิชชันนารีก็พยายามสร้างกระแสเกี่ยวกับปัญหา “ระบบชนชั้น” ของสังคมว่าสมควรที่จะต้อง “เปลี่ยนแปลงสังคมไทย” ในเรื่องนี้ โดยมีชชันนารีได้มิชชันนารีได้แสดงการ “คุกคาม” ว่าเป็นระบบที่สร้างความไม่เท่าเทียมในสังคม ที่ชนชั้นสูงมักใช้อำนาจและอาศัยความได้เปรียบจากความเหลื่อมล้ำกันนี้มาโดยตลอด ทั้งนี้มิชชันนารีได้ให้รายละเอียดว่าในสังคมนั้นมักจะประกอบไปด้วย ๔ ชนชั้นด้วยกัน ผู้ที่ได้รับเลือกให้อยู่ในชนชั้นทางศาสนา ก็จะต้องดำรงอยู่เช่นนั้นไปตลอดชีวิต และจะมีอิทธิพลอย่างกว้างขวาง

... the Professed (servants of Pope) -temporal and spiritual coadjutors, (Priests and lay brethren, printers &c.) Scholars and Novices, or those admitted on probation for two years. The general is elected by vote of the Professed members and holds his office during life. His power is absolute as to the appointment of all officials, the disposal of temporalities, admission of fresh member in to the Society, etc. The first vow and virtue of the Society is unqualified obedience to constituted authority. This principle prevails among the four classes...^{๒๖}

^{๒๔} “นี่เป็นข่าวมาแต่เมืองนอก” *The Bangkok Recorder*, (January 16th 1865), p.8.

^{๒๕} “ข่าวใหม่” *The Bangkok Recorder*, (January 30th 1865), p.20.

^{๒๖} “Jesuitism” *The Bangkok Recorder*, (November 15th 1865), p.206.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ามิชชันนารีจะไม่เห็นด้วยต่อความเหลื่อมล้ำทางสังคม แต่กลับเสนอถึงความรุนแรงของ การล่าอาณานิคม ที่เกิดขึ้นในเอเชีย ซึ่งมีมหาอำนาจตะวันตก ได้แก่ อังกฤษ และฝรั่งเศส ที่จับคู่กันอยู่ในการหาเมืองขึ้น เห็นได้ชัดในประเทศอินเดีย ซึ่งสุดท้ายอินเดียยังคงตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ โดยฝรั่งเศสไม่อาจยื่นมือเข้ามาข้องเกี่ยวได้

การที่อินเดียตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษนั้น มิชชันนารีกล่าวว่า เดิมทีอังกฤษไม่ได้มีความมุ่งหวังที่จะครอบครองดินแดนนี้แต่อย่างใด แต่ทำไปก็เนื่องจากการรุกรานของฝรั่งเศส ที่อาจจะส่งผลร้ายต่อชนชาติต่างๆทางฝั่งตะวันออกได้ ขณะเดียวกันในเวลานั้นถือว่าอังกฤษมีอิทธิพลเหนือกว่า

...What Power in India was there, that gallant French adventures did not assist to repel the British?

The British would never have dreamed of conquering India but for the resistance which the Native princes were enabled to make through the knowledge and instruction which they derived from the French...

We do not seek to enlarge upon this topic. What was desire to lay down is ; that the enterprise and the pugnacity of the French render them a dangerous race in the East where British interests do the most predominate.^{๒๗}

ทั้งนี้อำนาจของกระแสจักรวรรดินิยมจะปรากฏชัด เมื่อมิชชันนารีกล่าวถึง ข้อพิพาทระหว่างไทย - ฝรั่งเศส กรณีการครอบครองดินแดนกัมพูชา จากเดิมที่ “วางตนอยู่ข้างฝ่ายไทย” ซึ่งเคยปรากฏในเนื้อหาฉบับภาษาไทย แต่มาคราวนี้มิชชันนารีกลับแสดงออกถึงการ “คุกคาม” เมื่อเวลาที่ฝ่ายไทยต้องทำสัญญากับฝรั่งเศส ณ สถานกงสุล โดยมิชชันนารีนำเสนอว่า การยื่นมือเข้ามาปกป้องกัมพูชา ซึ่งเป็นเมืองขึ้นของไทยครั้งนี้ ฝรั่งเศสได้ขอทำสัญญาอิสรภาพ พร้อมทั้งนำเรือปืนรบมาจอดเทียบท่า เพื่อบีบบังคับให้รัฐบาลสยามจำต้องทำสัญญาด้วย โดยมิชชันนารีเห็นว่า เหตุการณ์ครั้งนี้จะเป็นบทเรียนสำคัญของฝ่ายสยาม ที่ไม่ควรดำเนินการแบบ “มีเล่ห์กล” เช่นนี้อีก

Some time ago the French authorities at Saigon assumed the preprogrative of taking under their protection the Prince of Cambodia, and of treating with him independent of the king of Siam to whom he was tributary. At this the Siamese authorities were no doubt chagrined but

^{๒๗} “Amoy Jottings” The Bangkok Recorder, (July 15th 1865), p.128.

they promptly yielded the point. The French treaty gave them exclusive privileges with Cambodia and no power could treat their without special permission to do so...

...The French could therefore do nothing less than demand the abrogation of the treaty. The demand it is said was made by the Consul, an yielded before the gun boat arrived. In this affair the Siamese evidently did wrong, and it will be probably teach them never again to do anything in a secret underhanded way...^{๒๘}

“เล่ห์เหลี่ยมของฝ่ายไทย” ที่มีชัชนารีเอ่ยถึงนี้ น่าจะหมายถึงเหตุการณ์ในระหว่างที่จะมีการลงนามในสนธิสัญญาให้ฝรั่งเศสเข้าคุ้มครอง และแลกเปลี่ยนสัตยาบันกัน แต่องค์พระนโรดม กษัตริย์ของกัมพูชา กลับติดต่อกับกรุงสยาม เพื่อจะทำ “สัญญาลับ” แสดงฐานะความเป็นเมืองขึ้นของราชอาณาจักรกัมพูชาควบคู่ไปด้วย ทางฝ่ายฝรั่งเศส ซึ่งมีกงสุลโอบาเรต์เป็นตัวแทน จึงกล่าวหาว่า ฝ่ายไทยพยายามเล่นไม่ซื่อ พร้อมทั้งได้รายงานเรื่องนี้ให้ทางปารีสทราบ^{๒๙} ท้ายที่สุดดินแดนกัมพูชาที่เคยเป็นเมืองขึ้นของไทย ก็ตกอยู่ในมือของฝรั่งเศสแทน

ศาสนา

มิชชันนารีได้แสดงออกถึงการคุกคามสังคมไทย ในประเด็นการนับถือพุทธศาสนาอย่างมาก นอกเหนือไปจากที่เขียนต่อต้านความเชื่อถือศรัทธาของคริสต์ นิกายโรมัน คาทอลิก

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลา บทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชั้น)
มิตร	-	1	1
กลาง	3	-	3
คุกคาม	-	3	3
รวม (ชั้น)	3	4	7

^{๒๘} The Bangkok Recorder, (April 15th 1865), p.81.

^{๒๙} แอ็บบ็อด โลว์ มอฟเฟิท, แผ่นดินพระจอมเกล้า, แปลโดย นิจ ทองโสภิต, (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๔๘.

จะเห็นได้ว่า จดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาอังกฤษ มีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “ศาสนา” เพียงไม่กี่ชิ้นเท่านั้น (๗ ชิ้น จากทั้งหมด ๓๒๒ ชิ้น) ซึ่งถือว่ามีจำนวนน้อยมาก อย่างไรก็ตามในการนำเสนอชิ้นนั้น จะมีลีลาของการ “คุกคาม” ด้วยการวิพากษ์วิจารณ์การนับถือพุทธศาสนาของสังคมไทยอย่างเห็นได้ชัด โดยมีชัชชนารีย้ำว่า ศาสนาพุทธเต็มไปด้วยความมืดมน และสวนทางกับจิตใจพื้นฐานของมนุษย์ เปรียบได้กับเรือต้านพายุ เพราะศาสนาพุทธทั้งลึกซึ้ง ซับซ้อน และยากเกินกว่าจะเข้าใจได้

Boodhism Vs Christinity

...The assertion you make concerning the Boodhist religion that it is plunged in utter darkness and does not spread nor enlarge at all, I would answer by saying that the percents of that religion are composed to the depraved passions and natural bent of the human heart, just like a man rowing a boat against the current of a rapid stream. Those only who have great patience and perseverance can succeed in streaming the current. Boodhism is very deep, and intricate, and difficult to be understood, because it n oppose the will of man. It is not a religion to satisfy the present want as scratching satisfies the desire excited by itching...^{๓๐}

เห็นได้ชัดว่า มิชชันนารีพยายามเปรียบเทียบระหว่างการนับถือคริสต์ศาสนา และพุทธศาสนา โดยกล่าวว่า การศึกษาพระธรรมตามแบบอย่างของพุทธนั้น ทำความเข้าใจได้ยากต่างจากคริสต์ที่พยายามช่วยให้ผู้นับถือเข้าใจในพระธรรมได้ง่าย พระเจ้าช่วยจิตใจให้เกิดแสงสว่าง นำทางสู่ความรู้ซึ่งในพระธรรม ทั้งนี้การตีพิมพ์ในประเด็นดังกล่าว ช้ำกับที่เคยนำเสนอในฉบับภาษาไทย ซึ่งผู้จัดทำได้ระบุไว้ตอนต้นว่า เป็นความตั้งใจที่จะแปลให้ได้รับรู้ทั่วกัน

ขณะเดียวกันมิชชันนารีก็พยายามให้พระมหากษัตริย์ของไทยเปลี่ยนแปลงมานับถือคริสต์ศาสนา โดยกล่าวว่า แท้จริงแล้วพระองค์ชื่นชมในคริสต์ศาสนา แต่ติดในคำประกาศเป็นพุทธตามธรรมเนียม มิชชันนารีจึงหวังให้เกิดเสรีภาพในการนับถือศาสนา ซึ่งหากพระมหากษัตริย์หันมานับถือคริสต์ศาสนาตามความต้องการของตน ก็น่าจะได้รับการยกย่องให้เป็นตัวแทนที่ดีของ “สยามหนุ่ม” (Young Siam) ได้ดังนี้

^{๓๐} “Boodhism Vs Christinity” *The Bangkok Recorder*, (November 1st 1865),

Witness also in the encouragement His Majesty ever given the news modern of ship building, by which Old Siam in the line of Chinese merchant Junks...

I am one who believes that His Majesty is at heart much more in favor of Christainity, even, than, he has the name of being and that but for the trammels which his oath of office has thrown about him, he would show himself far more liberal in this direction than he now dose. But even now how much dose the king distinguish himself in his liberality in this regard above nearly all heathen monarchs ? How freely and widely as he opened the doors of his kingdom to all proselyting influences among his subjects honoring no foreign influence merely than that of Christian? I would have this put to His Majesty's credit as the father of Young Siam."^{๑๑}

การที่มิชชันนารีเชื่อว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีพระทัยเอนเอียงมาทาง คริสต์ศาสนา น่าจะมีสาเหตุมาจากที่พระองค์ทรงตรัสถึงคุณงามความดีของคริสต์ศาสนา โดย ทรงเห็นว่า ทั้งลัทธิธรรมในพระพุทธศาสนา และศาสนาคริสต์ มีความละม้ายคล้ายคลึงกันมาก ทั้งนี้พระองค์ได้เคยตรัสกับพระสหายที่เป็นคริสเตียนมากกว่าหนึ่งครั้งว่า “คำสั่งสอนที่ท่าน สอนให้คนปฏิบัติมา น่าเลื่อมใส” ซึ่งได้สร้างความยินดีให้กับมิชชันนารี อย่างไรก็ตามพระองค์ ทรงไม่เห็นด้วยต่อความเชื่อ “ที่ท่านสอนให้เขาเชื่อถือนั้นเป็นเรื่องงมงาย” กล่าวคือ พระองค์ ไม่ทรงยอมรับนับถือเรื่องราวอันมหัศจรรย์ที่ปรากฏในพระคัมภีร์ใน บิ ล พอๆกับที่พระองค์มิ ได้ทรงเห็นด้วยกับเรื่องราวต่างๆเกี่ยวกับอินทรีพรหมยมยักษ์ทั้งหลาย ที่ปรากฏในคัมภีร์ ไตรปิฎก^{๑๒}

การที่พระองค์ตรัสถึงความเชื่อที่งมงายของคริสต์ศาสนานั้น อาจมาจากการนำเสนอ ของมิชชันนารีที่พยายาม “ยกระดับความปรารถนา” ด้วยการ “อนุমানถึงพระเจ้า” ว่า ประทานให้ชาวคริสต์มีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดกว่าชาวพุทธ เพียงเพราะเขาเหล่านั้นเคารพ ศรัทธาในพระเจ้า

ทั้งนี้ในการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “ศาสนา” มิชชันนารีจะแสดงออกถึงการ “คุกคาม” ผู้นับถือศาสนาอื่น ซึ่งมิชชันนารีถือเป็นพวกนอกกริตอย่างชัดเจน โดยไม่เพียงหยิบยกความเชื่อ

^{๑๑} “For the Bangkok Recorder” The Bangkok Recorder, (November 15th 1865), pp. 208,209.

^{๑๒} แอ็บบ็อด โลว์ มอฟแพ็ท, แผ่นดินพระจอมเกล้า, หน้า ๒๐๐.

ในการนับถือคริสต์นิกายโปรเตสแตนท์ว่า เป็นหนทางนำไปสู่แสงสว่างเท่านั้น แต่ยังคงพยายาม
อนุমানถึงพระเจ้าด้วยว่า เป็นผู้ดลบันดาลให้ชาวคริสต์เกิดภูมิปัญญา จนสามารถให้ความช่วย
เหลือประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกที่ยังคงล้าหลังอยู่ได้

การแพทย์

การนำเสนอนวัตกรรมของชาติตะวันตก นับได้ว่า มิซซันนารีไม่ค่อยให้ความสนใจที่จะ
นำเสนอเนื้อหาด้าน “การแพทย์” นัก จะเห็นได้จากปริมาณการนำเสนอข่าวสารประเภทนี้ ที่
ถือได้ว่าน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับนวัตกรรมด้านอื่นๆ โดยที่ลีลาการนำเสนอก็มีลักษณะที่เป็น
“กลาง” เท่านั้นด้วย

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	รวม (ชิ้น)
มิตร	-	0
กลาง	3	3
คุกคาม	-	0
รวม (ชิ้น)	3	3

จะเห็นได้ว่า การนำเสนอนวัตกรรมด้าน “การแพทย์” นี้ มีการนำเสนอเพียง ๓ ชิ้น
จากทั้งหมด ๓๒๒ ชิ้น ไม่ถึงหนึ่งในร้อยของเนื้อหาทั้งหมดเสียด้วยซ้ำ โดยเนื้อหาที่มีการนำ
เสนอ ก็เป็น “การขยายทัศนวิสัย” ในเรื่องทั่วไป ด้วยลีลาการใช้ภาษาที่เป็น “กลาง” ทั้ง
สิ้น ไม่มีการแสดงออกถึงความเป็นมิตร หรือการคุกคามแต่อย่างใด เช่นที่มีการกล่าวถึง
สุขภาพโดยทั่วไปแย่งลง พร้อมทั้งได้เสนอแนะวิธีการรักษาสุขภาพไว้ด้วย โดยกล่าวว่า ปัจจุบัน
ผู้คนเสียชีวิตลงตั้งแต่อายุน้อย อายุเฉลี่ยเพียง ๒๗ ปีเท่านั้น สาเหตุมาจากการทำงานหนัก
ผู้หญิงหลายคนเสียชีวิตในโรงงาน ทางออกจึงควรให้ความสนใจกับสุขภาพ ด้วยการฝึกอบรม
กล้ามเนื้อ ออกกำลังกายอย่างพอเหมาะ และควบคุมน้ำหนัก ดังนี้

Sizing down the Ages of Man

*The man that dies youngest, as might be expected, perhaps, is the
railway brakes man. His average age in only 27. Yet this must be taken*

with some allowance, from the fact that hardly and but young and active men are employed in this capacity. At the same age dies the factory workwoman, through the combined influence of confined air, sedentary posture, scant wages and unremitting toil...those who average over half a century among mechanics, and those who keep their muscles a long in the health and moderate exercise, and not troubled with weight cares..^{๓๓}

อาจกล่าวได้ว่า ในฉบับภาษาอังกฤษ มิซซันนารีไม่สนใจที่จะนำเสนอเนื้อหาทางการแพทย์ โดยเนื้อหาที่นำเสนอ นั้น ไม่ปรากฏว่ามี “การขยายทัศนวิสัย” แก่ผู้อ่านในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ ตลอดจนการทำงานของอวัยวะในร่างกายแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ที่เนื้อหาดังกล่าว เป็นเรื่องที่เข้าใจยาก การนำเสนอเป็นภาษาอังกฤษอาจทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนได้ ถ้าผู้อ่านชาวไทยไม่มีความสามารถด้านภาษาอังกฤษที่มากพอ ซึ่งหากเกิดความเข้าใจผิดแล้ว ก็ถือได้ว่าเป็นอันตรายอย่างยิ่ง เพราะเกี่ยวข้องกับสุขภาพ ทั้งร่างกาย และชีวิต

การยอมรับ “คุณค่าความเป็นไทย” ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิซซันนารี

การนำเสนอเนื้อหาในด้านต่างๆในหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษนี้ ไม่เพียงมิซซันนารีจะเสนอนวัตกรรมด้านสังคม เทคโนโลยี การปกครอง ศาสนา การแพทย์ และการโฆษณา ซึ่งล้วนเป็นแนวความคิดตะวันตกสู่สังคมไทยเท่านั้น แต่เนื้อหาของหนังสือพิมพ์ยังได้สอดแทรก “ขนบธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนวัฒนธรรมไทย” ไว้ด้วย โดยได้ถ่ายทอด “คุณค่าความเป็นไทย” กลับคืนสู่การรับรู้ของผู้อ่านชาวตะวันตก

ทั้งนี้เนื้อหาเกี่ยวกับสังคมตามแบบจารีตของไทย ได้ถูกถ่ายทอดผ่านหนังสือพิมพ์ของมิซซันนารีหลายประเด็นด้วยกัน ที่สำคัญคือ การนำเสนอเกี่ยวกับ “รากเหง้าทางภาษา” ที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในสังคมไทย ซึ่งประกอบไปด้วยภาษาสันสกฤต ภาษาไทย และภาษาเขมร โดยที่ภาษาไทยนั้นมักถูกใช้เป็นภาษาพูด เป็นคำสั้นๆง่ายๆ ขณะที่ภาษาสันสกฤตนิยมใช้กันในศาล และเอกสารทางราชการ ในบางครั้งชื่อเมือง และชื่อวัดจึงมีด้วยกันสองภาษา ซึ่งการนำเสนอเรื่องราวดังกล่าวได้สะท้อนถึงความสนใจที่มิซซันนารีมีต่อ “คุณค่าทางภาษาศาสตร์ของไทย” ได้เป็นอย่างดี แม้ว่าการนำเสนอดังกล่าวจะไม่ได้เป็นงานเขียนของมิซซันนารีผู้จัดพิมพ์

^{๓๓} “Sizing Down The Ages of Man” The Bangkok Recorder, (August 16th 1865), p.152

เองก็ตาม แต่การที่เลือกมาแปลเป็นภาษาอังกฤษ ก็ถือได้ว่ามิชชันนารีให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากเลยทีเดียว

A Translation

The name of temples, villages and cities, in the kingdom of Siam, are derived from three source viz-Sanskrit, Siamese and Cambodian. The name which the people generally use, are spoken according to the idiom of the Siamese language, and are short and easily spoken ; but the name used in the Court language, that is the government documents...and generally of Sanskrit derivation ; and apt to be long ; even through the Sanskrit name are in full length, the people are prone to speak them incorrectly.

Some Cites and Temples have two and ever three news, being the ancient and modern names...

*The word **Bang** , means, canal. Or creek. The upper end of the creek and the lower are both called Bangkok...^{๓๔}*

เนื่อหาด้านภาษาศาสตร์นี้ มิชชันนารีได้นำเสนอติดต่อกัน ๒ ฉบับ โดยฉบับถัดไป มิชชันนารียังคงกล่าวถึงการใช้ภาษาไทย ในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งมีทั้งการใช้ภาษาไทยอย่างเป็นทางการ และภาษาพูด โดยที่เนื้อหาต่างๆดังกล่าว มีใจความเดียวกันกับที่ตีพิมพ์ในจดหมายเหตุฯ ฉบับภาษาไทย ซึ่งมิชชันนารีได้แปลมาจาก “หนังสือหลวง” ซึ่งทางราชสำนักส่งมาให้ลงตีพิมพ์ เช่นการเรียกชื่อเมืองหลวงของสยาม ภาษาไทยจะให้ชื่อว่า กรุงเทพมหานคร หรือเรียกสั้นๆว่า กรุงเทพฯ ต่างจากภาษาสันสกฤต ที่ใช้กันมาแต่โบราณว่า “เทวมหานคร” ซึ่งภายหลังถูกเรียกเพี้ยนไปเป็น “เทวมหานคร” และใช้กันอย่างแพร่หลายเรื่อยมา

The name of the capital written เทวมหานคร in this way, is in perfect accordance with the Sanskrit. But pupils of Laos tongues read in incorected . The true sounds of the Sanskrit are giving in the old manner of Romanizing the name as follows - Devamahanagar, but the following give an incorect representation of the Sanskrit - Deblamahanagar . This name written in Siamese is กรุงเทพมหานคร but at the present day the Siamese generally write it is a short way like this กรุงเทพ...^{๓๕}

^{๓๔} “Translation” The Bangkok Recorder, (March 1st 1865), p.34.

^{๓๕} “Translation” The Bangkok Recorder, (March 16th 1865), p.43.

มิชชันนารีได้กล่าวชื่นชมโบราณสถานของไทยด้วย แม้ว่าสถานที่เหล่านั้นจะเป็นวัด ซึ่งเป็นเครื่องหมายแห่งพุทธศาสนาก็ตาม โดยมิชชันนารีได้ให้รายละเอียดหลายประการด้วยกัน โดยเฉพาะด้านสถาปัตยกรรม จากที่ได้ไปเยี่ยมชมพระปฐมเจดีย์ ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลจากนครไชยศรี ห่างประมาณ ๓๐๐ เส้น ระยะเวลาเท่ากับ ๗ ไมล์ครึ่ง โดยมิชชันนารีให้ข้อมูลว่า ชื่อพระปฐมเจดีย์นั้น เดิมหมายถึงที่สถิตของพระพุทธรูป แต่ภายหลังได้เปลี่ยนการเรียกชื่อใหม่ โดยมีความหมายว่า การเริ่มต้นของพระพุทธรูป หรือความเก่าแก่ที่สุดของพระเจดีย์แทน ในส่วนของตัวเจดีย์นั้น มิชชันนารียกย่องว่า สร้างได้อย่างมีรสนิยม และสูงค่าด้วยการประดับตัวนาคไว้

The original name of the Pagoda (for such it is) was Pra pra - t om Chedee, literally a Pagoda of the god that slept. But for reason best know to such as have authority to change names, a slight change has been made in the writing of the original name, so that is can now be literally rendered, a Pagoda of the god of the beginning or the most ancient Pagoda...

At the base of Pagoda are being created a circle of very tasty and expensive building with splendid porches, guarded by hung figures on Nak, a kind of demi-god. At the northern entrance is a small artificial mountain with a great variety of caveras,...^{๓๖}

มิชชันนารีได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “ประวัติความเป็นมา” ของพระปฐมเจดีย์อย่างต่อเนื่องหลายฉบับด้วยกัน พร้อมกันนี้มิชชันนารียังได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสถานที่สำคัญๆ ของไทยอีกหลายแห่ง โดยมุ่งเล่าเรื่องการเดินทางไปเที่ยวชมตามต่างจังหวัด ผ่านแม่น้ำลำห้วย ชื่นชมธรรมชาติ และโบราณสถานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเดินทางไปยังจังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดราชบุรี ซึ่งการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆดังกล่าว เป็นการเดินทางตามเสด็จพระราชดำเนิน ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้ชาวต่างชาติ โดยเฉพาะมิชชันนารีที่มีความสนิทสนมกับพระองค์ เดินทางไปด้วย ขณะที่ฝ่ายมิชชันนารีเอง ก็รู้สึกสำนึกในพระเมตตาของพระองค์ โดยได้กล่าวถึงในหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษ เล่มแรก เมื่อครั้งเพิ่งออกหนังสือพิมพ์ใหม่^{๓๗}

^{๓๖} “A visit to the Pra pra-t oma-Chedee” The Bangkok Recorder, (March 1st 1865), p.35

^{๓๗} The Bangkok Recorder, (January 16th 1865), p.1

อาจกล่าวได้ว่า มิชชันนารีถ่ายทอด “คุณค่าความเป็นไทย” ผ่านทางหนังสือพิมพ์ เพื่อสนองความต้องการของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ว่าได้ โดยมิชชันนารีได้ระบุถึงเจนากรมณีในการเสนอเนื้อหาเหล่านั้นสู่ผู้อ่านชาวต่างชาติไว้ว่า เมื่อพระมหากษัตริย์โปรดฯให้ไปร่วมในพระราชพิธีต่างๆ ซึ่งก็รวมถึงพิธีกรรมทางศาสนา โดยเชิญทั้งมิชชันนารีและครอบครัวไปด้วยนั้น หมอบรัดเลย์ในฐานะที่ได้รับเชิญก็จะเตรียมนำเสนอรายละเอียดต่างๆในหนังสือพิมพ์ของตนเอง เพื่อสร้างความกระจ่างให้กับชาวต่างชาติที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในพระราชพิธี และวิถีวาอารามต่างๆ ดังนี้

Wat Visiting

... His Majesty sent an officer to me about an hour beforehand to invite me and my family to repair to Wat - Hong, the temple which he was to visit, and have a view of the royal procession from its landing. The order that I should to prepared with paper and pencil for taking all the note...the opportunity presented by the invitation of the King was one wholly unprecedented for acquiring accurate information of much that was yet enveloped in darkness to foreigners about the royal visitation of the temples^{๓๘}

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ประกอบไปด้วยการนำเสนอวัฒนธรรม เพื่อถ่ายทอดแนวความคิดของชาติตะวันตก สู่สังคมไทยเป็นด้านหลัก พร้อมทั้งถ่ายทอด “คุณค่าความเป็นไทย” สู่ผู้อ่านชาวต่างชาติด้วยกัน เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในขนบธรรมเนียม และวัฒนธรรมของไทยด้วย โดยในการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมตามแบบจารีตของไทยนี้ ก็เพื่อตอบสนองความต้องการของพระมหากษัตริย์ไทยเป็นสำคัญ อันเป็นการสะท้อนถึงความผูกพันของมิชชันนารี ที่มีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย

^{๓๘} “Wat Visiting” The Bangkok Recorder, (July 15th 1865), p.129.

วิเคราะห์ผลการรวบรวมข้อมูลจากเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ “Bangkok Calendar”

หนังสือพิมพ์ “Bangkok Calendar” เป็นหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษอีกฉบับ ที่ออกโดย หมอบรัดเลย์ จัดพิมพ์เป็นรายปี เริ่มออกจำหน่ายตั้งแต่ปีค.ศ.๑๘๖๒ ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งถือได้ว่าเป็นฉบับที่ตีพิมพ์ขึ้นก่อนจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ที่ถูกตีพิมพ์ในสมัยเดียวกัน แต่ Bangkok Calendar ฉบับนี้ออกจัดจำหน่ายเป็นระยะเวลายาวนานกว่า โดยหมอบรัดเลย์จัดตีพิมพ์จนกระทั่งปีค.ศ.๑๘๗๓ ซึ่งเป็นปีสุดท้ายก่อนการเสียชีวิตเพียงไม่นาน ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นหนังสือพิมพ์ที่เกิดขึ้นภายใต้รอยต่อ ระหว่างปลายสมัยรัชกาลที่ ๔ จนกระทั่งต้นรัชกาลที่ ๕

Bangkok Calendar ในฐานะหนังสือพิมพ์ “รายปี” มีลีลาการนำเสนอเนื้อหาเฉพาะตัว กล่าวคือ นอกเหนือจากการลงประกาศ โฆษณา และตารางการเข้า-ออกเรือ เช่นเดียวกับหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆแล้ว หนังสือพิมพ์ฉบับนี้ยังได้มุ่งเน้นที่จะเสนอ “บทความ” โดยให้ความสำคัญกับประเด็นใดประเด็นหนึ่งเป็นหลักในการนำเสนอเนื้อหาแต่ละฉบับ เช่นในปีค.ศ.๑๘๖๕ มิชชันนารีเลือกนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “การแพทย์” เป็นประเด็นหลักในฉบับ ขณะที่ปีค.ศ.๑๘๗๓ นั้น ได้เลือกนำเสนอเกี่ยวกับการเดินทางเข้ามาในดินแดนสยาม เพื่อเผยแพร่คริสต์ศาสนาของบรรดามิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ ทั้งนี้บทความดังกล่าวไม่ได้มีลักษณะของการติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวในเหตุการณ์ หรือประเด็นต่างๆ หากเป็นการนำเสนอด้วยการรวบรวมเรื่องราวในแง่มุมที่หลากหลาย จากข้อมูลเดิมที่เคยเกิดขึ้นมาแล้ว เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ หรือข้อเท็จจริงพื้นฐานที่ผู้คนสมัยนั้นรับรู้กันโดยทั่วไป ตลอดจนสอดแทรกทัศนคติของมิชชันนารีที่มีต่อประเด็นหลักต่างๆดังกล่าวด้วย

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกรายชั้น

นวัตกรรม	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	สนอง อำนาจ	รวม (ขึ้น)
เทคโนโลยี	69	-	-	2	2	-	73
การปกครอง	43	-	-	2	-	-	45
สังคม	43	-	-	-	-	-	43
ศาสนา	38	-	-	-	2	-	40
การโฆษณา	-	29	-	-	-	-	29
การแพทย์	5	-	-	1	-	-	6
รวม (ขึ้น)	198	29	0	5	4	0	236

หนังสือพิมพ์ Bangkok Calendar มีลักษณะที่แตกต่างจากรูปแบบการนำเสนอ วรรณกรรมในหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นของหมอบรัดเลย์ กล่าวคือ มุ่งเน้นวรรณกรรมด้าน “เทคโนโลยี” เป็นพิเศษ โดยมีปริมาณราวหนึ่งในสามของเนื้อหาทั้งหมด (๗๓ ชิ้น จากทั้งหมด ๒๓๖ ชิ้น) ขณะที่เนื้อหาด้านการปกครอง สังคม และศาสนา ได้รับความสำคัญใกล้เคียงกันมาก โดยเฉพาะวรรณกรรมด้าน “ศาสนา” นี้ ถือได้ว่า หมอบรัดเลย์นำเสนอในปริมาณที่มากขึ้นกว่า เดิม (มากกว่าหนึ่งในหกของเนื้อหาทั้งหมด) และอาจกล่าวได้ว่า เป็นการนำเสนอเรื่องราวทาง ศาสนาอย่างตรงไปตรงมา มากกว่าหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์เล่มอื่นๆ และถือได้ว่า เป็นการนำเสนอตามความรู้สึกรีกคิดที่ “ออกมาจากใจ” ของหมอบรัดเลย์เลยทีเดียว ทั้งนี้เนื่องจากการจัดทำหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ ศาสนจารย์คองนีเลียส บรัดเลย์ บุตรคนโตของหมอบรัดเลย์เป็นผู้ คัดเลือก และรวบรวมข้อมูลจาก “บันทึกส่วนตัว” ของหมอบรัดเลย์เอง แล้วทำการเรียบเรียง^๑ เพื่อนำเสนอออกมาในลักษณะบทความ

ขณะเดียวกันการจะมีเสรีภาพจัดทำหนังสือพิมพ์ได้อย่างใจนึก คงไม่อาจเกิดขึ้นภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ หากพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเปิดทางให้ ดังจะเห็นได้จากที่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงรับฟังความคิดเห็นของเหล่ามิชชันนารีในเรื่องการเมือง อีกทั้งทรงตระหนักในอำนาจของโลกตะวันตก ถึงกับทรงดำริว่า “ถึงคราวโลกวิสัย จะเกิดการเปลี่ยนแปลงด้วยฝรั่งมีอำนาจขึ้นทางตะวันออกนี้ และประเทศสยามอาจจะมาเกี่ยวข้องกับ ฝรั่งยิ่งขึ้นในวันหน้า” ทั้งนี้พระองค์ได้ทรงเรียนภาษาอังกฤษกับหมอคาสเวล จนสามารถอ่าน เขียน และตรัสภาษาอังกฤษได้มากกว่าใครๆ ที่เป็นไทยด้วยกันในสมัยนั้น^๒ จึงอาจกล่าวได้ว่า พระองค์จะทรงสนพระทัยในความนึกคิดของชาวต่างชาติ ซึ่งการนำเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ น่าจะสนองตอบความต้องการดังกล่าวได้

อย่างไรก็ตาม Bangkok Calendar ไม่ได้ถูกจัดทำขึ้นแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๔ เท่านั้น แต่ ยังมีการตีพิมพ์ต่อเนื่องมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย ดังนั้น การวิเคราะห์เนื้อหาจึงคาบเกี่ยวกัน ๒ ยุคสมัย ที่ต่างก็มีอิทธิพลต่อการจัดทำหนังสือพิมพ์ของ มิชชันนารีอยู่ไม่น้อยเลย

ทั้งนี้เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงขึ้นครองราชย์ อำนาจในการบริหาร ราชการแผ่นดินยังไม่อยู่ในมือของพระองค์อย่างเด็ดขาด เนื่องจากทรงมีพระชนมายุเพียง ๑๖

^๑ ประชุมพงศาวดาร เล่ม ๑๘ (ภาคที่ ๓๑), (กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณุสฎา, ๒๕๐๘), หน้า ข

^๒ สมเด็จพระยาตำราญราชานุภาพ, ความทรงจำ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ สมาคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕), หน้า ๖๕.

พรรษา บรรดาขุนนางราชสำนักต่างลงความเห็นว่ายังทรงไม่พร้อมกับการบริหารประเทศด้วยพระองค์เอง ดังนั้นจึงต้องมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินทำหน้าที่ดังกล่าวแทน บุคคลผู้นั้นก็คือ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ สมุหกลาโหม ซึ่งรับราชการในตำแหน่งนี้มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ และได้รับความไว้วางใจจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จนโปรดขมอบหมายให้เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน

ความไว้วางใจที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มีให้ นั้น ไม่ได้หมายความว่า สถานการณ์ทางการเมืองของไทยในช่วงที่มีผู้สำเร็จราชการแผ่นดินจะสงบราบเรียบเสมอไป แม้ว่าสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์จะมุ่งบริหารประเทศตามรอยรัชกาลเดิม แต่ในฐานะบุคคลที่ผ่านมา “สามแผ่นดิน” ก็ทำให้กลายเป็นผู้มีหัว “ล้ำหลัง” ในสายตาของเหล่า “สยามหนุ่ม” ซึ่งมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เป็นแกนนำ ท่ามกลางการต่อสู้ทางการเมือง เพื่อแย่งชิงอำนาจระหว่างกลุ่มคนรุ่นใหม่ และกลุ่มขุนนางเก่า

ช่วงค.ศ. ๑๘๖๘-๑๘๗๓ สยามเกิดกลุ่มการเมือง ขึ้น ๓ กลุ่ม โดยกลุ่ม “สยามหนุ่ม” (Young Siam) มีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงเป็นผู้นำกลุ่ม และประกอบไปด้วยพระเจ้านั่งยาเธอ และขุนนางหนุ่มๆ ที่มีหัวก้าวหน้าหลายคน รวมทั้งน้องชายคนเล็กของสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ โดยกลุ่มนี้ต้องการให้มีการปฏิรูปบ้านเมือง

อีกกลุ่มหนึ่งคือ “สยามอนุรักษนิยม” (Conservative Siam) มีสมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นผู้นำ ประกอบด้วยขุนนางผู้ใหญ่ที่ไม่ต้องการปฏิรูปบ้านเมือง ต้องการเพียงให้มีการเปลี่ยนแปลงเฉพาะสิ่งที่จำเป็นจริงๆ เท่านั้น ส่วนกลุ่มสุดท้าย คือ “สยามเก่า” (Old Siam) มีกรมพระราชวังบวรวิชัยชาญ ทรงเป็นผู้นำกลุ่ม กลุ่มนี้ไม่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงใดๆ เพราะกลัวว่าการเปลี่ยนแปลงจะกระทบถึงฐานะ และตำแหน่งของตน โดยมีลักษณะของการต่อต้านอารยธรรมตะวันตกมากกว่ากลุ่มสยามอนุรักษนิยม^๓ อย่างไรก็ตามสองกลุ่มหลังนี้ อยู่ฝ่ายเดียวกัน

ช่วงเวลานี้พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีพระราชประสงค์ที่จะปฏิรูปหลายสิ่งหลายอย่างในบ้านเมือง แต่ยังไม่มีโอกาสได้ทำ ทรงคิดว่าการปรับปรุงสิ่งต่างๆ เป็นเรื่องที่เป็น

^๓ David Wyatt, อ้างถึงใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และศุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล, สะพาน : รวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์, (คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐), หน้า ๑๗๐.

ไปไม่ได้เลย เพราะคณะพรรคที่ใหญ่กว่า (พวกอนุรักษนิยม) นั้น ไม่ยินยอมที่จะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจารีตเดิมเลย^๕

ขณะที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งเคยได้ชื่อว่าเป็นพวก “หัวสมัย” ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ และรัชกาลที่ ๔ เพราะเป็นผู้ที่มีความคิดก้าวหน้า และเป็นหนึ่งในบรรดาบุคคลเพียงไม่กี่คนที่ยอมรับวิชาการ และวัฒนธรรมตะวันตก ครั้นมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ กลับกลายเป็นคนหัวโบราณคร่ำครึไป^๖

อย่างไรก็ตามสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ เป็นบุคคลที่ใกล้ชิดสนิทสนมกับหมอบรัดเลย์ ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ Bangkok Calendar มาตั้งแต่เมื่อสมัยรัชกาลที่ ๓ เมื่อครั้งยังเป็นหลวงนายสิทธิ์ โดยเป็นผู้สร้างเรือกำปั่นลำแรกของประเทศไทย และได้เชิญให้หมอบรัดเลย์ร่วมเดินทางท่องเที่ยวยังจันทบูรด้วย โดยหมอบรัดเลย์เคยบันทึกไว้ว่า สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ผู้นี้ “เป็นเสมือนหนึ่งพระหัตถ์ข้างขวา และพระเนตรข้างซ้าย ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว” และยกย่องว่าเป็นผู้หนึ่งที่ดีอ่านให้มีทางพระราชไมตรีกับนานาประเทศ และได้เพียรพยายามรักษาทางพระราชไมตรีนั้นเสมอมา โดยในช่วงสุดท้ายของชีวิต ได้ฝากฝังให้รัฐบาลอังกฤษช่วยเป็นพี่เลี้ยงให้กับรัฐบาลไทยด้วย^๗ ทั้งนี้สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ บริหารประเทศมาจนกระทั่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ได้ทรงราชาภิเษก และทรงขึ้นว่าราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง ซึ่งเป็นช่วงที่ถึงกาลอวสานของ Bangkok Calendar ในปีค.ศ.๑๘๗๓ นับเป็นปีสุดท้ายที่ออก พร้อมกับอายุขัยของหมอบรัดเลย์ที่สิ้นสุดลงในปีเดียวกันนั้น ขณะที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ได้กราบถวายบังคมลาไปพักอยู่ที่เมืองราชบุรี จวบจนพิลาลัย^๘

^๕ ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, “การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่างพ.ศ.๒๓๗๑-๒๔๑๑”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๘๖.

^๖ วิมล พงศ์พิพัฒน์, อ้างถึงใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และสุภรัตน์ เลิศพานิชย์กุล สะพาน : รวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์, หน้า ๑๗๐.

^๗ ขจร สุขพานิช, ก้าวแรกของหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย, (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางชิต ชุ่มไพโรจน์, ๑๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๑๔), หน้า ๑๐๐.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๗

นวัตกรรมด้าน **เทคโนโลยี** ซึ่งมีชนนารีให้ความสำคัญ โดยนำเสนอในปริมาณที่น้อยที่สุดนั้น ได้เน้นหนักไปที่เนื้อหาด้านดาราศาสตร์ และการขุดคลอง

ตารางแสดงบทบาทการนำเสนอนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลาบทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชั้น)
มิตร	-	2	-	2
กลาง	68	-	2	70
คุกคาม	1	-	-	1
รวม (ชั้น)	69	2	2	73

จะเห็นได้ว่า มีชนนารีเลือกนำเสนอด้วยการ “ขยายทัศนวิสัย” ในลักษณะเป็น “กลาง” มากที่สุด (๖๘ ชั้น จากทั้งหมด ๗๓ ชั้น) ขณะเดียวกันก็ยังคงพยายาม “ยกระดับความปรารถนา” และ “ประสานสัมพันธ์” เมื่อเห็นว่ารัฐบาลดำเนินการตามข้อแนะนำ อย่างไรก็ตามไม่ปรากฏว่ามีชนนารีให้ความสนใจที่จะนำเสนอเนื้อหาด้านเทคโนโลยีเพื่อการตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยม เป็นสื่อกลาง หรือสร้างความบันเทิงแต่อย่างใด

ทั้งนี้ มีชนนารีได้ให้ความสำคัญกับการนำเสนอเนื้อหาด้าน **ดาราศาสตร์** ซึ่งสอดคล้องกับความสนพระทัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ซึ่งพระองค์ทรงโปรดปรานการเรียนรู้ด้านดาราศาสตร์ และมักทำนายการเกิดจันทรุปราคา และสุริยุปราคาอยู่บ่อยครั้ง โดยแต่ละครั้งมักอยู่ในความสนใจของมีชนนารี โดยเฉพาะการเสด็จพระราชดำเนินที่หว้ากอ (Hua Wan) จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ.๑๘๖๘ เพื่อชมปรากฏการณ์สุริยุปราคา นับเป็นครั้งที่ยังความประทับใจมาสู่ชาวต่างชาติ และมีชนนารีที่ตามเสด็จ จึงได้นำบรรยากาศของการชมปรากฏการณ์ครั้งนั้นมาถ่ายทอดทางหนังสือพิมพ์ ภายหลังที่รัชกาลที่ ๔ ทรงเสด็จสวรรคตแล้ว โดยมีชนนารีได้แสดงบทบาทของการ “ประสานสัมพันธ์” ด้วยลีลาการนำเสนออย่างเป็น “มิตร” ต่อสังคมไทย

การชมปรากฏการณ์สุริยุปราคาครั้งนี้ รัฐบาลฝรั่งเศสได้ส่งนักวิทยาศาสตร์มาร่วมชมด้วย เพราะเชื่อว่าเป็นไปได้ที่อาจเป็นการเกิดสุริยุปราคา ที่กินชวงเวลายาวนานที่สุด ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงเลือกทอดพระเนตรปรากฏการณ์ที่หว้ากอ ด้วยเชื่อว่าจะสามารถเห็นสุริยุปราคาได้ชัดเจนที่สุด พร้อมทั้งทรงทำนายไว้ว่าจะเกิดปรากฏการณ์ขึ้นในวันที่ ๑๘ สิงหาคม จึงได้เสด็จพระราชดำเนินมาตั้งแต่วันที่ ๑๕ สิงหาคม เพื่อรอชมปรากฏการณ์ดังกล่าว ซึ่งก็เป็นไปตามที่ทรงทำนายไว้ ท่ามกลางชาวต่างชาติ และขุนนางหลายคนที่ร่วมชมอยู่ด้วย

...The King of Siam, whose scientific acquirements are well known, had taken a great interest in the eclipse of the sun, which it was calculated on the 18 th August, and as the line of central eclipse passed very near this spot, which was also the place on the earth' s surface where the maximum duration of totality who be attained, His majesty determined of this phenomenon-accompanied by the Court and a large number of his principle officers, the King proceeded to Hua-Wan in the beginning of August, and established his residence atbythe place on the sea shore, a few mile to the South of it, and immediately in the direct line of the sun's path...

หลังการชมสุริยุปราคาก็ได้มีงานเลี้ยงฉลองกันด้วยบรรยากาศที่เป็นกันเอง ทุกคนต่างสนุกสนานกันจนก่อนคืน รับประทานอาหารร่วมกัน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าทรงจับมือทักทายกับชาวต่างชาติรอบงาน และทรงพระสำราญเป็นอย่างมากยิ่งที่สามารถทำนายปรากฏการณ์ครั้งนี้ได้อย่างแม่นยำ ซึ่งมีชัชชนาร์ผู้ตีพิมพ์ในเรื่องนี้ เห็นว่าเป็นเหตุการณ์ครั้งสำคัญที่ควรบันทึกไว้เป็นประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะความรู้ด้านดาราศาสตร์ของพระองค์ ที่ไม่เพียงมีความรอบรู้อย่างดีเยี่ยม แต่ยังเป็นเครื่องสะท้อนว่าพระองค์ทรงไม่ม่งมายเรื่องไสยศาสตร์อีกด้วย

การนำเสนอเนื้อหาใน Bangkok Calendar ทุกฉบับ เป็นที่น่าสังเกตว่า มิชชันนารีให้ความสำคัญกับเรื่องราวทางดาราศาสตร์มากเป็นพิเศษ โดยระบุวันที่ไว้ชัดเจนว่า ในแต่ละปีนั้นจะมีปรากฏการณ์สุริยุปราคา และจันทรุปราคาขึ้นเมื่อใด รวมถึงการเดินทางของดวงดาวในระบบสุริยจักรวาล ตลอดจนเวลาที่พระอาทิตย์ และพระจันทร์จะขึ้น-ตก ในแต่ละวันของทุกๆ เดือน ซึ่งการนำเสนอบ่อยครั้งเช่นนี้น่าจะมีผลต่อการปล้ำงความเชื่อเดิมๆ ของชาวสยามเกี่ยวกับปรากฏการณ์ต่างๆ ดังจะเห็นได้จากที่เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดีกล่าวถึงปรากฏการณ์จันทรุปราคาว่า เกิดจากการดาวเคราะห์อยู่ในตำแหน่งที่บังดวงจันทร์เท่านั้นเอง มิได้เป็นลางบอกเหตุเพศภัยแต่อย่างใด^๕

^๕ "An account of a visit to the late King of Siam at Hua Wan", Bangkok Calendar (1870), pp.118-127

^๕ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, หนังสือแสดงกิจจานุกิจ, (กรุงเทพมหานคร : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๑๕), หน้า ๖๗-๖๘.

นอกจากนี้มิชชันนารียังได้ชื่นชมการพัฒนาคมนาคมด้วย การขุดคลอง ในกรุงเทพฯ ซึ่งช่วงรอยต่อระหว่างปลายรัชกาลที่ ๔ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ นั้น นับได้ว่า ดินแดนสยามมีการพัฒนาประเทศในหลายด้านด้วยกัน มีการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกให้กับประชาชน เช่นเดียวกับการเชื่อมคลองต่างๆเข้าด้วยกัน ให้กลายเป็นเส้นทางน้ำที่สัญจรที่สำคัญ และเป็นประโยชน์อย่างมาก

ทั้งนี้มิชชันนารีได้แสดงบทบาทของการ “ประสานสัมพันธ์” ด้วยลีลาการเขียนที่เป็น “มิตร” เมื่อกล่าวถึงการขุดคลอง ที่มีขึ้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เริ่มจากที่มีการขุดคลองผดุงฯ จนขยายความเจริญไปถึงแถบชานเมือง หลังจากนั้นไม่นานก็มีการขุดคลองหัวลำโพง พร้อมทั้งสร้างถนนเล็กๆเรียบคลอง ซึ่งมิชชันนารีเห็นว่า เป็นการริเริ่มครั้งสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ สืบทอดมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ยังมีการขุดคลองเพื่อเชื่อมคลองและแม่น้ำอื่นๆมากขึ้น โยงกันเป็นเครือข่ายอย่างกว้างขวาง ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อมคลองบางกอกน้อยเข้ากับแม่น้ำท่าจีน ซึ่งอยู่ใกล้กับนครไชยศรี และพระปฐมเจดีย์ จนถึง การเชื่อมแม่น้ำแม่กลอง-แม่น้ำท่าจีน

The Great king made also many great improvements outside of the city-proper by cutting new canals. The great canal Klawng Padoong was due at the very beginning of his reign, and gave at once great expansion and life to suburban interested...the canal from Tacheen river to the Maa-Klawng river, a distance of 20 miles, was began, and completed in the present reign...the king's great thinker, planner and executive, as he still is in this new reign.^{๑๐}

การพัฒนาสังคมไทยให้เจริญก้าวหน้า นับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมานั้น มิชชันนารีชี้ว่า เกิดจากการยอมรับแนวความคิดของชาวต่างประเทศ และการทำสนธิสัญญากับชาติตะวันตก ที่ถือเป็นการเปิดกว้างทางการค้าระหว่างประเทศ เพราะเมื่อการค้าขายนำรายได้เข้าสู่ดินแดนสยามเพิ่มมากขึ้น โอกาสในการพัฒนาประเทศก็ยิ่งมีมากขึ้นตามไปด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อกล่าวถึงวิทยาการตะวันตกว่า เป็นแนวความคิดที่ชาวสยามใช้ในการพัฒนาประเทศ มิชชันนารีก็อดไม่ได้ที่จะ “อนุমানถึงพระเจ้า” ว่า แท้จริงแล้วพระองค์เป็นผู้ดลบันดาลให้เกิดความก้าวหน้าขึ้นในดินแดนสยาม เพราะผู้ที่นำวิทยาการมาสู่ชาวสยาม

^{๑๐} “Improvements in the suburbs” Bangkok Calendar, (1871), p.151.

ก็คือ “คริสต์ศาสนิกชน” นั่นเอง” พร้อมทั้งกล่าวว่าแตกต่างจากพุทธโดยสิ้นเชิง และถือเป็นความเรื่องผิดพลาดครั้งสำคัญก็ว่าได้ ที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงต่อต้านความเชื่อของคริสต์ศาสนาดังกล่าว

การปกครอง

Bangkok Calendar ถือเป็นหนังสือพิมพ์อีกฉบับที่ให้ความสำคัญกับนวัตกรรมด้านการปกครอง ซึ่งแม้จะไม่ได้นำเสนอในปริมาณที่มากที่สุด (๔๕ ชิ้น จากทั้งหมด ๒๓๖ ชิ้น) แต่ก็มากพอที่จะสะท้อนถึงความสนใจที่มีขชนนารีมีต่อรูปแบบการปกครองของไทย ซึ่งแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเทียบกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย ทั้งนี้มิชชันนารีให้ความสนใจเกี่ยวกับการตัดสินของศาล และการตั้งกงสุลในดินแดนสยามเป็นพิเศษ

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ประสานสัมพันธ์	รวม (ชิ้น)
มิตร	-	-	0
กลาง	42	2	44
คุกคาม	1	-	1
รวม (ชิ้น)	43	2	45

จะเห็นได้ว่า ในการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครอง ซึ่งถือเป็นเรื่องละเอียดอ่อน และช่วงเวลานั้นสังคมไทยยังปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจสูงสุด มิชชันนารีไม่ได้แสดงออกทั้งความรู้สึกที่เป็นมิตร หรือคุกคามเท่าใดนัก หากแต่มุ่งนำเสนอด้วยลีลาการเขียนที่เป็นกลางมากกว่า

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในการนำเสนอเนื้อหาด้านการปกครอง มิชชันนารีให้ความสนใจเกี่ยวกับการตัดสินคดีต่างๆ โดยเฉพาะ การตัดสินคดีในศาลไทย มากกว่าผลการตัดสินคดีของศาลในประเทศต่างๆทางแถบตะวันตกเสียอีก อย่างไรก็ตามความสนใจดังกล่าวมิได้สะท้อนออกมาในลักษณะของความชื่นชมยินดีต่อความบริสุทธิ์ยุติธรรมของศาลไทยแต่อย่าง

^{๑๑} “The cause of the Improvements” Bangkok Calendar, (1871), pp. 151,152.

ใด หากแต่เป็นการ “ดูถูก” ศักยภาพของศาลไทยอย่างเห็นได้ชัด โดยมีชนนารีได้แสดงบทบาทของการ “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนในเชิง “คุกคาม” ต่อสังคมไทยเป็นด้านหลัก

ทั้งนี้ภายหลังจากสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ มิชชันนารีได้นำเสนอว่า ในรัชสมัยของพระองค์ จำต้องเปิด “ศาลระหว่างประเทศ” ขึ้น เนื่องจากแรงผลักดันตามข้อตกลงในสนธิสัญญา ที่ไทยลงนามไว้กับชาติมหาอำนาจตะวันตก เพื่อจะพิจารณาข้อพิพาทระหว่างไทย-ชาวต่างชาติ โดยที่ฝ่ายไทยแทบจะไม่มีบทบาทเท่าใดนัก ขณะที่การดำเนินคดีในชั้นศาลตามเมืองต่างๆของไทยนั้น ตุลาการก็กลับไม่มีเสรีภาพเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากที่ขุนนางผู้รับผิดชอบการตัดสินคดีในเมืองต่างๆ สามารถออกวินิจฉัยได้เพียงคดีเล็กๆ ส่วนคดีสำคัญๆ พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่จะสามารถชี้เป็นชี้ตายได้

The Siamese has an excellent code of civil and criminal laws, if they were properly enforced, but, unfortunately, the Judiciary are more or less corrupt and justice is oftentimes meted out very sparingly, and bribery is frequent... There is also an International Court, established by the late King, for the investigation of those cases in which both Siamese and the subjects of treaty powers are involved. Besides these, very prince of rank is vested with judicial powers, and can hold court at his own palace. The courts in the provinces are presided over by the provincial governors, but those governors have not the power of life and death unless delegated to them, in special emergency, by the king...^{๑๖}

มิชชันนารีไม่ศรัทธาการตัดสินคดีของศาลไทยนัก โดยเชื่อว่า ผู้ตัดสินคดีไม่มีความบริสุทธิ์ยุติธรรม เห็นแก่สินบน และมีการฉ้อราชบังหลวงกันไม่มากนักน้อย พร้อมกันนี้ยังได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับการปฏิญาณตัวก่อนให้การต่อศาลว่า เป็นคำปฏิญาณที่อิงความเชื่อในพุทธศาสนาจนเกินไป โดยเฉพาะที่ปฏิญาณว่า ถ้ากล่าวเท็จขอให้เทวดาลงโทษ *“If what I have now to say be false, or if in my further overments I shall color or pervert the truth so as to lead the judgment of others astray, may the Three Holy Existence before whom I now stand, together with the glorious Tewadas of the twenty-two firmaments, punish me.* และยังปฏิญาณให้เกิดเคราะห์กรรมต่างๆภายใน ๓ วัน ขอให้พบภัยพิบัติจากน้ำ ลม และสัตว์ป่า หากเสียชีวิตไปก็ขอให้ตกนรก

^{๑๖} “Siamese Judiciary” *Bangkok Calendar*, (1873), pp. 85,86.

ความรู้สึกไม่น่าเคารพยำเกรงต่อศาลไทยในสายตาของชาวต่างชาตินั้น ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากธรรมเนียมการตัดสินคดีในศาลที่ประเทศไทยยังคง “นั่งพิจารณาคดีแบบโบราณ” อยู่ก็เป็นได้ เพราะในเวลานั้นตุลาการมักจะนั่งฟังหมอนขวางอยู่บนเสื่อ ชักถามคู่ความไปพลางสูบบูหรี่ ดื่มน้ำชา หรือเคี้ยวหมากบ้วนหมากไปพลาง ขณะที่ตำรวจ พยาน ทนาย และคนฟังต่างก็มีพฤติกรรมอย่างเดียวกับตุลาการ ซึ่งชาวต่างชาติมองว่า ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่สมกับเป็นศาลสถิตยุติธรรม^{๑๓}

ขณะเดียวกันมิชชันนารียังได้บรรยายถึงการลงโทษประหารชีวิตของไทยด้วยว่า นักโทษจะถูกล็อกคอด้วยไม้ ทำให้หมดสติ และปิดหูด้วยโคลน จากนั้นก็ถูกดาบฟันคอจนขาด ซึ่งมิชชันนารีถือว่าเป็นการลงโทษที่ทารุณ ทั้งนี้การนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวมีขึ้นในที่สุดท้ายของหนังสือพิมพ์ ก่อนที่หมอบรัดเลย์จะเสียชีวิตเพียงไม่นาน

ในทางกลับกัน เมื่อกล่าวถึง สถานกงสุล มิชชันนารีกลับนำเสนอในรูปแบบของการ “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนที่เป็น “กลาง” โดยเฉพาะเมื่อกล่าวถึงสถานกงสุลของประเทศต่างๆที่ตั้งอยู่ในดินแดนสยาม ไม่ว่าจะเป็นสถานกงสุลของโปรตุเกส อเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เดนมาร์ก สวีเดน เนเธอร์แลนด์ และปรัสเซีย โดยให้รายละเอียดเกี่ยวกับที่ตั้ง รายชื่อเจ้าหน้าที่ รวมทั้งกงสุลของชาติต่างๆ

FRENCH CONSULATE

Established July 1856

Acting Consul -M. D'ISTRIA.

Acting Chancellor, -St. Cyr. Jullien.

1 st Interpreter, -Rev. Lamaudie.

2 nd Interpreter, -P. Niu.

1 st Constable, -Abdon de Los Santos.

2 nd Constable -Vacant. / 3 rd Constable -Vacant.^{๑๔}

ทั้งนี้สถานกงสุลแห่งแรกที่ตั้งขึ้นในดินแดนสยาม มีมาตั้งแต่ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแล้ว โดยกงสุลคนแรกเป็นชาวโปรตุเกส ชื่อคาโลส เดอซิลโวรา เหตุที่รัฐบาลยินยอมให้ตั้งสถานกงสุลก็เพื่อเอาใจอุปราชเมืองโควาของโปรตุเกส ซึ่งช่วยจัดหา

^{๑๓} ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัยพ.ศ.๒๓๕๒-๒๔๕๓ (ด้านสังคม), หน้า๑๙๓

^{๑๔} Bangkok Calendar, Consulates at Bangkok, 1863, p.41-43

ป็นดาบศิลาส่งมาขายให้แก่ไทย และช่วยรบกับพม่าในช่วงต้นรัชกาลที่ ๑^{๑๔} จากนั้นก็มีชาติอื่นๆเข้ามาขอตั้งสถานกงสุลตามอย่างบ้าง เริ่มจากสหรัฐอเมริกา ตามมาด้วยอังกฤษ และยุโรปชาติอื่นๆ

นอกเหนือจากรายละเอียดเกี่ยวกับการตั้งสถานกงสุลในดินแดนสยามแล้ว มิชชันนารียังได้นำเสนอถึงรายชื่อของชาวต่างชาติ โดยจัดหมวดหมู่ไว้ตามแต่ละทวีปอย่างชัดเจน ระหว่างรายชื่อชาวยุโรป และชาวอเมริกัน พร้อมทั้งระบุอาชีพของแต่ละบุคคลไว้ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ในกงสุล มิชชันนารี พวกที่ทำงานในโรงงาน ผู้ที่ทำงานในโรงพิมพ์ ตำรวจ ทหาร รวมทั้งผู้ที่ทำงานในท่าเรือ

สังคม

เรื่องราวทางสังคมยังคงเป็นประเด็นที่มิชชันนารีให้ความสนใจนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์ แต่ใน Bangkok Calendar มิได้มีการนำเสนอเรื่องราวที่หลากหลายนัก หากแต่ให้ความสำคัญเพียงประเด็น “การมีภรรยามาก” ซึ่งมิชชันนารีถือว่าเป็นบาป โดยที่เนื้อหาล้วนนำเสนอเพื่อ “ขยายทัศนวิสัย” ให้กับผู้อ่าน (ทั้ง ๔๓ ชิ้น ที่นำเสนอด้านสังคม) ซึ่งมิชชันนารีได้แสดงออกอย่างเป็น “กลาง” มากที่สุด (๓๖ ชิ้น จากทั้งหมด ๔๓ ชิ้น) ที่เหลืออีก ๗ ชิ้น เป็นการนำเสนอในเชิง “คุกคาม” ผู้อ่าน โดยไม่ปรากฏถึงความเป็นมิตรแต่อย่างใด

เดิมเป็นที่ทราบกันถึงธรรมเนียมตะวันตกเกี่ยวกับการมีภรรยาว่า มักยึดถือความซื่อสัตย์ที่มีต่อคู่สมรส การมีภรรยาเพียงคนเดียวเพื่อเป็นคู่ทุกข์คู่ยากก็อยู่ในข่ายนี้เช่นกัน มิชชันนารีในฐานะชาวตะวันตก ถูกหล่อหลอมให้เติบโตมาในสังคมแบบสามี-ภรรยาเดียว ฝั่ไม่นิยมการมีภรรยาเกินหนึ่งคน จึงได้พยายาม คัดค้านการมีภรรยา มาก ในสังคมไทย โดยเฉพาะต่อ “พระมหากษัตริย์” ที่ทรงมีนางสนมมาก เนื่องจากไม่เห็นว่าการมีพระชายามากจะช่วยเหลือเสริมบารมีได้แต่อย่างใด หากแต่เป็นการไม่ให้เกิดริผู้หญิงมากกว่า ทั้งนี้มิชชันนารีได้แสดงบทบาทของการ “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนในเชิง “คุกคาม” ว่า พระมหากษัตริย์ของไทย ซึ่งขณะที่ตีพิมพ์เรื่องราวนี้ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ และมีพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ เป็นกษัตริย์องค์ที่สองนั้น ทั้งสองพระองค์ต่างก็มีพระชายาองค์ละมากๆ โดยนอกเหนือจากพระมหีสที่ทรงประกอบราชพิธีบรมราชาภิเษกด้วยแล้วยังได้ทรงมี “นางห้าม” จำนวนไม่น้อยอยู่ในพระบรมมหาราชวังด้วย ซึ่งทั้งหมดล้วนมิได้ราชาภิเษกอย่างเป็นทางการเป็นเรื่องเป็นราว และไม่จำเป็นต้องเตรียมเรือนหอให้เช่นที่สามัญชนนิยม

^{๑๔} ชัย เรื่องศิลป์, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๖๐.

ปฏิบัติกัน หากแต่เมื่อขึ้นชมหญิงใดก็จะนำมาอยู่ในวัง และอาจมีพ่อแม่บางคู่ส่งลูกสาวมาเป็นนางห้ามในวังเสียเอง เพื่อสร้างยศถาบรรดาศักดิ์ให้กับครอบครัวในภายภาคหน้า

"When the king would obtain a Nang-ham [that is one inferior to a queen] he does not send a delegation to request her from the family of a prince of equal rank with himself ; nor does he make a wedding for her, and erect buildings for her abode and pleasure, as the common people do. Sometimes he sees the girl with his own eyes, and sometime another person brings him a report, that in such a family is a beautiful girl..."^{๑๖}

ประเด็นเกี่ยวกับการมี "นางห้าม" จำนวนมากของพระมหากษัตริย์นี้ ใน Bangkok Calendar ได้เคยเขียนพาดพิงว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงมีภรรยาจำนวนมากกว่า พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ จากนั้นในฉบับถัดมา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จึงได้เขียนชี้แจงมายังหนังสือพิมพ์ว่า แท้จริงแล้วพระองค์มีนางห้ามเพียง ๓๐ นาง ขณะที่พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ มีถึงกว่าร้อยนาง ทั้งที่เป็นหญิงไทย และชาวลาว

ทั้งนี้ชาวต่างชาติมักเปรียบเทียบระหว่างรัชกาลที่ ๔ และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ อยู่บ่อยครั้ง ซึ่งดูว่าพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จะทรงแสดงความน้อยใจในเรื่องนี้ ถึงกับเคยทรงพระอักษรไว้ว่า "ฝ่ายวังหน้าเปนหนุ่มแข็งแรง...หญิงก็รักมาก...เหมือนเมื่อแรกเข้ามาอยู่ในวังนี้ ข้าพเจ้าอายุยังอ่อนกว่าวังหน้าในบัดนี้ถึง ๔ ปี มันก็ว่าแก่แล้ว ครั้นนี้วังหน้าท่านก็มีอายุแก่กว่าข้าพเจ้าเมื่อแรกเข้ามาถึง ๓ ปีเศษแล้ว มันก็ว่ายังหนุ่มอยู่ ท่านเสด็จไปหัวบ้านด่านเมืองที่ใด ก็ได้ลูกสาวเจ้าบ้านผ่านเมืองและกรมการมาทุกที ไปสระบุรีก็ได้ลูกสาวปลัดมา ไปนครราชสีมาก็ได้ลาวมากกว่า ๙ คน ๑๐ คน ไปพนัสนิคมก็ได้ลูกสาวหลวงปลัดมา ไปราชบุรีเมื่อเดือนหกนี้ก็ได้อีกสาวใครไม่ทราบเลยเข้าเลย ข้าพเจ้าไปไหนมันก็ว่าชรา ไม่มีใครให้ลูกสาวเลย ต้องกลับมาแผลงรัง เพราะว่าครัคร่ำชราภาพ..."^{๑๗}

อย่างไรก็ตามมิชชันนารีกลับเห็นว่า ไม่ว่าจะมียศรยามาก หรือน้อยกว่ากัน ก็ยังขึ้นชื่อว่าเป็นผู้ที่ไม่ซื่อสัตย์ต่อคู่ชีวิตอยู่นั่นเอง *"Does it not show a great stride towards a reform in the most pernicious sentiment, that the honor and glory of princes is enhanced by the*

^{๑๖} "The family from which the king gets his wives" Bangkok Calendar, (1864), p.69.

^{๑๗} แอ็บบ็อด โลว์ มอฟแพ็ท, แผ่นดินพระจอมเกล้า, แปลโดย นิจ ทองโสภิต, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๐), หน้า ๗๔.

number of their” ทั้งนี้การที่พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯเขียนชี้แจงมายังหนังสือพิมพ์ ก็อาจเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า ทรงรับรู้ถึงธรรมเนียมการมีภรรยาเดี่ยวของชาวตะวันตกเป็นอย่างดี จึงไม่ยากให้ชาวต่างชาติมองพระองค์ในแง่ลบจนเกินไป

ศาสนา

ด้วยความแตกต่างกันในด้านการนับถือศาสนา มิชชันนารีจึงยังคงพยายามให้ชาวสยามหันมาเข้ารับเป็นคริสต์เถียน โดยนำเสนอให้เห็นถึงการเดินทางเข้ามาของมิชชันนารีพร้อมๆกับการลบล้างความเชื่อของพุทธศาสนา

ตารางแสดงบาทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชั้น)
มิตร	-	-	0
กลาง	38	-	38
คุกคาม	-	2	2
รวม(ชั้น)	38	2	40

จะเห็นได้ว่า ในการนำเสนอนวัตกรรมเกี่ยวกับศาสนา มิชชันนารีมิได้เสนอเนื้อหาอย่างเป็นมิตรแต่อย่างใด หากแต่มุ่งแสดงออกอย่างเป็น “กลาง” และในบางครั้ง (๒ ชั้น จากทั้งหมด ๔๐ ชั้น) ก็จะใช้ “คุกคาม” ความเชื่อตามหลักพุทธศาสนาของไทย

ขณะที่ Bangkok Calendar ตีพิมพ์ออกจำหน่ายอยู่นั้น ได้มีมิชชันนารีเดินทางเข้า-ออกในกรุงเทพฯเป็นจำนวนมากแล้ว แต่จุดเริ่มต้นของการเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาในดินแดนสยามก็นับว่ามีความสำคัญ ซึ่งมิชชันนารีได้ถ่ายทอดถึง ประวัติการเดินทางเข้ามาในดินแดนสยามของมิชชันนารี ผ่านทางหนังสือพิมพ์ โดยการ “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนอย่างเป็น “กลาง” นับตั้งแต่การเดินทางเข้ามาในดินแดนสยามของมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์ เริ่มต้นขึ้นจากการเข้ามาเผยแพร่คริสต์ศาสนาของศาสนจารย์กัตสลาฟ และศาสนจารย์ทอมลิน ซึ่งมุ่งสอนศาสนาให้กับชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ภายใต้ความช่วยเหลือของกงสุลโปรตุเกส ที่ให้ทั้งที่พักอาศัย และให้การคุ้มครองจากอำนาจกดดันของพวกเขา โรมัน คาทอลิก ทั้งนี้แม้มิชชันนารีทั้งสอง ไม่ได้วางเป้าหมายที่จะเผยแพร่ศาสนาแก่ชนชาว

สยามก็ตาม แต่ก็นับเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้คณะมิชชันนารี A.B.C.F.M. ของสหรัฐอเมริกาเล็งเห็นถึงความสำคัญในการส่งมิชชันนารีเข้ามาชักชวนให้ชาวสยามเข้ารับ

จากที่หมอกัสลาฟได้ส่งจดหมายไปเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับสังคมไทย คณะ A.B.C.F.M. ก็ได้ส่งศาสนจารย์เดวิด อาบีล มิชชันนารีชาวอเมริกันมาเป็นเป็นคนแรก แต่เนื่องจากสุขภาพไม่สู้ดี อยู่ได้ไม่นานนักก็เดินทางกลับ อย่างไรก็ตามศาสนจารย์อาบีลได้เรียกร้องให้ตั้งสังกัดส่งมิชชันนารีมาสานต่องานในดินแดนสยาม

...One thing, I think anxious to urge, and that is, that importance of immediate assistance. A host of missionaries with the spirit that can hazard their lives for their Lord and Master would have little difficulty in finding stations and employment. As Bangkok is a new station, and are would should by all means by retained, it appears highly important that as least two or three should be sent to this place as soon as possible...^{๑๘}

หลังจากนั้นหมอบรัดเลย์ ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ก็ถูกส่งตัวให้มารับใช้คริสต์ศาสนาในดินแดนสยาม ซึ่งนับได้ว่าหมอบรัดเลย์เป็นมิชชันนารีผู้หนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อสังคมไทย

ในเนื้อหาของหนังสือพิมพ์ได้สะท้อนให้เห็นถึงการเดินทางเข้ามาปฏิบัติภารกิจยังดินแดนสยามในยุคสมัยนั้นว่า เต็มไปด้วยความยากลำบาก ทั้งชีวิตความเป็นอยู่ที่ผิดแผกจากสังคมตะวันตก ปัญหาของการตีพิมพ์หนังสือสอนศาสนาที่ต้องข้ามน้ำข้ามทะเลไปจ้างพิมพ์ถึงสิงคโปร์ ตลอดจนปัญหาโรคภัยไข้เจ็บที่คร่าชีวิตมิชชันนารี และครอบครัวไปเป็นจำนวนมากไม่น้อย ซึ่งประเด็นหลังนี้นับว่าเป็นปัญหาที่ชาวสยามต้องประสบเช่นกัน ทั้งนี้เมื่อมิชชันนารีเดินทางเข้ามาพร้อมกับยารักษาโรค จึงเป็นที่ต้องการของชาวสยามเป็นอย่างยิ่ง การรักษาโรคจึงเป็นอีกภารกิจที่มิชชันนารีให้ความช่วยเหลือสังคมไทย จนคนไทยนิยมเรียกมิชชันนารีว่า "หมอ" กันจนติดปาก ไม่ว่ามิชชันนารีผู้นั้นจะร่ำเรียนวิชาการแพทย์มาหรือไม่ก็ตาม *"...The great prominence thus given by them and their predecessors to the treatment of the indigent sick, led the people of Siam to call them all **Doctors of Medicine**, which epithet has ever since been given by them at all Protestant missionaries whether they dispense medicine or not..."*^{๑๙}

^{๑๘} "Mission of the A.B.C.F.M. in Siam" Bangkok Calendar, (1866), p.70.

^{๑๙} Bangkok Calendar, (1866), p.74.

การเดินทางเข้ามาของมิชชันนารีนั้น ได้ผ่านกระบวนการตัดสินใจขององค์กรมิชชันนารี จึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นการเดินทางเข้ามาอย่างมีระบบ และวางเป้าหมายไว้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตามการเดินทางเข้ามาของมิชชันนารี ท่ามกลางความแตกต่างกันทางความเชื่อของศาสนา ซึ่งทั้งคริสต์ และพุทธ ต่างก็มีองค์พระศาสดา และคำสั่งสอนทางศาสนาที่แตกต่างกัน และต่างฝ่ายต่างก็ยึดมั่นศรัทธาในความเชื่อของตน มิชชันนารีจึงมักเห็นว่า ความเชื่อของคริสต์ศาสนานำเอาการพยกย่อ และอยู่บนพื้นฐานของการใช้เหตุผล ขณะที่ควร ลบล้างความเชื่อของพุทธศาสนา เพราะเต็มไปด้วยความมมงาย ไร้สาระ

มิชชันนารีได้ “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยการนำเสนอในเชิง “คุกคาม” ด้วยการสะท้อนถึงความรู้สึกดูหมิ่นศาสนาพุทธ ศาสนาประจำชาติของชาวสยาม โดยเฉพาะความเชื่อเกี่ยวกับ “การนิพพาน” ซึ่งเป็นเป้าหมายอันสูงสุดของชาวสยามที่หวังจะให้ชีวิตหมดสิ้นความทุกข์ภายหลังความตาย และไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก โดยมิชชันนารีเห็นว่าเป็นความเชื่อที่เพ้อฝัน ไร้แก่นสาร และเกินจริง

...Nip'an. The literal meaning of this name is Absence of all Desire, and this, it is said, involves the absence of thought. Hence it may be denominated a state of dreamless and perpetual sleep.

Now, no attain to this state, Buddhism makes it indispensable to fix and settle deeply in the mind its great dogma viz, that all things which appear in creation, are illusive and unreal, and hence unsubstantial, and that this lesson can be learned only by the most studious application of mind, and serve moral discipline in the way of self denial during a period at least of 100'000 transmigrations...^{๒๐}

ความเชื่อในเรื่อง “นิพพาน” ตามคัมภีร์ไตรภูมิของไทยนี้ ถือว่าการนิพพานเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ ไม่ต้องเกิดอีก โดยจะต้อง “ปฏิบัติในอริยมรรคแปดประการ ทำสันดานให้ถึงความบริสุทธิ์ ก็ได้ความสุข พ้นทุกข์ไป...”^{๒๑} ซึ่งเป็นความเชื่อที่แตกต่างจากคริสต์ศาสนาอย่างชัดเจน เพราะเป็นการพ้นทุกข์ มีความสุขได้ด้วยการปฏิบัติของตนเอง ขณะที่มิชชันนารีเชื่อว่า พระเจ้าเท่านั้นที่จะเป็นผู้ประทานความสุขภายหลังความตายให้กับมนุษย์

^{๒๐} “An abstract of the history of Buddhism” Bangkok Calendar, (1862), p.59.

^{๒๑} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, หนังสือแสดงกิจจานุกิจ, หน้า ๑๒๓.

ทั้งนี้มิชชันนารีจึงพยายาม “เปลี่ยนแปลงสังคมไทย” โดยกล่าวว่า ชาวพุทธที่ชาญฉลาดจะต้องรู้จักคิด และตัดสินใจ พร้อมทั้งพยายามโน้มน้าวใจให้ชาวสยามเข้ารีต ด้วยเหตุผลที่ว่า พระเจ้ารักมนุษยทุกคนโดยไม่มีเงื่อนไข ซึ่งเห็นได้ชัดว่า ไม่ว่าจะออกหนังสือพิมพ์มากี่เล่มก็ตาม แต่มิชชันนารีก็ยังคงแสดงความเชื่อมั่นที่มีต่อคริสต์ศาสนาว่า พระเจ้าจะเข้ามาโปรดมนุษยทุกคนที่ศรัทธาพระองค์ ซึ่งก็ดูจะสอดคล้องกับภารกิจสำคัญในการโน้มน้าวใจให้ชาวสยามเข้ารีตนั่นเอง

โฆษณา

หนังสือพิมพ์ Bangkok Calendar ยังคงรับลงโฆษณาเพื่อความอยู่รอดของหนังสือพิมพ์ โดยนำเสนอทั้งสิ้น ๒๙ ชิ้น จากทั้งหมด ๓๖๓ ราวหนึ่งในสิบสองของเนื้อหาทั้งหมด ซึ่งถือว่าไม่มากนัก อย่างไรก็ตามโฆษณารูปแบบต่าง ๆ นั้นมักลงตีพิมพ์อย่างสม่ำเสมอ และหลายชิ้นลงโฆษณาในจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ด้วย ทั้งนี้ทุกชิ้นล้วนแต่ “เป็นสื่อกลาง” ทางเศรษฐกิจ ที่นำเสนออย่างเป็นทางการ “กลาง” ทั้งสิ้น

SHIP CHANDLERS

VERGIN & CO.

Ship Chandler, Auctioners, and commission agents.

Established March 1 st 1861.

Situated near the roman Catholic Church, Kawk-kwai

การโฆษณาใน Bangkok Calendar มิชชันนารีได้จัดหน้าสำหรับลงโฆษณาไว้เป็นการเฉพาะ มิได้มีการนำเสนอสอดแทรกไว้ในเนื้อหาอื่น ๆ แต่อย่างใด ขณะเดียวกันก็ไม่ได้มีการตีกรอบให้กับโฆษณาแต่ละชิ้นในลักษณะ Classify เช่นที่นิยมใช้ใน The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษด้วย เพียงแต่จัดพิมพ์เรียงต่อกันลงมาเท่านั้น โดยที่โฆษณาส່วนใหญ่เกี่ยวข้องกับการค้าขายเรือกำปั่น โรงสีข้าว และขายสินค้าจากตะวันตก

การแพทย์

วิทยาการด้านการแพทย์แผนตะวันตกที่มิชชันนารีนำมาถ่ายทอดนั้น นับว่าตอบสนองความต้องการของสังคมไทยเป็นอย่างยิ่ง ใน Bangkok Calendar แม้ว่าจะนำเสนอเนื้อหาเพียงไม่กี่ชิ้น (๗ ชิ้น จากทั้งหมด ๒๓๖ ชิ้น) ซึ่งถือว่าน้อยมากเมื่อเทียบกับหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ที่ตีพิมพ์โดยหมอบรัดเลย์เช่นเดียวกัน แต่ภายในเนื้อหาเพียงไม่กี่ชิ้นนี้ หมอบรัดเลย์กลับกล้าแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความล้าหลังของแพทย์แผนไทยได้อย่างชัดเจน

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ประสานสัมพันธ์	รวม (ชิ้น)
มิตร	-	-	0
กลาง	3	1	4
คุกคาม	2	-	2
รวม (ชิ้น)	5	1	6

การถ่ายทอดนวัตกรรมด้านการแพทย์นี้ มิชชันนารีมุ่งนำเสนออย่างเป็นกลาง และคุกคาม โดยไม่มีลักษณะของการเป็นมิตรกับผู้อ่านแต่อย่างใด

การแสดงความคิดเห็นของมิชชันนารีที่มีต่อ “การแพทย์แผนโบราณ” ของไทยนั้น เห็นได้ชัดว่า เป็นการ “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนในเชิง “คุกคาม” โดยมิชชันนารีเห็นว่าความเชื่อถือธาตุทั้งสี่ อันประกอบไปด้วย “ดิน น้ำ ลม ไฟ” ที่แพทย์ไทยยึดถือถือว่าเป็นที่มาของโรค เช่นการที่ธาตุไฟไม่ปกติ ก็จะทำให้อาการไข้ขึ้น อาจเป็นๆหายๆ เป็นเรื้อรัง หรืออาจทำให้เป็นโรคฝีดาษนั้น เป็นการอธิบายอย่างไม่มีเหตุผลเพียงพอ พร้อมทั้งกล่าวว่า แพทย์ไทยขาดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับการรักษาโรค

...The manner in which they do this, they sometimes attempt to tell, but more generally leave unexplained, being contented to know and teach simply their effects. They seem never to have learned the doctrine of more enlightened medical science, that there is in every diseased action a struggling of the inherent powers to throw off the offending cause...

The origin of the practice of medicine is believed by the Siamese to have been by a miracle...^{๒๒}

นอกจากนี้มิชชันนารียังพยายามลดความน่าเชื่อถือของแพทย์ไทย ด้วยการบรรยายถึงรูปลักษณะของแพทย์ว่า แต่งตัวสกปรก ไม่สวมรองเท้า หมวก หรือแม้แต่เสื้อ บางคนก็ไม่สวม จึงแยกแทบจะไม่ออกระหว่างแพทย์ กับคนเดินดินทั่วไป “...Siamese physicians can make no such show. They are too poor for it, even if, the customs of country would allow of it. They are a very simple lowly appearing class of people, going on place to place on foot, without shoes, hat,...but is present too dirty to merit such an epithet...^{๒๓}” สิ่งที่จะบ่งบอกได้ว่าบุคคลผู้นั้นเป็นแพทย์ก็คือ “กระเป๋าร่วมยา” ที่ได้สะพายติดตัวไปด้วย เพื่อไปรักษาผู้ป่วยที่บ้าน การที่แพทย์ไทยทั่วไปมีฐานะยากจน ก็เนื่องจากต้องเดินทางไปรักษาผู้ป่วยตามที่ต่าง ๆ ซึ่งก็ย่อมจะรักษาได้เพียงครั้งละไม่กี่คน

ทั้งนี้แพทย์ไทยที่มีมิชชันนารีเอ่ยถึงนี้น่าจะหมายถึง “หมอเซลยศักดิ์” หรือหมอชาวบ้าน ซึ่งรักษาประชาชนทั่วไป โดยอาจเรียนวิชาการแพทย์มาจากอาจารย์ หรือตำราโบราณ แล้วตั้งตัวเป็นหมอรักษาจนชำนาญ ค่ารักษาจะไม่แน่นอน แล้วแต่คนไข้จะให้เมื่อรักษาหาย จึงอาจไม่ได้เลยหากรักษาไม่หาย ดังนั้นหมอเซลยศักดิ์อาจประกอบอาชีพอื่นไปด้วย^{๒๔} ต่างจาก “หมอหลวง” ซึ่งเป็นแพทย์ที่ทำหน้าที่รักษาบุคคลต่างๆ ในราชสำนัก หรือบุคคลอื่นๆ ตามที่พระมหากษัตริย์โปรดให้ไปรักษา

อย่างไรก็ตามไม่ว่าจะเป็นหมอเซลยศักดิ์ หรือหมอหลวง มิชชันนารีก็มองว่า ใช่วิธีการรักษาโรคที่ไม่ค่อยมีประสิทธิภาพ เพราะเป็นรูปแบบการรักษาที่แพทย์ไทยยึดถือเป็นธรรมเนียมมาแต่โบราณ ไม่มีการปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนาเช่นการแพทย์สมัยใหม่ ขณะที่พระมหากษัตริย์ก็ทรงยอมรับในเรื่องนี้ ดังจะเห็นได้จากที่พระองค์ทรงเชื่อถือในวิทยาการแพทย์แผนตะวันตก จึงมีรับสั่งให้มิชชันนารีรักษาอาการตาบอดของเสนาบดีไทย ด้วยทรงเล็งเห็นว่าแพทย์ไทยไม่อาจให้การบรรเทาโรคได้

^{๒๒} “Siamese theory of Medicine” Bangkok Calendar, (1865), p.55.

^{๒๓} “How to distinguish a Siamese Doctor” Bangkok Calendar, (1865), p.71.

^{๒๔} พระองค์เจ้าเสาวภาวงศ์, ลัทธิธรรมเนียมต่างๆ (ภาคที่ ๔ ฉบับหอสมุดแห่งชาติ),

การยอมรับ “คุณค่าความเป็นไทย” ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

หนังสือพิมพ์ Bangkok Calendar เป็นอีกฉบับที่ให้ความสนใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมชนบทธรรมเนียม ประเพณี ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบไทย โดยที่ขณะออกจำหน่ายนั้น หมอบรัดเลย์ มิชชันนารีผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ อาศัยอยู่ในประเทศไทยมากกว่า ๒๐ ปีแล้ว มีโอกาสพบเห็นสิ่งต่างๆ มาก และที่สำคัญได้รับโปรดเกล้าฯ ให้เข้าวังอยู่เนืองๆ จนมีความคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับพระมหากษัตริย์ และเสนาบดีของไทย ซึ่งมิชชันนารีมักให้การยกย่องสรรเสริญความมีเมตตาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ โดยเฉพาะการที่ทรงยกเลิกธรรมเนียมเข้าเฝ้าฯ หลายประการ จากที่ชาวต่างชาติต้องก้มหัวอยู่ตลอดเวลา และไม่มีโอกาสได้นั่งใกล้ชิดแม้กับขุนนางไทย เพราะเงื่อนไขทางชนชั้น ซึ่งภายหลังได้รับการปรับเปลี่ยนให้ชาวต่างประเทศสามารถทำตามสบายได้มากขึ้น ขณะเดียวกันยังได้ชื่นชมความคิดก้าวหน้าของพระองค์ ที่ทรงให้การยอมรับแนวความคิดใหม่ๆ ของชาวตะวันตก

...Formerly King of Siam enjoyed the privilege of honoring all Foreigners in his presence by allowing them the privilege of sitting down on the bright Brussels carpet in company with his chief Princes, Ministers and Lords. But now to be in accordance with the new court etiquette, he must treat them, in a European point of view, uncivilly, as he cannot invite them to be seated without a breach of the new etiquette which has been inaugurated.^{๒๔}

การตีพิมพ์เรื่องราวเหล่านี้มีขึ้นภายหลังการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ผ่านไปแล้วประมาณ ๒ ปี ทั้งนี้เมื่อครั้งยังทรงผนวชอยู่ ทรงดำริว่า ประเทศทั้งหลายทางตะวันออกนี้ ต่อไปภายหน้าคงจะมีการเกี่ยวข้องกับชาวตะวันตกมากขึ้นทุกที ถ้าไม่เปลี่ยนรัฐบาลนโยบายของประเทศสยาม ให้ต่างชาตินิยมว่าไทยพยายามปรับปรุงบ้านเมืองให้เจริญตามอารยธรรมแล้ว ก็อาจเป็นเหตุให้กรุงสยามไม่ปลอดภัย ดังนั้นเมื่อเสด็จผ่านพิภพตั้งแต่ก่อนทำพิธีราชาภิเษก ก็ทรงแก้ไขขนบธรรมเนียมเก่า เริ่มด้วยดำรัสสั่งให้เลิกประเพณีเข้าเฝ้าด้วยตัวเปล่า ให้เจ้านาย และขุนนางใส่เสื้อเข้าเฝ้าต่อไปเป็นนิจ^{๒๕}

^{๒๔} “The Liberality & Courtesy of the late King of Siam” Bangkok Calendar, (1870), p.134

^{๒๕} กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สมาคมนักมานุษยวิทยาแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕), หน้า ๘๐.

อาจกล่าวได้ว่า นอกจากเสรีภาพที่พระมหากษัตริย์ไทยทรงให้เป็นสิทธิพิเศษกับชาวตะวันตกแล้ว ในเรื่องของการปกครองก็ได้รับการปรับปรุงเช่นกัน ซึ่งประเด็นนี้อยู่ในความสนใจของมิชชันนารี โดยมิชชันนารีได้นำเสนอให้เห็นว่า มีการจัดกรมกองต่างๆ (คงมีฐานะเทียบได้กับกระทรวงในปัจจุบัน) ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงตั้งให้มีทั้งสิ้น ๗ กรมที่สำคัญ ได้แก่ กรมกลาโหม กรมมหาดไทย กรมท่า กรมเมือง กรมวัง กรมนา และกรมพระคลังสินค้า โดยที่กรมกลาโหมนับว่าเป็นกระทรวงที่สำคัญ ที่พระมหากษัตริย์ทั้งในอดีต จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ คัดเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และเป็นเชื้อพระวงศ์ใกล้ชิดขึ้นดำรงตำแหน่งดังกล่าว

...His Majesty was pleased to favor His Excellency Chow Phya Kalahome with the appointment to the station of Chow Phya and Chief of the State Council of Senabawdee, given him the Generalship of both the Army and Navy, and also the Superintendency of Foreign Affairs...

...Samooha Pra Kalahoms is of the high birth and rank among men, belonging to an illustrious lineage of Royal Counselors, who support and built up the Kingdom of Siam for a period of several reigns without a break, and who were closely allied by consanguinity with the Royal Families of the present Dynasty...^{๒๗}

แม้ว่าการแต่งตั้งสมุหกลาโหมโดยพระมหากษัตริย์ จะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงกับระบบการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามิชชันนารีจะนำเสนอในเชิงคุกคามต่อสังคมไทยแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะหมอบรัดเลย์ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ มีความสนิทสนมคุ้นเคยกับพระยาสมุหกลาโหม ซึ่งขณะนั้นคือ สมเด็จพระเจ้าบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (มีฐานะผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ในองค์รัชกาลที่ ๕) มาตั้งแต่เมื่อครั้งมีฐานะเป็น “หลวงนายสิทธิ์” ซึ่งทั้งคู่เคยไปท่องเที่ยวกันถึงจันทบูรด้วยกัน โดยสัญญาว่าจะให้หมอบรัดเลย์มีโอกาสเผยแพร่ศาสนาด้วย และเมื่อหมอบรัดเลย์แพ้คดีจนแทบหมดตัว สมเด็จพระเจ้าบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ยังได้แบ่งต้นฉบับหนังสือสมุดไทยที่สะสมไว้จำนวนมาก ให้กับหมอบรัดเลย์เพื่อนำไปตีพิมพ์หาเลี้ยงชีพอีกด้วย^{๒๘}

^{๒๗} “A Royal Proclamation” Bangkok Calendar, (1870), p.148.

^{๒๘} สุกัญญา ตีระวนิช, หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์นิยม, ๒๕๒๘), หน้า ๒๗, ๔๑.

ดังนั้นเมื่อเอ่ยถึงการสืบทอดตำแหน่งของขุนนางไทย หมอบรัดเลย์จึงมุ่งให้รายละเอียดต่างๆอย่างเป็นกลาง ขณะเดียวกันก็การสะท้อนถึงความเข้าใจ และความสนใจที่มีต่อระบบการปกครองของไทย โดยได้ให้รายละเอียดแม้กระทั่งความเชื่อเกี่ยวกับสัญลักษณ์ประจำตำแหน่งต่างๆ เช่น พระกลาโหม - คชสีห์, สมุหนายก - สิงห์ และพระคลัง - ดอกบัว เป็นต้น

ในเรื่องของการปกครองนี้ มิชชันนารีได้ถ่ายทอดเกี่ยวกับ “อำนาจทางการเมือง” ของแผ่นดินสยามด้วย โดยเฉพาะการมีเมืองขึ้น ซึ่งมิชชันนารีได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับ “ลาว” ซึ่งเป็นเมืองขึ้นที่ต้องคอยส่งเครื่องราชบรรณาการให้กับพระมหากษัตริย์ไทย ทั้งนี้เมืองของลาวที่ตกเป็นเมืองขึ้นประกอบไปด้วย เชียงใหม่ ลำพูน นครลำปาง แพร่ น่าน และเชียงราย โดยมีเจ้าเชียงใหม่เป็นผู้ดูแลเมืองเหล่านั้น และการที่มิชชันนารีได้มีโอกาสตามเสด็จพระราชดำเนินอยู่บ่อยครั้ง ได้ชมธรรมชาติที่สวยงาม การต้อนรับที่อบอุ่น และการดูแลที่เพียบพร้อม ก็อดไม่ได้ที่จะนำความประทับใจเหล่านั้นมาถ่ายทอดในหนังสือพิมพ์

ขณะเดียวกันมิชชันนารีก็ได้ให้ความสนใจกับขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ซึ่งก็รวมไปถึงวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาด้วย ไม่ว่าจะเป็นวันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันปีใหม่ของไทย ตลอดจนวันประสูติของพระมหากษัตริย์ ซึ่งขณะที่ตีพิมพ์นั้นตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ “...*Birth of Buddh -May 11 th, Beginning of Buddhist Lent - Kow Wasa -July 10 th, His Majesty's Birth Day -September 21 st...*”^{๒๙}

“พิธีการโกนจุก” ก็ได้รับความสนใจเช่นกัน ซึ่งผู้ใหญ่มักนิยมให้เด็กไว้จุกมาทุกยุคทุกสมัย และทุกชนชั้นของสังคม ทั้งนี้เมื่อถึงคราวต้องโกนจุก ก็จะมีการทำพิธีกันอย่างสนุกสนาน ครั้นเสร็จ โดยที่การโกนจุกนั้นถือเป็นสัญลักษณ์ของวัยแห่งการเติบโตเป็นผู้ใหญ่

The age when it is thought necessary to perform this ceremonial hair cutting for children, is the 9 th, the 11 th, the 13 th, the 15 th, or the 17 th year of their age...It is regarded as indispensable, that this ceremony be performed upon the boys and girls before their puberty.

...Consequently as the girls usually arrive at this period, earlier in life than the boys, the time for their festival of Kone-chook, comes sooner than of the boys...^{๓๐}

^{๒๙} “Holiday of the Realm” Bangkok Calendar, (1873), p.1.

^{๓๐} “When the top-Knots are cut” Bangkok Calendar, (1864), p.54.

สำหรับพิธี “โกนจุก” นี้เห็นว่า เป็นพิธีที่สำคัญอย่างยิ่ง ซึ่งเด็กๆจะไว้ผมจนอายุ ๑๐ หรือ ๑๑ ขวบ ก็จะไม่โกนเสีย ซึ่งการโกนจุกนี้จะมีพิธีใหญ่โต ยิ่งถ้าเป็นเชื้อพระวงศ์ ก็จะมีการสมโภชอย่างเอกเกริก ทั้งนี้เมื่อครั้งเสด็จทอดพระเนตรสุริยปราสาทที่หัวากอ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ทรงชี้ให้เซอร์แฮรี่ ออร์ด เจ้าเมืองสิงคโปร์ (ตัวแทนจากอังกฤษ) ดูเจ้าชายพระองค์หนึ่ง ซึ่งพระองค์มีรับสั่งจะให้โกนในปีหน้า และทรงเชิญให้เจ้าเมืองสิงคโปร์มากรุงเทพฯ เพื่อดูราชพิธี โดยทรงรับรองว่า “จะเป็นงานใหญ่ น่าดูมาก”^{๑๑} แต่พิธีนี้ยังไม่ทันเกิดขึ้น พระองค์ก็ทรงเสด็จสวรรคต

มิชชันนารีให้ความสนใจเกี่ยวกับการเรียนรู้ภาษาไทย โดยเฉพาะการเขียนหนังสือภาษาไทย มิชชันนารีได้ถ่ายทอดถึงการเขียนสรรพนามในสังคมไทย ตามวาระต่างๆ ทั้งที่ใช้พูดกับคนที่ต่ำกว่า เสมอกัน ต่อผู้มีอำนาจ ตลอดจนการใช้สรรพนามกับเชื้อพระวงศ์ ดังนี้

...The following scheme of the more important personal pronouns will serve however for illustration.

	1 st Person	2 nd Person	3 rd Person
1. With insolence	กู	มึง	มัน
2. With Haughtiness	เรา	เอง	มัน
3. With moderate important	ข้า	เจ้า	เขา
4. With deference	ฉัน	ท่าน	ท่าน
5. With self-abasement	ข้าพเจ้า	พระองค์	เทอ ^{๑๒}

พร้อมทั้งถ่ายทอดความเป็นมาของชื่อ “กรุงเทพมหานคร” เมืองหลวงของสยามว่า มีทั้งที่เรียกอย่างเป็นทางการ และเรียกชื่อตามภาษาปาก ซึ่งอาจเรียกสั้นๆแค่ “กรุงเทพฯ” เท่านั้น ขณะที่ชาวต่างชาตินิยมเรียกว่า “บางกอก” พร้อมทั้งได้เล่าถึงประวัติศาสตร์ของไทย ซึ่งก็รวมถึงประวัติการสู้ศึกของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และวีรบุรุษอีกเป็นจำนวนมากในดินแดนสยาม จึงอาจกล่าวได้ว่า เนื้อหาเกี่ยวกับ “คุณค่าความเป็นไทย” ใน Bangkok Calendar นี้ หมอบรัดเลย์จะนำเสนออย่างรอบด้าน ทั้งด้านการปกครอง วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี วันสำคัญทางพุทธศาสนา การใช้ภาษาไทย ตลอดจนความเชื่อตามจารีตแบบไทย โดยส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของราชสำนัก ในอันที่จะถ่ายทอดคุณค่าความเป็นไทยสู่สายตาของชาวต่างชาติ

^{๑๑} วิบูล วิจิตรวาทการ, ชีวิตในอดีต, (กรุงเทพฯ : มังกรการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๒๘.

^{๑๒} “The Siamese personal pronouns” Bangkok Calendar, (1873), p.123.

วิเคราะห์ผลการรวบรวมข้อมูลในหนังสือพิมพ์ “Siam Repository”

หนังสือพิมพ์ “Siam Repository” เป็นหนังสือพิมพ์รายสามเดือน ตีพิมพ์ตั้งแต่ ค.ศ.๑๘๖๕-๑๘๗๓ ตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จัดเย็บรวมไว้เล่มละหนึ่งปี (มิได้จัดแยกแต่ละเล่มเป็นรายสามเดือน) ตีพิมพ์เป็นภาษาอังกฤษ โดย Samuel Jones Smith หรือที่คนไทยมักเรียกว่า “หมอสมิธ” มีชชัณนารีสัญชาติอังกฤษ

Siam Repository นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับนวัตกรรมที่หลากหลาย ทั้งในด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี ศาสนา และการแพทย์ ดังต่อไปนี้

นวัตกรรม	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	ตอบ สนอง อำนาจ	รวม (ชิ้น)
สังคม	115	66	108	3	14	2	308
การปกครอง	88	-	-	2	3	8	101
เทคโนโลยี	37	-	-	13	2	-	52
ศาสนา	40	-	-	-	4	-	44
การแพทย์	4	-	-	-	1	-	5
รวม (ชิ้น)	284	66	108	18	24	10	510

หมอสมิธอาศัยอยู่ในประเทศไทยมานานถึง ๓๗ ปี ก่อนที่จะออกหนังสือพิมพ์ จึงย่อมมีโอกาสมองเห็นความแปรเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในสังคมไทย พอที่จะถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านั้นผ่านหนังสือพิมพ์ได้ และในฐานะที่เคยรับราชการในสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ ก็ยังรู้ซึ่งถึงความเป็นไทยได้ดี จึงเป็นธรรมดาที่หมอสมิธจะแนวความคิดด้าน “สังคม” ใน Siam Repository โดยนำเสนอมากกว่าครึ่งของเนื้อหาทั้งหมด (๓๐๘ ชิ้น จากทั้งหมด ๕๑๐ ชิ้น) รองลงมาเป็นเนื้อหาด้าน “การปกครอง” ที่มีจำนวนหนึ่งในห้าของเนื้อหาทั้งหมด (๑๐๑ ชิ้น จาก ๕๑๐ ชิ้น) ขณะที่เนื้อหาด้านการแพทย์ได้รับความสนใจน้อยที่สุด ไม่ถึง ๑ ในร้อยของเนื้อหาทั้งหมดเสียด้วยซ้ำ

ในการนำเสนอเนื้อหาด้านสังคมนั้น หมอสมิธให้ความสำคัญกับ “บทกลอน” มากที่สุด โดยเสนอฉบับละหลายชิ้น และแต่ละชิ้นมักเป็นบทกลอนที่ให้แก่คิดแก่ผู้อ่าน ทั้งในเรื่องวิถีชีวิต การตัดสินใจแก้ไขปัญหาต่างๆ การแสวงหาความสุข และความบันเทิง ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าลีลาการเขียนของหมอสมิธ ดูห่างไกลจากการถ่ายทอดความเชื่อทางคริสต์ศาสนาอย่างสิ้นเชิง ทั้งนี้คงเนื่องจากเมื่อครั้งเริ่มงานด้านการพิมพ์ หมอสมิธได้ลาออกจากสังกัดคณะแบปติสต์แล้ว

ก่อนไปเปิดโรงพิมพ์ส่วนตัวอยู่ที่บางคอแหลม^๑ อีกทั้งดูจะสอดคล้องกับความชอบส่วนตัว ซึ่ง หมอสมิธไม่ใคร่จะชอบออกเดินสอนศาสนากับชาวบ้านร้านตลาด และยังเลือกเรียนจบการศึกษาด้านอักษรศาสตร์ จากสหรัฐอเมริกา

ขณะที่การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครอง หมอสมิธมิได้สนับสนุนการล่าอาณานิคมแต่อย่างใด หากแต่กล่าวถึงการสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาติที่เป็นเมืองขึ้นมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษนั้น มักเป็นชาติที่ครอบงำวัฒนธรรมของตนในดินแดนอาณานิคม ซึ่งเห็นได้ชัดในออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และอินเดีย

สถานการณ์ทางการเมืองภายใต้กระแสจักรวรรดินิยมช่วงนี้ มีความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน โดยหลังปี ค.ศ.๑๘๗๐ เป็นต้นมา จักรวรรดินิยมหลายประเทศ เปลี่ยนนโยบายของตนเอง จากที่มุ่งครอบครองดินแดนอื่นด้วยการปรับเปลี่ยน และพัฒนาสาธารณูปโภค การศึกษา ตลอดจนการสาธารณสุข ให้มีมาตรฐานเดียวกับตะวันตก กลับกลายเป็นนโยบายที่ถูกมองว่าสิ้นเปลือง และไม่เป็นประโยชน์อีกต่อไป

มหาอำนาจตะวันตกหันไปใช้วิธีการแสวงหาผลประโยชน์นานาประการในดินแดนต่างๆ อย่างก้าวร้าวรุนแรง ปรากฏจากเมตตาธรรม โดยทำสงครามกับคนในท้องถิ่นผู้อยู่ในฐานะเสียเปรียบเพราะมีอาวุธที่ด้อยประสิทธิภาพกว่า ขณะที่ประเทศมหาอำนาจจักรวรรดินิยมด้วยกัน แม้แทบจะไม่มีข้อขัดแย้งทางทหารโดยตรง แต่การแข่งขันกันล่าเมืองขึ้นอย่างจริงจังและเอาเป็นเอาตาย ก็ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการทูตอยู่เสมอ จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นช่วงเวลาแห่งความเป็นศัตรู และความตึงเครียด เมื่อประเทศจักรวรรดินิยมพยายามเข้าครอบครองดินแดนอื่นอย่างเป็นทางการ

ดังจะเห็นได้จากการล่าเมืองขึ้นในแอฟริกา จักรวรรดินิยมหลายประเทศมุ่งครอบครองดินแดนต่างๆ จากในปีค.ศ.๑๘๗๐ ที่มีพื้นที่เพียง ๑ ใน ๑๐ ของแคว้นต่างๆในแอฟริกาเท่านั้น ที่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมทางการเมือง พอสามสิบปีให้หลัง มีเพียง ๑ ใน ๑๐ ที่สามารถดำรงความเป็นเอกราชไว้ได้ ทั้งนี้กระบวนล่าเมืองขึ้นเริ่มต้นที่อังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน และโปรตุเกส เคลื่อนจากการครอบครองดินแดนตามชายฝั่ง ขยายขอบเขตมาสู่ใจกลางทวีป ไม่ช้าเยอรมัน อิตาลี และเบลเยียม ก็เข้าร่วมรุกรานดินแดนในแอฟริกา ข้อพิพาทบาดหมางจึงเกิดขึ้นโดยไม่มีทางเลี่ยง อังกฤษและฝรั่งเศสช่วงชิงกันครอบครองดินแดนตะวันตก โดยเฉพาะอีิปต์ และซูดาน อังกฤษช่วงชิงกับเยอรมันในดินแดนตะวันออก ในดินแดนเหนือฝรั่งเศสชิงกับ

^๑ สุกัญญา สุตบรรทัด, "การเคลื่อนย้ายทางความคิด และทัศนคติเดิมของสยาม", เอกสารการสอน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๖๑.

อิตาลี ในแถบตะวันตกเฉียงเหนือฝรั่งเศสปะทะกับสเปน ส่วนแถบคองโกฝรั่งเศสช่วงชิงกับเบลเยียม ขณะที่ทางตอนใต้มีอังกฤษ เยอรมัน โปรตุเกสเข้าร่วมชิงดีชิงเด่น ราวปี.ศ.๑๘๙๘ ความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการช่วงชิงดินแดนต่างๆจึงสิ้นสุดลง เมื่อมีการทำความตกลงทางการทูต โดยจักรวรรดินิยมแต่ละประเทศแทบจะไม่ได้คำนึงถึงการกระจายตัวของชาวพื้นเมืองเผ่าต่างๆเลย

เช่นเดียวกับการขยายตัวของจักรวรรดินิยมในเอเชีย และภาคพื้นแปซิฟิก ที่ “การสงคราม” เป็นวิธีสามัญที่ใช้ในการเข้าครอบครองดินแดนใหม่^๒

ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ที่ความใกล้ชิดกับราชสำนักไทยมายาวนาน ตลอดจนเป็นผู้มีสุนทรียภาพทางความคิด ทำให้หมอมสมิธไม่ขึ้นชมกับกระแสการล่าอาณานิคมเท่าใดนัก โดยเฉพาะการใช้กำลังเข้ารุกรานประเทศอื่นที่ไม่มีทางต่อสู้อยู่ ขณะที่ช่วงเวลานั้น หมอมสมิธได้ลาออกจากคณะเบปติสต์แล้ว และถึงแม้จะยังเข้าสังกัด ก็ไม่จำเป็นที่มิชชันนารีซึ่งมีเสรีภาพในการเผยแพร่ศาสนาแล้ว จะต้องฟังฟังอำนาจจักรวรรดินิยมอีก อีกทั้งระยะหลังมิชชันนารีไม่ได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเมืองระหว่างประเทศ จึงไม่เห็นความจำเป็นที่จะต้องนำเสนอเนื้อหาเพื่อมุ่งตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยมเช่นเดิมอีกต่อไป

สำหรับนวัตกรรมด้าน “สังคม” ซึ่งหมอมสมิธให้ความสำคัญมากเป็นพิเศษ เกินกว่าครึ่ง (๓๐๘ชิ้น จากทั้งหมด ๕๑๐ชิ้น)นั้น ได้มุ่งเน้นไปที่แนวความคิดทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนด้านการศึกษา สะท้อนปัญหาสิทธิสตรี และถ่ายทอดเรื่องเสรีภาพของหนังสือพิมพ์ นอกเหนือไปจากการให้ความบันเทิงจากบทกลอนต่างๆ

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลาบทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	สนอง อำนาจ	รวม (ชิ้น)
มิตร	4	-	26	1	4	-	35
กลาง	110	66	82	2	7	2	269
คุกคาม	1	-	-	-	3	-	4
รวม (ชิ้น)	115	66	108	3	14	2	308

^๒ Benjamin J. Kohen, The Question of Imperialism, แปลโดย ลือชัย จุลาสัย และคณะ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒,๑๓.

ทั้งนี้ Siam Repository ใช้รูปแบบการนำเสนอที่ครอบคลุมทั้งบทบาท และลีลาการใช้ภาษา กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับ "การขยายทัศนวิสัย" และ "สร้างความบันเทิง" มากที่สุด โดยเลือกนำเสนออย่างเป็น "กลาง" ขณะที่ยังคงพยายาม "ยกระดับความปรารถนา" เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า มีการใช้ลีลาการนำเสนอทั้งที่เป็นมิตร เป็นกลาง และคุกคาม ตามแต่กรณี

การเสนอเนื้อหาใน Siam Repository มีลักษณะพิเศษที่ต่างจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นตรงที่มีการนำเสนอเนื้อหาในลักษณะของ บทกลอน หรือ บทความเตือนใจ อยู่บ่อยครั้ง โดยที่บทกลอน หรือบทกวีที่เรียบเรียงขึ้นนั้นได้ สร้างความบันเทิง โดยสะท้อนถึงการดำเนินชีวิต และมักแฝงไว้ด้วยคติธรรมที่เป็นข้อเสนอแนะของหมอสมิธ ซึ่งถูกนำเสนอด้วยลีลาการเขียนที่เป็น "มิตร" อย่างคนที่เข้าใจชีวิต เช่นมีการแนะนำเกี่ยวกับ "ความรัก ความทะเยอทะยาน และความตาย" ว่า ล้วนเป็นภาวะที่ต้องไตร่ตรองอย่างรอบคอบ และลึกซึ้ง ก่อนตัดสินใจทำอะไรสักอย่างใดลงไป โดยเฉพาะเมื่อกำลังอยู่ท่ามกลางความล้มเหลวในความรัก มีอุปสรรคขวางกั้น ตลอดจนเมื่อชีวิตกำลังเข้าใกล้ความตาย

Love, Ambition, Death

The three events which cause us to think most seriously and to fill most profoundly, and which make the most decided impression upon the character, an unsuccessful love, thwarted ambition, and the approach of death^๓

นอกจากนี้หมอสมิธยังได้แนะนำเกี่ยวกับการคบเพื่อน คุณค่าแห่งมิตรภาพ กำลังใจในการดำเนินชีวิต การใช้ชีวิตในวัยรุนอย่างไม่ประมาท หรือแม้แต่วิธีการลดความอายเมื่ออยู่ต่อหน้าสาธารณชน ซึ่งมีประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจ คือแม้หมอสมิธจะเป็นชาย แต่ก็ให้ความสำคัญกับ แนวทางการเลือกคู่ของสตรี ว่า ไม่ควรรีบร้อนกับการเลือกสามี แต่ควรตัดสินใจให้ดี เพราะผู้ชายไม่ดีนั้นมีมาก ขณะเดียวกันหมอสมิธก็ได้เสนอแนวทางแสวงหาความบันเทิง ในแบบของปฤชชนทั่วไป เช่นแนะนำสถานที่เที่ยว ซึ่งมีชาวสยาม และชาวจีนเป็นเจ้าของ โดย Concordia Club ที่แนะนำนี้ เป็นสถานบันเทิงซึ่งเปิดขึ้นภายในบ้าน ประกอบไปด้วยห้องต่างๆที่จัดไว้ได้อย่างเหมาะสม ราคาถูก มีการเปิดดนตรีเพื่อผ่อนคลายความเครียด มีโต๊ะเล่นบิลเลียด ตลอดจนหนังสือ และหนังสือพิมพ์จำนวนมากให้เลือกอ่าน ซึ่งคลับแห่งนี้จะเปิดในเวลาหนึ่งทุ่มของทุกวัน

^๓ "Love Ambition Death" Siam Repository, (1872), p.30.

หมอสมิธยังให้ความสำคัญกับการอ่านหนังสือเพื่อความบันเทิงอีกด้วย จึงได้เขียนสอดแทรกไว้เสมอๆ โดยกล่าวถึงการอ่าน “นวนิยาย” ไว้ว่า เรื่องราวในนวนิยายอาจถูกตั้งข้อสังเกตว่า มีเนื้อหาเกินจริง หรืออยู่นอกเหนือความคิดของคนทั่วไป แต่เป้าหมายที่สำคัญก็คือผู้เขียนนวนิยายมุ่งที่จะสร้างควมมีชีวิตชีวาขึ้นในใจผู้อ่าน *What is a novel ? Merely a factitious work, representing more or less accurately, real life...The novel writer has his ideas and he endeavors to present them as vividly before his readers, as they appear in his own mind...*^๕ ซึ่งหนังสือนวนิยายนี้ โรงพิมพ์ของหมอสมิธก็ตีพิมพ์ออกจำหน่ายเป็นจำนวนมาก

ไม่เพียงการอ่านหนังสือเพื่อความบันเทิง แต่แนวทางการ สนับสนุนการศึกษา แก่เยาวชนของชาติก็เป็นสิ่งที่ไม่อาจมองข้าม ซึ่ง Siam Repository ตีพิมพ์เรื่องนี้ตลอดต้นสมัยรัชกาลที่ ๕ ช่วงที่สังคมสยามกำลังตื่นตัวกับการพัฒนาประเทศ มีขุนนางรุ่นใหม่หลายคน รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ที่ผ่านการร่ำเรียนวิทยาการตะวันตกมาจากมิชชันนารี หมอสมิธจึงเปรียบเหมือน “แนวร่วม” ในการ “ยกระดับความปรารถนา” ให้คนทั้งสังคมยอมรับความจำเป็นด้านการศึกษา โดยหมอสมิธนำเสนอด้วยลีลาการเขียนอย่างเป็น “มิตร” เพื่อโน้มน้าวใจให้เห็นว่า การเปิดสถานศึกษาเป็นการสร้างคน และถือเป็นโครงการพิเศษ ในอันที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จได้อย่างสมบูรณ์แบบ

Improvement

...The school of practical engineers, will be an invaluable acquisition to Siam, and we wish the really talented and enterprising men, who are to establish it, completing men, who are to establish it, complete success in their great and good enterprise...^๕

ทั้งนี้เพื่อให้เห็นว่า การสร้างโรงเรียนเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง หมอสมิธจึงพยายาม “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยการสะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับโรงเรียนของประเทศต่างๆ ทั้งเพื่อนบ้านในเอเชีย และประเทศทางตะวันตก เช่น สถานศึกษาในสหรัฐอเมริกาที่มีขึ้นอย่างกว้างขวางหลายระดับชั้น ครอบคลุมทั้งการศึกษาสำหรับชาย หญิง และคนสีผิว^๖ พร้อมทั้ง “อนุমানถึงพระเจ้า” ด้วยว่า ชีวิตที่สมบูรณ์แบบ จะต้องผสมผสานด้วยความรู้ ความรัก และศาสนา กล่าวคือ พระเจ้าเป็นผู้ดลใจให้เกิดความรัก และความรักนี้เองที่เป็นกำลังใจให้พัฒนาสิ่งต่างๆ ให้ดี

^๕ “How to read Novel” Siam Repository, (1872), pp.301,302.

^๕ “Improvement” Siam Repository, (1871), p.234.

^๖ “Educational” Siam Repository, (1872), p.52.

ขึ้นได้ ขณะที่จะสามารถสัมฤทธิ์ผลในการพัฒนาได้ตามเป้าหมาย ก็จำเป็นต้องมี “ความรู้” ซึ่งความรู้ที่สำคัญเกิดจากคัมภีร์ไบเบิล ที่สอนศาสตร์ด้านต่างๆให้กับมนุษย์ทั้งมวล

เมื่อความรู้มาจากพระเจ้า มาตรฐานทางการศึกษาที่เหมาะสมจึงหนีไม่พ้นรูปแบบสถานศึกษาที่มีชาติตะวันตกเป็นต้นแบบ การเรียนกับพระสงฆ์ในวัดตามแบบจารีตของไทยได้กลายเป็นสิ่งไม่พึงประสงค์ไปเสีย และหมอสมิธมุ่งหวังอย่างเต็มที่ในอันที่จะ “เปลี่ยนแปลงสังคมไทย” โดยพยายามนำเสนอในเชิง “คุกคาม” เพื่อผลักดันให้เกิดการสร้างสถานศึกษาขึ้นเป็นการเฉพาะ เช่นเดียวกับที่สร้างกันในสังคมตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นอีกฟอर्ड เกมบริดจ์ หรือเอล ซึ่งสามารถถ่ายทอดความรู้ให้แก่นักเรียนได้อย่างกว้างขวาง ทั้งความรู้ด้านพีชคณิต เรขาคณิต และคณิตศาสตร์ ตลอดจนด้านภาษาศาสตร์ โดยที่วัดไม่อาจตอบสนองเช่นนั้นได้

The education of Siamese is necessarily limited and the standard low, who compared with that the European countries. The Temples and monastcries are the common schools of the country. Every priest can take to the temple with him as many pupils as he can teach, so that at almost every temple can be found a nice effection of boys, making a very respectable school...^๗

Would you have “Young Siam” know algebra, geometry, conic sections, mixed mathematics, and the dead and living languages, so as to stand well in Oxford, Cambridge, Yale, and Harvard, there must be culture in our Siamese temples -Siam cannot be wise and strong and good and make play off all she done....^๘

อย่างไรก็ตาม แนวความคิดด้านการศึกษายังคงเป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย ดังนั้นเพื่อให้รัฐบาลไทย ซึ่งขณะนั้นนำโดยสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน หันมาส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชน โดยเฉพาะการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ จึงมีข้อเสนอที่ยืดหยุ่นว่า ในฐานะที่มีโรงพิมพ์ ทั้งที่ A.M.A. Press ของหมอบรัดเลย์ และโรงพิมพ์บางคอแหลมของหมอสมิธเอง ยินดีที่จะจัดพิมพ์หนังสือสำหรับการศึกษาให้ หากชาวไทยจะยังคงจะเรียนหนังสือกันในวัด

^๗ “Education and Literature” Siam Repository, (1872), pp. 263,-265.

^๘ “The Siamese temple” Siam Repository, (1872), p.53.

ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ซึ่งขณะนั้นยังไม่ทรงมีพระราชอำนาจบริหารราชการแผ่นดิน ก็ได้ทรงเตรียมความพร้อม โดยริเริ่มการศึกษาขั้นสำหรับมหาดเล็ก ให้ศึกษาวิชาการทหารตามแบบตะวันตก ร่วมกับการศึกษาอบรมวิชาการในแขนงอื่นๆ^๙ จึงอาจกล่าวได้ว่า การผลักดันให้เกิดสถานศึกษารูปแบบใหม่ขึ้นในดินแดนสยามนั้น หมอสมิธมุ่งไปที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ซึ่งมีอำนาจสูงสุดในการบริหารประเทศ เพราะดูจะยังไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการปฏิรูปทางการศึกษาเท่าใดนัก

นอกจากนี้หมอสมิธยังให้ความสนใจเกี่ยวกับปัญหา สิทธิสตรี ท่ามกลางความเชื่อมั่นในสิทธิที่เท่าเทียมกันของมนุษย์ ซึ่งหมอสมิธเห็นว่า สตรีถูกกดขี่ทางเพศมานาน และถึงเวลาที่ควรได้รับการปลดแอก โดยผลักดันให้เกิดการ “เปลี่ยนแปลงสังคมไทย” ให้ผู้หญิง ซึ่งเป็นภรรยา อยู่ในฐานะหุ้นส่วนชีวิต แทนที่จะต้องทำงานเยี่ยงทาส และควรให้ผู้หญิงได้มีโอกาสการแสดงออกทางความคิด มีอิสรภาพ และสิ่งที่สำคัญคือ เสรีภาพในการเสนอความคิดเห็น ซึ่งควรได้รับการปกป้องทางกฎหมาย ดังนี้

When we read of woman influence at home, we feel at once, how far we in Bangkok, live from a christian nation, where woman holds the place, to an extent she had before the fall. We wish christianity to bear sway that he spiritual may take the supremacy over the physical -that woman may become the partner instead of the slave -that her intellect may be trained - her heart purified -her principles established -her independence developed, till she dares to speak with she think and had protection from law, that will give her strength...^{๑๐}

ทางออกที่จะช่วยให้ผู้หญิงมีสิทธิอย่างแท้จริงได้ ก็คือ ส่งเสริมให้ได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอ หมอสมิธจึงพยายาม “ยกระดับความปรารถนา” โดยกล่าวว่า แทบจะไม่พบผู้หญิงที่ได้รับการศึกษาเลย เว้นแต่สตรีชนชั้นสูงที่ได้รับการศึกษาบ้างจากภรรยามิชชันนารี ด้วยเหตุผลที่เกรงว่า หากผู้หญิงได้รับการศึกษาแล้ว ก็อาจวางตัวดีเสมอผู้ชายซึ่งถือเป็นผู้นำ ขณะเดียวกันก็เชื่อว่า ความรู้ นั้น จะไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ เพราะเมื่อผู้หญิงมีครอบครัว ก็จะต้องทำหน้าที่ภรรยาและแม่^{๑๑}

^๙ ขจร สุขพานิช, ก้าวแรกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย, (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางชิต ชุ่มไฟโรจน์, ๑๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๑๔), หน้า ๑๗๙

^{๑๐} “Woman” Siam Repository, (1869), pp. 59,60.

^{๑๑} “Education and Literature” Siam Repository, (1872), pp.263-5.

พร้อมกันนี้มิชชันนารียังได้กล่าวถึงการมีภรรยาหลายคน โดยยกตัวอย่างพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขณะที่พระองค์มีพระชนมายุได้เพียง ๑๗ ชันษา *"We learn that H.M. is now the father of 3 children, though he has but just past the 17 th year of his age, each of these were born of a separate mother."*^{๑๒} แสดงว่า ทุกกระดับชั้นในสังคมไทย ยังไม่ได้ตระหนักถึงสิทธิของสตรี โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนค่านิยมเกี่ยวกับการมีภรรยา มากกว่าหนึ่งคน ดูจะห่างไกลจากความเป็นไปได้

อย่างไรก็ตาม มิชชันนารีได้ถ่ายทอดให้รับรู้ถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มสิทธิสตรี ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยบรรดาภรรยาของมิชชันนารี โดยองค์กรดังกล่าวมุ่งให้การสนับสนุนด้านการแสวงหาความรู้ผ่านทางหนังสือ และวรรณกรรม ซึ่งผู้ก่อตั้งถือว่าห้องสมุดเป็นชุมทรัพย์ทางปัญญา อันจะนำมาซึ่งเสรีภาพทางความคิด

การปกครอง

การปกครองนับเป็นนวัตกรรมอีกด้านที่สำคัญ โดยเนื้อหาประมาณ ๑ ใน ๕ เป็นการนำเสนอด้านการปกครอง (๑๐๑ชิ้น จากทั้งหมด ๕๑๐ ชิ้น) ซึ่งหมอสมิชให้ความสำคัญในปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และการล่าอาณานิคมมากเป็นพิเศษ ท่ามกลางกระแสการล่าอาณานิคมที่เริ่มใช้กำลังทางการทหารเข้ารุกรานประเทศทางแถบเอเชียอาคเนย์

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลา \ บทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับความ ปรารถนา	ตอบสนอง อำนาจ	รวม (ชิ้น)
มิตร	1	2	-	1	4
กลาง	87	-	3	7	97
คุกคาม	-	-	-	-	0
รวม (ชิ้น)	88	2	3	8	101

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อเอ่ยถึงอำนาจจักรวรรดินิยม หนังสือพิมพ์กลับไม่ได้แสดงการ "คุกคาม" สังคมไทยแต่อย่างใด หากแต่มุ่งนำเสนออย่างเป็นทางการ และเป็นกลาง และหลายครั้งได้แสดงความ

^{๑๒} "H.M.The King" *Siam Repository*, (1871), p.93.

เป็นมิตรกับสังคมไทยอีกด้วย ทั้งนี้คงเนื่องมาจากสถานการณ์ในช่วงนั้น อำนาจจักรวรรดินิยมกำลังรุกรานประเทศอื่น โดยใช้กำลังเข้าโจมตี ซึ่งถือเป็นวิธีการที่โหดร้ายในสายตาของหมอมสมิธ ผู้เป็นชาวต่างชาติด้วยกัน

ปัญหา สิทธิสภาพนอกอาณาเขต เป็นผลพวงที่เกิดภายหลังการลงนามในสนธิสัญญาระหว่างไทย กับประเทศต่างๆทางตะวันตก เริ่มตั้งแต่สนธิสัญญาเบาริ่ง ซึ่งไทยลงนามร่วมกับอังกฤษ ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อแก้ไขข้อสนธิสัญญาให้คนไทยบังคับอังกฤษมีสิทธิสภาพนอกอาณาเขต โดยหมอมสมิธได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการเจรจาว่า การที่สยาม “จำยอม” ลงนามในสนธิสัญญากับอังกฤษ ก็เนื่องจากเกรงอิทธิพล ซึ่งในเวลานั้นอังกฤษมีอำนาจเหนืออินเดีย และพม่า ขณะเดียวกันก็กลัวว่าจะกระทบกระเทือนต่อความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างประเทศ ทั้งนี้หมอมสมิธได้ “ขยายทัศนวิสัย” อย่างเป็น “กลาง” สะท้อนถึงปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตว่า รัฐบาลไทยไม่อาจและต้องผู้ที่อยู่ในบังคับของชาติมหาอำนาจตะวันตกได้ ไม่ว่าจะเป็นคนในบังคับของอังกฤษ อเมริกา ฝรั่งเศส หรือเยอรมัน ต้องยอมให้อยู่ภายใต้การวินิจฉัยตัดสินของกงสุลจากประเทศทางตะวันตกนั้นๆ

The Government of Siam, in the treaties which it has made with Great Britain, the U.S. of America, France, Germany and other Europe powers, has given to each of these Governments the power to invest their consuls with the right to protect, and if necessary to try and punish, the esteusable of real subject of their respective governments to posses and law allowing their consuls to exercise the powers ceded to them in those treaties.^{๑๓}

ปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขตไม่ได้เกิดขึ้นกับรัฐบาลสยามเท่านั้น แต่หมอมสมิธยังชี้ให้เห็นถึงปัญหาที่ขยายผลไปถึงชาวต่างชาติด้วย เมื่อเกิดกรณีพิพาทระหว่างชาวตะวันตก จนไม่อาจหาข้อตกกันได้ เพราะกงสุลแต่ละประเทศย่อมถือประโยชน์ของคนในบังคับเป็นสำคัญ ไม่มีใครยอมให้แก่กัน “...how can they have control over subject and citizens of other powers, The United State, France, or Germany,... It is assumed in the case supposed that the America citizens ‘is in debt’ to the Germany bankrupt ‘but that for some cause or other no matter what it may be, That the American Consul will not enforce payment of his debt...^{๑๔}

^{๑๓} “Consular Jurisdiction” Siam Repository, (1872), p. 99.

^{๑๔} “Consular Jurisdiction” Siam Repository, (1871), p. 505.

จะเห็นได้ว่า มิซซันนารีไม่ได้แสดงความชื่นชมต่อการทำสนธิสัญญาระหว่างประเทศ แต่อย่างไร แต่กลับเห็นถึงปัญหาที่ตามมาจากสิทธิสภาพนอกอาณาเขตของชาวตะวันตก

เช่นเดียวกับ การล่าอาณานิคม ที่แม้ว่าการเดินทางมายังโลกตะวันออกของบรรดามิซซันนารี จะเป็นการร่วมเดินทางมาพร้อมกับกระแสจักรวรรดินิยม แต่หมอสมิซกลับไม่เห็นด้วยต่อการล่าอาณานิคม โดยเห็นถึงผลร้ายที่จะเกิดขึ้นกับประเทศเมืองขึ้น ซึ่งการได้รับนวัตกรรมจากตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นความเจริญก้าวหน้า หรือการศึกษาวิทยาการสมัยใหม่ จะนำมาสู่การพัฒนาประเทศ แต่สิ่งสำคัญที่ต้องสูญเสียไปก็คือวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาติ โดยได้ยกตัวอย่างประเทศอินเดียให้เห็นว่า เมื่อชาวตะวันตกเดินทางเข้ามาพร้อมกับนำความรู้ด้านดาราศาสตร์ การแพทย์ ตลอดจนการใช้กฎหมายที่ถ่ายทอดให้กับสังคมอินเดีย โดยสิ่งที่ตามมาคือความเจริญรุ่งเรือง (Civilization) ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองไป ทั้งภาษาถิ่น และประวัติศาสตร์ของชนชาติ ตลอดจนการแพทย์แผนดั้งเดิมของอินเดีย

Whatever treaties in astronomy or medicine, whatever books of Philosophy or law we passes - in a word, whatever the treasures of our vast Sanscrit literature, -they are all of an unknown date, and do not owe their origin either to the Mohammedan period or to the time of the conflict for supremacy between those usurpers and the present rules of the land...The former language of the land, whatever it was superseded by Persian and the medical science of the land, were nearly forgotten...^{๑๔}

หมอสมิซให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัด และไม่ต้องการให้ถูกทำลาย หรือละลายไปเสีย ขณะเดียวกันยังได้แสดงเจตนาที่ชัดเจนต่อความสัมพันธ์ระหว่างประเทศว่า ควรดำเนินไปภายใต้มิตรภาพที่มีต่อกัน โดยหมอสมิซ “ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งกับการทำสงครามแย่งดินแดน” และได้ยกตัวอย่างการทำสงครามกันระหว่างเยอรมันและฝรั่งเศส ซึ่งแต่ละฝ่ายชนอาวุธมาโจมตีกันโดยไม่เกิดผลดีแต่อย่างใด จึงอยากให้หันมามีสันติสุขต่อกัน *“once the admired of Europe, and the mighty controller of European politics is now neglected and rejected by the people from whom to did much. His brilliant career is seemingly ended. It is to be hoped that the peace now existing in Europe may long continue...”*^{๑๖} และยังเสนอให้ประเทศจักรวรรดินิยมปลดปล่อยให้เมืองขึ้นมีอิสรภาพ ชดเชยจากที่ชาติตะวันตกได้เคยใช้อำนาจ ความก้าวร้าวรุนแรง และความทะเยอทะยานของตน

^{๑๔} “The New Life in India” Siam Repository, (1872), pp. 125-7.

^{๑๖} “Last Year” Siam Repository, (1872), pp. 171,172.

เอง เข้าทำลายประเทศอื่น โดยเฉพาะอังกฤษ และฝรั่งเศส ที่มักจะแย่งชิงประเทศอาณานิคมกัน ซึ่งหมอมิชิให้เหตุผลว่า การให้เสรีภาพแก่ประเทศเมืองขึ้นจะช่วยลบภาพความเกลียดชังและความรู้สึกว่าเป็นประเทศจักรวรรดินิยมมีแต่ความเห็นแก่ตัวไปได้ ขณะเดียวกันมิตรภาพ และการเห็นอกเห็นใจกัน จะเป็นเครื่องช่วยในการปกป้องทุกประเทศให้เกิดความสงบสุข

เทคโนโลยี

การนำเสนอเนื้อหาใน Siam Repository มีชชัณนารียังคงให้ความสำคัญกับนวัตกรรมด้าน “เทคโนโลยี” แม้ว่าจะไม่มากนักเมื่อเทียบกับเนื้อหาทั้งหมด(๕๒ชิ้น จากทั้งหมด ๕๑๐ชิ้น) แต่ก็ยังคงนำเสนอเนื้อหาด้านนี้อย่างต่อเนื่อง

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลาบทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	ยกระดับความ ปรารถนา	ตอบสนอง อำนาจ	รวม (ชิ้น)
มิตร	-	7	-	7
กลาง	37	6	1	44
คุกคาม	-	-	1	1
รวม (ชิ้น)	37	13	2	52

หมอมิชิให้ความสนใจสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน โดยพยายาม “ยกระดับความปรารถนา” อันจะส่งผลให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนแปลงสังคมไทย” เพื่อให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของการสร้างความเจริญในเมืองใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นการสร้างทางรถไฟ โทรเลข เรือกำปั่น โดยเฉพาะการสร้างถนน และโทรเลขนี้ เป็นที่ต้องการอย่างสูงสำหรับชาวสยามรุ่นใหม่ (Young Siam) เพื่อประโยชน์ในการติดต่อสื่อสาร ทั้งนี้มิชชันนารีได้กล่าวพาดพิงไปถึงพระมหากษัตริย์ในทำนอง “คุกคาม” ว่า ชนชั้นนำของสังคมไทยมักจะสงวนสาธารณูปโภคไว้ใช้แต่เฉพาะในชนชั้นของตนเอง พร้อมทั้งกล่าวว่า การยอมรับในวัฒนธรรมตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย หรือการดื่มไวน์ ไม่ได้เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคมแต่อย่างใด

...It will not make great men to wear fine coats, though this is progress. It will not make great men to know how to sip at the wine cup, make a genteel bow or event, have an unexceptional demeanor. "The mind is the man... and people need not be to the expense of going to America or great Britain necessarily, to learn to think...Siam has at the present moment many facilities for meeting the demands of a good government and of going forward progressively..."^{๑๗}

การนำเสนอเนื้อหาด้านเทคโนโลยีในเชิงคุกคามดังกล่าว หมอสมิท ในฐานะชาวตะวันตก ได้ชี้แจงถึงการถ่ายทอดความเจริญจากตะวันตก สู่ตะวันออกไว้ว่า มีเป้าหมายที่สำคัญคือ การพัฒนาความเจริญให้กับประเทศเหล่านั้น ซึ่งหากรัฐบาลดำเนินการพัฒนาไปในทิศทางที่อาจนำไปสู่ความล้มเหลว ก็จำเป็นที่ชาวตะวันตกจะต้องกล่าวเตือน เพื่อให้การพัฒนาประเทศเป็นไปได้ก้าวไกลมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้^{๑๘}

อย่างไรก็ตาม หากรัฐบาลดำเนินการสร้างสิ่งสาธารณูปโภคตรงตามการนำเสนอของหนังสือพิมพ์ มิชชันนารีก็จะแสดงบทบาทของ “การประสานสัมพันธ์” ในลักษณะของความ เป็น “มิตร” เช่นการชดเชยที่อยุธยา มิชชันนารีชื่นชมว่า จะเป็นหนทางนำความเจริญ และ ผลกำไรมายังสังคมไทย จากการศึกษาที่การคมนาคมเป็นไปโดยสะดวก และมีน้ำอุดมสมบูรณ์ สำหรับการเพาะปลูก “...The Siam Government should also offer inducements that will encourage capitalists to invest their surplus funds in improvements that would give handsome profits.”^{๑๙} ซึ่งการขยายเส้นทางคมนาคมด้วยการชดเชยนี้ ถือเป็นนโยบายที่ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์มุ่งสานต่อตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ จากที่ทรงวางไว้ตั้งแต่ก่อนสิ้นสวรรคต ทั้งนี้ในการนำเสนอนวัตกรรมด้าน “เทคโนโลยี” ดังกล่าว ไม่ปรากฏว่าหมอสมิท “อนุমানถึงพระเจ้า” แต่อย่างใด

^{๑๗} “Bangkok as a great centre” *Siam Repository* (1872), pp. 72-74.

^{๑๘} “The Far East and Far West” *Siam Repository* (1872), p. 32.

^{๑๙} “The New Canal to Ayuthia” *Siam Repository* (1872), p. 61.

ศาสนา

มิชชันนารี ในฐานะผู้เผยแพร่ศาสนา ยังคงถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับ “คริสต์ศาสนา” ผ่านหนังสือพิมพ์ โดยได้ให้ความสำคัญใกล้เคียงกับการเสนอนวัตกรรมด้านเทคโนโลยี ดูได้จากปริมาณการนำเสนอ (ด้านศาสนา ๔๔ ชิ้น เทคโนโลยี ๕๒ ชิ้น) ขณะเดียวกันก็มักจะใช้ลีลาการเขียนที่เป็นกลาง โดยไม่ปรากฏว่ามีการแสดงออกถึงการคุกคามผู้อ่านแต่อย่างใด

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชิ้น)
มิตร	-	1	1
กลาง	40	3	43
คุกคาม	-	-	0
รวม (ชิ้น)	40	4	44

การเสนอเนื้อหาด้าน “ศาสนา” นั้น มุ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับการตั้งคณะมิชชันนารี ยังประเทศต่าง ๆ รวมทั้งในประเทศไทย ด้วยลีลาการเขียนอย่างเป็น “กลาง” โดยที่การ “ขยายทัศนวิสัย” ดังกล่าว อาจมีเป้าหมายเพื่อสะท้อนให้เห็นว่า คณะมิชชันนารีนี้กายโปรเตสแตนต์ที่มีโอกาสเข้าไปเผยแพร่ศาสนาในประเทศต่าง ๆ และประชาชนของหลายประเทศก็ให้การยอมรับคริสต์ศาสนา ดังจะเห็นได้จากที่คณะมิชชันนารีคณะแรกเดินทางเข้าไปยังประเทศจีน นำโดย ดร.มอร์ริสัน จาก London Mission Society ด้วยความมุ่งมั่นที่จะเผยแพร่ศาสนาจึงได้เรียนรู้ภาษาจีน และจัดทำพจนานุกรมขึ้นมา จากนั้นเมื่อจีนเปิดประตูทางการค้ากับอังกฤษ มิชชันนารีก็ได้มีโอกาสขยายสมาชิกเพิ่มมากขึ้น โดยขยายไปถึงเกาะฮ่องกง

The first protestant missionary in Chinese was commenced 1807. Dr Morrison, of the London Missionary Society, began a mission at Canton. His great work was the translation of the Scriptures and the preparation of the dictionary works that have been of incalculable service to succeeding missionaries. He labored alone for six years, and during the first decade he was joined only by Dr. Milne...

In 1842, when British cannon had opened the long gates of China. The missionaries, immediately removed and established themselves at the five open ports of China proper. Missionaries in greatly, increased numbers entered the field and on great zeal commenced to lay board at the five ports, and on the island of HongKong, which had been ceded to England...^{๒๐}

นอกจากนี้ Siam Repository ยังได้นำเสนอรายละเอียดเกี่ยวกับคณะมิชชันนารีต่างๆ ที่ตั้งขึ้นในประเทศไทย ทั้งคณะ American Bap. Mission (ซึ่งเป็นคณะที่หมอบรัดเลย์สังกัดอยู่), Cheingmai Presbyterian mission (คณะมิชชันนารีที่เชียงใหม่), Petchaburi mission (Rev.S.G.Mcfaland ซึ่งเป็นผู้ก่อตั้งโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนในกรุงเทพฯ)

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าหมอบรัดเลย์มีความผูกพันมากเป็นพิเศษกับ “หมอบรัดเลย์” มิชชันนารีชาวอเมริกัน ผู้ริเริ่มออกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย จึงได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับชีวิต ผลงาน และการจัดทำหนังสือพิมพ์ (ขณะนั้นหมอบรัดเลย์กำลังจัดทำ Bangkok Calendar) ตลอดจนการเสียชีวิตของหมอบรัดเลย์ ซึ่งตรงกับปีสุดท้ายที่ได้ออกหนังสือพิมพ์ และเป็นช่วงสุดท้ายที่หมอบรัดเลย์จัดทำ Siam Repository เช่นกัน โดยหมอบรัดเลย์ได้เล่าย้อนหลังนับตั้งแต่การริเริ่มออกหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ ซึ่งเริ่มขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ จนเมื่อมีการออกหนังสือพิมพ์ชื่อเดียวกันนี้อีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๔ หมอบรัดเลย์ได้ให้รายละเอียดถึงสาเหตุของการที่ “จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder” ต้องปิดตัวไป เนื่องจากการถูกฟ้องร้อง แต่ถึงอย่างไรก็เห็นว่า หมอบรัดเลย์มีความสามารถ และมีพรสวรรค์ในการจัดทำหนังสือพิมพ์ แม้ว่าจะไม่ได้รับเงินสนับสนุนจากคณะ A.M.A. ดันสังกัดแล้วก็ตาม พร้อมทั้งชื่นชมว่า หมอบรัดเลย์สามารถเข้ากันได้กับคนทุกเชื้อชาติ ทุกชนชั้น และยังเข้ามาจัดการด้านการแพทย์อย่างเป็นระบบ ขณะเดียวกันหมอบรัดเลย์ก็ให้ความใส่ใจเรียนรู้ภาษาไทยอีกด้วย

ทั้งนี้การเสียชีวิตของหมอบรัดเลย์ หนังสือพิมพ์ได้ให้รายละเอียดไว้ด้วยว่า ต้องทนกับโรคอยู่นานก่อนจะเสียชีวิตไป ท่ามกล่าวความอาลัย และถือเป็นการสูญเสียครั้งใหญ่ *“About 40 days ago he was taken with the disease which the terminated fatally and caused so much sorrow and so great a loss to our entire community... All through his sickness he complained not of pain, expressed himself as happy... When asked ‘are you happy ?’ ‘Yes’ ‘I am going home’ He was expecting to go there hopefully joyfully...^{๒๑}*

^{๒๐} “Protestant Missionary in China” *Siam Repository* (1872), pp. 57,58.

^{๒๑} “The late D.B.Bradley, M.D.” *Siam Repository* (1873), p. 396.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการนำเสนอเนื้อหาด้าน “ศาสนา” ใน Siam Repository จะมุ่งให้รายละเอียดกับผู้อ่านเกี่ยวกับการตั้งคณะมิชชันนารีแต่ละแห่งในสยาม ตลอดจนประเทศต่างๆ โดยถ่ายทอดชีวิต การทำงาน และการเผยแพร่คริสต์ศาสนาของบรรดามิชชันนารีมากเป็นพิเศษ แต่กลับไม่ได้ให้ความสำคัญกับการ “อนุমানถึงพระเจ้า” ในลักษณะของผู้ประทานความเจริญก้าวหน้าให้กับโลกมนุษย์เหมือนเช่นที่หมอบรัดเลย์นิยมนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์แต่อย่างใด

การแพทย์

การเสนอนวัตกรรมใน Siam Repository นั้น แม้จะยังครอบคลุมถึงเนื้อหาด้านการแพทย์ก็ตาม แต่ถ้าพิจารณาจากปริมาณการนำเสนอ อาจกล่าวได้ว่า มิชชันนารีไม่ได้ให้ความสำคัญกับเนื้อหาเรื่องนี้เท่าใดนัก (๕ ชิ้น จากทั้งหมด ๕๑๐ ชิ้น) อย่างไรก็ตามลีลาการเขียนก็ยังมิลักษณะเป็นกลาง โดยไม่ปรากฏว่ามีการคุกคามผู้อ่านแต่อย่างใด

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

ลีลาบทบาท	ขยายทัศนวิสัย	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชิ้น)
มิตร	1	-	1
กลาง	3	1	4
คุกคาม	-	-	0
รวม (ชิ้น)	4	1	5

การที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “การแพทย์” น้อยกว่านวัตกรรมด้านอื่นๆ อย่างเห็นได้ชัดนั้น ก็อาจเป็นไปได้ที่หมอบรัดเลย์ ผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ ไม่ได้มีความรู้ด้านการแพทย์โดยตรง จึงไม่มีความสามารถ หรือไม่เห็นความสำคัญของการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวเท่าที่นวัตกรรมด้านอื่นก็เป็นได้ อย่างไรก็ตามในการเสนอเนื้อหาด้านการแพทย์นี้ ได้มีการนำเสนอถึงความคืบหน้าของการแพทย์ ให้เห็นถึงประโยชน์ และความจำเป็นของ “โรงพยาบาล” โดยหมอบรัดเลย์ได้ “ขยายทัศนวิสัย” อย่างเป็นทางการของคณะกรรมการซึ่งดูแลด้านบริการสังคมว่า กำลังมีหรือเรื่องแผนการสร้างโรงพยาบาล ซึ่งถือว่าเป็นที่ต้องการอย่างไม่ต้องสงสัย ทั้งนี้เนื่องจากโรงพยาบาลมีประโยชน์มาก ทั้งในการให้ความช่วยเหลือผู้บาดเจ็บ การรักษาทางการแพทย์ จึงเชื่อว่าเป็นโครงการที่ไม่น่าจะถูกละเลยจากคณะกรรมการ

The Hospitals

The committee now examining the various departments of Civil Service, will not doubt find much requiring amendtaent, and possible some of the establishments will be found to require remodelling. We trust the subject of the hospitals with not be ourlooked by the committee... Under the present system, no matter how badly a person may be injured, or how urgent the necessary for immediate medical aid,...^{๒๖}

ขณะเดียวกันมิชชันนารีได้ให้ความรู้เกี่ยวกับ “คุณค่าทางอาหาร” ซึ่งแม้จะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการรักษาโรค แต่ก็ถือเป็นการดูแลสุขภาพที่หมอสมิธให้ความสำคัญ^{๒๗} โดยเนื้อหาดังกล่าวเป็นบทความที่เคยตีพิมพ์ในวารสารทางการแพทย์ ซึ่งหมอสมิธนำมาตีพิมพ์ซ้ำอีกทีหนึ่ง

การยอมรับ “คุณค่าความเป็นไทย” ผ่านหนังสือพิมพ์

สำหรับสังคมไทยในยุคแห่งการเปิดประเทศต้อนรับชาวตะวันตก การสื่อสารนับว่ามีความสำคัญยิ่ง มิชชันนารีจึงได้พยายามถ่ายทอดแนวทาง “การใช้ภาษาไทย” เพื่อให้ผู้อ่านชาวต่างชาติได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงรากฐานทางภาษาที่ใช้กันอย่างกว้างขวางในสังคมไทย นับตั้งแต่เรื่องตัวพยัญชนะไทย การใช้สระ และการเรียงเรียงประโยค โดยให้รายละเอียดถึงขนาดที่ว่า คำนามในภาษาไทยนั้น ไม่มีการระบุเพศด้วยการผันตามคำบุรุษหรือพจน์แต่อย่างใด กล่าวคือ การระบุเพศของคำนามนั้นจะมีลักษณะที่ตายตัว เช่น “ชาย” จะเป็นคำนามที่ระบุเพศถึง “เพศชาย” (ต่างจากบางภาษาที่มีการระบุถึงเพศที่ต่างกันของคำนาม) ดังนี้

Siamese nouns have not any inherent gender. As the language reject all inflection of the nouns, these are devoted to be masculine or feminine by having certain words affixed to them. The neuter is, as usual, a mere regation of gender...

The following are the examples of the above position : -ยังมีผู้ชายคนหนึ่ง *ที่ไปกราบทูลกับพญาว่า*

“There was [a] a certain man, he (or who) went to complain to the king, (and) said,” &c. There ชาย is the sign of the masculine...

^{๒๖} “The Hospitals” *Siam Repository* (1871), pp. 71,72.

^{๒๗} “The Egg a Food” *Siam Repository* (1872), p.313

เมียข้าอืดเจา : "The wife of your slave, (a reply).

Meea เมีย is wife...^{๒๔}

นอกจากนี้ยังได้นำเสนอเกี่ยวกับคำที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การบอกเวลา วัน เดือน ปี ในแบบไทย ซึ่งแตกต่างจากที่ใช้กันเป็นสากลทั่วไป "The names of Siamese years are as follow : -1 Pee Chuet, Rat. 2 Pee Chalu, Ox. 3 Pee Kar, Tiger. 4 Pee to, Rabbit. 5 Pee Ma'rong, Major dragon. 6 Pee Ma'seng, Minor Dragon..."^{๒๕}

การนำเสนอรูปแบบการใช้ภาษาไทยดังกล่าว หมอสมิธน่าจะมุ่งหวังให้ชาวต่างชาติเห็นถึงคุณค่าของภาษาไทย ซึ่งมีรากฐานทางภาษาที่แตกต่างจากภาษาอังกฤษอย่างสิ้นเชิง โดยที่การเรียนรู้ภาษาไทยผ่านทางหนังสือพิมพ์นี้ จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อชาวตะวันตกที่อาศัยอยู่ในดินแดนสยาม

ควบคู่กับการถ่ายทอดให้เห็นภาพวิถีการดำเนินชีวิตของชาวสยามด้วย ตั้งแต่รายละเอียดพื้นฐานเกี่ยวกับภูมิประเทศ ฤดูกาลต่างๆ ตลอดจนความอุดมสมบูรณ์ในผืนแผ่นดินไทย ที่สำคัญคือความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำ ที่ทำให้ชาวสยามนิยมเดินทางด้วยเรือ ซึ่งถือเป็นภาพแปลกตาสำหรับชาวตะวันตก โดยแม่น้ำลำคลองที่เชื่อมโยงถึงกันจะเป็นศูนย์กลางทางการค้าที่สำคัญ พร้อมทั้งได้แนะนำสำหรับผู้ที่จะท่องเที่ยวในดินแดนสยามด้วยว่า การเดินทางไม่ว่าจะไปแห่งไหนก็ตาม ต้องอาศัยเรือเป็นหลัก

พร้อมกันนี้หมอสมิธได้สะท้อนถึงรากฐานทางความคิดตามจารีตของไทย ซึ่งอยู่ภายใต้ "ความเชื่อทางศาสนาพุทธ" ซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติของชาวไทยอีกด้วย โดยได้กล่าวถึงชีวประวัติของพระพุทธเจ้า (Gautama) ซึ่งเป็นศาสดาของพุทธศาสนาว่า ก่อนที่จะปรินิพพานเมื่อ ๕๔๓ ปีก่อนคริสตกาลนั้น พระพุทธเจ้าในฐานะพระราชโอรส เกิดความเบื่อหน่ายในชีวิตที่หรูหราฟุ้งเฟ้อ จึงหันไปใช้ชีวิตสันโดษ จนค้นพบหนทางแห่งความดีงาม และหลุดพ้นจากการ "เวียนว่ายตายเกิด" ซึ่งถือเป็นเป้าหมายอันสูงส่งสำหรับชาวพุทธ ซึ่งหมอสมิธเชื่อว่าคงไม่มีวันที่แนวความคิดนี้จะเปลี่ยนแปลงไป

^{๒๔} "A Grammar of the Siam language by Capt. J. Low" Siam Repository (1870), pp.15,16.

^{๒๕} "Names of Siamese Years" Siam Repository (1872), p. 302.

Budhism arose from a man of royal blood call Gautama, but by the Siamese, Somanakodome. His father ruled a small kingdom in the province of Oude near the Himelaya mountains. Gautama died probably about 543 B.C. and is supported to have been nearly contemporary with the luxuries and pleasures of country life, he adopted that of a hermit, and like all hermits become an enthusiast, and fancied that he had found the only true road to all good, and thus leaped from the circle of external transmiration into a "sublimation of existence that has no attribute and knows no change."...^{๒๖}

ทั้งนี้จะสังเกตเห็นได้ว่าเป็นการนำเสนอเนื้อหาประเด็นเดียวกับ Bangkok Calendar ของหมอบรัดเลย์ แต่ต่างกันที่ลีลาการเขียน กล่าวคือ Siam Repository เลื่อนนำเสนออย่างเป็นกลาง ขณะที่หมอบรัดเลย์แสดงการคุกคามความเชื่อของชาวพุทธอย่างเห็นได้ชัด

เนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าความเป็นไทยนี้ยังครอบคลุมไปถึงขนบธรรมเนียมประเพณีไทยด้วย เช่น พิธีแข่งเรือ เทศกาลเล่นว่าว การทอดกฐิน และพิธีการทางศาสนา ไม่ว่าจะเป็นงานวันเข้าพรรษา ออกพรรษา หรืองานลอยกระทง ทั้งนี้ประเพณีที่หมอบรัดเลย์ให้ความสนใจมากเป็นพิเศษคือ งานวันสงกรานต์ ซึ่งเป็นงานฉลองเทศกาลปีใหม่ของไทย^{๒๗} พร้อมทั้งเล่าถึงพิธีตีม้าพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งเป็นการปฏิญาณตัวว่า รัฐบาลจะซื่อสัตย์ต่อองค์พระมหากษัตริย์ ส่วนโหรจะทำนายอนาคตที่จะเกิดขึ้นตลอดปีใหม่ที่จะถึงด้วย

จึงอาจกล่าวได้ว่า Siam Repository เป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่แสดงเจตนารมณ์ในการ "สะท้อนความเป็นไทย" ผ่านหนังสือพิมพ์ ดังจะเห็นได้จากที่หมอบรัดเลย์ประกาศไว้หน้าแรกของ Siam Repository ทุกฉบับว่า มุ่งบันทึกเรื่องราวอันเกี่ยวข้องกับสยาม และดินแดนตะวันออก ไม่ว่าจะเป็นการนำเสนอเกี่ยวกับภาษาศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ปรัชญา ศาสนา ศิลธรรม ตลอดจนเรื่องราวด้านเศรษฐกิจการเมือง ด้วยการถ่ายทอดออกมาเป็นภาษาอังกฤษ *"The Siam Repository purpose to be what its name implied, a repository. That is, periodical which will collect the literature of Siam, and what will be supposed to give interest to Siam and East.* โดยที่การออกหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ อาจมีเป้าหมายให้เพื่อนชาวต่างชาติด้วยกัน ได้มีโอกาสเรียนรู้ "ความเป็นไทย" ของดินแดนสยามก็เป็นได้

^{๒๖} "The Religion of Siam Budhism" *Siam Repository* (1872), p.217

^{๒๗} "Siam Repository, Song Krant" *Siam Repository* (1872), p.267

วิเคราะห์ผลการรวบรวมข้อมูล ในหนังสือพิมพ์ “จดหมายเหตุ สยามไสมย”

จดหมายเหตุ สยามไสมย เป็นหนังสือพิมพ์ช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่จัดทำทั้งรายวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์ ตลอดจนรายเดือน โดยหมอมสมิธ มิชชันนารีผู้ถือสัญชาติอังกฤษ ได้เข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนสยามได้ราว ๕๐ ปีแล้ว

จดหมายเหตุ สยามไสมย ฉบับตีพิมพ์ “รายวัน” นั้น เริ่มขึ้นเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พ.ศ.๒๔๒๕ ออกแนบมากับ Siam Daily Advertiser (เริ่มออกจำหน่ายในเดือนสิงหาคม พ.ศ.๒๔๑๘) โดยจดหมายเหตุ สยามไสมยได้ออกมาในช่วงที่มีการตีพิมพ์เล่มที่ ๒ ของ Siam Daily Advertiser นั้นเอง แต่ไม่นานนักมิชชันนารีก็ได้ยุติการออกหนังสือพิมพ์สองฉบับ (๓๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๒๕) ทั้งนี้การนำเสนอของทั้งสองฉบับมุ่งประกาศ “โฆษณา” เป็นหลัก ไม่ว่าจะ เป็นโฆษณาสินค้า ห้างร้านต่างๆ หรือแม้แต่หนังสือที่ตีพิมพ์ในโรงพิมพ์ของหมอมสมิธเอง ซึ่ง โฆษณาเหล่านั้น ก็มักถูกตีพิมพ์ซ้ำๆ ติดต่อกันหลายฉบับ ไม่ได้ให้ความสำคัญกับข่าวคราวทาง สังคม และบ้านเมืองแต่อย่างใด ดังนั้นจึงไม่มีการหยิบยกเนื้อหาส่วนนี้มาวิเคราะห์ในงานวิจัย

สำหรับจดหมายเหตุ สยามไสมย ซึ่งตีพิมพ์เป็น “รายเดือน” เริ่มขึ้นเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.๒๔๒๖ จนถึงปลายปี จากนั้นในช่วงหนึ่งปีถัดไปได้เปลี่ยนเป็นหนังสือพิมพ์ “รายปักษ์” ส่วนช่วงสองปีสุดท้าย ก็เปลี่ยนมาตีพิมพ์เป็น “รายสัปดาห์” แทน จนกระทั่งหนังสือพิมพ์ได้ ปิดตัวไป รวมระยะเวลาที่ออกจดหมายเหตุสยามไสมยทั้งสิ้น ๔ ปี

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชิ้น

นวัตกรรม	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	ตอบ สนอง อำนาจ	รวม (ชิ้น)
สังคม	150	108	39	6	14	-	317
โฆษณา	-	35	-	-	79	-	114
เทคโนโลยี	63	-	-	4	3	-	70
การปกครอง	37	-	-	-	3	5	45
ศาสนา	23	-	-	-	8	-	31
การแพทย์	27	-	-	-	-	-	27
รวม (ชิ้น)	300	143	39	10	107	5	604

เห็นได้ชัดว่า หมอสมิธยังคงให้ความสำคัญกับนวัตกรรมด้าน “สังคม” โดยนำเสนอในปริมาณที่มากที่สุด ถึงกว่าครึ่ง (๓๑๗ ชิ้น จากทั้งหมด ๖๐๔ ชิ้น) โดยมุ่งขยายทัศนวิสัย และพยายามยกระดับความปรารถนาให้ผู้อ่านเห็นถึงความจำเป็นในด้านการศึกษาคือหลัก

ขณะที่เนื้อหาด้านเทคโนโลยี การปกครอง และศาสนานั้น ต่างก็มุ่งขยายทัศนวิสัย และ “ยกระดับความปรารถนา” เช่นกัน จนอาจกล่าวได้ว่า มิชชันนารีมีความมุ่งหวังที่อยากจะเห็นการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยอย่าง “รอบด้าน” ทั้งส่งเสริมการศึกษา สนับสนุนการเลิกทาส และชักจูงให้ชาวสยามหันมาเข้ารับ คริสต์ศาสนา ซึ่งมุมมองในการนำเสนอดังกล่าว ถือเป็นปฏิรูปทางสังคมเลยทีเดียว โดยเฉพาะประเด็นด้านการเลิกทาส นับเป็นเรื่องใหญ่สำหรับสังคมที่ใช้ระบบศักดินามายาวนานเช่นสังคมไทย

อย่างไรก็ตามข้อเสนอที่อยากให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยคงมิได้อุบัติขึ้นในฉับพลัน หากแต่ น่าจะมีกระแสความคิดดังกล่าวอยู่บ้างแล้วในหมู่ชาวไทย โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ ซึ่งขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงว่าราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เองมากเกือบ ๑๐ ปีแล้ว สถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศจึงน่าจะมีส่วนสำคัญต่อแง่มุมการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ช่วงนี้แม้ว่าจะมีพระราชอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดิน หลังจากที่สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ถึงแก่พิราลัยไปแล้ว แต่ก็ยังมีขุนนางหัวเก่าร่วมรัฐบาลอยู่ด้วย และดูจะไม่เชื่อในความสามารถของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯเท่าใดนัก ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์ที่เริ่มด้วยคำ “เฮ้ย เฮ้ย อย่าเยาะเย้ยหยามเด็ก อันว่าพริกเม็ดเล็กเม็ดเล็ก...”^๑ ซึ่งสะท้อนถึงความมุ่งมั่นในอันที่จะเอาชนะคำสบประมาทต่อพระองค์ได้เป็นอย่างดี

ในรัชสมัยของพระองค์จะเห็นได้ว่า ทรงริเริ่มแนวคิดปรับปรุงประเทศหลายด้าน ที่สำคัญคือ “การยุบเลิกทาส” ที่ทรงเริ่มประกาศใช้เมื่อพ.ศ. ๒๔๑๗ ก่อนที่หมอสมิธจะออกจดหมายเหตุขสยามไสมยเสียด้วยซ้ำ แม้แต่หนังสือพิมพ์ในฮ่องกงไทม์ ยังวิพากษ์วิจารณ์การเลิกทาสในประเทศไทยว่า “การแก้ไขธรรมเนียมเก่า กลายเป็นธรรมเนียมใหม่ เป็นการแก้ไขสำคัญ...จะได้เดือนสติปัญญาเมืองจีน และเมืองญี่ปุ่นทั้งสองประเทศ จะได้ให้เข้าตริกรตรองในการที่กรุงสยามก้าวย่าง ถ้าเขาจะเอากรุงสยามซึ่งเป็นเมืองใกล้เคียง เป็นเมืองเยี่ยงอย่างไร ควรจะเป็นประโยชน์แก่เขา...”^๒

^๑ ขจร สุขพานิช, ก้าวแรกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย, (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางชิต ชุ่มไพโรจน์, ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๔), หน้า ๕๗.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๘

อย่างไรก็ตามนโยบายเลิกทาสดังกล่าวไม่ได้กระทำทันทีทันใด หากเกิดขึ้นท่ามกลางการแตกแยกทางความคิดออกเป็นสองกระแส พวกหนึ่งต้องการให้ระบบทาสคงอยู่ต่อไป ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯถือว่า พวกนี้มีใจชั่วกตขี้ก้นและก้น คนมีเงินกตขี้คนจน คนมีวาสนามากกตขี้คนมีวาสนาน้อย ส่วนอีกพวก ก็มีจิตใจก้าวหน้าเกินไป ดำเนินว่าพระองค์ทรงเลิกทาสช้า ควรกระทำให้เร็วกว่านี้ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯทรงดำริว่า ความคิดของบุคคลทั้งสองพวกนี้ “ผิดทั้งคู่” โดยทรงเห็นว่า การใช้ทาสนั้น เป็นเรื่องควรเลิก แต่จะกระทำอย่างหักโหมไม่ได้ ต้องทำไปทีละน้อย “ต่อไปเมื่อการศึกษาเจริญขึ้น ประชาชนเริ่มรู้เรียนวิชาการมาก เรื่องทาสจะหมดไปโดยเร็ว”^๓

เห็นได้ว่าพระองค์ทรงมีแนวความคิดที่จะพัฒนาประเทศ ด้วยการให้ประชาชนมีการศึกษา ควบคู่กับการเลิกใช้แรงงานทาส ซึ่งจะนำไปสู่การมีสิทธิเสรีภาพ และความเท่าเทียมกันในสังคม ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า หมอสมิทมีแนวความคิดที่สอดคล้องกับพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์ และได้สะท้อนเรื่องราวเหล่านั้นผ่านหนังสือพิมพ์ อาจเพื่อผลักดันให้กลุ่มที่ยังมีแนวความคิด “อนุรักษนิยม” เปลี่ยนแนวความคิด แล้วหันมาปฏิรูปสังคมร่วมกับพระมหากษัตริย์ก็เป็นได้

เหตุที่พระมหากษัตริย์ทรงมี ความคิดในเชิง “ก้าวหน้า” ส่วนหนึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากข้อเสนอแนะของที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Foreign Advertisers) ซึ่งล้วนแต่เป็นชาวต่างชาติที่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยตามนานาอารยประเทศ โดยที่การจ้างที่ปรึกษาชาวต่างชาตินี้ เริ่มขึ้นตั้งแต่พ.ศ.๒๔๑๖ เมื่อทรงว่าราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง ที่ปรึกษาคนสำคัญคือ เฮนรี อาลาบาสเตอร์ (Henry Alabaster) อดีตรองกงสุลอังกฤษประจำกรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งเป็นที่ปรึกษาส่วนพระองค์ ได้ให้คำแนะนำในการปรับปรุงกิจการภายในประเทศ เช่นให้คำแนะนำในการตั้งกิจการไปรษณีย์โทรเลข การจัดตั้งประกาศาที่สันดอนปากแม่น้ำ เป็นแม่กองซ่อมแซมถนน และจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ประวัติศาสตร์ชาติ

ขณะที่ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินชาวอเมริกัน ได้เสนอให้มีการส่งเสริมการศึกษา สร้างทางคมนาคม ทั้งทางบกและทางน้ำ ส่งเสริมการประกอบอาชีพ รวมทั้งเสนอแนะให้มีการป้องกันโรคระบาดต่างๆ^๔ ทั้งนี้จึงอาจไม่ใช่เรื่องแปลกที่หมอสมิทจะมีแนวคิดไปในทิศทางเดียว

^๓ วิบูล วิจิตรวาทการ, ชีวิตในอดีต, (กรุงเทพฯ : มังกรการพิมพ์, ๒๕๒๙), หน้า ๓๕๗-๓๕๘

^๔ การดี มหาจันทร์, รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ.๒๓๙๔-๒๔๗๕), (ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๔), หน้า ๑๘๗, ๑๘๘.

กับพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และดูว่าการจัดทำหนังสือพิมพ์มุ่งตอบสนองนโยบายการบริหารประเทศของพระองค์

โดยหมอสมิธให้ความสำคัญกับแนวความคิดด้าน สังคม มากที่สุด โดยเฉพาะการส่งเสริมการศึกษาตามแบบอย่างตะวันตก

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลาบทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	เป็นสื่อ กลาง	สร้าง ความ บันเทิง	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับ ความ ปรารถนา	ตอบ สนอง อำนาจ	รวม (ชั้น)
มิตร	4	-	1	5	1	-	11
กลาง	145	108	38	1	13	-	305
คุกคาม	1	-	-	-	-	-	1
รวม (ชั้น)	150	108	39	6	14	0	317

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า ไม่มีการนำเสนอในเชิงคุกคามต่อสังคมไทยแต่อย่างใด แม้ว่าหมอสมิธจะมุ่ง “ยกระดับความปรารถนา” ให้เกิดความตื่นตัวใน การจัดการศึกษารูปแบบตะวันตก ให้กับประชาชน เพื่อปกป้องบ้านเมืองให้เข้มแข็งทัดเทียมนานาชาติประเทศ

... ข้าพเจ้า ได้ พิจารณา ดู การ ประเทศ นี้ เหน คอเวินแมนต จัด การ หัด ทหาร แล สร้าง ป้อม แล อารชีแนล พร้อม ด้วย อาวุธ ต่างๆ ทั้ง ใหญ่ เล็ก แล สร้าง เรือ รบ มี ปืน ใหญ่ ให้ หัด ทหาร จน ชำนาญ การ กระ บวน รบ ทั้ง ทาง เรือ แล ทาง บก ก็ เปน การ ดี อัน สมควร ที่ จะ ต้อง มี ไว้ สำหรับ ที่ จะ รักษา บ้าน เมือง แล จะ ที่ กัน อันตราย สัตรู มาศึก ทั้งปวง... การ เล่า เรียน วิชา ความ รู้ ต่าง ๆ ก็ เปน ประโยชน์ มาก ด้วย แล เปน การ ที่ ต้อง การ มี สำหรับ ประเทศ นี้ เหมือน กัน^๔

ความพยายามที่จะยกระดับความปรารถนาดังกล่าว น่าจะมีเป้าหมายไปที่ขุนนางหัวเก่า หรือชาวไทยบางคนที่ยังยึดติดกับการเรียนหนังสือในวัด ให้หันมาสนับสนุนการศึกษาตามแบบของพระมหากษัตริย์ โดยหมอสมิธได้แสดงบทบาทของการ “ประสานสัมพันธ์” ด้วยลีลา

^๔ จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุธ เดือนอ้าย เบญจศก ๑๒๔๕), หน้า ๗๐

การเขียนที่เป็น “มิตร” เมื่อเห็นว่ามี การสร้าง “โรงเรียน” ของคนไทยขึ้น ตามพระราชดำริของ พระมหากษัตริย์ เช่นโรงเรียนหลวง ที่เปิดโอกาสให้ลูกหลานของบรรดาขุนนางข้าหลวง และ ราษฎรได้รับการศึกษา แต่สมัยนั้นการศึกษาจำกัดอยู่เพียงผู้ชาย

ด้วย พระบาท สมเด็จพระ เจ้า อยู่ หัว ได้ ทรง พระ กรุณา โปรด ฯ พระ ราช ทาน ทรัพย์ ของ หลวง เปน อัน มาก สำหรับ จัด ตั้ง ชกุล ที่ พระ ราช วัง สวน อนันท์ อุทยาน เพื่อ จะ ฝึก หัด การ สอน ภาษา แล วิชา ต่าง ๆ ซึ่ง จะ เปน ประโยชน์ แก่ บุคคล ทั้งหลาย บันดา ที่ สมัค มา เล่า เรียน...

อนึ่ง การ เอดยุคเขื่อน คือ การ สอน แล การ เล่า เรียน หนังสือ วิชา ต่างๆ นั้น ที่ เปน การ ดี ประเสริฐ มาก นัก เปน การ ที่ จะ ให้ เกิด มี ผล ประโยชน์ แก่ ผู้เล่า เรียน รู้ วิชา ภาษา ต่างๆ นั้น ใน ตัว ของ ตัว เอง ก ดี แล ให้ เกิด มี คุณ ประโยชน์ แก่ ราชการ บ้าน เมือง ซึ่ง คน นั้น อยู่ เปน สบาย ก ดี...

โรงเรียนสวนอนันต์แห่งนี้ มีชื่ออย่างเป็นทางการว่า “นันทอุทยาน” ซึ่งถือเป็นโรงเรียน นอกพระราชวังแห่งแรกที่จัดขึ้นโดยรัฐบาล เปิดการสอนตั้งแต่เมื่อเดือนมกราคม ค.ศ.๑๘๗๘ ก่อนที่หมอสมิชจะจัดทำจดหมายเหตุขสยามไสมยเสียอีก แต่ถึงอย่างไรก็ยังเป็นโรงเรียนที่ อยู่ภายใต้การจัดการของมิชชันนารีอยู่นั่นเอง เพราะมีศาสตราจารย์แม็คฟาร์แลนด์ เป็นผู้ปกครอง โรงเรียน” การศึกษาเป็นที่สนใจของชาวไทยมากขึ้น โดยเฉพาะคหบดีทั้งหลายต่างก็ส่งลูก หลานไปร่ำเรียนถึง “ต่างประเทศ” ทั้งในอเมริกา และอังกฤษ

อย่างไรก็ตามการศึกษายังจำกัดอยู่ในแวดวงผู้มีฐานะ และยศถาบรรดาศักดิ์สูงใน สังคม จึงยังไม่ถือว่าเป็นการจัดการศึกษาเพื่อประชาชนเสียทีเดียว ทั้งนี้หมอสมิชจึงพยายาม เสนอให้มีการขยายการศึกษาไปถึง “คนยากจน” ด้วย โดยเฉพาะผู้ที่เป้น “ทาส” หรือคนจนทั่ว ไป เพื่อให้มีวิชาความรู้ติดตัวไว้ทำมาหากิน ไม่ต้องคอยกู้ยืมเงินทองผู้อื่น จนสุดท้ายต้อง กลายเป็นทาสอีก “คนที่ เปน นี้ เปน ทาส เขา ควร จะ มี วิชา สุจริต สำหรับ คิด ตัว ไว้ เมื่อ ตัว จะ ได้ แก่ ทุกข แก่ ร้อน ของ ตัว ...บิดา มารดา ที่ เปน บุตร ชาย ฤา บุตรหญิง ควร จะ สั่ง สอน ให้ ลูก เต้า เรียน วิชา จะ ได้ รับ จ้าง เขา ทำ มา หา กิน ไม่ ต้อง เปน ทาส เขา...” ทั้งนี้ เห็นได้ชัดว่า หมอสมิชอยากให้ทั้งผู้ชาย และผู้หญิงมีการศึกษา มีอาชีพเลี้ยงตัวเอง ขณะเดียวกันผู้ที่เป้นนายทาสก็ควรเปิดโอกาสให้ทาสได้เป็นไทยแก่ตัวด้วย

^๒ “ชกุล หลวง ที่ สวน อนันท์” จดหมายเหตุขสยามไสมย, (วันพุ่ม เดือนอ้าย เบญจศก ๑๒๔๕), หน้า ๖๕.

^๓ ขจร สุขพานิช, ก้าวแรกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย, หน้า ๑๐๓.

ต่อมาไม่นานก็เริ่มมี “โรงเรียนวัด” ขึ้นสำหรับสามัญชนทั่วไป โดยสร้างขึ้นที่วัดระฆังโฆสิตาราม ด้วยเงินบริจาคของประชาชน และพระมหากษัตริย์คุณ ที่ทรงพระราชทานเงินค่าจ้างสำหรับครู และค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ช่วยให้บุตรหลานของราษฎรสามารถเรียนได้ฟรี “ไม่ต้องเสียค่าแลเสาคืออย่างหนึ่งอย่างใด” ซึ่งโรงเรียนวัดแห่งนี้ยังคงเปิดสอนแต่เฉพาะเด็กผู้ชาย

ขณะที่มีการ “โรงเรียนสำหรับผู้หญิง” ขึ้น โดยท่านผู้หญิงภาสกรวงศ์ เป็นผู้ริเริ่มตั้งโรงเรียนสอนการช่างที่ศาลาในสวน ภายในบ้านของราชทูต “การ ที่ จะ สอน นั้น เปน สิ่ง การ สำหรับ ผู้ หญิง เปน ต้น ว่า การ เย็บ ปัก ถัก ร้อย ฯลฯ แล ใน วิชา การ ทำ กับ ข้าว ของ กิน แล การ ฝึก สอน ให้ รู้ จัก รักษา บ้าน เรือน...” โดยการเข้าเรียนในโรงเรียนนั้น มีเงื่อนไขว่าจะต้องมาเรียนอย่างสม่ำเสมอ ภายใน ๖ เดือน ผู้เรียนจะต้องอายุ ๑๐ - ๑๔ ปี แต่จะรับสอนเฉพาะเด็กหญิงที่เป็นลูกหลานของ “ผู้มีบรรดาศักดิ์” เท่านั้น

จึงอาจกล่าวได้ว่า แม้จะประสบความสำเร็จในการผลักดันให้มีโรงเรียนแบบตะวันตกขึ้นในดินแดนสยาม แต่ข้อแนะนำที่อยากให้เห็นโรงเรียนเพื่อปวงชนนั้นดูยังอยู่อีกไกลนัก

การโฆษณา

สิ่งหนึ่งที่สำคัญต่อความอยู่รอดของหนังสือพิมพ์ก็คือ “โฆษณา” ซึ่งจดหมายเหตุขสยามไสมยได้ลงประกาศโฆษณาเป็นประจำสม่ำเสมอ ต่างจาก Siam Repository ที่ไม่ปรากฏว่ามีโฆษณาในหนังสือพิมพ์ ทั้งที่มีหมอมสมธิเป็นเจ้าของเหมือนกัน ซึ่งอาจเป็นไปได้ที่การโฆษณาในยุคนี้มุ่งไปที่กลุ่มเป้าหมายชาวสยาม ซึ่งเป็นกลุ่มอ่านหลักของหนังสือพิมพ์

อย่างไรก็ตามหมอมสมธิเลือกใช้ลีลาการนำเสนอในเชิง “คุกคาม” มากที่สุด (๗๙ ขึ้นจากเนื้อหาด้านโฆษณาทั้งหมด ๑๑๔ ขึ้น) โดยมุ่งยกระดับความปรารถนาให้เห็นความจำเป็นของการใช้ “ประนิทิน” (ปฏิทิน) ซึ่งให้รายละเอียดเกี่ยวกับวันเดือนปีตามแบบสากล จีน และไทย พระอาทิตย์ขึ้น-ตก น้ำขึ้น-น้ำลง “แจ้ง ให้ รู้ ถึง การ อื่น เปน อัน มาก อัน ควร คน ทั้ง ปวง จะ รู้ ถ้า ไม่ รู้ เขา จะ นิินทา ว่า คนโง่ ประนิทิน นี้ ราคา ถูก เล่ม ละ สี่ บาท เท่า นั้น

“โรงเรียน หนังสือ ที่ วัด ระฆังโฆสิตาราม” จดหมายเหตุขสยามไสมย, (วันพฤษภาคม สัปดาห์ ๑๒๔๗), หน้า ๕๐๕

“โรงเรียน ไท การ ช่าง สำหรับ เด็ก ผู้ หญิง” จดหมายเหตุขสยามไสมย, (วันพฤษภาคม สัปดาห์ ๑๒๔๖), หน้า ๕๖๘

เชิญ มา ชื่อ ที่ โรง พิมพ์ บางคอแหลม มี ถึง ห้า ปี ถ้า ต้อง การ ได้ ตั้ง แต่ กริด ศักราช ๑๗๗๘ ถึง ๑๘๘๓ ครบ หก ปี^{๑๐}

ทั้งนี้ปฏิทินดังกล่าวจัดทำขึ้นโดยหมอสมิชเอง และได้ลงโฆษณาขายปฏิทินไว้ในหนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับ ควบคู่กับการประกาศโฆษณารับพิมพ์ และขายหนังสือนานาชาติในโรงพิมพ์บางคอแหลม ทั้งหนังสือที่ตีพิมพ์เป็นภาษาไทย และภาษาอังกฤษ ไม่ว่าจะเป็นวรรณคดีไทย และพจนานุกรม

ขณะที่ชิ้นงานโฆษณาในช่วงนี้ได้เริ่มมีการพัฒนา โดยการใช้ภาพประกอบโฆษณา ในลักษณะ “ภาพรายเส้น” ซึ่งเป็นรูปวาดตัวผลิตภัณฑ์ ไม่ว่าจะเป็นยารักษาโรค หรือแว่นสายตา ทั้งนี้เนื้อหาในโฆษณายังคงมุ่ง “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนอย่างเป็น “กลาง”

มิสเตอร์ ลอเรนซ์ แต่ ห้าง ลอเรนซ์ แอนเมโย เป็น หมอชำนาญ ใน การ ช่วย ดา ให้ เหน คือ ออฟธาโลมิก ออปติเชียนส์ ตั้งห้าง อยู่ใน กรุง ลันตัน ใน เมือง กาลกัตตะ เมือง แรงดุน แล เมือง บอมเบ มา พัก แรม อยู่ใน กรุง เทพฯ แล้ว จะ อยู่ ไม่ นาน เพื่อ จะ ช่วย คน อัน เหน ไม่ หนัก ให้ ได้ แว่น ดา อัน ถูก ต้อง ช่วย ดา ได้ ตาม ตำรา...

การ ควร คน ทั้ง กัน จะ จำ ไว้ ว่า

แว่น ดา ดี อัน จัด ให้ ถูก ต้อง ตาม ตำรา จะ ช่วย การ เหน แล เปน พาหนะ กำลัง แก่ ดา แต่ แก้ว อัน ไม่ ดี ฤ แก้ว ดี ถ้า ไม่ จัด เลือก ให้ ถูก ต้อง จะ ทำให้ ดา เสีย...^{๑๑}

ส่วน “การโฆษณายา” นั้น ปรากฏว่าเป็นยาสำหรับโรคตับไม่ปรกติ ซึ่งในเนื้อหาได้บรรยายถึงสรรพคุณของยาแก้โรคที่มีให้เลือกหลายชนิด ตลอดจนสถานที่จัดจำหน่าย โดยมีการขายทางไปรษณีย์ด้วย ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ไม่เพียงการโฆษณาจะได้รับการพัฒนา แต่การให้ความสำคัญกับโทรคมนาคมของไทยเริ่มมีขึ้นอย่างกว้างขวาง ขณะเดียวกันอาจกล่าวได้ว่า ผู้อ่านเริ่มให้การยอมรับการลงโฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์บ้างแล้ว ดังจะเห็นได้จากที่ “ดร.โณวาท” หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของชาวไทย ซึ่งตีพิมพ์เมื่อปี ค.ศ.๑๘๗๔ ก่อนจะมีจดหมายเหตุขุสยามไสมย ก็มีการลงโฆษณาสม่ำเสมอ

^{๑๐} “ประنينทิน” จดหมายเหตุขุสยามไสมย, (วันพุม เดือนสิบสอง จัตวาศก ๑๒๔๔), หน้า ๗.

^{๑๑} “แว่น ดา” จดหมายเหตุขุสยามไสมย, (วันพุม เดือนแปด อัฐศก ๑๒๔๘), หน้า๓๘๑.

เทคโนโลยี

แม้จะมีการจัดทำหนังสือพิมพ์มาหลายสิบปีแล้วก็ตาม แต่มีชนชั้นนารียังคงให้ความสำคัญกับนวัตกรรมด้าน “เทคโนโลยี” อยู่ โดยเฉพาะการจัดโทรคมนาคมในดินแดนสยาม

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลาบทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	ประสาน สัมพันธ์	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชั้น)
มิตร	-	3	1	4
กลาง	63	1	2	66
คุกคาม	-	-	-	0
รวม (ชั้น)	63	4	3	70

จะเห็นได้ว่า การนำเสนอเนื้อหาในด้าน “เทคโนโลยี” ไม่ปรากฏว่ามีการคุกคามผู้อ่านแต่อย่างใด โดยมุ่งให้ความสำคัญกับการขยายทัศนวิสัย ด้วยลีลาการเขียนอย่างเป็น “กลาง” เกือบทั้งหมด (๖๓ ชั้น จากทั้งหมด ๗๐ ชั้น) และหากมีเป้าหมายเพื่อยกระดับความปรารถนา และประสานสัมพันธ์ ก็มักจะแสดงท่าที่เป็น “มิตร” ต่อผู้อ่าน

สมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ ประเทศไทยได้มีความตื่นตัวในการพัฒนาประเทศหลายด้าน รวมทั้ง การจัดระบบโทรคมนาคมขึ้นในดินแดนสยาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวางสายโทรเลขภายในประเทศ และเชื่อมต่อถึงต่างประเทศ ทั้งนี้หม่อมสมิทได้แสดงบทบาทของการ “ประสานสัมพันธ์” ด้วยลีลาการเขียนอย่างเป็น “มิตร” เพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้ถึงความก้าวหน้าของบริการโทรเลขที่จัดขึ้นโดยรัฐบาล

...ปี นี้ เปน การ วิเสศ อย่าง หนึ่ง ซึ่ง ได้ เป็ด สาย โทรเลข บอก ไป มา
ยัง ประเทศ ยุโรป แล โลกย ทั้ง ปวง ทาง เมือง ไช่งอน ใน การ ทำ สาย
โทรเลข นี้ เรา มีความ ยินดี ที่ ข้า หลวง กรม กอง ของ เรา ได้ ทำ การ โดย
แข่ง แรง แล เรา ชอบ ใจ ผู้ ปก ครอง เมือง ฉวน ของ ฝรั่งเศส กงสุล ฝรั่งเศส
ใน กรุง เทพฯ ที่ ได้ ช่วย ใน การ นี้ หนึ่ง สาย โทรเลข ไป ทาง อาณา เขตฯ ที่
ต่อ กับ เมือง ทวาย นั้น ข้า หลวง แล กรม การ ที่ ไป ทำ การ ก็ ทำ การ โดย
รวดเร็ว เปน การ แล้ว เสร็จ เมื่อ สาย ส่วน ข้าง แดน อังกฤษ สำเร็จ แล้ว

เมื่อใด เรา จะ ได้ มี สาย โทรเลข ต่อ กับ สาย โทรเลข ทั่ว โลกย ทั้งปวง เปน
สอง ทาง^{๑๒}

พร้อมกันนี้ หมอสมิทยังได้ “ขยายทัศนวิสัย” ให้เห็นถึงการวางสายโทรเลขในหลาย
จังหวัดของไทย เช่นการ “ประกาศ เปิด การ สาย โทรเลข กรุง สยาม” โดย “สมเด็จพระเจ้า
น้อง ยา เธอ เจ้า ฟ้า ภาณุรังษี สว่าง วงษ กรม หลวง ภาณุ พันธวงษ วรเดช” ซึ่ง สำเร็จ
ราชการ กรม ไปรษณีย แล โทรเลข กรุง สยาม ประกาศ แต่ ท่าน ทั้งปวง บันดา ผู้ ซึ่ง มี
ความ ยินดี ที่ ยาก จะ ทราบ แล ยาก จะ ใช้ การ โทรเลข ให้ ทราบ โดย ทั่ว กัน...”^{๑๓} ทั้งนี้จะ
เห็นได้ว่า การให้บริการโทรเลขของไทย เป็นที่ถูกใจของหมอสมิท จึงนำเสนอถึงความเคลื่อนไหว
ไว้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งไม่เพียงมิชชันนารีจะได้รับประโยชน์ แต่ชาวสยามเอง โดยเฉพาะพ่อค้า
วานิชทั้งหลาย ก็สามารถตรวจสอบราคาสินค้าได้จากการสื่อสารผ่านโทรเลข

นอกจากนี้มิชชันนารียังได้กล่าวถึง “การไปรษณีย์” ของไทย ซึ่งนับว่ามีขึ้นเป็นครั้งแรก
ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ด้วย โดยที่การไปรษณีย์ถูกใช้ในการรับส่งเอกสารทางราชการทั่วราชอาณาจักร
ซึ่งมิชชันนารีก็รับส่งหนังสือพิมพ์ไปยังผู้อ่านทางไปรษณีย์ด้วย พร้อมทั้งหวังว่าจะมี
การไปรษณีย์ระหว่างประเทศขึ้นในเร็ววัน “...เรา หวัง ใจ ว่า คง จะ ทำ ตาม คำ เชิญ ของ ท่าน
ผู้ จัด การ ไปรษณีย ใหญ่ ใน กรุง เยอรมนี ให้ กรุง สยาม เข้า จัด การ ส่ง หนังสือ ไป มา ได้ ทั่ว
โลกย คือ เข้า ใน หมู่ พวก ไปรษณีย อัน รวม กัน”^{๑๔} ทั้งนี้เนื่องจากในยุคนั้น การส่งจดหมาย
ไปมาระหว่างประเทศทำได้ลำบาก หากใครจะส่งจดหมายไปยังประเทศอื่น ก็ต้องอาศัยกงสุล
อังกฤษ เพราะมีเรือกลไฟในบังคับอังกฤษที่เดินทางระหว่างกรุงเทพฯ กับสิงคโปร์ และฮ่องกง
โดยกงสุลอังกฤษได้ใช้ทำหน้าที่ของสถานกงสุลเป็นที่ทำการไปรษณีย์ ถ้าผู้ใดคาดว่าจะได้รับ
จดหมายจากต่างประเทศ ก็ต้องไปสอบถามดูเอง^{๑๕}

อาจกล่าวได้ว่า ชาวไทยสนใจด้านเทคโนโลยีเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว แม้แต่ในครุโณวาท ก็
ยังมีการนำเสนอเกี่ยวกับ “ผู้ประดิษฐ์คิดสร้างรถไฟ” อย่างละเอียด และต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนถึง
การยอมรับนวัตกรรมด้านนี้ได้เป็นอย่างดี

^{๑๒} จดหมายเทศุชสยามไสมย, (วันพุม เดือนสิบเอ็ด เบญจศก ๑๒๔๕), หน้า ๓๔.

^{๑๓} จดหมายเทศุชสยามไสมย, (วันพุม เดือนเก้า เบญจศก ๑๒๔๕), หน้า ๓.

^{๑๔} จดหมายเทศุชสยามไสมย, (วันพุม เดือนเก้า เบญจศก ๑๒๔๕), หน้า ๔.

^{๑๕} สมเด็จพระกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ความทรงจำ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์
สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕), หน้า ๑๘๖

การปกครอง

ด้วยความแตกต่างกันในระบบการปกครอง ระหว่างสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย กับ การระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก มิชชันนารีจึงยังให้ความสนใจนำเสนอแนวคิดทางด้าน “การปกครอง” โดยเฉพาะเรื่องการเมืองการเลืกหาส

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดแนวคิดกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลาบทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	ยกระดับความ ปรารถนา	ตอบสนอง อำนาจ	รวม (ชั้น)
มิตร	1	1	-	2
กลาง	36	-	5	41
คุกคาม	-	2	-	2
รวม (ชั้น)	37	3	5	45

เมื่อนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครอง แม้ว่าส่วนใหญ่แล้ว มิชชันนารีจะเลือกขยาย ทัศนวิสัยอย่างเป็น “กลาง” ถึงจำนวน ๓๖ ชั้น จากเนื้อหาทั้งหมด ๔๕ ชั้น แต่ก็ยังเลือกนำเสนออย่างเป็น “มิตร” และ “คุกคาม” ควบคู่ไปด้วย เพื่อยกระดับความปรารถนา ให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

ประเด็นที่หมอสมิธให้ความสำคัญก็คือ การเมืองการเลืกหาส โดยมุ่งให้เกิดสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคกัน เห็นได้ชัดจากที่นำเสนอเกี่ยวกับ “การศึกษา” ที่อยากให้เกิดความเท่าเทียมกัน ทั้งชาย - หญิง ผู้มีบรรดาศักดิ์ - ทาส โดยเฉพาะ “ทาส” นั้น ก็ย้ำว่า การศึกษาจะช่วยสร้างโอกาสในการยกระดับตัวเองให้หลุดพ้นจากการเป็นทาส ทั้งนี้เพื่อให้โอกาสนั้นมีความเป็นไปได้ หมอสมิธจึงเรียกร้องให้มี “การเปลี่ยนแปลงสังคมไทย” ด้วยลีลาการเขียนในเชิง “คุกคาม” สังคมไทยที่ยังยึดถือธรรมเนียมการมีทาสไว้ในครอบครอง

พ่อ แม่ ถึง จะ จน สัก เท่า ไร ถ้า รัก ลูก เต้า จะคิด อ่าน ขาย ลูก เต้า นั้น
ไม่ได้ ถ้า พ่อ แม่ เป็น คน พาล ปัญา สั้น มัน คง ไม่ รู้ จัก คิด ยาว แล มี
แต่ ปัญา สั้น เพราะ เป็น คน พาล บิดา มารดา ถึง เป็น คน จน ถ้า มี ใจ
กลัว บาป คง รัก ลูก สุด ใจ คง คิด อ่าน เลิก การ ต่าง ๆ ซึ่ง จะ พา ให้ ตัว
เป็น คน จน คง คิด อ่าน ทำ การ งาน เรียบ ร้อย ให้ ลูก เห็น ว่า พ่อ แม่ รัก
ลูก สุด ใจ...ฝาก ลูก เต้า ให้ ไป อยู่ กับ ครู ดี ให้ เรียน หนังสือ ต่าง ๆ วิชา

การต่าง ๆ ภาณุ ลูก เต้า นั้น ถึง อายุศรัสมสมควร แล้ว คง มี ทำ ทาง ทำ มา หา กิน คล่อง ๆ คง ตั้ง เนื้อ ตั้ง ตัว ได้ เป็น หลัก ถาน ใน แผ่นดิน บ้านเมือง...ถ้า พ่อ แม่ บัญญา สั้น ตัวน ชาย ลูก เต้า เป็น ข้า เป็น ทาษ ท่าน ผู้อื่น แต่ อายุศรัสม เยาว ๆ นั้น ลูก เต้า นั้น คง เป็น คน จน ตลอด ชีวิต...^{๑๖}

การเตือนสติให้พ่อแม่เห็นถึงความจำเป็นของการไม่ขายลูก ให้ต้องไปเป็นทาสนั้น ไม่เพียงแต่จะนำเสนอในเชิงคุณความเท่านั้น แต่ยัง “อนุমানถึงพระเจ้า” ด้วยว่า ถ้าหันมาเคารพ ครัทธาในพระเจ้า ก็จะไม่คิดการชั่ว อันเป็นเหตุให้เกิดความยากจน จนต้องขายลูกไปเป็นทาส ผู้อื่น

พ่อ แม่ ทั้ง หลาย ทัว ตลอด พระราช อนุา เขตระ ประเทศ สยาม นี้ จง ดฤก ตรอง ประพฤติ การ ให้ สม คำ เตือน บัญญา ของ เอไตเตอร ด้วย เทอญ จง ตั้ง เป็น ธรรมเนียม บ้าน ให้ พ่อ แม่ ลูก เต้า อ่าน พระ คำภีร์ ของ สมเด็จ พระ บรม มหา เยชู เจ้า เรา วัน ละ เล็ก ละ น้อย ทุกเอيين เป็น แก้ว วิเศศ ให้ ส้อง เห็น ให้ เกลียด ความ ชั่ว อ่าน พระ คำภีร์ แล้ว จึ่ง อ่อน วอน ให้ สมเด็จ พระ บรม มหา เยชู เรา ดัด แปลง ใจ พ่อ แม่ ของ ลูก เต้า ให้ มี ความ ดี ใจ มาณะ ละ แล้ว เว้น การ บาป ทั้งปวง ซึ่ง พระ เยชู เรา ได้ ห้าม^{๑๗}

ขณะที่มีผู้อ่านบางคนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอของมิชชันนารีที่ให้การเลิก ทาสว่า สังคมไทยยังไม่พร้อมในหลายๆด้าน โดยเฉพาะตามวิถีการดำเนินชีวิตแบบไทย “...คน ชาว กรุง สยาม จะ อยู่ บ้าน เรือน ผัว เดียว เมีย เดียว กับ ด้วย ลูก จ้าง ก็ ไม่ ได้ ข้อ หนึ่ง กลัว ผี หลอก ข้อ สอง กลัว ผู้ ร้าย จะ ปล้น สดม ลัก ขะโมย ข้อ สาม อำนาจ ไม่ มี ลูก จ้าง ไม่ เกรง กลัว ข้อ สี่ บัญญา น้อย ไม่ มี เงิน จะ ให้ ลูก จ้าง คน ชาว ยุโรป ผัว เดียว เมีย เดียว อยู่ เคาหา เย่า เรือน โต ใหญ่ ก็ ได้ ถือ ว่า ไม่ มี ผี ใช้ ลูก จ้าง ก็ ได้ ดู เหมือน มี อำนาจ คน พาล ไม่ อาจ คิด ประทุ สะร้าย เพท ธรรมเนียม ไม่ เหมือน กัน ซึ่ง จะ ให้ เลิก ทาษ นั้น เหน จะ งด ไว้ ก่อน...”^{๑๘}

ความคิดเห็นของผู้อ่านดังกล่าวนี้ ดูเหมือนจะเป็นเพียงแค่ “การประชดประชัน” แต่ก็ สะท้อนถึงความต้องการให้มีการเลิกทาสได้ โดยผู้อ่านได้เสนอว่า การจะเลิกทาสได้สำเร็จ รัฐบาลจะต้องยกเลิกการพนัน และยาเสพติดทั้งหมด เพราะเป็นต้นเหตุของความยากจน และ

^{๑๖} “เรื่องทาษ” จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุฒ เดือนห้า อัฐศก ๑๒๔๘), หน้า ๒๘๒

^{๑๗} เรื่องเดียวกัน

^{๑๘} จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุฒ เดือนห้า อัฐศก ๑๒๔๘), หน้า ๒๘๑.

การประพาศติผิด ที่ส่งผลให้เกิดการ “ขายลูกกิน” ไม่ว่าจะเป็นการขายเพื่อเอาเงินนั้นชำระหนี้ หรือเป็นค่าธรรมเนียมเมื่อถึงคราวต้องขึ้นศาล

ส่วนพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชประสงค์ในเรื่องนี้มาโดยตลอด ตั้งแต่ครั้งพระเยาว์ อยู่ ซึ่งนางแอนนา เลียวโนเวนส์ บันทึกไว้ว่า พระองค์ทรงปรารถนาด้วยในทำนองว่า เป็นการยาก ที่จะตัดสินพระทัย ระหว่างเจ้านาย กับชนชั้นไพร่ทาสนี้ว่า ผู้ใดมีจิตใจสูงกว่า เพราะผู้ที่เป็ไพร่ เป็นทาส ยอมรับเคราะห์กรรมด้วยความอดทน สมควรที่จะชมเชย^{๖๙}

ทั้งนี้เมื่อพระองค์เริ่มออกจากราชการแผ่นดิน ก็ทรงใช้ปีพ.ศ.๒๔๑๗ ซึ่งเป็นปีที่พระองค์ เถลิงถวัลย์ราชสมบัติ ให้เป็น “ปีเลิกทาส” โดยลูกทาสในเรือนเบี้ยซึ่งเกิดในพ.ศ.๒๔๑๑ เป็นต้น มา จะได้รับการคิดค่าตัวตามอัตราใหม่ และต่อจากนั้นไปพ่อแม่คนใดขายลูกลงเป็นทาส จะขาย เกินราคาค่าตัวที่กำหนดไว้ไม่ได้ และเมื่อลูกอายุ ๒๑ ปี พ่อแม่จะขายลูกเป็นทาสไม่ได้เลย อย่างไรก็ตามการเลิกทาสนี้ต้องกระทำอย่างค่อยเป็นค่อยไป กว่าที่จะบรรลุผลสำเร็จต้องใช้ เวลาาร่วม ๓๐ ปีเลยทีเดียว^{๗๐}

ศาสนา

การนำเสนอเนื้อหาด้าน “ศาสนา” ในจดหมายเหตุสยามสมัย มีชชันนารีให้ความสำคัญกับการเผยแพร่แนวความเชื่อทางคริสต์ศาสนา ควบคู่กับการนับถือพุทธศาสนาของชาว สยาม ซึ่งมีหลักคำสอนที่แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง โดยหมอสมิทธิพยายามชี้ให้เห็นว่า พระเจ้าเท่านั้นที่ผู้สร้างโลก ส่วนความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามพระไตรปิฎกนั้น เต็มไปด้วยความ งามาย และควรเลิกเสีย

^{๖๙} วิบูล วิจิตรวาทการ, ชีวิตในอดีต, หน้า ๓๕๕

^{๗๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๙

ตารางแสดงบทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม และลีลาการใช้ภาษา จำแนกเป็นรายชั้น

ลีลาบทบาท	ขยาย ทัศนวิสัย	ยกระดับความ ปรารถนา	รวม (ชั้น)
มิตร	-	2	2
กลาง	16	3	19
คุกคาม	7	3	10
รวม (ชั้น)	23	8	31

ในการนำเสนอเนื้อหาด้านศาสนา มิชชันนารีมุ่งขยายทัศนวิสัย และยกระดับความปรารถนาเป็นหลัก โดยไม่ให้ความสำคัญกับบทบาทในด้านอื่นอีกเลย อย่างไรก็ตามได้ใช้การนำเสนออย่างเป็น “กลาง” มากที่สุด (๑๙ ชั้น จากทั้งหมด ๓๑ ชั้น) แต่ก็นำเสนออย่างเป็น “มิตร” และ “คุกคาม” ผสมผสานไปด้วย

ทั้งนี้หลักคำสอนทางคริสต์ศาสนาที่ยึดถือความเชื่อเรื่อง พระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก ได้ถูกหยิบยกขึ้นเป็นประเด็นสำคัญในการโน้มน้าวใจให้ชาวสยามเข้ารับ โดยหมอสมิธเห็นว่า พระเจ้าเป็น “เจ้าของ” ทุกสรรพสิ่งในโลก จึงได้ขนานนามพระองค์ว่า “พระผู้เป็นเจ้าของ”

...ท่าน เปน อยู่ เอง ท่าน สร้าง โลกย อัน นี้ ท่าน เปน เจ้า ของโลกย พิภพ ทั้งสิ้น สาระพัด ของ ใน โลกย นี้ ประจุ อยู่ใน พระองค์ ๆ เปน ผู้สร้าง จึง ได้ เรียก ว่า พระ ผู้ เปน เจ้า เจ้า ของ ตัว องค์ นี้ คือ แปล ว่า เจ้า ของ จึง ได้ เอา เหตุ อัน นี้ เรียก ว่า พระเจ้า พระเจ้า นั้น ท่าน เสมอ ดัน เสมอ ปลาย ท่าน มิ ได้ แปร ปรวน ไป มา ท่าน ถาวร อยู่ เปน นิจ ท่าน มี อยู่ ก่อน โลกย ถึง ไฟ บัด ไลย กัลป จะ มา เผา โลกย ทั้ง หมด ลิน ท่าน ก็ เปน อยู่ อย่าง ไร ก็ อย่าง นั้น...^{๒๑}

พร้อมกันนี้มิชชันนารียังได้ “อนุমান” ให้เห็นว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างความเจริญในสังคม โดยเฉพาะสังคมตะวันตก ที่มีความเจริญก้าวหน้าก็เนื่องจากเคารพศรัทธา และไว้วางใจพระเจ้า^{๒๒} และไม่เพียงแต่พระเจ้าจะนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ผู้ที่นับถือพระองค์เท่านั้น แต่ใน

^{๒๑} จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุธ เดือนญี่ สัปตศก ๑๒๔๗), หน้า ๑๕๕.

^{๒๒} “ทาง เจริญ” จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุธ เดือนหก อัฐศก ๑๒๔๘), หน้า

สายตาของหมอสมิธ พระเจ้ายังเป็น “ผู้ขัดเกลาจิตใจ” เพื่อให้ผู้ที่อ่อนน้อมพระองค์เกิดสำนึกที่จะกลับตัวเป็นคนดีอีกด้วย ซึ่งการนำเสนอเรื่องการ “ไถ่บาป” นี้ ก็เพื่อต้องการจะ “ยกระดับความปรารถนา” ให้ชาวสยามหันมาเข้ารับเป็นคริสต์ ทั้งนี้หมอสมิธเลือกที่จะเสนออย่างเป็น “มิตร” เพื่อสะท้อนว่าทุกคนสามารถเริ่มต้นชีวิตใหม่ที่ทำได้

....ไม่มี ใคร ทำ ดี ถึง คน เดียว ก็ ไม่มี คน ชอบ ธรรม ไม่มี สัก คน คน ที่ เข้าใจ ที่ แสวง หา พระเจ้า ไม่มี คน ทั้งปวง หลง แล้ว เปน คน บาป หยาบ หมัด ด้วย กัน...โทษ สำหรับ การ บาป ของ ตัว ติด ตัว อยู่ ด้วย กัน ทั้ง สิ้น คน บาป ทั่ว กัน ต้อง หา ที่ พึ่ง ใน พระ ธรรม คำภีร์ นั้น มี ความ ว่า พระเจ้า จะ ถอด ใจ บาป จาก คน ที่ มา ขอ ให้ พระเจ้า ช่วย พระเจ้า จะ โปรด ใจ ใหม่ แก่ คน อัน อยากร จะ เลิก การ บาป...^{๒๓}

ขณะที่เจ้านาย และขุนนางหัวสมัยใหม่ แสดงออกอย่างชัดเจนว่า ไม่เชื่อในเรื่องพระเจ้าสร้างโลก เพราะหากพระเจ้าสร้างโลก สร้างมนุษย์ และทุกสิ่งทุกอย่างในคราวเดียวตามที่คัมภีร์ไบเบิลกล่าวไว้ ก็น่าจะจุดพบซากมนุษย์ พร้อมๆกับซากพืช ซากสัตว์ที่เกิดในยุคเดียวกัน แต่กลับพบเพียงซากสัตว์โบราณเช่นแมมมอส โดยไม่ปรากฏซากสัตว์ที่เล็กกว่า หรือซากมนุษย์แต่อย่างใด^{๒๔}

ในทางกลับกันมิชชันนารีก็พยายาม คัดค้านความเชื่อในพระไตรปิฎก เพื่อลบล้างความเชื่อเดิมของชาวพุทธ โดยใช้วิธีการ “ยกระดับความปรารถนา” ในเชิง “คุณความ” ความเชื่อในเรื่อง “การเวียนว่ายตายเกิด” ที่ชาวพุทธเชื่อกันว่า ชีวิตที่มีความสุขคือการรอดพ้นจากวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ทั้งนี้หมอสมิธเห็นว่าความเชื่อดังกล่าว ขาดความน่าเชื่อถือ ไม่มีหลักฐานที่จะมายืนยันถึงความจริงได้

...ถ้า เปน นักปราช ฉลาด รู้ ก็ จะ ต้อง เลือก เอา ของ ที่ จริง ของ ที่ จริง นั้น อย่งไร คือ คำ สั่ง สอน นั้น คน ทั้ง หลาย ฟัง ได้ ไม่ ขัดหู ไม่ ขัด ปัญหา ตรีก ตรอง เลอียด ซึ่ง มนุษ ตาม ไป เปน สัตว ๆ กลับ มาเปน มนุษ จริง ดุจ ดัง บาฬี กล่าว มนุษ ทั้ง โลกย์ นี้ จะ ไม่ เปน สัตว เตะระฉาน มา บัง เกิด ทั้ง สิ้น ฤา ซึ่ง สอน ว่า เวียน วาย ตาย เกิด ใช้ ซาติ ใช้ กำม...พระ บาฬี

^{๒๓} “คน ประพฤติ ดี แล ชั่ว” จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพฤษภาคม เดือนอ้าย เบญจศก ๑๒๔๕) หน้า ๔.

^{๒๔} “ว่าด้วยรูปพรรณโลกย ซึ่งเรียกตามภาษาอังกฤษว่าอีโวลยี่”, ตรุโณวาท (วันอังคาร เดือนแปด ฉศก ๑๒๓๖), หน้า ๑๗.

กล่าว ถึง พระเจ้า กล่าว ถึง สวรรค กล่าว ถึง นรก มนุष คุช ติฏุม ทุกข ติ
ฎุม เหลือ สติ ปัญญา คน อัน รู้ จัก คิด รู้ จัก สังเกต จะ เชื่อ ฟัง ได้...^{๒๔}

ไม่เพียงเป็นคำสอนที่ยากเกินทำความเข้าใจ แต่มีชนชั้นนารียังเห็นว่า ความไม่น่าเชื่อถือ
ในพระไตรปิฎกนั้นมีน้ำหนักมากขึ้น เมื่อไม่อาจรู้ที่มาได้ว่า ใครเป็นคนแต่งคำสอนดังกล่าว
“...พระไตรปิฎกเหมือนกับ กาล บูราณ แต่ ก่อน ที่ ได้ เล่า เรียน หนังสือ ไทย สำคัญ ตัว ว่า รู้
จริง ครั้ง สืบ มา ถึง กาล ประจุบัน ทุก วัน นี้ จึง ได้ รู้ แจง ว่า คน บูราณ แต่ ก่อน รู้ หนังสือ
ไทย ไม่ จริง ก็ เปรียบ เหมือน พระไตรปิฎก เหมือน หา ด้วย เหตุ เดิม ใคร เปน ผู้ คิด แต่ง
ใคร เปน ผู้ เขียน ก็ หา ตัว พยาน ไม่ ได้ ซึ่ง คำ ที่ กล่าว นั้น เปน คำ เลื่อน ลอย จะ เชื่อ เอา
เปน จริง นั้น ยัง ไม่ ได้ ด้วย พระไตรปิฎก ก็ ดี พระบาท ก็ ดี ไป ล่วง รู้ มา แต่ ไหน...”^{๒๕} อีก
ทั้งคำสอนเหล่านั้นยัง “ไม่เปิดช่องทางให้มนุษย์เอาตัวรอดได้” ต่างจากพระเจ้า ที่ตั้งใจให้มนุษย์
ละทิ้งจากบาปทั้งปวง แล้วไปอยู่บนสวรรค์กับพระองค์

ทั้งนี้การนำเสนอเนื้อหาทางศาสนาดังกล่าว ได้สร้างความไม่พอใจให้กับผู้อ่านเป็น
อย่างยิ่ง โดยเฉพาะการที่ผู้อ่านไม่มีโอกาสชี้แจงถึงข้อกล่าวหาเกี่ยวกับพระไตรปิฎกซึ่งเป็น
หลักคำสอนทางพุทธศาสนาที่สำคัญ พร้อมทั้งเรียกร้องให้มิชชันนารีหันมาสนใจนำเสนอเนื้อหา
ด้านอื่น ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเจริญในแผ่นดิน โดยกล่าวว่า เนื้อหาด้านการ
ศาสนาได้สร้างความเบื่อหน่ายให้กับผู้อ่านเป็นอย่างมาก

ขณะที่เจ้านาย และขุนนางหัวก้าวหน้า ได้แสดงออกอย่างชัดเจนว่าความเชื่อตามคัมภีร์
ไตรภูมิเป็นเพียง “ไสยศาสตร์” ไม่ใช่หลักคำสอนทางพุทธศาสนาแต่อย่างใด เช่นความเชื่อเรื่อง
“โลกยสถฐาน” ตามไตรภูมิว่าไว้ว่า “ด้วยเขาพระเมรุสูงกว้างยาวหนาวาโยชน์ตามกำหนดไว้,
บอกใช้ศอกวานนิ้วคืบ, ส่วนมิจฉิมบุรุษย์แต่ก่อนๆ, มรณฎานว่าด้วยนิมิตรเหตุแห่งบุทคลสถ
กรรมจะไถ่กาล, บังเกิดญาณให้เหนให้ไดยิน, ให้ได้กลิ่นให้ไตรีศต่างๆ, เปนलगวิปลาศให้รู้
เหตุ. ไตรภูมิว่าด้วยแรกตั้งแผ่นดิน, พรหมลงมากินวันดิน, แลสำแดงด้วยปัญจะมหานทีแม่
น้ำทั้งห้า...แลสำแดงเขาพระสิเนรุราชอันตั้งอยู่เหนือยอดเขาตรีภูฏ...เปนบริเวณแวดล้อมเขา
พระสุเมรทั้งเจดชั้น...”^{๒๖} ทั้งนี้ความคิดดังกล่าว เจ้านายราชสำนักได้สะท้อนผ่าน “ดรุโณวาท”

^{๒๔} “พระ สาสนา” จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุม เดือนสิบสอง สัปดาห์ ๑๒๔๗),
หน้า ๔๗.

^{๒๕} “คำ ถาม คำ แก้ ของ ชาว สยาม” จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุม เดือนหก
สัปดาห์ ๑๒๔๗), หน้า ๕๑๔.

^{๒๖} “นิทานเรื่องนายรักกับนายเรื่อง”, ดรุโณวาท (วันอังคาร เดือนเก้า ฉศก ๑๒๓๖),
หน้า ๑๑๖.

ให้เห็นว่า เป็นเพียงความเชื่อทางไสยศาสตร์ ไม่เกี่ยวข้องกับคำสอนทางพุทธศาสนาอย่างสิ้นเชิง เพราะหลักพระพุทธธรรมสอนให้คนรู้จักใช้เหตุผลเป็นที่ตั้ง โดยผู้ที่ไม่ยอมรับความเชื่อตามคัมภีร์ไตรภูมินั้น อาจมีพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ รวมอยู่ด้วย เพราะทรงเป็นผู้สนับสนุนให้จัดพิมพ์ไตรปิฎกฉบับนี้เอง

การแพทย์

การนำเสนอนวัตกรรมของมิชชันนารียังครอบคลุมถึงเนื้อหาด้าน “การแพทย์” แต่มีการนำเสนอไม่มากนักเมื่อเทียบกับเนื้อหาทั้งหมด (๒๗ ชิ้น จาก ๖๐๔ ชิ้น) และมุ่งนำเสนอเพื่อ “ขยายทัศนวิสัย” ในลักษณะเป็น “กลาง” ทั้ง ๒๗ ชิ้น โดยไม่ได้ถ่ายทอดเนื้อหาในรูปแบบอื่นเลย

อีกทั้งในปริมาณเนื้อหาที่นำเสนอเพียงไม่กี่ชิ้นดังกล่าว หมอสมิธยังเลือกตีพิมพ์เนื้อหา ซ้ำกับจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder สมัยรัชกาลที่ ๔ ของหมอบรัดเลย์ด้วย ดังนี้

หัวใจ มนุษย

มี คำ ถาม ว่า ทำ ไฉน โลหิต ใน กาย มนุษย จึง เดิน ไป เดิน มา เป็น เหตุ
อย่างไร ตอบ ว่า หัว ใจ มนุษย ที่ ตั้ง อยู่ใน อก เป็น เครื่อง ฉีด เครื่อง สูบ
โลหิต จึง ไหล จาก หัว ใจ ไป ทัว กาย แล้ว ก็ กลับ เข้า มา สู หัว ใจ อีก ก็ ฉีด
ออก ไป อีก ไม่ หยุด ดัง นั้น เหมือน กับ เครื่อง ฉีด น้ำ สูบ น้ำ เข้า ไป แล้ว
น้ำ นั้น ก็ ฉีด ออก ไป แล้ว ก็ สูบ เข้า มา แล้ว ก็ ฉีด ออก ไม่ หยุด...^{๒๔}

ทั้งนี้เนื้อหาดังกล่าว เป็นการตีพิมพ์ซ้ำทุกตัวอักษร แต่ไม่มีการบรรยายถึงการไหลเวียนโลหิตด้วยภาพลายเส้นเหมือนใน จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder นอกจากนี้ยังไม่ปรากฏว่า มิชชันนารีได้อ้างถึงแหล่งที่มาของข้อมูลแต่อย่างใด ต่างจากการนำเสนอเนื้อหาอื่น ที่อาจมีการอ้างอิงการคัดลอกที่มาจากหนังสือพิมพ์ฉบับอื่น

ขณะที่เนื้อหาด้านการแพทย์ในส่วนอื่น ก็ไม่ปรากฏว่ามิชชันนารีให้ความสำคัญ หรือตีพิมพ์เรื่องราวใดต่อเนื่องเป็นพิเศษ แต่มักจะ “ขยายทัศนวิสัย” ให้รับรู้ถึงการเกิดโรคร้ายไข้เจ็บในประเทศต่างๆ เช่น การเกิดอหิวาตกโรคในอียิปต์

^{๒๔} “หัวใจ มนุษย” จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุธ เดือนหก อัฐศก ๑๒๔๘), หน้า ๓๑๖.

การยอมรับ “คุณค่าความเป็นไทย” ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

จากที่หมอสมิธได้อาศัยอยู่ในดินแดนสยามมานานเกือบ ๕๐ ปี ก็ย่อมที่จะซึมซับความเป็นไทยมาหลายประการ โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์คุณของพระมหากษัตริย์ ซึ่งมีมิชชันนารี ในฐานะชาวต่างชาติก็ถือว่าเป็นเกียรติที่ได้ใกล้ชิดพระองค์ ซึ่งขณะนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงออกว่าราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เองแล้ว

ทั้งนี้เมื่อถึงคราวเฉลิมฉลอง “พระชนม์พรรษา” มิชชันนารีจึงให้ความสำคัญ และนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวอย่างละเอียด นับตั้งแต่พิธีการที่จัดขึ้นในพระที่นั่งจักรมหาปราสาท ซึ่งกงสุลจากประเทศต่างๆพร้อมใจกันถวาย “ไชย พร” ตลอดจนลงตีพิมพ์พระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ และงานเฉลิมฉลองของบรรดาราชฎูร

ณวัน พุทธศบดี เดือน สอบ ขึ้น เก้า ค่ำ ตาม สุริย โคจร จะ เปน วัน
ใหญ่ ใน การ เฉลิม พระชนม์ พรรษา ทั้ง ชาว สยาม แล คน ต่าง ประเทศ
ทั่ว ตลอด พระราช อาณเขตระ จะ ดี ใจ จุด โคม มี การ เล่น เปน ที่ ยิน ดี ค่ำ
นับ ถวาย ใน หลวง ตาม เคย^{๒๘}

การนำเสนอเกี่ยวกับพระราชดำรัสเนื่องในวันเฉลิมพระชนม์พรรษานี้ เคยมีขึ้นก่อนหน้านี้อแล้วในดุริยฉาวาท เมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯทรงมีพระชนมายุครบ ๒๒ ปี โดยมีมิชชันนารีหลายคน รวมทั้งหมอสมิธและภรรยาได้รับเชิญให้เข้าร่วมถวายพระพรด้วย^{๒๙}

ส่วนการเผยแพร่ศาสนานั้น หมอสมิธได้ให้รายละเอียดนับตั้งแต่เริ่มแรก จากที่พระสังฆราชชาวฝรั่งเศส “ยวง ปาเลอกัว บิณอบ ซึ่ง ได้ เข้า มา อยู่ ใน กรุง รัตน โกสินทร มหินทรา อยุทรยา ณ ประเทศ บากกอก สยาม ใน ครั้ง กลาง แผ่นดิน พระบาท สมเด็จ พระ นั่ง เก้า เจ้า อยู่ หัว ซึ่ง เปน พระเจ้า แผ่นดิน ใน รัชกาล ที่ ๓ กรุง เทพ ๙ แล อยู่ ตลอด มา ถึง แผ่น ดิน พระ บาท สมเด็จ พระ จอม เก้า เจ้า อยู่ หัว...”^{๓๐} ทั้งนี้ภายหลังการเดินทางเข้ามาของพระ

^{๒๘} “พระชนม์ พรรษา” จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุธ เดือนสิบ จัตวาศก ๑๒๔๔), หน้า ๓.

^{๒๙} “การเฉลิมพระชนม์พรรษาในวันที่ ๓” ดุริยฉาวาท (วันอังคาร เดือนสิบ ฉศก ๑๒๓๖), หน้า ๑๘๘.

^{๓๐} “จดหมายเหตุ ฝรั่งเศส ครั้ง กรุง เก้า” จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุธ เดือนแปด อัฐศก ๑๒๔๘), หน้า ๓๖๑.

สังฆราชชาวฝรั่งเศส ก็ได้มีมิชชันนารีนิกายโปรเตสแตนต์เข้ามาเผยแพร่ศาสนาอีกมาก สำหรับ หมอสมิธ เจ้าของหนังสือพิมพ์ กล่าวว่าได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับราชสำนัก โดยคอยแปลเอกสาร จากภาษาอังกฤษ เป็นภาษาไทย

ขณะเดียวกันก็ได้พยายามสะท้อนถึง “ความสัมพันธ์” ที่ดี ระหว่างสยามกับชาติตะวันตก ซึ่งมีมาอย่างช้านาน เช่น เมอซีเออร์ คอนสตัน ไดน์พอลคอลล ชาวยุโรปได้เข้ามาค้าขายใน ดินแดนสยามตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และเป็นทีที่โปรดปรานจนได้รับพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้รับตำแหน่งทางราชการ ขณะที่ฝ่ายภรรยา ก็เสนอให้ชาวสยามทำขนมหวาน “ทองหยิบ ทองหยอด ขนมทองโปร่ง ทองพลุ”

ทั้งนี้ที่มาของรายละเอียดด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่าง ๆ ดังกล่าว หมอสมิธระบุว่า คัดลอกมาจากหนังสือของ “เสมียนนุกุหลาบ” ซึ่งถูกเปิดเผยออกอยู่ที่ “ตู้ ห้อง ๑๗ ใน โรง เอกอิมปีเชอณ ณะ ท้อง สนาม หลวง”

นอกจากจะให้ความสำคัญกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์แล้ว หมอสมิธยังสนใจ “วรรณคดี” ของไทยอีกด้วย โดยได้ตีพิมพ์ผลงานทางวรรณกรรมหลายเรื่อง ลงในจดหมาย เหตุขสยามไสมย เช่น การนำเสนอวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี”

พระอะไภยมณี

พวก ลำ ทรวง องค์ อุตเรน ราช มา ถึง หาด เหน คน บน สิงขร ข้าม สมอ รอ รา ใน สาศร พล นิกร พร้อม กัน ทั้ง พัน ลำ เสด็จ เข้า ที่ สรง แล้ว ทรวง เครื่อง อร่าม เรือ ล้วน จินดา เลขา ข่า... กอ เหน องค์ พระอะไภย วิไลย โดม งาม ประโลม แล เลิศ ดู เนิต ฉาย อร่าม เรือ เครื่อง ประดับ สำหรับ กาย เหน ดี ร้าย กระษัตริ มา แต่ ไกล จึง ตรัส ตาม ตาม ภาษา ฝรั่งเศส ว่า ท่าน ทั้ง นี้ ภา กัน มา แต่ ไหน เกิด วิบัติ ชัด ขวาง เปนอย่างไร จึง อยู่ ใน เกาะ ขวาง กลาง คองคา

พระอะไภย ได้ สดับ สุนทร ภาษ จึง ตอบ ตาม คำ ฝรั่งเศส ไม่ กังขา อัน ตัว เรา เจ้า บุรี รัตนา ผี เสือ ภา ลง มา ไว้ ใน สาศร แล้ว เล่า ความ ตาม หนี่ นาง ผี เสือ จน เสีย เรือ ขึ้น อาไศรย ใน สิงขร...

อัศเรน รู้แจ้ง ไม่แคลง จิตร เสีย ดาย มิตร แทบ ชีวัง จะ สังฆา ชุต พระ
องค์ ลง ที่ แทน แผ่น สีลา ชลนา หลัง ไทล พิไร ครวญ ใ้ สุวรรณ มาลี เจ้า พี
เอ๋ย บุญ ไม่ เคย คู่ ครอง ประคอง สงวน...^{๒๖}

การที่หมอสมิธนำบางตอนของวรรณคดีเรื่อง “พระอภัยมณี” ของ “สุนทรภู่” กวีเอกมา
นำเสนอเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงการให้ความสำคัญกับ “คุณค่าความเป็นไทย”
เพราะถือเป็นวรรณคดีเรื่องสำคัญที่ชาวสยามในช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้นนิยมอ่านกันอย่างแพร่
หลาย ในทางกลับกันเมื่อพิจารณาถึงเนื้อหาในวรรณคดีที่หมอสมิธคัดลอกมานำเสนอนี้ จะเห็น
ได้ว่า พระอภัยมณี ตัวเอกของเรื่องสามารถพูดได้หลายภาษา สามารถสื่อสารกับชาวตะวันตก
ได้ และเคยใช้ชีวิตร่วมกับแขก และชาวตะวันตกที่เกาะแก้วพิสดาร อันเป็นการสะท้อนถึงสภาพ
ของสังคมไทยในขณะนั้นได้เป็นอย่างดีว่า ชาวสยามมีการติดต่อใกล้ชิดกับคนต่างชาติต่าง
ภาษามากขึ้น^{๓๓}

^{๒๖} “พระอะไภยมณี” จดหมายเหตุสยามไสมย, (วันพุม เดือนสิบ จัตวาศก ๑๒๔๔),
หน้า ๖.

^{๓๓} นิธิ เอียวศรีวงศ์, ปากไก่และไบเรือ (กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๘),
หน้า ๓๑๓.

บทที่ ๕

สรุป และอภิปรายผล

การเดินทางเข้ามาในดินแดนสยามของพวกมิชชันนารีอเมริกัน กับพวกบาทหลวงฝรั่งเศส แม้จะมีเจตนามาสอนศาสนาเช่นเดียวกันก็ตาม แต่ก็ถือคติต่างกัน พวกบาทหลวงที่ถือลัทธิโรมันคาทอลิกจะวางตัวเป็น “พระ” พยายามบำรุงฝึกสอนคนที่เข้ารับเป็นสำคัญ ขณะที่มิชชันนารีอเมริกันลัทธิโปรเตสแตนต์จะวางตัวเป็น “ครู” นำทั้งศาสนา และอารยธรรมมาสอนชาวพื้นเมืองเช่นชาวสยาม โดยมักใช้วิธีทำให้เกิดประโยชน์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการรักษาโรค และสอนวิชาความรู้ เพื่อให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใส อันจะเป็นปัจจัยต่อไปถึงการสอนศาสนา ดังนั้นมิชชันนารีอเมริกันจึงจะเข้ากับชาวสยามได้ดี ผิดกันกับพวกบาทหลวง^๑

หนังสือพิมพ์เริ่มเข้ามามีบทบาทในสังคมไทยหลังจากการเดินทางเข้ามาของมิชชันนารีอเมริกันไม่นานนัก โดย แดน บีช บริดลีย์ หรือที่คนไทยนิยมเรียกว่า “หมอบริดลีย์” เป็นผู้ริเริ่มความคิดในการจัดทำหนังสือพิมพ์ขึ้นในดินแดนสยาม ภายใต้ความเห็นชอบจากคณะกรรมการ American Board of Commissioner for Foreign Mission หรือ A.B.C.F.M. และพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ทรงสนพระทัยในกิจการการพิมพ์ของหมอบริดลีย์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ทรงว่าจ้างให้พิมพ์ประกาศห้ามสูบบุหรี่ เนื่องจากเล็งเห็นว่า การพิมพ์จะช่วยให้ราษฎรรับรู้ถึงคำสั่งห้ามสูบบุหรี่ได้อย่างกว้างขวาง^๒

ขณะที่หมอบริดลีย์ก็ตระหนักว่า การพิมพ์จะนำความเจริญก้าวหน้าตามอารยธรรมตะวันตก (Civilization) มาสู่ประชาชนได้อย่างรวดเร็ว และการให้ความรู้จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับปรุงประเทศ ซึ่งในช่วงก่อนที่จะออกหนังสือพิมพ์ฉบับแรก “จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder” ตัวหมอบริดลีย์เองก็มีศักยภาพพอที่จะถ่ายทอดอารยธรรมตะวันตกผ่านตัวหนังสือภาษาไทย ซึ่งใช้นาเสนอในหนังสือพิมพ์ฉบับนี้ได้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้จากช่วงปี พ.ศ.๒๓๘๕ - ๒๓๘๖ ก่อนที่จะมีหนังสือพิมพ์ หมอบริดลีย์ได้ตีพิมพ์หนังสือ The Siamese

^๑ สมเด็จพระบรมราชินีนาถราชานุภาพ, ความทรงจำ, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนักข่าวแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๕), หน้า ๖๑.

^๒ Siam - Letter from Doct. Bradley, MH Vol.36, (1840), p.94

Grammar ขึ้น แสดงว่า หมอบรัดเลย์มีความรู้ด้านภาษาไทยพอสมควร จึงสามารถทำหนังสือเล่มนี้ได้^๓

ทั้งนี้หมอบรัดเลย์ได้จัดทำหนังสือพิมพ์ออกมาหลายเล่มด้วยกัน มีทั้งที่ออกกระยะสั้นๆ เช่น จดหมายเหตุ Bangkok Recorder และที่ตีพิมพ์ยาวนานถึง ๑๒ ปี อย่าง Bangkok Calendar ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่ออกมาจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ขณะเดียวกันก็มี Rev. Samuel Jones Smith หรือหมอสมิธ ที่ออกหนังสือพิมพ์ Siam Repository และจดหมายเหตุสยามไสมย ซึ่งทั้งหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ และหมอสมิธ ต่างก็ออกภายใต้สถานการณ์ทางการเมือง สังคม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน

ประเด็นของ “นวัตกรรม” ที่นำเสนอ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕

มิชชันนารีในฐานะที่เป็นผลผลิตของ “สังคมตะวันตก” ซึ่งมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนกับสังคมตามแบบจารีตของไทย เมื่อมีโอกาสได้จัดทำหนังสือพิมพ์ มิชชันนารีก็ได้สะท้อน “แนวความคิดของชาติตะวันตก” ในหลายแง่มุมสู่ดินแดนสยาม โดยเฉพาะนวัตกรรมด้าน “สังคม” ซึ่งมิชชันนารีให้ความสำคัญ และนำเสนอมากที่สุด เช่น จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (ฉบับสมัย ร.๔) หมอบรัดเลย์นำเสนอเนื้อหาด้านสังคมถึง ๒๐๐ ชิ้น จากทั้งหมด ๕๕๔ ชิ้น ขณะที่หมอสมิธ นำเสนอเนื้อหาเดียวกันนี้ใน Siam Repository และจดหมายเหตุสยามไสมย ในปริมาณเกินกว่าครึ่งทั้งสองฉบับ

ทั้งนี้หมอบรัดเลย์ผู้เติบโตมาในสังคมอเมริกัน จึงได้พยายามถ่ายทอดแนวความคิดที่เกี่ยวโยงไปถึงสหรัฐอเมริกาผ่านหนังสือพิมพ์ของตน โดยให้ความสำคัญกับการเฉลิมฉลองวันชาติของสหรัฐอเมริกา นำเสนออย่างต่อเนื่อง ทั้งในจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder (ตีพิมพ์สมัย ร.๔) ฉบับภาษาอังกฤษ และภาษาไทย ขณะเดียวกันยังสนใจที่จะถ่ายทอดขนบธรรมเนียมประเพณี และเทศกาลต่างๆ ของชาวตะวันตกด้วย เช่น พิธีแต่งงาน การเลี้ยงอาหารค่ำ งานคริสต์มาส การเดินร่ำ และตีมไวน์ เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาต่างๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็น “เรื่องใหม่” สำหรับสังคมไทยสมัยนั้น

อย่างไรก็ตามไม่เพียงแต่จะเสนอเรื่องราวแปลกใหม่สู่สังคมไทยเท่านั้น แต่หมอบรัดเลย์ยังมุ่งเปลี่ยนแปลงแนวความคิดดั้งเดิมของไทยด้วย โดยเฉพาะประเด็น “การมีภรรยาหม้าย” และ

^๓ สุภัทญา สุตบรรทัด, “การเคลื่อนย้ายทางความคิด และทัศนคติเดิมของสยาม”, เอกสารการสอน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๕๙.

“การศึกษา” ที่เห็นว่า พระมหากษัตริย์ควรเป็นผู้นำสำหรับการเปลี่ยนแปลง โดยกล่าวว่า “...I would have this put to His Majesty’s credit as the father of Young Siam.”^๕ ด้วยการเสนอให้ทรงมีพระชายาพระองค์เดียว และให้สนพระทัยจัดการศึกษาตามแบบอย่างตะวันตก แทนที่จะปล่อยให้ประชาชนเรียนหนังสือกันในวัดกับพระสงฆ์ดังที่นิยมกันมาแต่โบราณ ซึ่งหมอบรัดเลย์มองว่า การเรียนในวัดไม่ใช่วิถีทางที่ก่อให้เกิดปัญญา

ขณะที่หมอบรัดเลย์ ซึ่งออกหนังสือพิมพ์ในช่วงหลัง (สมัยรัชกาลที่ ๔) ก็ให้ความสำคัญกับประเด็นด้าน “การศึกษา” มากเป็นพิเศษ โดยพยายามสนับสนุนให้มีการตั้งสถานศึกษาตามแบบอย่างตะวันตก และขยายโอกาสทางการศึกษาแก่สามัญชน เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในวิทยาการแขนงต่างๆอันจะเป็นหนทางนำไปสู่การพัฒนาประเทศ ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวนี้ครอบคลุมไปถึงการศึกษาของผู้หญิงด้วย โดยหมอบรัดเลย์ให้ความสนใจปัญหา “สิทธิสตรี” ซึ่งในช่วงนั้นผู้หญิงขาดสิทธิขั้นพื้นฐานในหลายด้าน ทั้งการศึกษา การแสดงความคิดเห็น หรือแม้แต่การตัดสินใจในเรื่องคู่ครอง

นวัตกรรมด้าน “เทคโนโลยี” ก็นับเป็นอีกประเด็นที่มีชนชั้นนารีให้ความสำคัญ โดยหมอบรัดเลย์ได้นำเสนอเนื้อหาด้าน “ดาราศาสตร์” อยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นความรู้เกี่ยวกับการเกิดผีพุ่งไต้ การเกิดสุริยุปราคา และจันทรุปราคา ซึ่งทั้งจดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder ฉบับสมัยร.๓ และจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ที่ดีพิมพ์ในสมัยร.๔ ต่างก็พยายามสะท้อนให้เห็นว่า เป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ไม่เกี่ยวข้องกับความเชื่อตามไสยศาสตร์ของไทย ขณะเดียวกันหมอบรัดเลย์ก็ได้นำเสนอเกี่ยวกับ “การเดินทางไปชมสุริยุปราคาของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ที่บ้านหว้ากอ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ใน Bangkok Calendar อีกด้วย โดยยกย่องชื่นชมในพระปรีชาสามารถของพระองค์ที่ทรงทำนายการเกิดสุริยุปราคาได้อย่างแม่นยำ

นอกจากนี้ยังมีนวัตกรรมด้านเทคโนโลยีอีกประเด็นที่มีชนชั้นนารีนำเสนออย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่มีหนังสือพิมพ์ฉบับแรกในสมัยรัชกาลที่ ๓ (จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder) จนกระทั่งถึงจดหมายเหตุฯสยามไสมยที่ออกในสมัยรัชกาลที่ ๕ นั่นก็คือ เรื่องราวเกี่ยวกับ “สาธารณูปโภค” โดยหมอบรัดเลย์ได้แนะนำให้ชาวสยามเห็นประโยชน์ของการเดินทางด้วยเรือกำปั่น รถไฟ และการสื่อสารทางโทรเลข พร้อมทั้งกระตุ้นให้รัฐบาลสร้างสิ่งสาธารณูปโภคดังกล่าว และในจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษ ยังได้เสนอให้มีการขยายสาธารณูปโภคไปยังหัวเมืองต่างๆ เพื่อพัฒนาความเจริญให้ทั่วถึง ขณะที่ Bangkok

^๕ “For the Bangkok Recorder”, The Bangkok Recorder, November 15th 1865, p.208

Calendar ซึ่งเป็นของหมอบรัดเลย์เช่นเดียวกันนั้น ก็ได้เสนอให้มีการ “ขาดคลอง” เพิ่มขึ้น จากที่รัฐบาลได้ขยายเส้นทางการเดินเรือตามข้อเสนอของมิชชันนารีอยู่ก่อนแล้ว

เนื้อหาด้านเดียวกันนี้ในหนังสือพิมพ์ของหมอสมิธได้ให้ความสำคัญเช่นกัน โดย Siam Repository มุ่งเสนอเกี่ยวกับการขาดคลอง และการสร้างถนน ขณะที่จดหมายเหตุสยามไสมยให้ความสนใจเกี่ยวกับการไปรษณีย์ และการวางสายโทรเลขมากเป็นพิเศษ ซึ่งในช่วงนั้นรัฐบาลก็กำลังอยู่ในระหว่างการตั้งกรมไปรษณีย์โทรเลข โดยหมอสมิธได้กล่าวสนับสนุนว่า จะช่วยให้การสื่อสารโทรคมนาคมมีความสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น

ส่วนแนวความคิดด้าน “การปกครอง” ซึ่งขณะที่มิชชันนารีออกหนังสือพิมพ์นั้น ภูมิภาคเอเชียอาคเนย์กำลังตกอยู่ภายใต้กระแสจักรวรรดินิยม เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีก็ให้ความสำคัญกับประเด็นเกี่ยวกับการล่าอาณานิคมด้วยเช่นกัน โดยจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ได้ถ่ายทอดถึงการครอบครองดินแดนต่างๆของประเทศมหาอำนาจตะวันตก ทั้งอังกฤษ และฝรั่งเศส ตลอดจนการทำสัญญาระหว่างไทย - ฝรั่งเศสในอำนาจเหนือดินแดนกัมพูชา ซึ่งเสนออย่างต่อเนื่องจนเมื่อเรื่องราวยุติลงด้วยการที่ไทยต้องเสียดินแดนกัมพูชาให้กับฝรั่งเศสไป

ขณะที่ Siam Repository ของหมอสมิธ ซึ่งออกในช่วงต้นรัชกาลที่ ๕ กลับสะท้อนความเห็นในมุมมองที่สวนทางกัน โดยหมอสมิธเห็นว่า กระแสจักรวรรดินิยมเป็นบ่อเกิดของปัญหาสิทธิสภาพนอกอาณาเขต โดยเฉพาะเรื่องเอกสิทธิ์ทางศาลที่ทำให้ฝ่ายไทยไม่อาจแต่งตั้งผู้กระทำผิดชาวต่างชาติได้เลย พร้อมทั้งไม่เห็นด้วยอย่างชัดเจนกับการที่มหาอำนาจตะวันตกใช้กำลังเข้ารุกราน และยึดครองประเทศอื่นมาเป็นของตัวเอง เพราะเชื่อว่า สงครามมีแต่จะทำให้ลายล้าง และสร้างความทุกข์ให้กับทุกฝ่าย

ประเด็นเกี่ยวกับสงครามนี้ก็เป็นเรื่องที่หมอบรัดเลย์ให้ความสนใจ โดยนำเสนอเกี่ยวกับการเกิด “สงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกา” ในจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ทั้งในฉบับภาษาไทย และภาษาอังกฤษอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเนื้อหาที่นำเสนอก็นำมเอียงไปในทางที่เห็นด้วยกับการเลิกทาสในสหรัฐอเมริกา ด้วยเหตุผลของความเท่าเทียมกันในสังคม เช่นเดียวกับจดหมายเหตุสยามไสมยของหมอสมิธ ที่มุ่งนำเสนอเกี่ยวกับประเด็น “การเลิกทาส” แต่เปลี่ยนแง่มุมมาที่การเลิกทาสในดินแดนสยาม โดยหมอสมิธเสนอให้รัฐบาลล้มเลิกการใช้แรงงานทาสอย่างเด็ดขาด เพื่อยุติไม่ให้มีการซื้อขายคนเป็นทาสอีกต่อไป ซึ่งขณะที่นำเสนอเนื้อหาดังกล่าว สังคมไทยก็กำลังเกิดกระแสของการเลิกทาสอยู่ด้วย

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า มิชชันนารีมุ่งนำเสนอแนวคิดทางด้าน “สังคม” เป็นหลัก ควบคู่ไปกับการถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับเทคโนโลยี และการปกครอง ในประเด็นที่หลากหลาย ขณะที่แนวคิดทางด้าน “การแพทย์” และ “ศาสนา” กลับไม่ได้รับความสำคัญ

แนวคิดทางด้าน “การแพทย์” ซึ่งนับว่าอยู่ในความสนใจของชาวสยาม และหมอบรัดเลย์เคยนำเสนอในปริมาณที่มากกว่าหนึ่งในสามของเนื้อหาทั้งหมดในจดหมายเหตุ Bangkok Recorder ฉบับสมัย ร.๓ นั้น เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ กลับไม่ได้รับความสนใจเท่าใดนัก (๑๙ ชิ้น จากทั้งหมด ๕๕๔ ชิ้น) และยังได้นำเนื้อหาที่เคยเสนอแล้วมาตีพิมพ์ซ้ำอีกด้วย จนมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ จดหมายเหตุสยามไสมยของหมอมสมิธ ก็ยังคงนำเนื้อหาด้านการแพทย์ ซึ่งเคยตีพิมพ์ในจดหมายเหตุ Bangkok Recorder มานำเสนอซ้ำอีก

อย่างไรก็ตาม เนื้อหาเกี่ยวกับการแพทย์ที่มิชชันนารีนำเสนอ นั้น ครอบคลุมทั้งประเด็นการป้องกัน และรักษาโรค การรักษาสุขภาพอนามัย ตลอดจนวิทยาการแพทย์แผนใหม่ เช่น ให้ความรู้เกี่ยวกับการไหลเวียนของโลหิต แนะนำให้มีการปลูกฝี และใช้ยารักษาโรคแบบตะวันตก โดยใน Bangkok Calendar ของหมอบรัดเลย์ที่ออกในระหว่างสมัยร.๔ - ร.๕ นั้น ได้แสดงความเห็นที่ชัดเจนถึงความด้อยประสิทธิภาพของแพทย์ไทย โดยกล่าวว่า แพทย์ไทยขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงเกี่ยวกับการรักษาโรค อีกทั้งยากจน และมีบุคลิกภาพที่ไม่น่านับถือ ต่างจากแพทย์แผนตะวันตกที่พระมหากษัตริย์ทรงให้การยอมรับ และไว้วางพระทัย

ส่วนแนวคิดด้าน “ศาสนา” นั้น แม้ว่ามิชชันนารีจะมีภารกิจหลักคือการเผยแพร่คริสต์ศาสนา เพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวสยามเข้ารับก็ตาม แต่การจัดทำหนังสือพิมพ์กลับนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาในปริมาณที่ไม่มากนัก เฉลี่ยแล้วไม่ถึงหนึ่งในสิบ ของเนื้อหาทั้งห้าฉบับ โดยเน้นไปที่ประเด็นของการเปรียบเทียบระหว่างความเชื่อของคริสต์ศาสนา กับศาสนาอื่น

ทั้งหมอบรัดเลย์ และหมอมสมิธ ต่างก็เชื่อมั่นในความดีงามของคริสต์ศาสนา โดยหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ได้พยายามโน้มน้าวให้ชาวสยามเข้ารับ ด้วยเหตุผลที่จะได้ขึ้นไปอยู่บนสวรรค์กับพระเจ้า พร้อมทั้งโจมตีพุทธศาสนา หรือแม้แต่คริสต์ศาสนา นิกายโรมันคาทอลิก ว่าเต็มไปด้วยความเชื่อที่มงาย ไร้เหตุผล โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่อง “นิพพาน” ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของชาวพุทธนั้น ถูกโจมตีอย่างหนักใน Bangkok Calendar ว่า เป็นความเชื่อที่ทำให้ชาวสยามไร้จิตสำนึกที่จะพัฒนาชีวิตในปัจจุบัน เพราะมัวแต่ยึดติดอยู่กับความเชื่อที่เพ้อฝัน ไร้แก่นสาร และเกินจริง

ขณะที่หมอสมิธก็คัดค้านความเชื่อตามพระไตรปิฎกในเรื่อง “การเวียนว่ายตายเกิด” ด้วยเหตุผลที่เห็นว่างมงายเช่นกัน พร้อมทั้งพยายามแสดงให้เห็นว่า พระไตรปิฎกไม่น่าเชื่อถือ เพราะไม่มีหลักฐานยืนยันว่าใครเป็นผู้รวบรวม และเรียบเรียงขึ้นมา

นอกจากนี้หมอสมิธยังได้นำเสนอถึงคำสั่งสอนทางคริสต์ศาสนาเกี่ยวกับผู้สร้างโลกอีกด้วย โดยจดหมายเหตุสยามไสมยได้ถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับ “พระเจ้าผู้สร้างโลก” อย่างต่อเนื่อง และพยายามสะท้อนให้เห็นว่า พระเจ้าเป็นผู้สร้างทุกสรรพสิ่ง รวมทั้งมนุษย์ด้วย ซึ่งมนุษย์จะบริสุทธิ์ได้ก็ด้วยการไถ่บาปกับพระเจ้า สวนทางกับความเชื่อของไทยที่มนุษย์จะหลุดพ้นบาปได้จากการปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า ไม่มีทางที่ความเชื่อตามคำสั่งสอนของคริสต์ และพุทธจะผสมผสานเข้าหากันได้

นอกจากนี้ยังมีนวัตกรรมอีกด้านที่นับว่ามีความสำคัญ คือ “การโฆษณา” เพราะถือเป็นแหล่งรายได้ในการจัดทำหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี โดยในจดหมายเหตุ Bangkok Recorder ฉบับแรกยังไม่มีการโฆษณาในหน้าหนังสือพิมพ์ จนกระทั่งหมอบรัดเลย์ออกหนังสือพิมพ์ชื่อเดียวกันนี้อีกครั้งในสมัย ร.๔ จึงเริ่มนำโฆษณามาใช้ โดยเฉพาะในฉบับจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษ มีการนำเสนอโฆษณาในปริมาณที่มาก เมื่อเทียบกับนวัตกรรมด้านอื่นๆ (๑๘๓๓ ขึ้น จากทั้งหมด ๓๘๓๓ ขึ้น)

ในจดหมายเหตุ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษนั้น โฆษณาได้ถูกนำเสนอโดยแยกออกจากเนื้อหาประเภทอื่นๆอย่างชัดเจน มีการตีกรอบสี่เหลี่ยมแต่ละชิ้นงาน โฆษณาในลักษณะเดียวกับโฆษณาประเภท “Classified” ในปัจจุบัน โดยตีพิมพ์สม่ำเสมอทุกฉบับ

ขณะที่ในจดหมายเหตุฉบับภาษาไทยไม่ได้จัดแยกโฆษณาไว้เป็นการเฉพาะ แต่นำเสนอปะปนกับเนื้อหาด้านอื่นๆ จนทำให้ผู้อ่าน ซึ่งน่าจะเป็นชาวไทยที่ยังไม่คุ้นเคยกับการโฆษณาในหนังสือพิมพ์ เกิดความสับสน และเขียนมาท้วงติงจนหมอบรัดเลย์ต้องชี้แจงว่า เนื้อหาที่ตีพิมพ์ข้อความเดิมซ้ำๆกันนั้นคือการโฆษณา

ขณะที่หมอสมิธก็นำเสนอนวัตกรรมด้านนี้ในหนังสือพิมพ์เช่นกัน แต่เสนอในจดหมายเหตุสยามไสมย ส่วน Siam Repository ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ฉบับแรกนั้น ยังไม่มีเนื้อหาด้านโฆษณาแต่อย่างใด ทั้งนี้การเสนอโฆษณาในจดหมายเหตุสยามไสมยนั้น นอกจากจะถ่ายทอดรายละเอียดเกี่ยวกับสินค้าผ่านตัวหนังสือแล้ว ยังได้อาศัย “ภาพลายเส้น” เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้อ่านอีกด้วย

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีนำเสนอวัฒนธรรมครอบคลุมทั้งในด้านสังคม เทคโนโลยี การปกครอง การแพทย์ และศาสนา ส่วนวัฒนธรรมด้านโหราศาสตร์นั้น ในเบื้องต้นมิชชันนารีจะยังไม่นำเสนอ จนกระทั่งออกหนังสือพิมพ์มาได้สักระยะหนึ่ง เมื่อขึ้นหนังสือพิมพ์รายชื่อบัณฑิตที่ ๒ - ๓ แล้ว

การ “อนุমানถึงพระเจ้า” ในการนำเสนอเนื้อหาด้านวัฒนธรรม และสังคมไทย

แม้ว่าหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีจะนำเสนอวัฒนธรรมด้านศาสนาในปริมาณที่ไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับวัฒนธรรมด้านอื่นๆ แต่มิชชันนารีก็ไม่ได้ทอดทิ้ง หรือละเลยภารกิจหลักคือการถ่ายทอดความเชื่อทางคริสต์ศาสนาไปเสียทีเดียว โดยใช้วิธีการนำเสนอสอดแทรกไว้ในเนื้อหาด้านอื่นๆ ด้วยการ “อนุমান” แทน

ทั้งนี้ไม่ว่ามิชชันนารีจะนำเสนอวัฒนธรรมด้านใด ทั้งแนวความคิดด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี การแพทย์ หรือแม้แต่เนื้อหาเกี่ยวกับศาสนา มิชชันนารีก็จะ “อนุমানถึงพระเจ้า” ในลักษณะของผู้ดลบันดาลให้เกิดสิ่งดีงามขึ้นในทุกสรรพสิ่ง ยกเว้นเมื่อเสนอโฆษณา

ลักษณะของการอนุমানถึงพระเจ้าที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี อาจสรุปโดยภาพรวมได้ดังนี้

- พระเจ้าเป็นผู้ประทานสติปัญญาให้กับผู้ที่นับถือศรัทธาพระองค์
- พระเจ้าดลบันดาลให้เกิดความเจริญก้าวหน้าขึ้นในสังคมตะวันตก
- พระเจ้าประทานอิสรภาพให้กับสหรัฐอเมริกา และประเทศที่นับถือพระองค์จะไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้น
- พระเจ้าช่วยปลดปล่อยโรคร้ายให้หมดไปได้

การที่มิชชันนารีเอ่ยถึงพระเจ้าว่าเป็นผู้ประทานสติปัญญาให้กับผู้ที่นับถือศรัทธาพระองค์นั้น มักเกิดขึ้นเมื่อนำเสนอเกี่ยวกับ “เทคโนโลยี” เช่น ในจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ฉบับสมัยร.๔ ซึ่งตีพิมพ์เป็นภาษาไทยนั้น เมื่อกล่าวถึงประโยชน์ของสาธารณูปโภคที่ใช้กันอย่างกว้างขวาง และอำนวยความสะดวกให้กับชาวตะวันตกนั้น หมอบรัดเลย์ได้ “อนุমান” ด้วยว่า พระเจ้าดลบันดาลให้เกิดปัญญาในการคิดค้นเทคโนโลยีเหล่านั้น ซึ่งที่มาของความรู้ก็คือ “คัมภีร์ไบเบิล” อันเป็นต้นแบบของหนังสือทั้งปวงนั่นเอง และยังมีกรนำเสนอในทำนองเดียวกันนี้อีกใน Bangkok Calendar ที่กล่าวว่า วิทยาการตะวันตกที่แพร่หลายในสังคมไทยก็ล้วนเกิดมาจากการถ่ายทอดของคริสเตียนทั้งสิ้น “...He saw clearly that light, and

wisdom and power were with christian nations, and that the true sciences and arts flowed from them only, and it is hence for his wisdom and power and happiness to seek intimate intercourse with those countries, and in many things pattern after them....^๔

เช่นเดียวกับใน Siam Repository ของหมอสมิธ เมื่อกล่าวถึงประเด็นด้าน “การศึกษา” ก็ได้สอดแทรกความเชื่อทางคริสต์ศาสนาไว้ด้วยว่า คัมภีร์ไบเบิลเป็นต้นแบบของการสร้างปัญญา ซึ่งกล่าวว่า ชีวิตที่สมบูรณ์แบบจะต้องผสมผสานความรู้ ความรัก และศาสนาเข้าด้วยกัน โดยพระเจ้าเป็นผู้ตลใจให้เกิดความรัก และความรักนี่เองที่เป็นกำลังใจให้พัฒนาสิ่งต่างๆให้ดีขึ้นได้ ขณะที่เป้าหมายของการพัฒนาจะสัมฤทธิ์ผลได้ก็จำเป็นต้องมีความรู้ และความรู้ที่สำคัญเกิดจากคัมภีร์ไบเบิล ที่สอนศาสตร์ด้านต่างๆให้กับมนุษย์ทั้งมวล

การนำเสนอนวัตกรรมด้านการปกครองก็ไม่พ้นที่มีมิชชันนารีจะอนุমানถึงพระเจ้า เช่น ในจดหมายเหตุขสยามไสมย ซึ่งหมอสมิธเสนอให้มี “การเลิกทาส” ในสังคมไทย ก็ยังอดไม่ได้ที่จะอนุমানไปถึงพระเจ้าว่า ถ้าเชื่อถือศรัทธาในพระองค์ก็จะไม่คิดการชั่ว อันเป็นเหตุให้เกิดความยากจน จนต้องขายลูกไปเป็นทาสผู้อื่นอีกต่อไป

จง ตั้ง เปน ธรรมเนียม บ้าน ให้ พ่อ แม่ ลูก เต้า อ่าน พระ คำภีร์ ของ สม
เดจ พระ บรม มหา เยชู เจ้า เรา วัน ละ เล็ก ละ น้อย ทุกเอิ้น เปน แก้ว
วิเศษ ให้ ส่อง เห็น ให้ เกลียด ความ ชั่ว อ่าน พระ คำภีร์ แล้ว จึ่ง อ้อน วอน
ให้ สมเดจ พระบรม มหา เยชู เรา ดัด แปลง ใจ พ่อ แม่ ของ ลูก เต้า ให้ มี
ความ ดี ใจ มานะ ละ แล้ว เว้น การ บาป ทั้งปวง ซึ่ง พระ เยชู เรา ได้ ห้าม^๖

ส่วนเนื้อหาที่กล่าวถึง “การเฉลิมฉลองวันชาติของสหรัฐอเมริกา” ซึ่งมีมิชชันนารีให้ความสำคัญ และสะท้อนถึงความภาคภูมิใจในความเป็นชาวอเมริกันนั้น ก็ยังถูกถ่ายทอดโดยผูกโยงเข้ากับพระเจ้าด้วยว่า เพราะพระองค์ประทานอิสรภาพ สังคมอเมริกันจึงมีความสุข และความเจริญก้าวหน้ามาถึงทุกวันนี้

ขณะเดียวกันในเนื้อหาเกี่ยวกับ “ศาสนา” มิชชันนาก็ยังอนุমানถึงพระเจ้าไว้ด้วย เช่นที่ มีการรวบรวมคัมภีร์ไบเบิล หมอบรัดเลย์ก็กล่าวว่า สามารถรวบรวมได้ครบถ้วนก็เนื่องจากพระเจ้าดลบันดาลให้นั่นเอง

^๔ Bangkok Calendar, The cause of the Improvements, American Mission Association, 1871, p.151,152

^๖ จดหมายเหตุขสยามไสมย, หน้า ๒๘๒.

อย่างไรก็ตามเป็นที่น่าสังเกตว่า บางครั้งการอนุমানถึงพระเจ้าก็ทำให้คำอธิบายด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ของมิชชันนารีถูกลดความน่าเชื่อถือลง เช่นการนำเสนอแนวคิดกรรมดำน "การแพทย์" ซึ่งหมอบรัดเลย์พยายามอธิบายถึงการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ตลอดจนวิธีการรักษาตามแบบสมัยใหม่ ซึ่งสามารถพิสูจน์ได้ แต่ในทางกลับกันหมอบรัดเลย์ก็เอ่ยถึงพระเจ้า โดยขอให้ปิดเป้าโรคร้ายไปเสีย "...เราคิดกลัวว่าโรคนั้นจะมาถึงกรุงเทพฯในปีหน้า ถ้ามันมาถึงยังมีได้จัดแจงบ้านเมืองไว้ดี ๆ ก็จะเป็นอันตรายมาก. เรายังอ้อนวอนถึงพระเจ้าเพื่อจะไม่ยอมให้โรคมาถึงได้. แต่ยังหารู้ไม่ว่าจะไปรอดหรือไม่โปรด..." ซึ่งจะเห็นได้ว่า การถ่ายทอดแนวความคิดตะวันตกของมิชชันนารีมีความขัดแย้งกันเองอยู่ในตัว

ทั้งนี้การอนุমানถึงพระเจ้าเกิดจากที่มิชชันนารีมีจิตสำนึกในความยิ่งใหญ่ของคริสต์ศาสนา ในช่วง The Age of Enlightenment ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวตะวันตกส่วนใหญ่หันมาให้ความสำคัญกับการเรียนรู้วิทยาการต่างๆ มีความก้าวหน้าด้านประดิษฐกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ทั้งสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน ตลอดจนโทรคมนาคม โดยที่มิชชันนารีมองว่า ความเจริญเหล่านี้มาจากพระประทานของพระเจ้า ซึ่งจะมอบความสุข ปัญญา และอารยธรรม ให้กับผู้ที่เคารพศรัทธา ก็คือ "คริสเตียน" นั่นเอง ดังนั้นเมื่อเดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาในดินแดนสยาม มิชชันนารีจึงได้พยายามถ่ายทอด "สำนึกแห่งคริสต์ศาสนา" ดังกล่าวผ่านหนังสือพิมพ์ เพื่อให้ชาวสยามเห็นถึงคุณประโยชน์ของการเข้ารับ

อาจกล่าวได้ว่า ทุกแง่มุมในสังคมจะมีความชอบธรรมถ้าอยู่ภายใต้ความเชื่อถือศรัทธาในพระเจ้า ซึ่งแม้ว่ามิชชันนารีจะจากสังคมตะวันตกมาในช่วง The Age of Enlightenment ที่มีการตื่นตัวในวิทยาการสมัยใหม่ มีการขยายความรู้ และอธิบายสิ่งต่างๆ ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่พิสูจน์ได้ ซึ่งมิชชันนารีมักจะนำมาใช้ในการเสนอแนวคิดกรรมแต่ละด้านก็ตาม แต่ในบางครั้งมิชชันนารีก็กลับใช้วิธีการอนุমানถึงพระเจ้าว่า เป็นที่มาของความเจริญ ซึ่งเป็นคำอธิบายที่ไม่สามารถให้เหตุผลได้ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ จึงดูสวนทางกันเอง ระหว่างที่มิชชันนารีโจมตีความเชื่อของพุทธศาสนา หรือคริสต์นิกายโรมันคาทอลิกว่า เต็มไปด้วยความมั่งงายไร้สาระ แต่เมื่อเอ่ยถึงคริสต์นิกายโปรเตสแตนท์ ซึ่งมิชชันนารีมีความศรัทธาอยู่นั้น ก็กลับมีความเชื่อที่ไม่ได้แตกต่างไปจากศาสนาอื่นเท่าใดนัก คือยังคงเชื่อในอิทธิฤทธิ์ และการดำรงอยู่ของพระเจ้า เช่นที่มิชชันนารีมักจะกล่าวถึงชีวิตหลังความตายว่า จะได้ไปอยู่บนสวรรค์กับพระเจ้า

^๗ "การจัดแจงในกรุงเทพฯเพื่อจะแก้โรคลงราก" จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๐๙), หน้า ๑๓๔, ๑๓๕.

การเสนอแนวความคิดเกี่ยวกับ “การเปลี่ยนแปลงสังคมไทย” ในเนื้อหาด้าน นวัตกรรม

เมื่อมิชชันนารีเกิดสำนึกในความยิ่งใหญ่ของคริสต์ศาสนาว่า เป็นที่มาแห่งความเจริญก้าวหน้า และมีอารยธรรม โดยเฉพาะมิชชันนารีชาวอเมริกันที่มีความเชื่อมั่นในชาติของตนว่าเป็น “แผ่นดินพระเจ้า” ซึ่งมีความสมบูรณ์พร้อม จนนำไปสู่ความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมอื่น เจกเช่นเดียวกับสหรัฐอเมริกา จึงอาจกล่าวได้ว่า มิชชันนารีต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมนอกรีด เช่นสังคมไทย ให้เป็นไปตามแบบอย่างตะวันตก โดยอยู่ภายใต้ความเชื่อถือศรัทธาที่มิชชันนารีมีต่อคริสต์ศาสนา

ทั้งนี้ประเด็นที่มิชชันนารีต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงมากที่สุดคือ “การนับถือศาสนา” ซึ่งทั้งหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ และหมอสมิธ ต่างก็มุ่งถ่ายทอดความเชื่อทางคริสต์ศาสนา เพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวพุทธในดินแดนสยามหันมาเข้ารับเป็นคริสเตียน อาจไม่ได้นำเสนอตรงๆ แต่มิชชันนารีใช้วิธีการ “อโนมาน” ถึงพระเจ้า สอดแทรกในเนื้อหา นวัตกรรมด้านต่างๆ ด้วยการพยายามชี้ให้เห็นว่า ความเชื่อของพุทธศาสนาเต็มไปด้วยความมั่งงาย ไร้แก่นสาร และไม่ก่อให้เกิดประโยชน์อันใดต่อผู้ที่นับถือ ผิดกับความเชื่อของคริสต์ศาสนา ซึ่งมี “ทางรอด” ไว้สำหรับผู้ที่ศรัทธา ที่จะมีความสุขทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า ซึ่งก็หมายถึงการได้ไปอยู่บนสวรรค์กับพระเจ้า

ประเด็นเกี่ยวกับ “ดาราศาสตร์” ซึ่งชาวสยามมักเชื่อว่า ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติเป็นกลางร้ายบอกเหตุนั้น ก็เป็นอีกเรื่องที่มิชชันนารีต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลง โดยในจดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder ทั้งฉบับที่ตีพิมพ์ในสมัย ร.๓ และ ร.๔ ได้พยายามอธิบายในเชิงวิทยาศาสตร์ให้เห็นว่า ปรากฏการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการเกิดสุริยุปราคา จันทรุปราคา หรือดาวหาง เป็นเพียงสิ่งที่เกิดขึ้นได้ตามธรรมชาติ ไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางไสยศาสตร์แต่ประการใด ซึ่งในสายตาของมิชชันนารี ความเชื่อทางไสยศาสตร์ และความเชื่อตามคัมภีร์พระไตรปิฎกเป็นเรื่องที่ผูกพันกันอย่างแยกไม่ออก

ขณะเดียวกันทั้งหมอบรัดเลย์ และหมอสมิธ ต่างก็ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้าน “การศึกษา” โดยในหนังสือพิมพ์ของทั้งคู่เสนอให้สังคมไทยจัดสถานศึกษาตามรูปแบบตะวันตก แทนที่จะเรียนกันในวัดกับพระสงฆ์เช่นที่สืบทอดมาแต่โบราณ เป็นที่น่าสังเกตว่า มิชชันนารีจะพยายามดึงคนออกจากวัด ซึ่งถือเป็นสถานที่เผยแพร่คำสั่งสอนของ “คู่ปรับ” ทางศาสนา เพราะความคิดความเชื่อต่างๆ ของชาวสยามส่วนใหญ่มีรากฐานมาจากหลักคำสอนทางพุทธศาสนา ดังนั้นไม่จำเป็นที่จะเป็นการนำเสนอเรื่องดาราศาสตร์ หรือการศึกษา ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของ

ความพยายามที่จะผ่อนคลายนโยบายที่ถือความเชื่อในพุทธศาสนาที่ผูกพันชาวสยามไว้อย่างเหนียวแน่น

นอกจากนี้ยังมีข้อเสนอให้เปลี่ยนแปลงสังคมไทยอีกหลายด้าน เช่น ด้านการแพทย์ ซึ่งมิชชันนารีต้องการให้หันมาใช้วิทยาการแพทย์แผนตะวันตก โดยพยายามสะท้อนให้เห็นว่าการแพทย์แผนไทยไม่มีศักยภาพในการรักษาโรค

เช่นเดียวกับข้อเสนอที่ให้มี “การเลิกทาส” ซึ่งเคยเกิดขึ้นแล้วในสหรัฐอเมริกาจากเหตุการณ์สงครามกลางเมือง โดยมิชชันนารีต้องการให้เกิดการเลิกทาสในดินแดนสยาม ด้วยเห็นว่า ระบบชนชั้นในสังคมก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน จึงควรล้มเลิกไปเสีย ซึ่งในขณะที่จดหมายเหตุสยามไสมยของหมอสมิชพยายามถ่ายทอดแนวความคิดเกี่ยวกับการเลิกทาสอยู่นั้น ในสังคมไทยเองก็เกิดกระแสของการเลิกทาส ที่มีการแบ่งแยกทางความคิดออกเป็นสองฝ่าย ระหว่างผู้ที่ต้องการให้คงชนชั้นทาสไว้เช่นเดิม กับผู้ที่เรียกร้องให้เกิดการเลิกทาสโดยเร็ว หนังสือพิมพ์ของหมอสมิชได้มีท่าทีสนับสนุนฝ่ายหลังอย่างชัดเจน

จีสาจล วัตต์ ว่ามิชชันนารีต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทย ทั้งในด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี การแพทย์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการศึกษา

อย่างไรก็ตามข้อเสนอที่ให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย กับการแผ่ขยายอำนาจจักรวรรดินิยมนั้น ไม่ได้มีความสัมพันธ์กันแต่อย่างใด เนื่องจากไม่เคยปรากฏว่ามีครั้งใดที่เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีกล่าวสนับสนุนการใช้อิทธิพลของมหาอำนาจจักรวรรดินิยมเข้ารุกรานดินแดนสยาม ขณะที่ช่วงหลังเมื่อหมอสมิชออกหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุสยามไสมยกลับมีท่าทีคัดค้านการล่าอาณานิคมเสียอีกด้วย

รูปแบบการนำเสนอ อันประกอบด้วย “บทบาทการถ่ายทอดนวัตกรรม” และ “ลีลาการใช้ภาษา”

แม้ว่ามีชนชั้นนารีจะเชื่อมั่นในความเจริญ และมีอารยธรรมของชนชาติตนที่เหนือกว่าสังคมไทยก็ตาม แต่ก็ไม่ได้หมายความว่ามิชชันนารีจะต้องแสดงอาการ “ยกตนข่มท่าน” เพื่อดูถูกชาวสยามผ่านหนังสือพิมพ์เสมอไป เพราะเมื่อพิจารณาจากเนื้อหาทั้งหมด ปรากฏว่ามิชชันนารีมักจะนำเสนอนวัตกรรมอย่างเป็น “กลาง” (ประมาณ ๓ ใน ๔ ของเนื้อหาทั้งหมด) อาจเป็นเพราะมิชชันนารีมีความผูกพันกับชนชั้นสูงของไทย ซึ่งถือเป็นกลุ่มผู้อ่านหลัก เนื่องจากขณะนั้นการเรียนรู้นี้หนังสือยังอยู่ในวงจำกัด ทั้งนี้ชนชั้นสูงของไทยได้ให้ความสนิทสนมและทั้งสองฝ่ายต่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ดังจะเห็นได้จากที่มิชชันนารีให้คำแนะนำเกี่ยวกับโรงพิมพ์แก่ชนชั้นสูงหลายคน รวมทั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ที่ทรงสนพระทัยด้านการพิมพ์ ขณะที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ผู้ที่สนิทสนมกับหมอบรัดเลย์มานาน ก็ได้นำต้นฉบับหนังสือสมุดไทยเรื่องต่างๆ ที่สะสมไว้ ทั้งที่เป็นร้อยแก้ว และร้อยกรองให้แก่หมอบรัดเลย์ และหมอสมิธ เพื่อตีพิมพ์หาเลี้ยงชีพ^๕

ขณะเดียวกันแม้จะเดินทางเข้ามาพร้อมกับกระแสจักรวรรดินิยม แต่มิชชันนารีก็ได้ผูกพันกับลัทธิจักรวรรดินิยมอย่างแน่นแฟ้นเท่าใดนัก โดยในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ มิชชันนารีกลับมีท่าทีต่อต้านการใช้กำลังเข้ารุกรานดินแดนอื่นของประเทศจักรวรรดินิยมตะวันตก โดยเฉพาะหมอสมิธที่โน้มเอียงไปในทางไม่เห็นด้วยต่อการทำลายวัฒนธรรมของชนพื้นเมืองของมหาอำนาจตะวันตก จึงอาจกล่าวได้ว่า ความผูกพันที่มีต่อบุคคลในสังคมไทย ตลอดจนถึงถึงคราวที่ไม่มีควมจำเป็นต้องพึ่งพิงจักรวรรดินิยม ได้ทำให้มิชชันนารีเลือกเสนอนวัตกรรมต่างๆ ด้วยท่าทีที่เป็น “กลาง” มากกว่าที่จะคุกคามสังคมไทย

ทั้งนี้การนำเสนอนวัตกรรมทั้งด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี การแพทย์ และศาสนา ล้วนแล้วแต่มุ่ง “ขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนในลักษณะเป็น “กลาง” (๘๗๙ ชิ้น จากเนื้อหาทั้งห้าฉบับ ๒๓๗๑ ชิ้น) นับตั้งแต่จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder หนังสือพิมพ์ฉบับแรกที่มีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งถือเป็นการ “นาร่อง” ให้ผู้อ่านชาวสยามเรียนรู้อารยธรรมตะวันตก ไม่ว่าจะป็นรายละเอียดเกี่ยวกับความก้าวหน้าของสังคมตะวันตก การใช้สาธารณูปโภคต่างๆ ทั้งเรือกำปั่น รถไฟ และโทรเลข ตลอดจนวิทยาการแพทย์แผนตะวันตก ซึ่งเป็นเรื่องใหม่มากสำหรับชาวไทยสมัยนั้น การนำเสนอนวัตกรรมในช่วงนี้จึงต้องเริ่มด้วยการปูพื้นฐานให้เกิดความรู้ความเข้าใจเสียก่อน

^๕ สุกัญญา ตีระนวิช, หมอบรัดเลย์กับหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๘), หน้า ๔๑.

“การขยายทัศนวิสัย” ด้วยลีลาการเขียนที่เป็น “กลาง” ยังคงเป็นรูปแบบการนำเสนอ วัตถุประสงค์ที่มีชนนารีใช้เป็นด้านหลัก เมื่อมีหนังสือพิมพ์ฉบับอื่นๆ ออกตามมา ทั้งจดหมาย เหตุฯ The Bangkok Recorder ที่ออกในสมัยรัชกาลที่ ๔ Bangkok Calendar ที่ออกคาบเกี่ยว ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๔ - ๕ ตลอดจน Siam Repository และจดหมายเหตุฯสยามไสมย ที่ ตีพิมพ์สมัยรัชกาลที่ ๕

มิชชันนารีนำเสนอถึงวัตถุประสงค์แต่ละประเภทอย่างต่อเนื่อง เพื่อขยายความรู้ความ เข้าใจในวัตถุประสงค์ด้านต่างๆที่เคยนำเสนอให้ยิ่งกว้างขวางออกไป เช่น จากที่เคยนำเสนอเกี่ยวกับ ความเจริญก้าวหน้าของสังคมตะวันตก เมื่อถึงจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ซึ่ง ออกในรัชกาลถัดมา ก็ขยายทัศนวิสัยในเรื่องประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติตะวันตก และ ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เพื่อให้ผู้อ่านรับรู้ถึงรายละเอียดเกี่ยวกับสังคมตะวันตกในแง่มุม ที่ลึกซึ้งขึ้น ซึ่งมิชชันนารีมิได้ยุติการเสนอเพียงแค่นี้ แต่ยังคงขยายความรู้เกี่ยวกับความเท่าเทียม กันของคนในสังคม ซึ่งถือเป็นอารยธรรมของชนชาติที่เจริญแล้วไว้ด้วย ทั้งในเรื่องสิทธิทางการ ศึกษา สิทธิสตรี ตลอดจนเสรีภาพของหนังสือพิมพ์

อย่างไรก็ตามเมื่อมิชชันนารีได้ปูพื้นความรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ด้านต่างๆ เพื่อสร้าง ความเข้าใจให้กับผู้อ่านแล้ว มิชชันนารีก็จะพยายาม “ยกระดับความปรารถนา” ให้ชาวสยามหัน มานิยมในวัตถุประสงค์ต่างๆเหล่านั้น เช่นเมื่อนำเสนอเกี่ยวกับ “การศึกษา” แบบตะวันตกไปแล้ว มิชชันนารีก็จะพยายาม “ยกระดับความปรารถนา” ให้รัฐบาลเห็นถึงความจำเป็นในการสร้าง สถานศึกษาเช่นนั้นบ้างในสังคมไทย ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่า ในการยกระดับความปรารถนา มิชชันนารีจะนำเสนออย่างเป็น “มิตร” เมื่อต้องการกระตุ้นให้เกิดการยอมรับ และนิยมในแนว ความคิดตะวันตก ขณะที่ยังเป็นประเด็นใหม่อยู่ เช่น การปลูกฝิ่น การสร้างสิ่งสาธารณูปโภค จากนั้นหากพบว่ารัฐบาลยังไม่ให้ความสนใจ หรือปฏิบัติตามคำแนะนำ มิชชันนารีก็จะหันมา นำเสนอลักษณะ “คุกคาม” แทน

ขณะเดียวกันถ้ารัฐบาลวางนโยบายการบริหารประเทศตามข้อเสนอแนะ มิชชันนารีก็จะ นำเสนอในลักษณะของ “การประสานสัมพันธ์” ด้วยลีลาการเขียนที่เป็น “มิตร” เช่น กล่าว ชื่นชมที่มีการชดเชยลงเพิ่มขึ้นในหลายเส้นทาง - ไปจนถึงที่อยู่ชยา สรรเสริญที่พระมหากษัตริย์ ทรงยอมรับวิทยาการแพทย์แผนตะวันตก และยกย่องการสร้างโรงเรียนในสมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้น

ส่วนการนำเสนอวัตถุประสงค์เพื่อ “ตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยม” นั้น ไม่ปรากฏว่า มิชชันนารีจะให้ความสำคัญมากนัก (๖๓ ขึ้น จากเนื้อหาทั้งห้าฉบับ ๒๓๗๑ ขึ้น) และยังไม่ นำเสนอแต่เพียงช่วงแรกๆของการออกหนังสือพิมพ์ ในจดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder มีการ

นำเสนอเพื่อตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยม ในลักษณะเป็น “กลาง” ว่า ดินแดนที่มหาอำนาจตะวันตกครอบครองอยู่นั้น มีการสร้างสิ่งสาธารณูปโภค เช่น วางสายโทรเลข สร้างทางรถไฟ ถนน

ขณะที่จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ซึ่งตีพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้ “ตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยม” เมื่อนำเสนอนวัตกรรมด้าน “การปกครอง” เช่น เสนอถึงการที่ประเทศมหาอำนาจได้เข้าครอบครองดินแดนต่างๆในเอเชียอาคเนย์ ซึ่งมิชชันนารีนำเสนออย่างเป็น “กลาง” แต่ก็มีเนื้อหาในเชิง “คุกคาม” เช่นกัน เมื่อนำเสนอเกี่ยวกับการทำสัญญาระหว่างไทย - ฝรั่งเศส ในการครอบครองดินแดนกัมพูชา ซึ่งมิชชันนารีเห็นว่า ฝ่ายไทยคิดการไม่ซื่อ แอบทำสัญญาลับกับกษัตริย์พม่า แต่ก็ได้นำเสนอเรื่องนี้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น หลังจากนั้นก็ไม่พบที่มีการตอบสนองอำนาจจักรวรรดินิยมในลักษณะเช่นนี้อีกเลย

สำหรับการเสนอนวัตกรรมด้าน “การโฆษณา” พบว่า หนังสือพิมพ์ได้แสดงบทบาทของการเป็น “สื่อกลาง” ทางเศรษฐกิจ เป็นหลัก โดยเสนออย่างเป็น “กลาง” ให้ผู้อ่านรับรู้ว่าการซื้อ - ขาย สินค้าจากตะวันตกกันที่ใด โดยใคร ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้ผู้ขายได้บอกกล่าวแก่ผู้ซื้อว่าจะมีการขายสินค้า หรือบริการอย่างไรบ้าง จึงเปรียบเหมือน “เวที” ที่ช่วยให้ผู้ซื้อ และผู้ขายมาพบเจอกัน อย่างไรก็ตามในจดหมายเหตุฯสยามไสมย ปรากฏว่ามีการ “ยกระดับความปรารถนา” ด้วยลีลาการเขียนเชิง “คุกคาม” ด้วย เพื่อให้ผู้อ่านสนใจซื้อหาปฏิทินมาใช้ โดยหมอสมิธผู้จัดทำหนังสือพิมพ์ เป็นผู้พิมพ์ปฏิทินออกขายเอง

เช่นเดียวกับการแสดงบทบาทของ “การสร้างความบันเทิง” ที่หมอสมิธได้เสนออย่างเป็น “กลาง” ให้ผู้อ่านหันมาสนใจอ่าน “นวนิยาย” ซึ่งโรงพิมพ์ของหมอสมิธเองก็ตีพิมพ์หนังสือ นวนิยายออกมาขายหลายเล่มด้วยกัน

ทั้งนี้ในการวิเคราะห์ถึงรูปแบบการนำเสนอนวัตกรรมไม่อาจชี้ชัดได้ว่า มิชชันนารีจะมีลีลาการใช้ภาษาลักษณะใด โดยขึ้นอยู่กับสถานการณ์มากกว่าว่า ขณะนั้นมิชชันนารีต้องการให้เกิดการรับรู้ในเนื้อหาของหนังสือพิมพ์อย่างไร

การถ่ายทอด “คุณค่าความเป็นไทย” ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

ขณะที่มิชชันนารีมุ่งเสนอ “นวัตกรรม” อันประกอบไปด้วยแนวคิดด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี ศาสนา การแพทย์ และการโฆษณา สู้สังคมไทย ในทางกลับกันก็มีการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “คุณค่าความเป็นไทย” คืนสู่การรับรู้ของชาวต่างชาติเช่นกัน ลักษณะของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมเช่นนี้ ถือเป็น การ “ผสมกลมกลืน” ทางวัฒนธรรม ระหว่างอารยธรรมตะวันตก และวัฒนธรรมไทยก็ว่าได้

การนำเสนอเกี่ยวกับ “คุณค่าความเป็นไทย” นั้น ทั้งหมดบรัดเลย์ และหมอสมิธต่างให้ความสำคัญในแง่มุมมองที่หลากหลาย แม้ในจดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder หนังสือพิมพ์ฉบับแรกของหมอบรัดเลย์จะไม่ปรากฏว่ามีเนื้อหาด้านวัฒนธรรมไทยเลยก็ตาม แต่เมื่อจัดทำจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ในยุคสมัยถัดมา หมอบรัดเลย์ก็หันมาให้ความสนใจเนื้อหาเรื่องนี้ และเสนออย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับหมอสมิธที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยในหลายแง่มุม โดยประเด็นที่มิชชันนารีนำเสนอ นั้นอาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ด้านหลัก คือ

- เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ “สถาบันพระมหากษัตริย์” ถือเป็น “คุณค่าความเป็นไทย” ที่มิชชันนารีให้ความสำคัญ และนำเสนออย่างต่อเนื่อง เช่น การสืบราชสมบัติ ธรรมเนียมราชสำนัก พิธีโสภณต์ พิธีโกนจุก หรือแม้แต่พระราชพิธีของพระมหากษัตริย์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา เช่น การทอดกฐินหลวง ตลอดจนการสรรเสริญคุณความดีขององค์พระมหากษัตริย์ และเชื้อพระวงศ์บางพระองค์ ซึ่งมักจะเป็นผู้ที่มิชชันนารีผูกพัน และเกื้อหนุนกันมา ทั้งนี้มิชชันนารีจะนำเสนอเนื้อหาเหล่านี้้อย่างละเอียด โดยที่มีบางส่วนได้ระบุไว้ว่าเป็น “หนังสือหลวง” ซึ่งน่าจะเป็นหนังสือที่ถูกส่งมาให้ตีพิมพ์ตามพระราชประสงค์ของพระมหากษัตริย์

- การนำเสนอถึง “รากเหง้าทางภาษา” ในหนังสือพิมพ์ฉบับภาษาอังกฤษ ทั้งจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder และ Bangkok Calendar ของหมอบรัดเลย์ ตลอดจน Siam Repository ของหมอสมิธ ต่างก็ให้ความสำคัญกับการเสนอถึงรากฐานการใช้ภาษาไทย ซึ่งเป็นภาษาที่หยิบยืมมาจากหลักการใช้ภาษาสันสกฤต และภาษาเขมร โดยมิชชันนารีพยายามถ่ายทอดให้ผู้อ่านซึ่งน่าจะเป็นชาวต่างชาติ ได้มีความรู้ความเข้าใจถึงรากเหง้าของภาษาไทย การใช้คำ ที่มีทั้งภาษาแบบเป็นทางการที่หยิบยืมมาจากภาษาสันสกฤต หรือภาษาพูดของไทย ซึ่งอาจใช้ในวาระโอกาสต่างกัน ตลอดจนแนะนำเกี่ยวกับพื้นฐานการใช้ภาษา การเรียบเรียงประโยค และความหมายของคำต่างๆ

ทั้งนี้การที่มีชนชั้นนารีให้ความสำคัญกับ “คุณค่าความเป็นไทย” ส่วนหนึ่งที่สำคัญน่าจะมาจากความคุ้นเคยเป็นการส่วนตัวระหว่างมิชชันนารี และชนชั้นสูงชาวสยาม โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ทรงมีพระเมตตาต่อมิชชันนารี ดังที่หมอบรัดเลย์เขียนในบันทึกส่วนตัวว่า “ได้รับความช่วยเหลือในหลายด้าน เช่นทรงสร้างบ้าน และพระราชทานที่ดินให้” หรือแม้แต่หมอบรัดเลย์ก็เคยทูลสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพว่า “...หม่อมฉันแก่แล้ว จะสิ้นชีวิตเมื่อไรก็ไม่สุกระไรนัก สิ่งเดียวที่ทำให้กระหม่อมฉันหนักใจอยู่กระทั่งเดี๋ยวนี้คือ ในหลวงแห่งสยามยังไม่เป็นคริสต์ ถ้าพระองค์กลับพระทัยเป็นคริสต์เมื่อใด หม่อมฉันจะตายอย่างมีความสุขเมื่อนั้น”^๙ อันเป็นการสะท้อนให้เห็นได้อย่างชัดเจนถึงความผูกพันที่มีชนชั้นนารีมีต่อชนชั้นสูงในสังคมไทย จึงปรารถนาให้ชาวสยามเข้ารับเพื่อจะได้มีความสุขในฐานะคริสเตียนเช่นเดียวกัน

เช่นเดียวกับมิชชันนารีโดยส่วนใหญ่ที่มีทัศนคติที่ดีต่อชาวสยาม ดังจะเห็นได้จากบทความที่ตีพิมพ์ในหนังสือ The Foreign Missionary 1885 ซึ่งได้กล่าวถึงดินแดนสยามในแง่ของ “สนามสำหรับพันธกิจ” โดยเผยแพร่ไว้ว่า

พระเจ้าทรงมองกิจการประกาศ ท่ามกลางชาวสยามให้กับเราชาวเพรสไบทีเรียนเท่านั้น... ไม่มีที่ไหนอีกแล้วที่อ้าแขนต้อนรับ และเชื่อเชิญพวกเราอย่างนี้ ...แม้ว่ารัฐบาลจะเป็นระบบสมบูรณาญาสิทธิราช แต่เดี๋ยวนี้มีพระราชโองคใหม่ที่มีหัวก้าวหน้า ทรงพระปรีชาญาณ ... มีพระทัยกว้างต่อศาสนาต่างๆ และโปรดเราชาวอเมริกันเป็นอย่างยิ่ง... เราจะเดินทางไป ณ ที่ใด มีทั้งเสรีภาพและความปลอดภัย พวกเจ้านายพอพระทัย ชาวบ้านมีใจโอบอ้อมอารี สิ่งเหล่านี้เป็นการเตรียมทางอย่างสมบูรณ์ยิ่ง นี่มิใช่ทางหลวงสำหรับทูตของพระเจ้าจะย่างก้าวเข้าไปหรือ...”

เมื่อมีทัศนคติที่ดีเช่นนี้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกหากมิชชันนารีจะหันมายอมรับ และชื่นชมใน “คุณค่าความเป็นไทย” ในหนังสือพิมพ์

^๙ William L. Bradley, Siam Then, (William Carey Library : California, 1981), p. 86

อภิปรายผล

การศึกษาถึง “การนำเสนอแนวคิดกรรมของชาติตะวันตก ในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕” จะเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ แต่ละยุคสมัย ภายใต้สถานการณ์ทั้งภายใน และภายนอกประเทศที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน

แนวความคิดตะวันตก ทั้งด้านสังคม การปกครอง เทคโนโลยี ศาสนา การแพทย์ และการโฆษณา ที่มิชชันนารีถ่ายทอดสู่สังคมไทย นับตั้งแต่หนังสือพิมพ์ฉบับแรก จดหมายเหตุ Bangkok Recorder ของหมอบรัดเลย์ ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ในช่วงนั้นสังคมไทยเพิ่งเปิดประตูต้อนรับการเข้ามาทำการค้าของชาติตะวันตก พร้อมๆกับการเดินทางเข้ามาเผยแพร่ศาสนาของมิชชันนารีในกายโปรเตสแตนต์ อารยธรรมตะวันตกจึงเริ่มเคลื่อนตัวเข้ามายังดินแดนสยาม

หากพิจารณาถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมตาม “ทฤษฎีไร้ระเบียบ” (Chaos Theory) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่อธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบทางสังคมรูปแบบใหม่^{๑๒} อาจกล่าวได้ว่า ในช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ สังคมไทยกำลังอยู่ใน “สภาพระเบียบ” โดยที่พื้นฐานทางสังคมยังมีเสถียรภาพ แม้จะเริ่มมีการนำเสนอแนวคิดกรรมจากหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ ที่อาจสร้างความเปลี่ยนแปลงในด้านการแพทย์ไปบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับปฏิรูปสังคมไทยทั้งระบบ

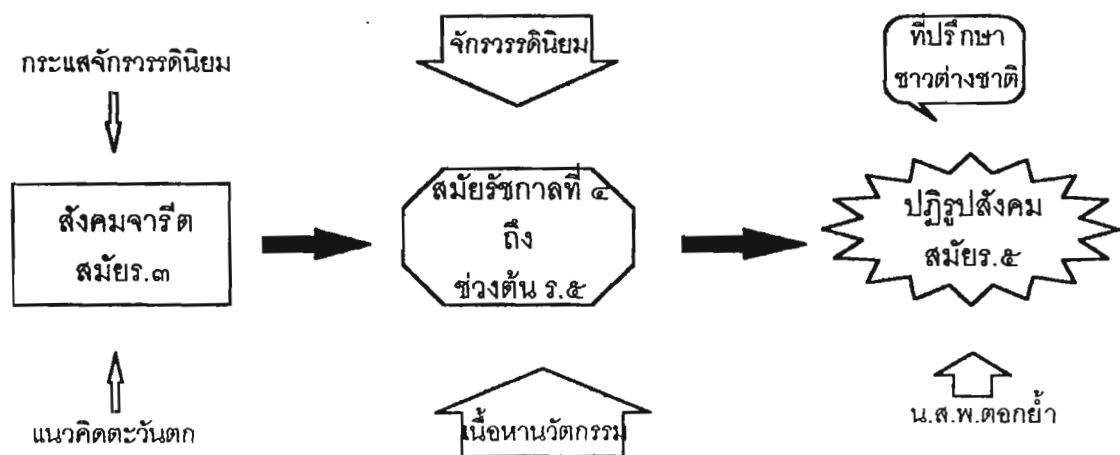
เมื่อมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ จนถึงต้นสมัยรัชกาลที่ ๕ (ช่วงที่ยังมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน) ช่วงนี้ดินแดนสยามเปิดประเทศอย่างเต็มตัว ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม จากกระแสจักรวรรดินิยม ทำให้อารยธรรมตะวันตกที่เริ่มเคลื่อนตัวเข้ามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่แล้ว กลายเป็น “หลังไหล” เข้ามาอย่างต่อเนื่อง ขณะที่หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีได้นำเสนอแนวความคิดใหม่ๆสู่สังคมไทยในแง่มุมที่หลากหลายมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การนำเสนอแนวคิดกรรมตะวันตกในช่วงนี้ ถือเป็น “ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ” โดยที่ภาพรวมทางสังคมยังไม่เกิดการปรับเปลี่ยนถึงขั้นพลิกผัน เพียงแต่มีการ “กวัดแกว่ง” ที่เตรียมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงได้ในอนาคต

^{๑๒} ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์, ทฤษฎีไร้ระเบียบ กับทางแพร่งของสังคมไทย, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๖.

จนมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ช่วงที่ทรงว่าราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง สังคมไทยเริ่มเข้าสู่ยุคของการปฏิรูป ช่วงนี้ถือได้ว่าเป็น "สภาพไร้ระเบียบ" โดยมีได้หมายถึงว่า สังคมไทยตกอยู่ในสถานการณ์ทางการเมืองที่ไร้เสถียรภาพ หากแต่สะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสังคมในลักษณะ "พลิกโฉม" ทั้งนี้มีหลายสิ่งหลายอย่างที่เกิดขึ้นในช่วงนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเลิกทาส หรือการปฏิรูปการศึกษา โดยการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นน่าจะมีผลพวงมาจากการนำเสนอแนวความคิดตะวันตกอย่างกว้างขวางในยุคสมัยที่แล้ว ที่หนังสือพิมพ์ได้ปลุกฝังแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยเรื่อยมา จนถึงขั้นอึดตัวเมื่อมีการ "ตอกย้ำ" อีกครั้งจากหนังสือพิมพ์ ที่แม้จะเป็นการกระตุ้นเพียงเล็กน้อย แต่ก็ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงถึงขั้นปฏิรูปทางสังคม

จึงอาจกล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์ที่ออกในช่วง ร.๔ ถึงต้นสมัยรัชกาลที่ ๕ (ช่วงที่ยังมีผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน) ได้ทำหน้าที่ของการสร้าง และสั่งสมแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปตามแบบอย่างตะวันตก ส่วนในช่วงที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เองนั้น หนังสือพิมพ์ได้ทำหน้าที่กระตุ้นให้แนวความคิดดังกล่าวเกิดผลในทางปฏิบัติ ซึ่งก็คือการปฏิรูปทางสังคมนั่นเอง

กระบวนการสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

จะเห็นได้ว่าตลอดสามช่วงดังกล่าว หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทยทั้งสิ้น แม้จะไม่อาจกล่าวได้ชัดว่า หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีมีอิทธิพลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ เพราะการปฏิรูปทางสังคมย่อมเกิดขึ้นได้จากทั้ง

ปัจจัยภายในประเทศเอง หรือปัจจัยภายนอกจากกระแสจักรวรรดินิยม แต่ก็ไม้อาจปฏิเสธได้เช่นกันว่า เนื้อหาในหนังสือพิมพ์จะไม่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยเลย เพราะแนวความคิดของมิชชันนารีที่สะท้อนผ่านหนังสือพิมพ์ มีหลายประเด็นด้วยกันที่ก่อผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยถัดไป ดังนี้

ความเชื่อตามไตรภูมิ

ความเป็นเมืองพุทธของชาวสยาม ไม่เพียงแต่จะสะท้อนออกมาให้เห็นจากการสร้างวัดวาอาราม และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แต่หลักความเชื่อทางพระพุทธศาสนายังได้แทรกซึมอยู่ในจิตใจ และวิถีการดำเนินชีวิตของชาวสยามมาช้านาน

สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนั้น ชาวสยามยังคงยึดมั่นหลักคำสอนตามคัมภีร์ “ไตรภูมิ” อย่างเหนียวแน่น ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ สังคมไทยมีความเชื่อเรื่อง “โลกเป็นศูนย์กลางในจักรวาล” โดย “...มีเขาพระเมรุประดิษฐานอยู่ท่ามกลาง มีเขาสัตตบริภัณฑ์ ๗ ชั้น ล้อมรอบเขาพระเมรุ มีทวีปทั้ง ๔ ตั้งในทิศทั้งสี่แห่งเขาพระเมรุ มีทวีปน้อย ๒๐๐๐ แวดล้อมทวีปใหญ่ทั้ง ๔ มีเขาจักรวาลรอบนอกนี้ และเรียกว่าโลกชาติอันหนึ่ง ในจักรวาลนี้มีพระจันทร์ พระอาทิตย์ มีดาวดิ่งก็พิภพแลอสุภพิภพ มีนรกใหญ่แปดขุม มีอสุทนรก ๑๒๘ ขุม มียมโลกินรกเป็นบริวารล้อมรอบนอก...”^{๑๓} ขณะเดียวกันก็มักจะอธิบายถึงสังคม เหตุการณ์ ศาสนา ด้วยเหตุผลทางไสยศาสตร์ที่ไม่อาจพิสูจน์ได้ ท่ามกลางการดูถูกดูแคลนจากชาวตะวันตกที่เข้ามาดำเนินกิจการทางการค้า และการทูต^{๑๔}

อย่างไรก็ตามในสมัยรัชกาลที่ ๓ นี้ มีชนชั้นสูงของไทยที่คุ้นเคยกับชาวต่างชาติ เริ่มตระหนักถึงความไม่น่าเชื่อถือในหลักความเชื่อดังกล่าว โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ เมื่อครั้งผนวชอยู่ที่วัดบวร ทรงปฏิเสธไตรภูมิว่า เป็นเพียงตำนาน และได้ทรงชำระพระไตรปิฎก โดยทรงพยายามยกระดับจากความเชื่ออย่างงมงาย ไปสู่ความเชื่อเชิงวิทยาศาสตร์แบบตะวันตก แต่ถึงกระนั้นการปฏิรูปดังกล่าวก็จำกัดอยู่เพียงในหมู่พระสงฆ์ ไม่ได้มีผลต่อราษฎรนัก

^{๑๓} ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, “การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่างพ.ศ.๒๓๗๑-๒๔๑๑”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๓), หน้า ๑๒๒.

^{๑๔} ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัยพ.ศ.๒๓๕๒-๒๔๕๓ (ด้านสังคม), (กรุงเทพมหานคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๗), หน้า ๑๖๒.

เพราะส่วนใหญ่ยังคงเชื่อโศคลง ถือผี และไสยศาสตร์อยู่เช่นเดิม^{๑๔} ขณะที่หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีได้ “ขยายทัศนวิสัย” อย่างเป็นทางการ “กลาง” ถึงความรู้ด้าน “ดาราศาสตร์” โดยชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ผีพุ่งไต้เป็นเพียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ มิได้เป็นลางร้ายบอกเหตุดังที่ชาวสยามเชื่อกันมาแต่อย่างใด

ทั้งนี้การนำเสนอในเชิงดูหมิ่นความเชื่อตามคัมภีร์ไตรภูมิของไทยปรากฏชัดขึ้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯเสด็จผ่านพิภพ โดยหมอบรัดเลย์ได้พยายามแสดงการ “อุทกคาม” ให้เห็นถึงความมั่งงายในความเชื่อดังกล่าว พร้อมทั้งยกคำอธิบายทางวิทยาศาสตร์ที่มีเหตุผลขึ้นหักล้าง โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องโลกกลม และปรากฏการณ์สุริยุปราคา จันทรุปราคาว่า เป็นเพียงเหตุการณ์ทางธรรมชาติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ดังจะเห็นได้จากในประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ ที่ทรงดำรัสถึงการเกิด “ดาวหาง” ว่า “ไม่ควรเชื่อคำทำนายของหมอดู ซึ่งในอดีตก็เคยมีการเล่าลือกันว่า “เจ้าจะตาย นายจะล้ม ผู้มีบุญจะมำบ้านเมืองจะเป็นจลาจล ผู้คนจะเกิดรบพุ่งกัน” แต่พอเอาเข้าจริงก็มิได้เกิดเหตุการณ์ตามนั้น”

เช่นเดียวกับความเชื่อตามไตรภูมิในเรื่อง “พระพุทธศาสนา ๕๐๐๐ ปี” ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับปัญญาอันตรธาน และพระศรีอาริย์ ที่เชื่อกันมาแต่โบราณว่า พุทธศาสนามีแต่จะเสื่อมถอยลงจนครบ ๕๐๐๐ ปี ก็จะต้องสิ้นไปตามคำทำนาย โดยเฉพาะความเชื่อเรื่อง “ปัญญาอันตรธาน” ซึ่งเป็นแนวคิดที่แสดงแนวโน้มว่า ชนรุ่นหลังจะเสื่อมถอยด้อยปัญญากว่าชนรุ่นก่อน จนทำให้เกิดการยึดมั่นในวิทยาการของชนบรรพบุรุษว่า เป็นสิ่งประเสริฐถูกต้องที่ชนรุ่นปัจจุบันจะต้องเลื่อมใสปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัดนั้น^{๑๕} นับเป็นความเชื่อที่สวนทางกับคริสต์ศาสนาอย่างเห็นได้ชัด จนถูกหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีโจมตีอย่างหนักว่า เป็นความเชื่อที่เหนียวรั้งไม่ให้เกิดแนวคิด หรือการยอมรับสิ่งใหม่ๆ รวมทั้งปิดกั้นการขวนขวายหาความรู้ที่เป็นวิทยาการใหม่ ซึ่งมิชชันนารีพยายามถ่ายทอดสู่สังคมไทย จนอาจกล่าวได้ว่า เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีไม่เพียงมุ่งลบล้างความเชื่อที่เห็นว่างมง่ายตามคัมภีร์ไตรภูมิเท่านั้น แต่ยังพยายาม “ยกระดับความปรารถนา” ให้ชาวสยามเกิดความตื่นตัวในการเปิดรับอารยธรรมตะวันตกอีกด้วย

^{๑๔} สุภัฏญา สุตบรรทัด, “การเคลื่อนย้ายทางความคิด และทัศนคติเดิมของสยาม”, หน้า ๑๗

^{๑๖} ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล, ผลกระทบของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดทางการเมืองไทย (ช่วงพ.ศ.๒๓๖๕-๒๔๕๔), (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พาสโก, ๒๕๒๒), หน้า ๖๓.

^{๑๗} ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, “การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่างพ.ศ.๒๓๗๑-๒๔๑๑”, หน้า ๑๓๔

การกระตุ้นให้ชาวสยามเร่งพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า แทนที่จะปล่อยให้สังคมเสื่อมลงตามความเชื่อในคัมภีร์ไตรภูมิ ปรากฏผลที่ชัดเจนเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงขึ้นครองราชสมบัติ ได้ทรงคัดค้านความเชื่อตามไตรภูมิเช่นกัน โดยมีพระราชดำรัสว่า "...ข้าพเจ้าจะพาโลกความเห็นและความเชื่อที่ว่าไปภายหน้าจะเรียวลงไปนี้ เป็นความคิดอันให้โทษยิ่งใหญ่มากกับผู้ใด เพราะทำให้อ่อนใจ งามือราตินไปเสียหมด ไม่มีอุตสาหกรรมที่จะสั่งสอนกัน...เป็นความคิดที่ชวนให้ทอดถอย ตั้งหน้าลงสู่ความเสื่อมอย่างเดียว เพราะฉะนั้นชาติใดที่เชื่อการเรียวอย่างนี้จึงมีความชวนชวายนปรรณาน้อย บ้านเมืองจึงไม่เจริญได้เร็วเหมือนอย่างพวกที่เขาไม่ถือ..."^{๑๔} ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า มิชชันนารีพยายามเปลี่ยนพื้นฐานทางความคิดของชาวสยาม จากที่เชื่อว่าโลกมนุษย์จะถึงการดับสูญ เสื่อมลงทุกทีๆ ให้หันมามีแนวความคิดเกี่ยวกับความก้าวหน้าแทน โดยพยายามผลักดันให้ชาวสยามเห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาประเทศให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ มีการปฏิรูปสังคมไทยหลายด้าน อันเป็นเครื่องสะท้อนถึงการยอมรับในแนวความคิดเกี่ยวกับ "ความก้าวหน้า" ซึ่งเป็นแนวความคิดแบบตะวันตกได้เป็นอย่างดี

การศึกษา

การศึกษานับเป็นอีกประเด็นที่สะท้อนถึงการยอมรับในแนวความคิดตะวันตก จากการนำเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี

ช่วงที่มิชชันนารีเดินทางเข้ามายังดินแดนสยาม ในราวสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น นอกเหนือจากจะมุ่งสอนศาสนาแล้ว ยังได้ถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกสู่สังคมไทยอีกด้วย ครั้งนั้นมีชนชั้นสูงชาวสยามหลายคนปรารถนาจะศึกษาวิชาการสมัยใหม่ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อคราวดำรงฐานะสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนอิศเรศรังสรรค์ (เจ้าฟ้าน้อย) เสด็จจะศึกษาวิชาการทหาร กรมหลวงวงศาธิราชสนิท เมื่อยังเป็นกรมหมื่น ก็หวังจะศึกษาวิชาการแพทย์แผนตะวันตก ส่วนสมเด็จพระยาตรีสุริยวงศ์ เมื่อยังเป็นหลวงนายสิทธิ ก็สนใจศึกษาวิชาต่อเรือกำปั่น โดยทั้งหมดได้เรียนรู้อาชีพต่าง ๆ เหล่านี้จากมิชชันนารี ซึ่งสอนกันเป็นภาษาไทย^{๑๕}

อย่างไรก็ตามในช่วงนี้การเรียนการสอนยังไม่มีระบบที่ชัดเจน เป็นเพียงการสอนเพื่อตอบสนองความต้องการใ้ใคร่รู้ของบรรดาเจ้านายขุนนาง โดยมิได้เปิดจัดอบรมเป็นการเฉพาะ

^{๑๔} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน, อ้างถึงใน ประสิทธิ์ พงศ์อุดม, "การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย (ศึกษาบทบาทของมิชชันนารีโปรเตสแตนต์ ระหว่างพ.ศ.๒๓๗๑-๒๔๑๑)", หน้า ๑๓๕.

^{๑๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลกพรรณ, ความทรงจำ, หน้า ๖๑.

แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่า ในสมัยรัชกาลที่ ๓ มิชชันนารียังไม่มียุทธศาสตร์สำคัญต่อการจัดระบบการศึกษาในสังคมไทย เห็นได้ชัดจากที่หนังสือพิมพ์ จดหมายเหตุฯ Bangkok Recorder ไม่มีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาแต่ประการใด

เมื่อก้าวมาถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ แนวความคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาเริ่มเป็นรูปเป็นร่างขึ้นมา เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ดำริไว้ก่อนที่จะทรงลาผนวชว่า ทรงตั้งพระทัยจะให้มิมีโรงเรียนมัธยมขึ้นในกรุงเทพฯ เพื่อให้ “หนุ่มสยาม” วิชาเรียนภาษาอังกฤษ และวิทยาศาสตร์^{๒๐} โดยที่พระองค์เองก็ใส่ใจการศึกษา ทรงเริ่มศึกษาภาษาอังกฤษกับหมอบรัดเลย์ จนสามารถอ่านเขียน และตรัสภาษาอังกฤษได้คล่องยิ่งกว่าใครๆ ที่เป็นไทยด้วยกันในสมัยนั้น ด้วยทรงเล็งเห็นว่าในอนาคตอันใกล้ ไทยจำเป็นต้องข้องเกี่ยวกับชาติตะวันตกมากขึ้น^{๒๑}

แม้ว่าในรัชสมัยของพระองค์จะยังไม่มีการสร้างโรงเรียนตามพระราชประสงค์ แต่ก็ทรงรับสั่งให้ภรรยาของมิชชันนารีเข้ามาสอนหนังสือแก่สาวชาววัง ทั้งพระชายา และพระชนิษฐาที่ยังโสด โดยให้หม่อมเหล่านั้นเข้ามาสอนถึงในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งกำหนดวันและเวลาเรียนที่ชัดเจนไว้^{๒๒} อันอาจกล่าวได้ว่าเป็นก้าวแรกของการเรียนหนังสือที่เริ่มมีระบบมากขึ้น

ช่วงนี้เองที่เริ่มมีการนำเสนอเนื้อหาด้าน “การศึกษา” จากมิชชันนารี โดยจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ของหมอบรัดเลย์ ได้พยายามกระตุ้นให้ชาวไทยหันมาเรียนหนังสือในสถาบันการศึกษา ซึ่งมีรูปแบบตะวันตก แทนการเรียนหนังสือในวัดกับพระภิกษุที่นิยมกันมาแต่โบราณ โดยให้เหตุผลว่าการศึกษาวิทยาการตะวันตกจะช่วยให้การพัฒนาประเทศเป็นไปได้อย่างกว้างขวาง ต่างจากการศึกษาของชาวพุทธที่มักจำกัดอยู่แค่ตำรับตำราของโบราณ^{๒๓} อย่างไรก็ตาม เนื่องจากรูปแบบการศึกษาของตะวันตกยังถือเป็น “เรื่องใหม่” สำหรับชาวสยาม มิชชันนารีจึงเริ่มต้นถ่ายทอดแนวความคิดดังกล่าวด้วยการ “ขยายทัศนวิสัย” ให้ผู้อ่านเรียนรู้และเข้าใจถึงหลักการการศึกษาของชาวตะวันตกเสียก่อน จากนั้นเมื่อพบว่ายังไม่มียุทธศาสตร์รองรับจากชาวสยาม มิชชันนารีก็จะหันมา “คุกคาม” เพื่อ “ยกระดับความปรารถนา” ให้เห็นถึงความจำเป็นรับถ้วนของการเรียนหนังสือตามแบบตะวันตก

^{๒๐} วิลเลียม แอล แบรดเลย์, สยามสามสมัย (จากสายดาหมอบรัดเลย์), แปลโดย ชัญญา ผลอนันต์ เก่งกาจ งามขจรวิวัฒน์, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เพื่อนชีวิต, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๓.

^{๒๑} สมเด็จพระบรมราชาธิบดี, ความทรงจำ, หน้า ๖๒.

^{๒๒} วิลเลียม แอล แบรดเลย์, สยามสามสมัย (จากสายดาหมอบรัดเลย์), หน้า ๑๘๔.

^{๒๓} “ยูนิเวอซิตี” จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder, (๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๐๘), หน้า ๓๗, ๓๘.

อย่างไรก็ตามช่วงนี้การนำเสนอแนวความคิดด้านการศึกษายังไม่เกิดผล ข้อเสนอของมิชชันนารียังไม่ได้รับการตอบรับจากชาวสยามทั่วไปเท่าใดนัก อาจเป็นเพราะยังเชื่อมั่น และคุ้นเคยอยู่กับการศึกษาภายในวัดอยู่เช่นเดิม หรืออาจยังไม่ไว้วางใจในตัวมิชชันนารี เพราะเกรงจะมีการเผยแพร่คริสต์ศาสนาแอบแฝงอยู่ก็เป็นได้

เวลาผ่านมาถึงสมัยต้นรัชกาลที่ ๕ ช่วงที่สมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริวงค์ เป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินนั้น มิชชันนารียังคงเสนอแนะให้มีการสร้างสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยหนังสือพิมพ์ Siam Repository ของหมอสมิช พยายามโน้มน้าวด้วยลีลาการเขียนที่แสดงความเป็น "มิตร" ให้เห็นถึงความจำเป็นของการศึกษาว่า เป็นการสร้างคน อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ พร้อมทั้งนำเสนอถึงการให้ความสำคัญของการศึกษาในประเทศต่างๆ ทั้งประเทศเพื่อนบ้านของไทย หรือในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเปิดกว้างทางการศึกษาให้กับประชาชนทุกคน ไม่จำกัดอยู่เพียงแค่ชนชั้นสูง^{๒๔} ทั้งนี้หากพบว่า รัฐบาลเพิกเฉยต่อการให้โอกาสทางการศึกษากับสามัญชน มิชชันนารีก็จะเปลี่ยนท่าที โดยหันมา "ยกระดับความปรารถนา" ด้วยลีลาการเขียนในลักษณะ "คุกคาม" แทน

ช่วงรอยต่อระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๔ - ๕ นี้ จะเห็นได้ว่า หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการศึกษาอย่างต่อเนื่อง และหลากหลาย แม้จะยังไม่ก่อผลถึงขั้นมีการตั้งโรงเรียนตามแบบอย่างตะวันตก แต่ก็ทำให้เจ้านายเห็นถึงความจำเป็นของสถานศึกษามากขึ้น โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ขณะที่ยังไม่ทรงมีอำนาจในการบริหารราชการแผ่นดิน ได้ทรงดำริให้ตั้ง "โรงเรียนหลวง" แห่งแรกขึ้น สำหรับสอนพวกมหาเด็กล็ก แต่จำกัดขอบเขตให้เฉพาะบุตรของบรรดาเสนาบดีเท่านั้น^{๒๕}

ทั้งนี้เมื่อถึงคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงบริหารประเทศด้วยพระองค์เอง ก็ทรงรับสั่งให้สร้างโรงเรียน "นันทอุทยาน" ขึ้นในปีพ.ศ.๒๕๒๑ ถือได้ว่าเป็นโรงเรียนนอกพระราชวังแห่งแรกที่จัดขึ้นโดยรัฐบาล ซึ่งการก่อตั้งโรงเรียนดังกล่าวมีขึ้นอย่างเป็นระบบ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง ประกอบด้วยขุนนางหัวก้าวหน้าหลายคน รวมทั้ง Rev. Mcfarland ร่วมกันพิจารณา และให้ศาสนาจารย์แม็คฟาแลนด์ เป็นผู้ควบคุมการเรียนการสอน^{๒๖} จากนั้นการศึกษาก็ขยายขอบเขตไปสู่สามัญชน เมื่อทรงพระราชดำริ จัดตั้ง "โรงเรียนมหรณพาราม" โรงเรียนหลวงสำหรับ "สามัญชน" แห่งแรกขึ้น โดยรัฐบาลได้เร่ง

^{๒๔} "Education and Literature" *Siam Repository*, (1872), pp. 263-265.

^{๒๕} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาเทวัญวิมลราชานุภาพ, *ความทรงจำ*, หน้า ๑๖๑.

^{๒๖} ขจร สุขพานิช, *ก้าวแรกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย*, (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพนางชิต ชุ่มไพโรจน์, ๑๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๑๔), หน้า ๑๐๓.

รัดจัดตั้งโรงเรียนหลวงอีกหลายแห่ง ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมืองต่าง ๆ ขณะเดียวกันมิชชันนารีก็สร้าง “โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง” ขึ้น (ปัจจุบันคือโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย) ซึ่งถือเป็นการวางรากฐานการศึกษาของสตรี และต่อมารัฐบาลก็ได้ก่อตั้งโรงเรียนประจำสำหรับสตรีขึ้นบ้าง (โรงเรียนสุนันทาลัย)^{๒๗} ซึ่งจะเห็นได้ว่า มีการสร้างโรงเรียนขึ้นมากมายในช่วงเวลานี้ จนนำไปสู่การตั้งกระทรวงธรรมการ เพื่อจัดการดูแลเรื่องการศึกษาของชาติเป็นการเฉพาะ

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวความคิดเกี่ยวกับการศึกษาในแบบตะวันตกจะปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ แต่ก็กล่าวได้ว่า ไม่ได้เกิดขึ้นจากแรงผลักดันของจดหมายเหตุดุซยามไสมยแต่อย่างใด เนื่องจากการก่อตั้งโรงเรียนเกือบทั้งหมดที่กล่าวมานั้น (ยกเว้นโรงเรียนมหรรณพาราม) มีขึ้นก่อนที่หมอสมิธจะออกหนังสือพิมพ์ฉบับนี้เสียอีก ดังนั้นจดหมายเหตุดุซยามไสมยจึงได้แต่ทำหน้าที่ “ตอกย้ำ” ความสนใจที่พระมหากษัตริย์ และขุนนางมีต่อการสร้างโรงเรียน โดยนำเสนอในลักษณะของการ “ประสานสัมพันธ์” ด้วยท่าทีที่เป็น “มิตร” ขณะที่การนำเสนอเนื้อหาด้านการศึกษาในหนังสือพิมพ์ยุคสมัยที่ผ่านมา โดยเฉพาะช่วงรอยต่อระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๔ ถึงต้นรัชกาลที่ ๕ มีส่วนสำคัญในการส่งเสริมการสร้างสถานศึกษาขึ้นในดินแดนสยามมากกว่า เพราะนำเสนอเนื้อหาตั้งแต่เริ่มแรกที่ให้ชาวสยามเรียนรู้ถึงการศึกษามากแบบอย่างตะวันตก พร้อมกับกระตุ้นให้รัฐบาลเกิดความตื่นตัวถึงความจำเป็นของการสร้างสถานศึกษา เรื่อยมาจนกระทั่งมีการตั้งสถานศึกษาขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมไทย

การเลิกทาส

สมัยรัชกาลที่ ๓ ระบบชนชั้นยังคงถูกใช้เป็นเครื่องมือของผู้ปกครองในการควบคุมคนในสังคม โดยผู้ที่อยู่ในฐานะ “ทาส” ถือเป็นชนชั้นล่างที่เป็นกำลังพื้นฐานของการผลิต ซึ่งจะไม่ได้รับค่าตอบแทนจากการทำงานแต่อย่างใด เช่นเดียวกับสังคมตะวันตกที่ขณะนั้นยังคงมีการใช้แรงงานทาสอยู่ โดยเฉพาะทางตอนใต้ของสหรัฐอเมริกา ซึ่งในช่วงรัชกาลที่ ๓ นี้หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารียังไม่ได้ให้ความสนใจกับปัญหาการใช้แรงงานทาสแต่อย่างใด

จวบจนกระทั่งปีค.ศ.๑๘๖๕ ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่หมอบรัดเลย์ออก “จดหมายเหตุดุซยาม The Bangkok Recorder” อีกครั้ง ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๔ ของไทย ได้เกิดความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับปัญหาการใช้แรงงานขึ้นในสหรัฐอเมริกา จนก่อให้เกิดความตึงเครียดทางการเมือง

^{๒๗} กฤษณา รังสิยพันธ์, “การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๗๑-๒๕๐๐”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๖๕.

และลูกกลมถึงขั้นเกิดเหตุการณ์ “สงครามกลางเมือง” ช่วงนี้เองที่หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี เริ่มให้ความสำคัญกับปัญหา “ทาส” และได้ติดตามความเคลื่อนไหวเกี่ยวกับเหตุการณ์สงครามกลางเมืองครั้งนี้มานำเสนออย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามแม้มิชชันนารีจะแสดงออกอย่างชัดเจนว่า ไม่เห็นด้วยกับการใช้แรงงานทาสในสหรัฐอเมริกา และต้องการให้ล้มเลิกระบบทาสไปก็ตาม แต่สำหรับสังคมไทยซึ่งมีการใช้แรงงานทาสเช่นเดียวกันนั้น กลับไม่ถูกต่อต้านจากมิชชันนารีแต่อย่างใด โดยหมอบรัดเลย์ให้เหตุผลว่า ในดินแดนสยามไม่ได้มีการกดขี่ข่มเหงผู้เป็นทาส อีกทั้งที่คนยอมขายตัวลงเป็นทาสก็เนื่องจากการปลดเปลื้องภาระหนี้สิน จึงยอมใช้แรงงานเพื่อตอบแทนการชำระเงิน^{๒๘}

เป็นที่น่าสังเกตว่า ความเห็นของหมอบรัดเลย์เกี่ยวกับการมีทาสในดินแดนสยามดังกล่าว สวนทางกับนโยบายของคณะ A.M.A องค์การต้นสังกัดอย่างชัดเจน เห็นได้จากที่มีจดหมายตักเตือนถึงการที่หมอบรัดเลย์ใช้แรงงานทาสชาวสยามในการสร้างบ้านพัก ซึ่งหมอบรัดเลย์ก็ยอมรับว่า การใช้แรงงานทาสถือเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะไม่ว่าจะเป็นกิจการใดก็ตาม ซึ่งก็รวมถึงการรับเหมาก่อสร้าง แม้เจ้าของกิจการจะดำรงตนเป็นไท แต่ลูกจ้างก็ล้วนแล้วแต่เป็นทาสทั้งสิ้น^{๒๙}

อาจกล่าวได้ว่า ช่วงนี้หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีไม่ได้แสดงการ “คุกคาม” เพื่อให้เกิดความต้องการที่จะให้ล้มเลิกระบบทาสในดินแดนสยามแต่อย่างใด หากแต่มุ่ง “ขยายทัศนวิสัย” ในปัญหาแรงงานทาส อันเป็นบ่อเกิดของสงครามกลางเมืองในสหรัฐอเมริกามากกว่า ส่วนเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมไทยนั้น หนังสือพิมพ์เน้นไปที่ปัญหาความไม่เท่าเทียมกันจาก “ระบบชนชั้น” ในสังคม โดยได้นำเสนอให้เห็นถึงสิทธิเสรีภาพที่ไม่เสมอภาคกันระหว่างคนต่างชนชั้น ซึ่งชนชั้นสูงมักได้รับอภิสิทธิ์เหนือชนชั้นอื่นๆ ทั้งในเรื่องการศึกษา และการแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ^{๓๐}

อย่างไรก็ตามการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับปัญหาแรงงานทาสในสหรัฐอเมริกาอย่างต่อเนื่อง ก็อาจทำให้ชาวสยามเกิดความสนใจในประเด็นดังกล่าว โดยเฉพาะพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ที่ทรงสนพระทัยศึกษาการเมืองที่เกี่ยวกับต่างประเทศ และเคยดำริว่า “ประเทศทั้งหลายทางตะวันออกนี้ ต่อไปภายหน้าคงจะมีการเกี่ยวข้องกับฝรั่งมากขึ้นทุกที ถ้าไม่เปลี่ยน

^{๒๘} “ต้นเหตุขบถในเมื่องอเมริกา” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๗ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๒๙} William L. Bradley, Siam Then, (California : William Carey Library, 1981), pp. 86-87

^{๓๐} “Jesuitism” The Bangkok Recorder, (November 15th 1865), p.206

รัฐบาลนโยบายของประเทศสยาม ให้ฝรั่งนิยมว่าไทยพยายามบำรุงบ้านเมืองให้เจริญตามอารยธรรม ก็อาจจะไม่ปลอดภัยได้มั่นคง”^{๓๑} ก็อาจมีผลให้พระองค์เริ่มปรับเปลี่ยนนโยบายเกี่ยวกับ “ทาส” โดยในปีพ.ศ.๒๔๑๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกาศให้ยกเลิกประเพณีที่พ่อแม่และสามี มีสิทธิขายบุตรภรรยาลงเป็นทาส เพื่อนำเงินมาชำระหนี้หรือเสียค่าปรับ^{๓๒} ทั้งนี้เนื่องจากทรงพิจารณาเห็นว่า สิทธิดังกล่าวไม่เป็นการยุติธรรมสำหรับเด็ก และผู้หญิง ซึ่งประกาศดังกล่าวก็ทำให้ค่าตัวทาสลดต่ำลง มีโอกาสที่จะหาเงินมาได้ตัวได้มากขึ้น^{๓๓} จึงถือได้ว่า ประกาศของรัชกาลที่ ๔ ฉบับนี้ เป็นการวางพื้นฐานไว้สำหรับการเลิกทาสในรัชกาลต่อมา

เมื่อถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ประเด็น “การเลิกทาส” กลายเป็นเรื่องที่หมอบรัดเลย์ให้ความสำคัญ และเสนอแนะให้เป็นหนึ่งในนโยบายสำคัญของประเทศที่ควรแก้ไขปรับปรุง นอกเหนือไปจากข้อเสนอที่ให้สนับสนุนการศึกษาทุกระดับ^{๓๔} ขณะที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ก็ทรงตระหนักถึงเรื่องนี้มาตั้งแต่ทรงพระเยาว์ โดยทรงดำรัสถึงผู้เป็นทาสว่า เป็นผู้ที่มีความอดทนสูง และความแตกต่างกันของสถานะทางสังคม ไม่ใช่เครื่องบ่งชี้ถึงคุณธรรมในจิตใจ^{๓๕}

ทั้งนี้เมื่อถึงคราวที่มีโอกาสบริหารราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง ก็ทรงดำเนินการเลิกทาสขึ้นในพ.ศ.๒๔๑๗ ซึ่งเป็นปีที่พระองค์เสด็จถวัลย์ราชสมบัติ ให้เป็น “ปีเลิกทาส” อย่างไรก็ตามการเลิกทาสไม่อาจกระทำให้เสร็จสิ้นได้ในเวลาอันรวดเร็ว เพราะจะส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวม เนื่องจากในเวลานั้นดินแดนสยามมีทาสอยู่ไม่ต่ำกว่าหนึ่งในสามของประชากรทั้งหมด จึงต้องอาศัยระยะเวลาปรับตัว ท่ามกลางความเห็นที่แบ่งแยกออกเป็นสองกระแส ระหว่างผู้ที่ยังอยากจะคงอำนาจเหนือทาสไว้เช่นเดิม กับฝ่ายที่ต้องการให้ประกาศเลิกทาสทันที^{๓๖} ช่วงเวลานี้มีหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีออกมาอีกหนึ่งฉบับ

^{๓๑} สมเด็จพระบรมราชาธิบดีจักรพรรดิราชานุภาพ, ความทรงจำ, หน้า ๘๐

^{๓๒} ประชุมประกาศรัชกาลที่ ๔ เล่ม ๒, ประกาศพระราชบัญญัติเรื่อง ผัวชายเมีย บิดาขายบุตร, หน้า ๗๖-๗๘, อ้างถึงใน ภาวดี มหาจันทร์, “รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ.๒๓๙๔ - ๒๔๗๕)”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๔), หน้า ๕๒.

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๒

^{๓๔} William L. Bradley, Siam Then, p. 151

^{๓๕} วิบูล วิจิตรวาทการ, ชีวิตในอดีต, หน้า ๓๕๕

^{๓๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕๖-๒๕๗

หมอสมิธได้ออก “จดหมายเหตุขุสยามไสมย” ขณะที่หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีเล่มอื่น ๆ ปิดตัวไปแล้ว โดยหนังสือพิมพ์ของหมอสมิธได้แสดงออกชัดเจนที่จะสนับสนุนให้มีการเลิกทาสโดยเร็ว ไม่ต้องการให้พ่อแม่ขายลูกลงเป็นทาสอีกต่อไป^{๓๗}

เห็นได้ชัดว่า การนำเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีช่วงสมัยรัชกาลที่ ๔ มีส่วนผลักดันการเลิกทาสในดินแดนสยาม โดยเริ่มจากสร้างการรับรู้เกี่ยวกับการเลิกทาสในสหรัฐอเมริกา จนนำมาสู่แนวความคิดที่จะประกาศเลิกทาสเช่นนั้นบ้างในสังคมไทย ผิดกันแต่บทเรียนจากการเลิกทาสในสหรัฐอเมริกา ที่เกิดการนองเลือดขึ้นในสงครามกลางเมืองนั้น มิได้เกิดขึ้นในประเทศไทย ทั้งนี้คงเป็นเพราะการดำเนินนโยบายอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีในช่วงหลัง (จดหมายเหตุขุสยามไสมย) ไม่ได้มีบทบาทต่อการเลิกทาสในดินแดนสยามเท่าใดนัก ได้แต่เพียงตอกย้ำให้เห็นถึงความสำคัญของการเลิกทาส เพราะกว่าที่การเลิกทาสในดินแดนสยามจะบรรลุผลสำเร็จ (พ.ศ.๒๔๔๘) จดหมายเหตุขุสยามไสมยก็ปิดตัวเองไปแล้วถึงเกือบ ๒๐ ปี

การจำแนกถึงบทบาทของหนังสือพิมพ์แต่ละยุคสมัย อันเป็นภาพสะท้อนของการสร้างอุดมการณ์ในสังคมไทย

หากพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่า หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ในลักษณะที่เป็น “สื่อมวลชนเพื่อการพัฒนาประเทศ”^{๓๘} (พัฒนาประเทศไปในทิศทางที่มิชชันนารีต้องการ) ที่เห็นเด่นชัดคือ การเปลี่ยนรากฐานทางความคิดด้วยการให้ชาวสยามละทิ้งความเชื่อตามไตรภูมิ การผลักดันให้เกิดการปฏิรูปทางการศึกษา และการประกาศเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ ๔ แต่หากพิจารณาแยกย่อยลงไปในแต่ละยุคสมัยแล้ว จะพบว่า หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีแต่ละฉบับมีบทบาทต่อการสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในแง่มุมที่แตกต่างกัน

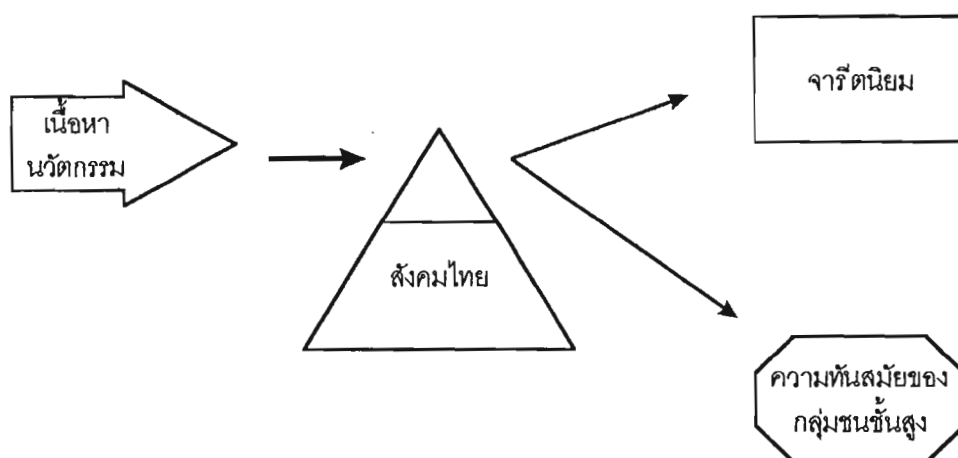
^{๓๗} “เรื่องทาส” จดหมายเหตุขุสยามไสมย, หน้า ๒๘๒

^{๓๘} เสถียร เขยประทับ, การสื่อสารและการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์, ๒๕๒๘), หน้า ๘

หนังสือพิมพ์ที่ออกในสมัยรัชกาลที่ ๓

จดหมายเหตุ Bangkok Recorder ของหมอบรัดเลย์ ซึ่งออกในสมัยรัชกาลที่ ๓ และถือเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น เกิดขึ้นท่ามกลางสถานการณ์ภายในประเทศที่มีกรอบแห่ง “จารีตนิยม” เป็นเครื่องผูกพันให้คนในสังคมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้การควบคุมของพระมหากษัตริย์ การจะทำให้ชาวสยามทั้งหมดหันเหความคิดมาสู่วิถีทางตามแบบอย่างตะวันตกยังไม่อาจกระทำได้อย่างฉิวฉไล หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีที่ออกในช่วงนี้จึงได้มุ่งไปที่ “ปัจเจกบุคคล” ซึ่งน่าจะมีความเป็นไปได้มากกว่าที่จะเริ่มต้นด้วยการเปลี่ยนสังคมไทยในระดับโครงสร้าง

บทบาทของหนังสือพิมพ์ในสมัยรัชกาลที่ ๓

ทั้งนี้จดหมายเหตุ Bangkok Recorder จึงมุ่งถ่ายทอดแนวความคิดตะวันตกไปยังชนชั้นสูงในสังคมไทย มากกว่าที่จะทำให้นักหนังสือพิมพ์เป็นสื่อเพื่อมวลชน ดังจะเห็นได้จากที่หมอบรัดเลย์แจกหนังสือพิมพ์โดยไม่คิดมูลค่าแก่ขุนนาง โดยในจดหมายเหตุ Bangkok Recorder เล่ม ๑ ใบบ ๑๒ (มิถุนายน ค.ศ.๑๘๔๕) มีประกาศแจ้งความในหน้าแรก คอลัมน์แรก ดังนี้

จดหมายเหตุใบบนี้ใบบที่ ๑๒ ,ครบจำนวนถ้วนปีหนึ่งแล้ว,แลตั้งแต่นี้ต่อไปข้างหน้าพวกหมอทั้งปวงได้ปฤชากันว่า, ซึ่งจะแต่จดหมายเหตุต่อไปนี้ถ้าแลท่านที่เป็นขุนนางมีใจประสงค์แล้วเราก็จะให้ตามใจประสงค์ไม่เอามูลค่าราคา. แต่พวกราษฎรนั้นถ้ามีใจประสงค์อยากได้แล้ว, ก็ให้มาซื้อเอาแต่มูลค่าราคานั้นไม่เหมือนกับราคาซื้อไปในปีก่อนนั้น”

^{๓๕} จดหมายเหตุ Bangkok Recorder, (มิถุนายน พ.ศ.๒๒๘๘), หน้า ๑

จะเห็นได้ว่า มิชชันนารีพยายามสร้างแรงดึงดูดให้ชนชั้นสูงเช่นพวกขุนนางเปิดรับหนังสือพิมพ์ของตน ขณะเดียวกันเนื้อหาที่น่าสนใจก็มุ่งตอบสนองความสนใจของชนชั้นสูงชาวสยาม ซึ่งขณะนั้นเริ่มมีความสนใจในเทคโนโลยี และวิทยาการแพทย์แผนตะวันตกกันบ้างแล้ว โดยมีภาพสะท้อนของการยอมรับในแนวความคิดตะวันตกจากชนชั้นสูงกลุ่มหนึ่ง ซึ่งสื่อออกมาด้วย “ความทันสมัย” เช่น เริ่มมีขุนนางบางคนนิยมการแต่งบ้านเรือน และแต่งกายตามแบบอย่างตะวันตก

เช่นเดียวกับที่เจ้าฟ้ามงกุฎขณะทรงผนวชอยู่วัดบวรนิเวศน์ ก็ทรงตกแต่งห้องของพระองค์ด้วยสิ่งของอันเป็นเครื่องหมายว่า ทรงมีความรู้แบบตะวันตก ดังที่หมอเฮาส์บรรยายว่า “ข้าพเจ้ามองดูทั้งห้องนั้นโดยรอบๆ จึงได้เห็นหนังสือพระธรรมคัมภีร์ไบเบิลเล่มหนึ่ง และหนังสือพจนานุกรมอเมริกันอีกเล่มหนึ่งตั้งอยู่ที่หิ้งของเสมียน กับทั้งหนังสือวิชาเดินเรือทางทะเลเล่มหนึ่ง มีแผนที่สุริยคาชวางอยู่บนโต๊ะ กับทั้งหนังสือแผนที่ของอาจารย์แซนเลอร์แผ่นหนึ่ง”^{๕๐} ซึ่งล้วนแต่เป็นเครื่องสะท้อนถึงอารยธรรมที่ชนชั้นสูงส่วนหนึ่งพยายามครอบครอง และแสดงให้เห็นที่ประจักษ์แก่สายตาของผู้อื่น ทั้งนี้ “การทำให้ทันสมัย” นั้น นับเป็นภาพสะท้อนของกระบวนการที่หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี พยายามทำให้ปัจเจกชนหันเหออกจากแนวทางของการกระทำตามแบบจารีต ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า เป็นการ “นำร่อง” สู่การสร้างแนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยในยุคสมัยถัดไป

หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีที่ออกในช่วงปลายสมัยรัชกาล ๔ - ต้นรัชกาลที่ ๕

ภายหลังการวางรากฐานอารยธรรมตะวันตกสู่สังคมไทยด้วยการสร้างความทันสมัยให้กับกลุ่มชนชั้นสูง เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ ๔ บรรดาชนชั้นสูงเหล่านั้นได้ก้าวขึ้นมามีอำนาจในสังคม นำโดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ขณะที่มิชชันนารีซึ่งมีความผูกพันกับกลุ่มชนนี้อยู่ก่อนแล้ว ก็มีโอกาสดำเนินบทบาทในการถ่ายทอดแนวความคิดตะวันตกให้กว้างขวางมากขึ้น

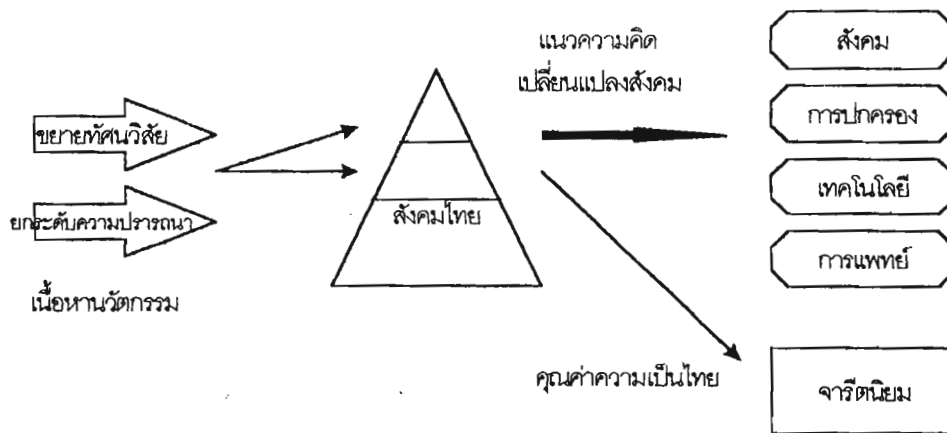
หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีในช่วงนี้เริ่มปรับตัวสู่การเป็น “สื่อสำหรับมวลชน” ดังจะเห็นได้จากรายชื่อสมาชิกของจดหมายเหตุดุ The Bangkok Recorder ที่ไม่เพียงแต่จะมีกลุ่มผู้อ่านเป็นชนชั้นสูงเท่านั้น แต่ยังมีปรากฏรายชื่อของสามัญชนด้วย เช่น เทียนวรรณ นายชิต นายดิศ

^{๕๐} สายชล วรรณรัตน์, “ผลกระทบของหมอบรัดเลย์ต่อสังคมไทย”, หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย, (โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วม ระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๙

นายแดง นายทัด นายบุญ และรายชื่ออีกร่วม ๑๐ คน^{๔๑} ซึ่งเป็นเครื่องยืนยันว่า หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีเริ่มเข้าถึงสามัญชน

อย่างไรก็ตามเนื่องจากหนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่จำเป็นต้องอาศัย “การอ่านออกเขียนได้” กลุ่มสามัญชนที่จะเป็นผู้อ่านของมิชชันนารีจึงต้องมีคุณสมบัติดังกล่าว ทั้งนี้แม้หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีจะเริ่มขยายไปสู่สามัญชน แต่ก็ยังเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือ

การปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

การนำเสนอวัฒนธรรมของมิชชันนารีในช่วงนี้ ซึ่งประกอบไปด้วย จดหมายเหตุดู The Bangkok Recorder, Bangkok Calendar และ Siam Repository ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของหมอบรัดเลย์ และหมอสมิธ ได้แสดงบทบาทของการ “พัฒนา” โดยเริ่มเข้ากระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจ ไปสู่สภาพที่น่าพอใจ^{๔๒} ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

- ทำให้ผู้อ่านเห็นโลกกว้างขึ้น ด้วยการ “ขยายทัศนวิสัย” ในวัฒนธรรมด้านต่างๆ
- กำหนดความสนใจ โดยนำเสนอเรื่องราวต่างๆอย่างต่อเนื่อง
- ยกระดับความปรารถนาหรือความต้องการ ให้เห็นถึงความจำเป็นในการยอมรับและนำเอาแนวความคิดตะวันตกไปเป็นแบบแผนในการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสังคมไทย^{๔๓}

^{๔๑} ดำรง ไคร์ครวญ, “การพิมพ์กับหมอบรัดเลย์”, หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย, หน้า ๓๑.

^{๔๒} เสถียร เขยประทับ, การสื่อสารและการพัฒนา, หน้า ๘.

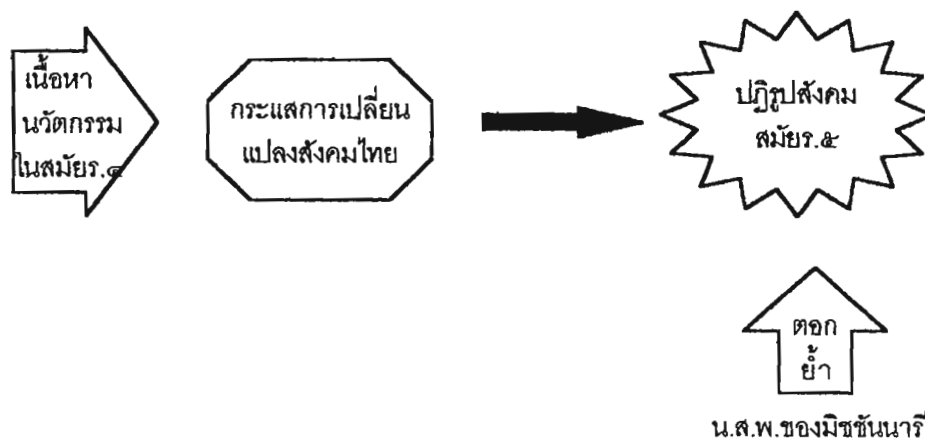
^{๔๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๕-๖๙.

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า การเสนอนวัตกรรมในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีมีขอบเขตที่กว้างขวางมากขึ้น และมุ่งสร้างกระแสความต้องการในหมู่ชาวสยามเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคม โดยอาจยังไม่ก่อผลถึงขั้นมีการปฏิรูปทางสังคมในช่วงนี้ แต่ก็นับได้ว่า หนังสือพิมพ์ได้กระตุ้นให้เกิดแนวความคิดตะวันตกขึ้นในจิตใจ และเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีในช่วงปฏิรูปสังคม

ช่วงสมัยรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ทรงว่าราชการแผ่นดินด้วยพระองค์เอง กระแสความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สั่งสมมาในยุคสมัยที่แล้ว เริ่มปรากฏชัด โดยสยามไทยได้ก้าวเข้าสู่ “การปฏิรูปทางสังคม” อันเป็นเครื่องสะท้อนถึงความสำเร็จของการถ่ายทอดนวัตกรรมจากหนังสือพิมพ์ในยุคสมัยที่ผ่านมา ส่วนหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ ซึ่งมีเพียงเล่มเดียว คือ “จดหมายเหตุุขสยามไสมย” นั้น แม้จะไม่มีส่วนในการสร้างกระแสของความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว แต่ก็ถือว่า ได้แสดงบทบาทของการ “กระตุ้น” ให้เกิดการตัดสินใจ^{๔๔} ในอันที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไทยไปในทิศทางที่มิชชันนารีต้องการ

การตอกย้ำให้เกิดกระบวนการตัดสินใจเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีในช่วงนี้ ได้ทำหน้าที่ “ตอกย้ำ” กระแสการเปลี่ยนแปลงสังคมที่เกิดขึ้นอยู่ก่อนแล้ว ให้มีความชัดเจนยิ่งขึ้น หรืออีกนัยหนึ่ง จดหมายเหตุุขสยามไสมยของหมอสมิธ มีส่วนสนับสนุนให้การตัดสินใจเปลี่ยนแปลงสังคมไทยของพระมหากษัตริย์มี

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๐.

“ความชอบธรรม” มากยิ่งขึ้น ท่ามกลางความสับสนทางสังคมที่มักเกิดขึ้นในช่วงของการปฏิรูปเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีจึงช่วยตอกย้ำให้เห็นว่า สังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ถูกต้อง และเหมาะสมแล้ว ส่วนผู้ที่ออกมาต่อต้านกระแสการเปลี่ยนแปลง ก็กลายเป็นผู้ที่หลงผิดไป

อย่างไรก็ตามแม้หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีที่ออกในแต่ละยุคสมัยจะแสดงบทบาทของการเสนอแนวคิดตะวันตกในแง่มุมที่แตกต่างกัน แต่ทุกฉบับล้วนมีเป้าหมายเดียวกัน คือมุ่ง “สร้างอุดมการณ์ฝ่ายคริสต์” ขึ้นในสังคมไทย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีถูกใช้เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดอุดมการณ์ฝ่ายคริสต์ ซึ่งก็คือ “แนวความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคม” สู่อินแดนสยาม โดยที่การถ่ายทอดอุดมการณ์ดังกล่าวถือว่าประสบความสำเร็จได้ก็เนื่องจาก หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีได้ “ตอกย้ำ” อุดมการณ์ฝ่ายคริสต์ด้วยการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ซ้ำๆ กันหลายครั้ง ซึ่งก็เป็นไปตามแนวความคิดของหลุยส์ อัลลิสซันด์^{๔๔} ถึงการสร้างอุดมการณ์ว่า จำเป็นจะต้องมีการ “ผลิตซ้ำ” เพื่อสืบทอดอุดมการณ์ดังกล่าวให้คงอยู่จนกว่าจะมีอุดมการณ์ด้านอื่นเข้ามาแทนที่

ปฏิสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ยุคแสงสว่างของคริสเตียน กับสังคมที่มีคบอดเช่นดินแดนสยาม

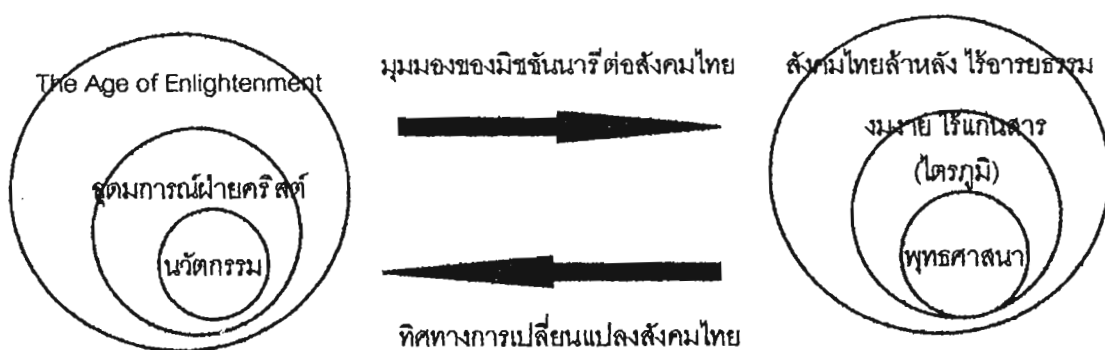
การที่หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีได้แสดงบทบาทของการสร้างกระบวนการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทย ซึ่งปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมได้จากกรณีการปฏิรูปทางการศึกษา และการประกาศเลิกทาสในสมัยรัชกาลที่ ๕ ดังที่กล่าวถึงไปแล้วนั้น สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจมองข้ามก็คือ “ทิศทางของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย” ท่ามกลางกระแสจักรวรรดินิยมที่กำลังก่อตัวขึ้น ขณะที่มิชชันนารีเองก็มีภารกิจสำคัญในการถ่ายทอดความเชื่อทางคริสต์ศาสนา

มิชชันนารีเดินทางเข้ามาในดินแดนสยามโดยพกพาเอา “อุดมการณ์ฝ่ายคริสต์” เข้ามาด้วยหวังจะให้ชาวไทยละทิ้งพุทธศาสนา แล้วหันมาเข้ารับศาสนา การจัดทำหนังสือพิมพ์ก็เช่นกัน แม้จะไม่ได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับคริสต์ศาสนาเป็นด้านหลัก เมื่อเทียบกับปริมาณการเสนอนวัตกรรมด้านอื่น ไม่ว่าจะเป็นแนวความคิดทางสังคม การปกครอง เทคโนโลยี หรือการแพทย์ แต่ในเนื้อหาด้านต่างๆ ดังกล่าว ส่วนใหญ่ก็แฝงไว้ด้วยความเชื่อทางคริสต์ศาสนา โดย

^{๔๔} หลุยส์ อัลลิสซันด์, อุดมการณ์ และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ, แปลโดย กาญจนา แก้วเทพ, (โครงการหนังสือเล่ม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๙), หน้า ๓๑.

มิชชันนารีใช้วิธีการ “อนุমানถึงพระเจ้า” ว่าเป็นผู้ดลบันดาลให้เกิดความเจริญก้าวหน้า และวิทยาการสมัยใหม่แก่ผู้ที่นับถือศรัทธาในพระองค์ เพื่อโน้มน้าวใจให้ชาวสยามผู้หวังความเจริญหันมานับถือคริสต์ศาสนา จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมทั้งโครงสร้าง ทั้งนี้มิชชันนารีได้อาศัยรูปแบบทางสังคมของชาติตะวันตกเป็นเบ้าหลอมของการเปลี่ยนแปลง ดังนี้

มุมมองของมิชชันนารีที่มีต่อสังคมไทย กับทิศทางการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

กล่าวได้ว่า แนวความคิดเกี่ยวกับ “การพัฒนาประเทศ” และ “การนับถือศาสนา” ถือเป็นเรื่องเดียวกัน เนื่องจากอุดมการณ์ฝ่ายคริสต์เชื่อว่า “อเมริกานับเป็นประชากรที่พระเจ้าเลือกสรร และแผ่นดินของพระเจ้ามาตั้งอยู่แล้ว” โดยมิชชันนารีเป็นผู้มีบทบาท “เตรียมโลกทั้งโลกให้พร้อมสำหรับแผ่นดินของพระเจ้า” และรูปแบบในแผ่นดินของพระเจ้าก็คือ สหรัฐอเมริกา^{๕๖}

ประเทศสหรัฐอเมริกา อันเป็นบ้านเกิดของหมอบรัดเลย์ และเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ของหมอสมิชอยู่ยาวนานร่วม ๑๕ ปีนั้น^{๕๗} ถูกใช้เป็น “ต้นแบบ” ในการเสนอนวัตกรรมผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี โดยสถานการณ์ในช่วงก่อนที่หมอบรัดเลย์จะเดินทางจากมานั้น ชาวอเมริกันต่างมุ่งปฏิรูปชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น มีการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ และความเท่าเทียมกันของคนในสังคม มีการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านระบบทาส พร้อมๆกับการต่อสู้เพื่อเคลื่อนย้ายจากพื้นฐานทางเกษตรกรรม ไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ซึ่งถือเป็นยุค The Age of

^{๕๖} แม้น พงศ์อุดม, “โปรเตสแตนท์ในรัตนโกสินทร์ หรือชาวคริสต์กับชีวิตของชาติไทย”, เอกสารวิชาการหมายเลข ๔๐ เพื่อประกอบการสัมมนา สองทศวรรษรัตนโกสินทร์ : ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, ๒๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๕, หน้า ๙.

^{๕๗} สุภัญญา สุตบรรทัด, การเคลื่อนย้ายทางความคิด กับทัศนคติเดิมของชาวสยาม, หน้า ๖๑

Enlightenment ที่มีชัชชนาริเล็งเห็นว่า ควรนำเอาอารยธรรมความเจริญเช่นเดียวกันนี้มาถ่ายทอดลงสู่สังคมไทยด้วย^{๔๔}

ทั้งนี้มิชชัชนาริมองว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นในสังคมตะวันตกในช่วงยุค “The Age of Enlightenment” ทั้งการปกครอง สังคม เทคโนโลยี การแพทย์ ล้วนเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในที่ทุกสังคม รวมทั้งสังคมไทยควรเอาเป็นเยี่ยงอย่าง เพราะถือเป็นต้นแบบที่ได้รับการเลือกสรรอย่างดีแล้วจาก “พระเจ้า” ซึ่งจะเห็นได้ว่า มิชชัชนาริสามารถอธิบายถึงสิ่งต่างๆ ได้ ด้วยการโยงเข้ากับ ความเชื่อในพระเจ้า ส่วนความเชื่อตามพุทธศาสนาของชาวสยามกลับถูกมองว่างมแงาย และควรถอนรากถอนโคนไปจากสังคม เช่นที่มิชชัชนาริมักกล่าวว่า ความเชื่อในเรื่องเทวดาอารักษ์ของไทย หรือความกลัวเกี่ยวกับลางร้ายจากปรากฏดาราศาสตร์นั้น เต็มไปด้วยความงมแงาย ไร้แก่นสาร ทั้งที่เมื่อเอาเข้าจริงแล้วความเชื่อของคริสต์ศาสนาเองก็ไม่ได้ห่างจาก ความเชื่อของชาวพุทธเท่าใดนัก เห็นได้จากที่มิชชัชนาริมักจะอธิบายถึงอำนาจของพระเจ้าว่า เป็นผู้สร้างโลก และทุกสรรพสิ่ง รวมทั้งเป็นผู้ที่จะประทานความสุขทั้งในโลกนี้ และโลกหน้าให้กับมนุษย์ ซึ่งถือเป็นความเชื่อที่ไม่อาจพิสูจน์ได้เช่นกัน

ความขัดแย้งกันเองระหว่างใช้เหตุผลทาง “วิทยาศาสตร์” ในการอธิบายสิ่งต่างๆ กับการยอมรับในความมีอยู่จริงของ “พระเจ้า” ที่มีชัชชนาริมักเอ่ยอ้างนี้ นับเป็นเครื่องสะท้อนให้เห็นว่า มิชชัชนาริมีเป้าหมายที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมไทย ให้กลายเป็น The Age of Enlightenment เช่นเดียวกับสังคมตะวันตก โดยมีอุดมการณ์ฝ่ายคริสต์เป็นเครื่องมือผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ทุกสิ่งที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ฝ่ายคริสต์จะถือว่าถูกต้องชอบธรรม ในทางกลับกันหากพบว่ามีพฤติกรรม ความคิดความเชื่อใดที่สวนทางกับอุดมการณ์ หรือเป็นอุปสรรคต่อการถ่ายทอดอุดมการณ์ฝ่ายคริสต์สู่สังคมไทย ก็จะถูกโจมตีว่า งมแงาย ไร้แก่นสาร และขาดความชอบธรรมไปทันที จึงอาจสรุปรวมได้ว่า “The Age of Enlightenment” “อุดมการณ์ฝ่ายคริสต์” และ “นวัตกรรมของชาติตะวันตก” เป็นเรื่องที่ถูกพันกันจนแยกไม่ออก ขณะเดียวกันก็ไม่อาจผสมผสานกันได้เลยกับความเชื่อตามแบบจารีตของชาวสยาม โดยเฉพาะความเชื่อตามไตรภูมิ อย่างไรก็ตามมุมมองดังกล่าวนี้ ไม่อาจนำไปอธิบายการนำเสนอ “คุณค่าความเป็นไทย” ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชัชนาริได้แต่อย่างใด

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑

คุณค่าความเป็นไทย

แม้ว่าความคิดของมิชชันนารีจะถูกพันธนาการไว้ด้วยอุดมการณ์ฝ่ายคริสต์ตั้งที่ได้กล่าวไปแล้วก็ตาม แต่ในส่วนของ “คุณค่าความเป็นไทย” ที่ย่อมจะเกี่ยวข้องกับจารีตนิยมของสังคมไทยนั้น กลับอยู่นอกเหนือการครอบงำดังกล่าว

จากความผูกพันของมิชชันนารีกับพระมหากษัตริย์ เจ้านาย และขุนนางไทยที่มีขึ้นอย่างต่อเนื่อง และนานวันก็ยิ่งจะแน่นแฟ้นขึ้นนั้น อาจทำให้วิถีความเป็นไทยแทรกซึมเข้าไปในจิตใจของมิชชันนารี จึงปรากฏว่าหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีได้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “คุณค่าความเป็นไทย” โดยเฉพาะขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนการใช้ภาษาไทย ซึ่งมิชชันนารีได้นำเสนออย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ที่ออกในสมัยรัชกาลที่ ๔ จนกระทั่งจดหมายเหตุสยามสมัย ที่มีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕

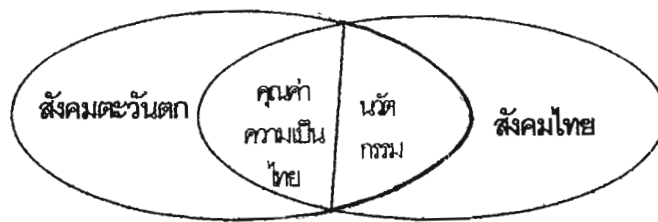
การที่มิชชันนารีเห็นความสำคัญของ “คุณค่าความเป็นไทย” ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากที่พระมหากษัตริย์ทรงพยายามปรับเปลี่ยนขนบธรรมเนียมราชประเพณีบางอย่างที่ล้าสมัยในสายตาของชาวต่างชาติ เช่น ยกเลิกการหมอบกราบ^{๕๔} ขณะเดียวกันชนชั้นสูงชาวสยามก็หันมานิยมธรรมเนียมบางอย่างของทางตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการแต่งกาย การจัดงานเลี้ยง หรือการทักทายด้วยการสั่นฝ่ามือ

จึงอาจกล่าวได้ว่า การนำเสนอเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีเข้าลักษณะการ “ผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม” ตามแนวความคิดของ Marden & Meyer^{๕๕} ที่กล่าวไว้ว่า การผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นในตัวบุคคลที่มีการเรียนรู้ทางสังคมในระยะต้นมาจากสังคมหนึ่ง และต่อมาได้รับการเรียนรู้และรับเอาลักษณะต่างๆ จากสังคมอื่น จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวบุคคลผู้นั้น ซึ่งก็น่าจะเกิดกรณีเดียวกันนี้ในตัวมิชชันนารีด้วย เพราะการเข้ามาอยู่ในดินแดนสยามเป็นระยะเวลาช้านาน ก็มีโอกาสนับได้มากที่มิชชันนารีจะได้เรียนรู้ถึงวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย ซึ่งความคุ้นเคยที่สั่งสมไว้นานวันก็อาจทำให้มิชชันนารีรู้สึกผูกพัน และเห็นถึงความงดงามใน “คุณค่าความเป็นไทย” ได้ในที่สุด

^{๕๔} แอ็บบ็อด โลว์ มอฟเฟ็ท, แผ่นดินพระจอมเกล้า, แปลโดย นิจ ทองโสภิต, (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์แห่งประเทศไทย, ๒๕๒๐), หน้า ๓๙.

^{๕๕} Marden, C.F. & G.Meyer “Communication Patterns of Thai Student in the Process of Acculturation.” Minorities in America (Doctoral Thesis , Graduate School, University of Oklahoma, 1982)

หากพิจารณาในระดับโครงสร้างทางสังคมตามที่ Redfield Linton & Herskovits^{๔๖} (อ้างใน Kunjara) กล่าวไว้ก็จะเห็นได้ว่า การนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับ “คุณค่าความเป็นไทย” ควบคู่กับการถ่ายทอด “นวัตกรรม” ของชาติตะวันตก ผ่านหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ถือเป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้กลุ่มคนที่ต่างวัฒนธรรมกัน คือระหว่างชาวสยามผู้มีวิถีชีวิตตามจารีตแบบไทย กับมิชชันนารี และชาวต่างชาติ(ผู้อ่าน)ที่คุ้นเคยกับการใช้ชีวิตแบบตะวันตก มีโอกาสติดต่อกันแล้วทำให้รูปแบบวัฒนธรรมเดิมของทั้งสองกลุ่มเปลี่ยนไป จนกลายเป็นการผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม ดังนี้

“การผสมกลมกลืนกันทางวัฒนธรรม” นั้น เห็นได้ชัดจากกรณีที่มีมิชชันนารีพยายามนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครองของสหรัฐอเมริกาอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ประเด็นการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของไทย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข กลับไม่ถูกโจมตีจากมิชชันนารี ทั้งที่เป็นระบบการปกครองที่สวนทางกับความเป็นประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาโดยสิ้นเชิง

ในทางกลับกันมิชชันนารีกลับมีท่าทีสนับสนุนพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ โดยที่มักเตือนรื้อนแทนชาวสยาม เมื่อเกิดเหตุการณ์อันเป็นการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ หรือลบลู่ราชประเพณี เช่นกรณีที่ตัวแทนของกงสุลฝรั่งเศสเข้าเฝ้าฯพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าฯ ยามวิกาล ซึ่งผิดธรรมเนียมราชสำนักอย่างเห็นได้ชัดนั้น หมอบรัดเลย์ได้ตำหนิการกระทำดังกล่าวไว้อย่างรุนแรงในจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ดังนี้

^{๔๖} Herskovits, M.J. “Communication Patterns of Thai Student in the Process of Acculturation.” Acculturation : The Study of Culture (Doctoral Thesis, Graduate School, University of Oklahoma, 1982)

...ในหลวงไม่สบายพระไทย, มิได้เสด็จออกหลายเวลา, แล้ว, แต่ในเวลาคืนวันนั้นค่อยสบายพระไทย, จึงนิมนต์พระสงฆ์มาถวายธรรมเทศนา. ในขณะนั้น มงเขียละมาซิถือตัวว่าเป็นนายทหารใหญ่, มิได้อาไครยแก่ใคร. จึงแซรกเอาหนังสือเข้าไปตรงหน้าพระที่นั่ง. ...ท่านกงสุลฝรั่งเศสให้ข้าพเจ้าเอาหนังสือนี้มาทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย, เป็นการร่อนนั้ก...จึงมีรับสั่งให้สืบพยาน, พิจารณาสอบสวนด้วยคำตามนั้น, แต่มงเขียละมาซิมีใจร่อนนั้ก, ออกเสียงดั่งขึ้นในถ้ำกลางสงฆ์แลข้าราชการที่คอยเฝ้าอยู่นั้นว่า, ไม่ต้องการเลยที่จะพิจารณาความนี้ต่อไป. ข้าพเจ้าได้ยื่นพระยาวิเสศดำมิตเตอมาตินเอง, ให้เขียนเขาเสียทีเดียวเถิด, กงสุลฝรั่งเศสก็เห็นเขามีความผิดใหญ่จริง...เมื่อขณะนั้นถึงเวลาที่ในหลวงยังทรงฟังธรรมเทศนาอยู่, ก็ฟังไม่ได้, เพราะมงเขียละมาซิทำวุ่นวายดั่งนั้น. จะทนอีกไม่ได้. จึงมีรับสั่งให้ภามงเขียลามาช้ออกไปปล่อยเสียจากหน้าพระที่นั่ง.

ข้าพเจ้าผู้เขียนหนังสือนี้เห็นเป็นควรการนั้ก, หากควรที่ผู้ใดจะติเตียนไม่.^{๕๖}

เช่นเดียวกับการที่มิชชันนารีเสนอให้ตั้งสถานศึกษาแบบตะวันตก แทนการเรียนหนังสือกันในวัดนั้น แม้มิชชันนารีจะมุ่งสนับสนุนให้ชาวสยามหันมาเรียนรู้วิทยาการตะวันตกและภาษาอังกฤษก็ตาม แต่ก็มิได้ส่งเสริมให้ละทิ้งรากเหง้าทางภาษาเดิมของบรรพบุรุษไป ขณะเดียวกันก็กลับกระตุ้นให้ชาวตะวันตกสนใจเรียนรู้ภาษาไทยอีกด้วย จึงได้นำเสนอ “คุณค่าความเป็นไทย” ในด้านภาษา ทั้งภาษาพูด และภาษาเขียนอย่างต่อเนื่อง

จึงอาจกล่าวได้ว่า ในสายตาของมิชชันนารีนั้น สังคมไทยยังไม่ถึงขนาดที่ต้องเปลี่ยนแปลงแบบดอกรากถอนโคน หากแต่มี “คุณค่าความเป็นไทย” ที่ควรเก็บรักษาไว้ด้วย โดยเฉพาะเมื่อสิ่งนั้นเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ อันเป็นที่เคารพสูงสุดของชาวสยาม ตลอดจนการใช้ภาษาไทย ซึ่งนับว่าอยู่นอกเหนือข้อเรียกร้องของมิชชันนารีที่ต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคมไทย

^{๕๖} “ความมกงสุลฝรั่งเศสอีก” จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder, (๕ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๐๘), หน้า ๑๐๖-๑๐๘.

มุมมองสะท้อนกลับ จากราชสำนักไทยที่มีต่อมิชชันนารี

แม้ว่ามิชชันนารีเดินทางเข้ามาในดินแดนสยาม พร้อมกับกระแสจักรวรรดินิยมที่แพร่ขยายเข้ามาในภูมิภาคเอเชียอาคเนย์ก็ตาม แต่ด้วยความผูกพันที่มีต่อกันมายาวนาน ส่งผลให้ชนชั้นสูงในสังคมไทยมีทัศนคติที่ดีต่อมิชชันนารี

ประการแรกชาวไทยชื่นชมมิชชันนารีในฐานะผู้ที่นำวิทยาการต่างๆ เข้ามาสู่ดินแดนสยาม นับตั้งแต่วิทยาการแพทย์แผนตะวันตก ซึ่งพระมหากษัตริย์ และชนชั้นสูงของไทยไว้วางใจให้รักษาพยาบาล และยังมีขุนนางไทยสนใจเรียนรู้การแพทย์กับหมอบริดเลย์อีกด้วย

ขณะที่หลวงนายสิทธิ (ต่อมาดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน) สนใจเรียนวิชาการต่อเรือกำปั่นจากมิชชันนารี เช่นเดียวกับพระมหากษัตริย์ และขุนนางอีกหลายคนต่างก็สนใจศึกษาการอ่าน เขียนภาษาอังกฤษ ดังนั้นในสายตาของชาวสยาม มิชชันนารีจึงเป็นผู้ที่นำความเจริญมาสู่สังคมไทย แม้แต่เรื่องการเมือง ก็ยังให้ความไว้วางใจ และขอคำปรึกษาอยู่บ่อยครั้ง^{๕๓}

อย่างไรก็ตามชาวไทยมิได้ยอมรับความคิดของมิชชันนารีในทุกด้าน โดยเฉพาะข้อเสนอที่ให้เปลี่ยนไปนับถือคริสต์ศาสนา ทั้งพระมหากษัตริย์ ขุนนาง รวมทั้งสามัญชนส่วนใหญ่ต่างปฏิเสธการเข้ารับเป็นคริสต์ศาสนิกชน ดังจะเห็นได้จากที่แสดงการคัดค้านความเชื่อเรื่อง “พระเจ้า” ดังนี้

เมื่อถามหมอกัสแวนด์ว่า เทพยาคาที่จีนเขานับถือมีหรือไม่มี หมอเขาว่าไม่มีเทวดา ไม่เห็นตัวอยู่ที่ไหน ไม่มี มีแต่เทวดา หรือทูตสวรรค์ สำหรับใช้สรอยของพระยะโฮวาจำพวกหนึ่งเท่านั้น กับผีปีศาจที่พระสาปมา ให้ไปมารมาหลบลอกหลวงให้คนเชื่อนับถือเท่านั้น ถามหมอว่าพระยะโฮวามีหรือไม่มี หมอว่ามีแน่แท้ที่เดียว ก็หมอว่าเทวดาไม่มี ไม่เห็นตัว ก็พระยะโฮวาก็ไม่ได้เห็นตัวท่านเหมือนกัน ทำไมหมอจึงว่ามี...^{๕๔}

ไม่เพียงชาวสยามจะไม่ยอมรับพระเจ้าตามความเชื่อถือศรัทธาของมิชชันนารี แต่ยังเขียนตอบโต้มายังหนังสือพิมพ์อยู่เนืองๆ ถึง “การอนุমানถึงพรเจ้า” ว่า ขาดเหตุผลที่น่าเชื่อถืออีกด้วย

^{๕๓} สมเด็จพระยาตราชานุภาพ, ความทรงจำ, หน้า ๖๑-๖๒.

^{๕๔} เจ้าพระยาทิพากรวงศ์มหาโกษาธิบดี, หนังสือแสดงกิจจานุกิจ, หน้า ๑๑๔.

ขณะเดียวกันก็ได้แสดงความไม่พอใจที่มีซันนารีมักจะคุกคามความเชื่อตามพุทธศาสนา เช่นที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพดำรัสว่า “เขาช่างเอาใจใส่เสียจริงๆ ต่อการหาช่องทางดูถูกดูแคลนศาสนาของดินแดนที่เขามาประกาศ”^{๔๔} จนทำให้เกิดความระแวงต่อวิทยาการต่างๆ ที่มีซันนารีนำเสนอ เช่นการตั้งโรงเรียนของมิชชันนารีถูกตั้งข้อสังเกตว่า อาจมีวัตถุประสงค์ที่จะสอนให้เยาวชนชาวสยามดูหมิ่นศาสนาของบรรพบุรุษ

จึงอาจกล่าวได้ว่า ขณะที่ชื่นชมคุณความดีของมิชชันนารีในฐานะผู้นำความเจริญมาสู่ดินแดนสยาม แต่ก็ยังอดไม่ได้ที่จะหวาดระแวงว่า การถ่ายทอดวิทยาการต่างๆ ของมิชชันนารีอาจแอบแฝงความต้องการโน้มน้าวให้เปลี่ยนไปเข้ารับเป็นคริสเตียนไว้ด้วย

การดำเนินงานของมิชชันนารีในกายโปรเตสแตนต์ในดินแดนของชนนอกรีด

ขณะที่มหาอำนาจจักรวรรดินิยมออกล่าเมืองขึ้นในเอเชีย มิชชันนารีก็เดินทางเข้าเผยแพร่วรรณคดีศาสนาในภูมิภาคเดียวกัน เงื่อนไขของการเป็นประเทศผู้ครอบครองอาณานิคมได้ส่งผลให้การเข้าเผยแพร่วรรณคดีศาสนาในประเทศอื่นแตกต่างไปจากดินแดนสยาม

เมื่ออังกฤษเข้ามามีอำนาจเหนือเกาะซีลอน โดยเข้ายึดเอาพื้นที่แถบชายฝั่งของเกาะไว้ทั้งหมด และครองอำนาจอยู่ตั้งแต่ พ.ศ.๒๓๓๙ ตรงกับสมัยรัชกาลที่ ๓ ของไทย (ก่อนที่จะมีจดหมายเหตุ Bangkok Recorder) จนถึง พ.ศ.๒๔๙๑ อันเป็นปีที่ชาวลังกาได้รับเอกราช ฝ่ายอังกฤษได้ให้คำมั่นสัญญาไว้เมื่อคราวลงนามในสนธิสัญญาว่า จะคุ้มครองพระพุทธศาสนา ประกาศให้ชาวพุทธสามารถประกอบพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนาได้โดยไม่ถูกทำลายล้าง แต่ต่อมาไม่นานกลับปรากฏว่า อังกฤษไม่ได้มีความจริงใจที่จะเคารพสิทธิในการนับถือพุทธศาสนาของชาวลังกาแต่อย่างใด พวกอังกฤษซึ่งนับถือคริสต์ศาสนานิกายโปรเตสแตนต์พยายามทุกวิถีทางที่จะเปลี่ยนประชาชนให้หันมาเข้ารับรีด

ช่วงนั้นชาวพุทธถูกห้ามไม่ให้จัดพิธีกรรมทางศาสนา แม้แต่เด็กที่เกิดมาหากไม่ทำพิธีแบบติสต์เป็นคริสเตียนเสียก่อน จะไม่ได้รับการจดทะเบียนกำเนิดให้ตามกฎหมาย เจ้าหน้าที่บ้านเมืองซึ่งเป็นพวกคริสเตียนไม่ยอมจดทะเบียนสมรสให้กับผู้ที่ไม่ได้เป็นคริสเตียน ยิ่งกว่านั้นข้าหลวงชาวอังกฤษบางคนถึงกับพยายามทำลายสถาบันหรือองค์กรสำคัญของพุทธศาสนา พยายามทำให้พระสงฆ์แตกแยกกับฆราวาส พวกคริสเตียนได้รับอภิสิทธิ์คุ้มครองการศึกษาของชาติ

^{๔๔} ม้าน พงศ์อุดม, “โปรเตสแตนต์ในรัตนโกสินทร์ หรือชาวคริสต์กับชีวิตชาติไทย”, หน้า ๖.

ไว้เกือบทั้งหมด และพยายามโจมตีพุทธศาสนา ตลอดจนหลักคำสอนของพระพุทธรเจ้าอย่างรุนแรง ทั้งทางวาจา และตัวหนังสือ

หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์นับล้านฉบับ ถูกแจกจ่ายไปทุกตำบลและหมู่บ้านเพื่อโจมตีพุทธศาสนา พร้อมทั้งเดินทางไปเทศนาเพื่อใส่ร้ายป้ายสีด้วยตัวเองอีกด้วย ขณะเดียวกันก็ยกย่องเชิดชูศาสนาคริสต์ เพื่อประสงค์ที่จะได้เปลี่ยนชาวพุทธให้เป็นคริสเตียน^{๕๖}

จะเห็นได้ว่า เมื่อมีอำนาจอยู่ในมือ มิชชันนารีจะแสดงความก้าวร้าวต่อการนับถือศาสนาอื่น ดังที่มีการโจมตีพุทธศาสนาในหลายรูปแบบ โดยไม่จำเป็นต้องเกรงกลัวการลงโทษจากชนพื้นเมืองเจ้าของประเทศ เนื่องจากได้รับอภิสิทธิ์จากจักรวรรดินิยมที่เปิดโอกาสให้กระทำเช่นนั้นได้อย่างเต็มที่ และตรงไปตรงมา

แม้แต่ในสหรัฐอเมริกา มิชชันนารีก็ยังพยายามโน้มน้าวใจให้ชนพื้นเมืองเช่นอินเดียนแดงเข้ารับศาสนา เนื่องจากคนผิวขาวถือว่าเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญ (The White Man's Burden) ในการสอนศาสนา และอบรมพวกอินเดียนแดงให้มีความรู้ความเจริญเช่นเดียวกับคนผิวขาว ซึ่งเป็นแนวความคิดเดียวกับที่นำมาใช้กับประเทศด้อยพัฒนาโพ้นทะเล^{๕๗} รวมถึงดินแดนสยามนั่นเอง

ในทางกลับกันการเผยแผ่คริสต์ศาสนาในดินแดนที่เป็นเอกราชนั้น จะแตกต่างกันออกไป เช่นที่เกาะแซนด์วิช (Sandwich) มิชชันนารีได้โน้มน้าวใจให้ชาวเกาะแซนด์วิชด้วยวิธีที่ละมุนละม่อม โดย ศาสตราจารย์วิลเลียม ริชาร์ด มิชชันนารีคนแรกที่เดินทางเข้าไปยังเกาะได้พยายามเข้ากับรัฐบาลด้วยการให้คำแนะนำที่ดีเกี่ยวกับการบริหารประเทศ จนสภาพทางสังคมโดยรวมมีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ซึ่งสะท้อนออกมาจากการที่ประชาชนแต่งกาย และปลูกสร้างบ้านเรือนอย่างดี มีการตั้งสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ รวมทั้งถนนหนทาง และสะพานที่ช่วยอำนวยความสะดวกให้กับผู้คนได้มากขึ้น ขณะที่ชนพื้นเมืองจำนวนมากก็หันมาเข้ารับเป็นคริสเตียนซึ่งมิชชันนารีให้การยกย่องว่าเป็นชาวคริสต์ที่ดี หมั่นอธิษฐานถึงพระเจ้า จึงหวังให้ชาวเกาะแซนด์วิชสร้างองค์การทางคริสต์ศาสนาขึ้นในชุมชนได้ด้วยตนเอง^{๕๘}

^{๕๖} มหาวาทะไต้หวันแห่งเมืองปานาทรา ระหว่างศาสนาพุทธ - ศาสนาคริสต์, แปลโดย สุคน, (กรุงเทพฯ : ดี แอนด์ เอส) หน้า ๓-๕.

^{๕๗} สุกัญญา สุตบรรทัด, "การเคลื่อนย้ายทางความคิด และทัศนคติเดิมของสยาม" เอกสารประกอบการสอน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๐, หน้า ๘.

^{๕๘} Missionary Herald, Vol.44, October 1848, p. 335.

อาจกล่าวได้ว่า ในการเผยแพร่คริสต์ศาสนายังชนนอกรีต มิชชันนารีได้เลือกใช้วิธีการที่แตกต่างกันไปตามสภาพสังคม และเงื่อนไขทางการเมืองของแต่ละประเทศ ซึ่งเมื่อเทียบกับประเทศไทยแล้ว จะเห็นได้ว่า มิชชันนารีเผยแพร่ศาสนาด้วยท่าทีที่เป็นมิตร อาจเป็นเพราะประเทศไทยไม่ได้ตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจจักรวรรดินิยม การจะใช้อำนาจเข้าคุกคามหรือบีบบังคับให้เปลี่ยนการนับถือศาสนาจึงไม่อยู่ในวิสัยที่จะกระทำได้ มิชชันนารีจึงเลือกที่จะเข้าทำความคุ้นเคยกับชนชั้นสูงในสังคม เช่นเดียวกับที่ใช้ในการเผยแพร่คริสต์ศาสนากับชาวเกาะแซนด์วิช ซึ่งอาจเป็นวิธีการที่มิชชันนารีเล็งเห็นว่า จะเป็นช่องทางในการถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนาได้สะดวกยิ่งขึ้น ขณะที่การเข้าเผยแพร่คริสต์ศาสนาในประเทศอาณานิคม มิชชันนารีกลับเลือกใช้วิธีการโจมตีศาสนาของชนพื้นเมืองอย่างรุนแรง ควบคู่กับการใช้กำลังเข้ารุกราน และพยายามบีบบังคับให้เปลี่ยนการนับถือศาสนา

บทสรุปส่งท้าย

หนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีถูกใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างอุดมการณ์ในสังคมไทย โดยที่อุดมการณ์ของฝ่ายคริสต์มุ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม เนื่องจากมิชชันนารีเชื่อว่าการที่ตนเองเดินทางเข้ามายังสังคมล้าหลังป่าเถื่อนเช่นสังคมไทย ก็เพราะพระประสงค์ของพระเจ้าที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในสังคม โดยมีสังคมตะวันตกเป็นต้นแบบ ทั้งนี้เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีจึงมุ่งถ่ายทอด "นวัตกรรม" ของชาติตะวันตก ควบคู่กับการ "อนุমান" ถึงพระเจ้าว่า เป็นผู้สร้างความจริง และความสุขให้กับผู้ที่นับถือพระองค์

ขณะเดียวกันข้อเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงสังคมไทยตามอุดมการณ์ฝ่ายคริสต์นั้น ไม่ได้ครอบคลุมไปถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ และรากเหง้าทางภาษา เพราะถึงอย่างไรมิชชันนารีก็ยังคงมองว่า ระบอบการปกครอง ขนบธรรมเนียม และประเพณีต่างๆ ที่ผูกพันอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ตลอดจนการใช้ภาษาไทย ที่มีระดับชั้นของภาษาแตกต่างกันตามวาระโอกาส และบุคคลนั้น ถือเป็นสิ่งดีงาม มี "คุณค่าความเป็นไทย" ที่ควรรักษาไว้ ซึ่งมิชชันนารีเองก็ได้ถ่ายทอดเนื้อหาดังกล่าวในหนังสือพิมพ์

ข้อเสนอแนะ

จากที่งานวิจัยชิ้นนี้มุ่งวิเคราะห์เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ซึ่งเป็นชาวต่างชาติต่างศาสนา ความเข้าใจที่คริสเตียนมีต่อพุทธศาสนาจึงอาจคลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง หรืออาจเข้าใจสังคมไทยได้ไม่ลึกซึ้งพอ ดังที่มิชชันนารีมองว่า “พุทธศาสนา” และ “ไสยศาสตร์” เป็นเรื่องที่แยกกันไม่ออก ดังนั้นข้อเสนอที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้ จึงต้องยอมรับว่า การนำเสนอเนื้อหาบางแง่มุมในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารีอาจเกิดความผิดพลาด โดยเฉพาะภาพสะท้อนเกี่ยวกับความเชื่อของชาวไทยสมัยนั้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยในโอกาสต่อไป

๑. งานวิจัยชิ้นนี้สามารถใช้เป็นแนวทางเบื้องต้นในการศึกษาถึง “กระบวนการ” เปลี่ยนแปลงทางสังคม อันเกิดจากแรงผลักดันของสื่อมวลชนได้ เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕, การปฏิรูปทางการเมือง และการยอมรับในลัทธิบริโภคนิยม เป็นต้น
๒. การถ่ายทอดนวัตกรรมการตะวันตก ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาถึงเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ของมิชชันนารี ระหว่างสมัยรัชกาลที่ ๓ จนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ นี้ สามารถใช้เป็นต้นแบบในการศึกษาถึงแนวความคิดตะวันตกผ่าน “งานเขียนร่วมสมัย” ของผู้เขียนชาวตะวันตก หรือชาวไทย เช่น วรรณกรรม บทกวี บทละคร เป็นต้น ซึ่งอาจให้แง่มุมที่หลากหลายขึ้นได้
๓. เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ให้ความสำคัญกับอุดมการณ์ฝ่ายคริสต์ ในฐานะเป็นกลไกสร้างแนวความคิดของการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย จึงอาจใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษา และทำความเข้าใจถึงการเคลื่อนไหวทาง “อุดมการณ์” ด้านอื่นของกลุ่มชนต่างๆ ในสังคม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

กฤษณา รังสิยพันธ์. การขยายตัวขององค์กรคริสเตียนและผลกระทบที่มีต่อสังคมไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๗๑-๒๕๐๐. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๕.

เกรียงศักดิ์ เชษฐพัฒน์นิช. "ประวัติหมอบรัดเลย์". หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย, โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วมระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๘.

ขจร สุขพานิช. ก้าวแรกหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางชุ่ม ไพโรจน์. ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๔.

ขจร สุขพานิช. "หมอบรัดเลย์และมิชชันนารีอเมริกัน" ชุมนุมจุฬาย. ๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๕. ปีที่ ๓ เล่ม ๕ ฉบับปียมหาราช. หน้า ๖๔- ๖๖.

จดหมายเหตุ Bangkok Recorder. ๒๓๘๗.

จดหมายเหตุ The Bangkok Recorder. ๒๔๐๘-๒๔๐๙.

จดหมายเหตุ สยามไสมย. ๒๔๒๕-๒๔๒๙.

จริยารรณ อภรณ์รัตน์. ปัญหาของรัฐบาลในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่เกี่ยวข้องกับคนเอเชียในบังคับอังกฤษและฝรั่งเศส. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๔

เจ้าพระยาทิพากรวงษ์มหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค). หนังสือแสดงกิจจานุกิจ. กรุงเทพมหานคร : กรมการค้าครุสภา. ๒๕๑๕.

ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยพ.ศ. ๒๓๕๒-๒๔๕๓ (ด้านสังคม). พระนคร : ศิลปาบรรณาการ. ๒๕๑๗.

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์. ทฤษฎีไร้ระเบียบ กับทางแพร่งของสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ
ภูมิปัญญา. ๒๕๓๗.

ดำรง ไคร์ครวญ. "การพิมพ์กับหมอบรัดเลย์" หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย. โครงการสัมมนาทาง
วิชาการร่วม ระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดี
ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๘.

ตราชู สุวรรณานนท์. ปัญหาเศรษฐกิจและการเมืองของไทยหลังการทำสนธิสัญญาเบาริ่ง (ปี
พ.ศ.๒๓๙๘-พ.ศ.๒๔๕๓). ปรินญามหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรี
นครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. ๒๕๑๙.

นายหนหวย, หมอลัดเลกับกรุงสยาม. กรุงเทพมหานคร : วัชรินทร์การพิมพ์. ๒๕๓๗.

นิธิ เอียงศรีวงศ์. ปากไก่และใบเรือ. กรุงเทพมหานคร : แพรวสำนักพิมพ์. ๒๕๓๘.

ประมะ สตะเวทิน. หลักนิเทศศาสตร์. คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๗.

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๓๑ (เล่ม ๑๘). กรุงเทพมหานคร : องค์การคำคุณฐกา. ๒๕๐๘.

ประสิทธิ์ พงศ์อุดม. การถ่ายทอดวิทยาการตะวันตกในสังคมไทย ศึกษาบทบาทของมิชชันนารี
โปรเตสแตนต์ ระหว่างพ.ศ.๒๓๗๑-๒๔๑๑ วิทยานิพนธ์ปรินญามหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๓.

ประสิทธิ์ รุ่งเรืองรัตนกุล. ผลกระทบของแนวคิดตะวันตกที่มีต่อแนวคิดทางการเมืองไทย(ช่วง
พ.ศ.๒๓๖๕-๒๔๕๕). กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พาสโก. ๒๕๒๒.

พัทยา สายหู. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๑๔.

ฟรังซ์วีส สุตาร์ท. ศาสนากับสังคมเอเชีย. แปลโดยบัณฑิต อ่อนคำ. กรุงเทพมหานคร : กอง
บรรณาธิการปาจารย์สาร มูลนิธิเสฐียรโกเศศ-นาคะประทีป. ๒๕๒๔.

เฟรด ดับบลิว. ริคส์. การปรับตัวเข้าสู่ยุคใหม่ของสยามและพม่า. แปลโดย อมร
โสภณวิเศษรัตน์ และเอกวิทย์ ณ ถลาง. ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษาแห่งประเทศไทย. ๒๕๑๙

ภารดี มหาขันธ์. รัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ (พ.ศ.๒๓๙๔-๒๔๗๕). หนังสือภาควิชา
ประวัติศาสตร์ คณะสังคมนักศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน. ๒๕๒๔

มหาวาตะไตว่าที่แห่งเมืองปานาทรุรา ระหว่างศาสนาพุทธ - ศาสนาคริสต์. แปลโดย สุคน.
(กรุงเทพฯ : ดี แอนด์ เอส).

แมน พงศ์อุดม. โปรเตสแตนท์ในรัตนโกสินทร์ หรือชาวคริสต์กับชีวิตของชาติไทย เอกสาร
วิชาการหมายเลข ๔๐ เพื่อประกอบการสัมมนา สองศตวรรษรัตนโกสินทร์ : ความ
เปลี่ยนแปลงของสังคมไทย. ๒๔ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๒๕.

รจิตลักษณ์ แสงอุไร. ระบบสื่อสารมวลชนเปรียบเทียบ : เน้นหนักทางด้านหนังสือพิมพ์.
กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๕.

ราชบัณฑิตยสภา. รายงานหนังสือพิมพ์ข่าวซึ่งออกเป็นระยะในประเทศไทย. พิมพ์ในงานทำ
บุญหน้าพระศพของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นราชศักดิ์สโมสร ครบ ๗ วัน. ๑๙
พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๗๕.

วิมลย์ พงศ์พินิตานนท์. "ศาสนากับหมอบรัดเลย์". หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย. โครงการสัมมนา
ทางวิชาการร่วม ระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๘.

วิบูล วิจิตรวาทการ. ชีวิตในอดีต กรุงเทพมหานคร : มังกรการพิมพ์. ๒๕๒๙.

วิลเลียม แอล บรัดเลย์. สยามสามสมัย (จากสายดาหมอบรัดเลย์). แปลโดย ธัญญา ผลอนันต์
แก่งกาจ งามขจรวิวัฒน์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เพื่อชีวิต. ๒๕๒๗.

วิลเลียม ภาวธรรณสาร. "ผู้นำไทยสมัยรัชกาลที่ ๓ กับการรับวัฒนธรรมตะวันตก"
ศิลปวัฒนธรรม กันยายน ๒๕๓๐.

ส.ศิริรักษ์. ลอกคราบวัฒนธรรมฝรั่ง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรสาส์น. ๒๕๓๐.

สมเด็จพระยาธำรงราชานุภาพ. ความทรงจำ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามคอมมูนิเคชันแห่งประเทศไทย. ๒๕๐๕.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ และศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล. "การโยงอำนาจเข้าสู่องค์พระมหากษัตริย์ จุดเริ่มต้นการปฏิรูปบ้านเมืองของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว"
สะพาน : รวบรวมบทความทางประวัติศาสตร์. ๒๕๒๐.

สะอาด ไชยวัฒน์. การศึกษาเปรียบเทียบงานธรรมชาติของโรมันคาทอลิก กับโปรเตสแตนต์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุริยบรรณ. ๒๕๑๙.

สายชล วรณรัตน์ "ผลกระทบของหมอบรัดเลย์ต่อสังคมไทย" หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย. โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วม ระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๘.

สาวตรี หัฟพะสุด. ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนชาวไทย จีน และตะวันตกในกรุงเทพฯ (พ.ศ.๒๓๙๘-๒๔๕๓). วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๗.

สุกัญญา ตีระวนิช. หมอบรัดเลย์กับการหนังสือพิมพ์แห่งกรุงสยาม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ. ๒๕๒๘.

สุกัญญา ตีระวนิช. ประวัติการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๔๗๕). กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช. ๒๕๒๐.

สุกัญญา ตีระวนิช และนันทริกา คุ่มไพโรจน์. ๓๕ นกหนังสือพิมพ์อาวุโส. ๒๕๒๘.

สุกัญญา สุดบรรทัด. การเคลื่อนย้ายทางความคิด และทัศนคติเดิมของสยาม. เอกสารประกอบการสอน คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๔๐.

สุด แสงวิเชียร. "นายแพทย์บริดเลย์กับการนำแพทย์แผนปัจจุบันสู่ประเทศสยามในสมัยรัตนโกสินทร์". หมอบรัดเลย์กับสังคมไทย. โครงการสัมมนาทางวิชาการร่วม ระหว่างโครงการไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๒๘.

สุภาพันธุ์ บุญสะอาด. ประวัติหนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กรุงเทพฯ
บรรณกิจ. ๒๕๑๗.

เสถียร เขยประทับ. การสื่อสารและการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร : เจ้าพระยาการพิมพ์. ๒๕๒๘

แสงโสม เกษมศรี และวิมล พงศ์พิพัฒน์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ถึง
รัชกาลที่ ๓ (พ.ศ.๒๓๒๕-๒๓๙๔) คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย. ๒๕๑๕.

หลุยส์ อัลลิวแซร์. อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์รัฐ. แปลโดย กาญจนา แก้วเทพ โครงการ
หนังสือเล่ม สสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๙.

อकिन รพีพัฒน์. สังคมไทยในสมัยรัตนโกสินทร์(พ.ศ.๒๓๒๕-๒๔๑๖). แปลโดย ประกายการ
สิริสุข และพรณี ฉัตรพลรักษ์. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์. ๒๕๒๗.

อนันต์ชัย เลหาพะพันธุ์. "บางกอกรีคอร์ดเดอร์ฉบับรัชกาลที่ ๓. พ.ศ.๒๓๙๗-๙๘ เอกสารที่ยังไม่
สูญหาย" ศิลปวัฒนธรรม. กันยายน พ.ศ.๒๕๓๐.

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์. ความเปลี่ยนแปลงของสำนักทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลง
สังคมไทยตั้งแต่รัชกาลที่ ๔ ถึงพ.ศ.๒๔๗๕. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๐.

อวยพร พานิช. การสื่อสาร. เอกสารการสอนสาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาธิราช : โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช. ๒๕๓๑.

อำไพ จันท์จิระ. ประวัติและวิวัฒนาการการพิมพ์หนังสือพิมพ์ในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์
ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชาบรรณารักษศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. ๒๕๑๕.

แอ็บบ็อด โลว์ มอฟแพ็ท. แผ่นดินพระจอมเกล้า. แปลโดย นิจ ทองโสภิต. กรุงเทพมหานคร :
สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. ๒๕๒๐.

เซอร์เบอร์ท ไอ. ซิลเลอร์. การสื่อสารและการครอบงำทางวัฒนธรรม. แปลโดย อุบลรัตน์
ศิริยวศักดิ์. กรุงเทพมหานคร ; สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. ๒๕๓๓.
ภาษาอังกฤษ

Bangkok Calendar. 1862-1873.

Bradley. William Lee Siam Then California : William Carey Library. 1981.

Erwin P. Bettinghaus. Persuasive Communication. New York : Holt Rinehart and
Winston. 1968.

Laswell, Harold D. " The Structure and Function of Communication in Society"
Mass Communication. Illinois : University of Illinois Press. 1960.

Maanekar. "Neo-Colonialism via News Media" One - Way Free Flow. New Delhi :
Clarian Books. 1978.

Michael R. Real. Mass-Mediation Culture. University of California : Prentice-Hall
Inc. 1940.

Missionary Herald Vol.42. January 1846.

Missionary Herald Vol.44. October 1848.

Robert A. White. Communication Ethics and Global Change, Longman Inc. 1989.

Schramm W. Mass Communication and National Development. Stanford University
Press. 1964.

Siam Repository. 1869-1973.

Spindler, L.S. Culture Change and Modernization. New York : Holt, Rinehart and
Winton Inc. 1977.

The Bangkok Recorder. 1865-1866.

Winston L. Brembeck, William S. Howell. Persuasion : a mean of social influence.

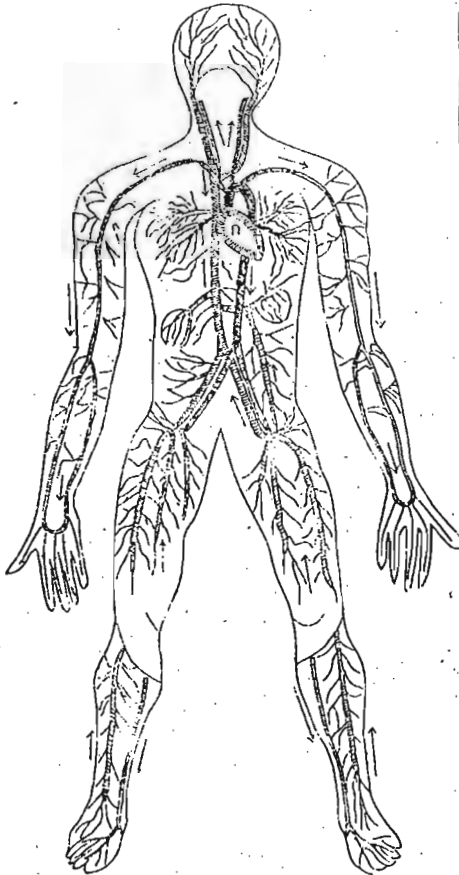
New Jessy : Prentice - Hall. 1976.

ตัวอย่างเนื้อหาในหนังสือพิมพ์ จดหมายเหตุ Bangkok Recorder สมัยรัชกาลที่ ๓

VOL. I.

BANGKOK RECORDER.

27.

เส้นสองเส้นนี้ใช้ชื่อเป็นพื้นปลาติน, เส้นสองโลหิตแดง
เป็นออกจากหัวใจไปทั่วทั้งกาย, แต่มีสองระลอกแยกออกไป
ทุกแห่ง, ที่มีเส้นจับเป็นเส้นปลาตินนั้นก็จะระลอกโลหิตดำกลับ
มาแต่ตัวกายนั้นเข้าไปสู่หัวใจ, เส้นโลหิตแดงที่ออกจากหัวใจ
นั้น, ก็แตกเป็นสองไปตามตำแหน่งข้างขวาและซ้ายสอง
เส้น, แยกออกไปตามตำแหน่งข้างขวาและซ้าย, แยก

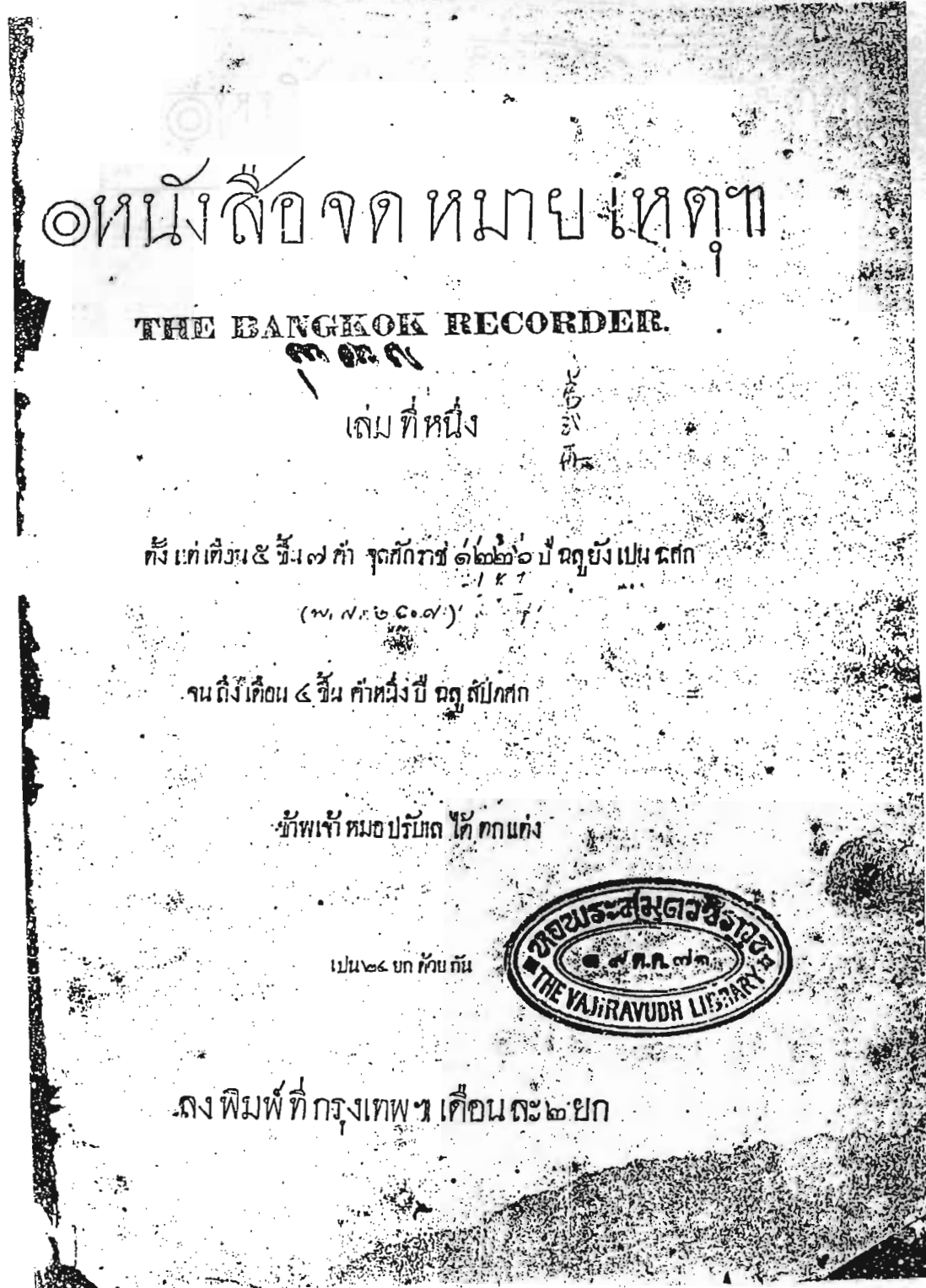
แยกไปตามตำแหน่งซ้ายสองเส้น, แล้วสองโลหิตแดงนั้น, ก็
ใช้ชื่อตามตำแหน่งข้างขวาและซ้าย, สองเส้นนี้มาบรรจบกัน
ที่หัวใจ, ก็แยกออกไปเป็นสองสอง, หนึ่งจะไปตามตำแหน่ง
ซ้าย, สองเส้นนี้, แยกไปตามตำแหน่งขวาและซ้าย, แต่ที่หัวใจ
โลหิตที่เดินไปตามตำแหน่งนั้นเดินทุกเดินไปตามตำแหน่ง, แยกไป
ที่เส้นเส้นโลหิตแดงนั้นไม่ได้, หนึ่งจะทุกตำแหน่งนั้นยังสอง
โลหิตอยู่, สองโลหิตนั้นเมื่อถึงไปถึงตำแหน่งนั้น, ก็แตกเป็นสอง
เส้นอยู่, หนึ่งเส้นหนึ่งเส้น, หนึ่งเส้นหนึ่งเส้น, เหมือนเส้นหนึ่งข้าง
ขวา, สองเส้นที่ตำแหน่งนั้น, ครั้นถึงข้อหัวเข้าข้างหลัง, ก็แยก
ออกไปเป็นสองสอง, หนึ่งจะไปตามตำแหน่งข้าง, สองเส้นแยก
ตามตำแหน่งข้าง เช่น เส้นตามตามรูปภาพที่เขียนไว้, สองโลหิต
แดงที่เดินไปตามตำแหน่งนั้น, ที่รูปภาพนั้น, ส่วนที่ไม่แตกได้,
เพราะเกาะติดค้างยังมีอยู่, ครั้นถึงตำแหน่งนั้น, ก็แตกออกเป็นสอง
สอง, หนึ่งเส้นในกระดูก, หนึ่งเส้นไปถึงมือของศีรษะ, สอง
เส้นนี้เดินขึ้นไปตามกระดูกเดินไปข้างนอกของ, ส่วนที่เดิน
เนื้อหนึ่งเกาะติดค้างนอกศีรษะ, สองโลหิตแดงที่เดินไปตามตำแหน่ง
นั้น, ครั้นถึงข้อต่อแล้วก็แยกออกไปเป็นสองสอง, หนึ่ง
หนึ่งไปตามหัวนมมือ, สองหนึ่งไปตามหัวเข่า, ที่ไปข้างหัว
นมมือ, เช่นที่จับเท้าขวาอยู่, ที่ไปข้างหัวเข่า, ก็ถูก,
จับเท้าไม่ได้, สองโลหิตสองสองนั้นครั้นถึงฝ่ามือ
แล้วก็รวมกันเข้าเป็นสองเส้น, แล้วยังแยกออกไปเป็นสอง
เส้นอยู่ไปตามหัวมือข้างๆนั้น.

ที่นี้จะว่าด้วยสองโลหิตดำที่ส่วนในรูปภาพนั้นจะให้
เห็น, หนึ่งให้วิธีเลือกนั้น, หนึ่งโลหิตดำนั้น, บังเกิด
ที่ปลายเส้นโลหิตแดง, เมื่อโลหิตแดงเดินเนื้อหนึ่งเกาะติด
เป็นเส้น, โลหิตแดงนั้นแบ่งเป็นส่วนไปตามตำแหน่งนั้น, ครั้นเหลือ
อยู่นั้น, ก็กลับเป็นโลหิตดำ, หนึ่งไปสู่อวัยวะข้างขวา, ไปตามทาง
อื่น, ไม่ได้ไปตามตำแหน่งนั้น, ทางที่กลับเป็นนั้นคือสองโลหิต
ดำนั้น, สองโลหิตดำที่ตำแหน่งนั้นเกิดมาเหมือนกันเข้าที่หัวใจ
ของข้างขวา, แล้วยังอีกสองเส้นจากตำแหน่งนั้น, แล้วยังไป
ในช่องที่ข้างขวา, ถูกลมหายใจเข้า, จับเอาอากาศที่เข้าไป
นั้น, โลหิตจึงแดงไป, เพราะเหตุเช่นเข้าด้วยกัน, ครั้นแดงไป

การใช้ภาพลายเส้น ในการอธิบายเนื้อหาทางการแพทย์

ตัวอย่างเนื้อหาในหนังสือพิมพ์จดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ฉบับสมัย
รัชกาลที่ ๔ ตีพิมพ์เป็นภาษาไทย

ปกแรกของหนังสือพิมพ์

หมอบรัดเลย์เป็นบรรณาธิการ

การลงประกาศโฆษณาในจดหมายเหตุฯ The Bangkok Recorder ฉบับภาษาไทย

หนังสือพิมพ์

๓๘๓

จดหมายเหตุ คือ บ้างกอก รีกอเคอ

เล่มที่ ๒

กักใน เจ้า มา กรุง เทพ ฯ

เข้า มา เมื่อไร	กำกับ ชื่อไร	กำกับชื่อไร	ที่ กชน	เรือ ชื่อ	มาแต่ไหน
เดือน ยี่ แรม ๒ คำ	มาละวีกัด	ไซกอก	๕๖๐	ซิบฮัมบิก	ชองกง
เดือน ยี่ แรม ๔ คำ	ฟงชงยี่ไร	จีน	๕๗๖	บริกสยาม	ไจ้ฮง
เดือน ยี่ แรม ๘ คำ	สะเซงไว้น	ไทย	๑๕๐	กลไฟสยาม	ชายทะเล
เดือน ยี่ แรม ๘ คำ	มีวี่เคียน	เวเนอคะ	๕๗๔	สกุเนอสยาม	ชองกง
เดือน ยี่ แรม ๘ คำ	ไซกะฟัก	มีถลอส	๕๗๕	ซิบสยาม	ชองกง
เดือน ยี่ แรม ๑๐ คำ	เซนต์ยอก	กาวิก	๒๓๖	ยาก สยาม	ชัยมูย
เดือน ยี่ แรม ๑๐ คำ	ไทวก	กิวอิก	๕๗๖	ยาก สยาม	ชองกง
เดือน ยี่ แรม ๑๓ คำ	ไทลง	คิมชี่โก	๕๗๒	ยาก สยาม	ชองกง
เดือน ยี่ แรม ๑๓ คำ	กรอสปรี.ติ	บิเเทอซัน	๖๐๔	ซิบ สยาม	ชองกง
เดือน ยี่ แรม ๑๒ คำ	เพงเกวน	วิเซอเล	๓๓๕	บริก แซม บิก	สิงคโปร์
เดือน ๓ ขึ้น ๓ คำ หนึ่ง	เจ้าพระยา	อรทัน	๓๕๓	กลไฟ สยาม	สิงคโปร์
เดือน ๓ ขึ้น ๔ คำ	มีทือว	เปกเทอซัน	๓๗๖	ยาก สยาม	ชองกง
เดือน ๓ ขึ้น ๕ คำ	บูบิกอน	โฮเซียงซัน	๑๗๘	สกุเนอ อังกฤษ	ชัยมูย
เดือน ๓ ขึ้น ๖ คำ	บิโรส ออฟ แอตต์มา	วิกซาร์ก	๕๕๗	ซิบ อังกฤษ	ชองกง
เดือน ๓ ขึ้น ๗ คำ	อะบั้น	ซัทฟัก	๓๖๗	กลไฟ อังกฤษ	สิงคโปร์
เดือน ๓ ขึ้น ๗ คำ	เยม ซิว วัคซัด	คฤคัพ	๗๖๘	ซิบ อังกฤษ	ชองกง
เดือน ๓ ขึ้น ๗ คำ	หัยเซง	สตา	๓๗๕	ยาก สยาม	สิงคโปร์
เดือน ๓ ขึ้น ๘ คำ	ไวทอนทันนิง	กอลลิบ	๕๓๒	กลไฟ สยาม	ไจ้ฮง
เดือน ๓ ขึ้น ๘ คำ	เซนทเมรี่	กรอส	๓๗๐	ยาก สยาม	ชองกง
เดือน ๓ ขึ้น ๘ คำ	เววีกัส	คาร	๖๓๒	ซิบ อังกฤษ	ชองกง
เดือน ๓ ขึ้น ๘ คำ	มูตโลท	บอโรเคอเซน	๖๕๗	ซิบ สยาม	ชองกง

คำ หนังสือ จก ทนาย เหตุ

๑ คำ หนังสือ จก ทนาย เหตุ ยี่ กัง อยู่. ใน ๑๐ วัน นี้ ข้าพเจ้า จะ ให้ มีคน ทอ เคาเมแซม ซึ่ง เป็น ผู้ช่วย การ ของ ข้าพเจ้า ไป ทวง. ขอ ท่าน ทั้งหลาย ที่ ยัง ไม่ ได้ ใช้ เงิน คำ จก ทนาย เหตุ จง ให้ เงิน มา แก่ มีคน ทอ เคาเมแซม เด็ด.

ตาม ที่ ก เล่ม ๓

ข้าพเจ้า ขอ แจ้ง ความ แก่ ท่าน ผู้ที่ ท้อง การ หนังสือ สาม อีกร. ว่า ตาม ก เล่ม ๓ นั้น. ข้า ไป กว่า ทอ เล่ม นั้น. เพราะ เหตุ หลาย อย่าง. เหตุ ใหญ่ คือ ว่า เพราะ เงิน น้อย ไป. ใน เล่ม ๓ นั้น แล้วย ๓ ส่วน. ยัง สัก ส่วน เกือว. ก็ มี แก่ นี้ ไป จะ เว้ง ให้ เรว ได้ เพราะ การ อื่น ใน โรงพิมพ์ ไม่ สู้ จะ มี.

ทนาย นาย ห้าง

มีคน ทอ มา เลียบ บิยูเลียม แชนก่าปะนี้ ขอ แจ้ง ความ แก่ ท่าน ทั้ง ปวง ว่า ได้ ที่ ที่ ขาย ของ ชันใหม่ ที่ เรือ น ซึ่ง มีคน ทอ เอฟ เปดก เอก ไคว เออ อรุ แก่ กอน รีม กงสุต พุทเทศ ที่ พิวเวอที่ แยก ชอก ขาย อีกร แห่ง หนึ่ง แต่ ที่ มีก ของ ชันใหม่ ก็ ยัง ขาย อยู่ มี ของ มา ใหม่ ทอ ถึง งาม มือ เราๆ นี้ แทบ จะ ทุก สิ่ง ที่ ท่าน ทั้ง ปวง จะ ท้อง การ ชื่อ เชิญ ท่าน มา ชม ดู เด็ด

ตัวอย่างเนื้อหาใน The Bangkok Recorder ฉบับภาษาอังกฤษ

ปกแรกของหนังสือพิมพ์

BANGKOK RECORDER

THE

BANGKOK RECORDER.

A Semi-Monthly Journal.

Edited By

REV. N. A. MCDONALD A. M.

Printed at the Press of the

American Missionary Association

BANGKOK

1865.

Rev. N.A. Mcdonald เป็นบรรณาธิการ

เนื้อหาใน The Bangkok Recorder ซึ่งกล่าวถึง "กรุงเทพมหานคร"

BANGKOK RECORDER.

A Semi-monthly Journal

RES POLITICAE, LITERARIAE, SCIENTIAE, COMMERCIAE, RES LEGAL ET IN OMNIBUS VERITATIS

VOL. I.

BANGKOK MONDAY JANUARY 16TH 1865.

NO. I.

กรุงเทพฯ Recorder.

A Semi-monthly journal will be issued from the printing office of the American Missionary Association, at the mouth of the Canal, "Klong Bang Yung" about the 1st and 15th of every month. It will contain such Political, Literary, Scientific, Commercial, and Local intelligence, as shall render it worthy of the general perusal.

The Recorder will be open to Correspondents subject to the usual restrictions.

The proprietors will not be responsible for the contents of their correspondents.

No communication will be admitted unless accompanied by the name of the Correspondent.

No rejected manuscript will be returned unless a special favor.

TERMS OF SUBSCRIPTION.

YEARLY IN ADVANCE	\$5.00
HALF YEARLY	4.50
QUARTERLY	3.25
EXTRA COPIES TO SUBSCRIBERS	0.50
HOB. DO.	0.45

TERMS OF ADVERTISING.

First Insertion—Ten lines or half a square, and over, ONE DOLLAR.

Each additional line, FIVE CENTS.

Subsequent insertion, SEVENTY FIVE CENTS for 10 lines.

and each additional line, FIVE CENTS.

Advertisers must be particular to specify the number of insertions.

Standing advertisements as per CONTRACTS.

Communications and remittances may be sent either to the subscribers, or left at the store of Messrs. Virgile & Co.

N. A. Mc DONALD EDITOR

D. B. CHADLEY PUBLISHERS

BANGKOK JANUARY 16TH

We had hoped to be able to have the Recorder make its re-appearance among the citizens of Bangkok at the first of the year, so that it might wish them the com-

pliments, and congratulations of the season: but machines to make haste are still rare in Siam, and we have been obliged to forego that pleasure; and be thankful to be able to appear half a month later. The reference to our re-appearance may perhaps need some explanation. About twenty years ago there was a journal issued from this office, to which was given the name of Bangkok Recorder. It was wholly in the Siamese language, and we trust was the means of conveying to many of this people much useful information.

They were not however yet in a condition fully to appreciate such an enterprise, and partly on account of sickness in the family of one of the parties concerned, and the increased duties of the other, it was discontinued, after a brief, but we trust useful existence, of one year and three months.

The present Journal, although in a somewhat different form, we think may justly claim to be a continuation of that one, and consequently the first newspaper published in Bangkok. Supposing the proper time to have come for such an event, we now take pleasure in offering to the citizens of Bangkok and others, this revised edition of the Recorder.

We have not undertaken this, with any malicious designs upon any similar enterprise, which may have started up in the mean time. Far from it, we wish all well. One newspaper however creates a necessity for another. Of all monopolies, that of newspapers is the

worst. Whether there was a necessity for a paper here at all at present, of course is not for us to say; but the existence of one, implies the necessity for another. There are always two sides to any question, and it is well to hear both.

Things have changed materially in Siam since the Recorder made its first appearance. The late king had decided upon an exclusive policy. Supposing himself to be the greatest monarch of the day, he was disposed to have but little to do with those whom he considered his inferiors. No one was permitted to see him, unless by accident. Not seeming to know the old proverb that, "A cat may look at a king," when he made his annual visits to the Wats, foreigners were forced by his officers into their houses, and the doors shut, and they were obliged to look through the bars like the inmates of some menagerie.

A Prince more friendly disposed to foreigners, has since ascended the throne, and those foolish restrictions have in a great measure been removed. Commercial treaties have been negotiated with the principle Western powers, so that even here "Japheth dwells in the tents of Shem" in security.

The western arts and sciences have also been introduced to some extent, so that when we hear the snort of the engine, or the shrill of the whistle, we almost forget the surroundings, and imagine ourselves for a time in the western world. After all that has been

North China Insurance COMPANY

THE UNDERSIGNED, having been appointed Agents for the above Company, are prepared to accept risks, and to grant policies on the usual terms.

BORNEO CO. "LIMITED"
Agents at Bangkok.
Bangkok, 14th January, 1865.

NOTICE.

WE, the Undersigned, herewith notify all Ship Masters and owners interested, that we will henceforth only acknowledge those Pilots, who hold their Licenses in accordance with the Port Regulations from the Harbor Master, and countersigned by us.

A. MARKWALD & Co.
Agents for the Hamburg and Bremen Underwriters.
Bangkok, 31st January 14th 1865.

Saravia and Colonial Sea and Fire Insurance Companies.

THE UNDERSIGNED being Agents for the above named Companies are prepared to accept risks, and to grant policies on the usual terms.

PICKENPAOK THIES & Co.
Agents at Bangkok.
Bangkok, 14th January, 1865.

NOTICE.

THE UNDERSIGNED BEGS to inform the Ship Owners and Agents of Bangkok that he has been appointed Surveyor to the Royal Maritime or International Court, and is prepared to grant Certificates of Discharge on all cases according to their rules.

DEMENTI-BECKERMAN
Bangkok, 14th January, 1865.

Hotel - Both

THE GRAND ESTABLISHED HOTEL

BANGKOK

Billiard Tables and Bowling Alleys are attached to the Establishment.

W. G. ALLAN
Proprietor.
Bangkok, 14th January, 1865.

FRANCOIS OHIT. PHOTOGRAPHER.

BEGS to inform the Resident and Foreign Community, that he is prepared to take Photographs of all sizes and varieties, at his floating house just above Santa Cruz.

He has on hand, for sale, a great variety of Photographs of Palaces, Temples, buildings, scenery and public men of Siam.

Parties can be waited on at their Residences.

TERMS—Moderate.

Bangkok, 14th January, 1865.

Ship Chandlery.

VIRGIN & CO.

Ship Chandlery, Auctioneers, and Commission Agents.

ESTABLISHED MARCH 1st 1861. Situated near the Roman Catholic Church, Kwak-Kwal.

Bangkok, 14th January, 1865.

Oriental Hotel.

BOWLING ALLEYS AND BILLIARD SALOONS.

THE NEWEST

Established Hotel in Bangkok.

DYER & CO.

Proprietors.
Bangkok, 14th January, 1865.

S. A. CHUNE.

Auctioneer, Ship Chandler and General Commission Agent.

ESTABLISHED AUGUST 1st 1859. Situated 1 mile below the French Consulate, at the opposite Bank of the river.

Bangkok, 14th January, 1865.

TOWING & FIGHTERING SYRABERS.

"JACKWATERS"

"FAIRY"

"S. S. WICKOFF"

Barque.

ENTERPRISE

CONCHA

D'ALMEIDA

Also Barque No. 1 & No. 2.

W. G. ALLAN

Proprietor.
Bangkok, 14th January, 1865.

The Printing Office

OF THE

AMERICAN MISSIONARY ASSOCIATION.

Is situated behind the upper Fort, near the palace of

H. B. H. PRINCE KROM HLUANG
WONGSA DERAT

at the mouth of the large Canal
Klanong Bang Luang.

All orders for Book and smaller Job Printing, in the European and Siamese Languages, will here be promptly and neatly executed, and at as moderate prices as possible.

A Book-Bindery is connected with the Office, where Job work in this Department will be quickly and carefully performed.

There are kept on hand a supply of Boat Notes, Manifests, Blank Books, Copy Books, Elementary Books in English and Siamese, Siamese Laws, Siamese History, Siamese Grammar, Journal of the Siamese embassy to London, Geography and History of France in Siamese &c. &c.

The subscriber respectfully solicits the public patronage. And he hereby engages that his charges shall be as moderate as in any other Printing Office supported by so small a Foreign community.

Small jobs of translating will also be performed by him.

BANGKOK JAN. 14th 1865.

D. B. Bradley

ROBINSON & CO., WHOLESALE AND FAMILY WAREHOUSEMEN,

Ale, Wine, and Spirit Merchants, IMPORTERS OF EVERY VARIETY OF EUROPEAN GOODS.

No. 1 Raffles Place, Singapore.

Robinson & Co.'s Millinery Show

Room (opposite) are stocked with the most

fashionable Goods selected by their agents

in London, and Paris and forwarded per

express mail.

ตัวอย่างเนื้อหาใน Bangkok Calendar

ปกแรกของหนังสือพิมพ์

BANGKOK CALENDAR,

FOR THE YEAR OF OUR LORD

1862

CORRESPONDING TO THE SIAMESE CIVIL ERA

1223-4,

AND NEARLY SO TO THE CHINESE CYCLE ERA

4499,

BEING THE 59TH YEAR OF THE 75TH CHINESE CYCLE OF 60

THE
CHINESE NEW YEAR COMMENCES ON THE THIRTIETH OF JANUARY

THE
SIAMESE NEW YEAR ON THE THIRTY-FIRST OF MARCH

Compiled by D. B. B.

Bangkok,

Printed at the Press of the

AMERICAN MISSIONARY ASSOCIATION

1862.

เนื้อหาเกี่ยวกับ "ดาราศาสตร์" โดยเฉพาะการเกิดสุริยุปราคา จันทรุปราคา ใน
Bangkok Calendar

EXPLANATORY NOTE.

The asterisks placed in the column of Siamese days of Moon, denote the days which the Buddhists hold in some degree sacred.

The calculations for the rising and setting of the Sun and Moon are for Bangkok Mean time. The Sun's declinations are for Apparent Noon at Bangkok.

Apparent or Sun time may readily be deduced from Mean or Clock time, when Clock time is before the Sun, (Clock fast), by subtracting from Mean time the amount of its excess as found in the column;—when Clock time is slow, by adding to it the amount of its tardiness.

CHRONOLOGICAL NOTES.

Dominical Letter	E.	Solar Cycle	23	Roman Indiction	5
Epact .	0.	Lunar Cycle	1	Julian Period	6575

The year of our Lord 1862 corresponds to the year
7272 since the Creation (according to Hale).
5622—3 of the Jewish Era.
2615 from the foundation of Rome.
2609 of the era of Nabonassar.
2638 of the Olympiads.
2405—8 since the death of Buddha or Gaudama.
1278—9 of the Mohammedan Era.
1231—2 of the Parsee Era, Yazdijerd.
86—87 of the U. S. declaration of Independence.

ECLIPSES.

In the year 1862 there will be three Eclipses of the Sun, and two of the Moon—
all invisible at Bangkok.

I. A total Eclipse of the Moon, June 13th—visible in North and South America.

II. A partial Eclipse of the Sun, June 27th—visible in Madagascar, Cape of Good Hope, and a very small portion of Australia.

III. A partial Eclipse of the Sun, November 22nd—visible only to a small portion of the Great Southern Ocean.

IV. A total Eclipse of the Moon, December 8th—visible in Great Britain, North and South America, and Western Europe.

V. A partial Eclipse of the Sun, December 21st—visible in the greater part of the continent of Asia.

เวลาที่พระอาทิตย์ขึ้น - ตก พระจันทร์ข้างขึ้น - ข้างแรม ที่ระบุไว้ในแต่ละวัน ใน
Bangkok Calendar

JANUARY, 31 days.

BANGKOK. Mean Temperature, 77-73.
Extremes of ditto, 63-89.
Average number of days on which rain falls, 1.
MOON'S PHASES.

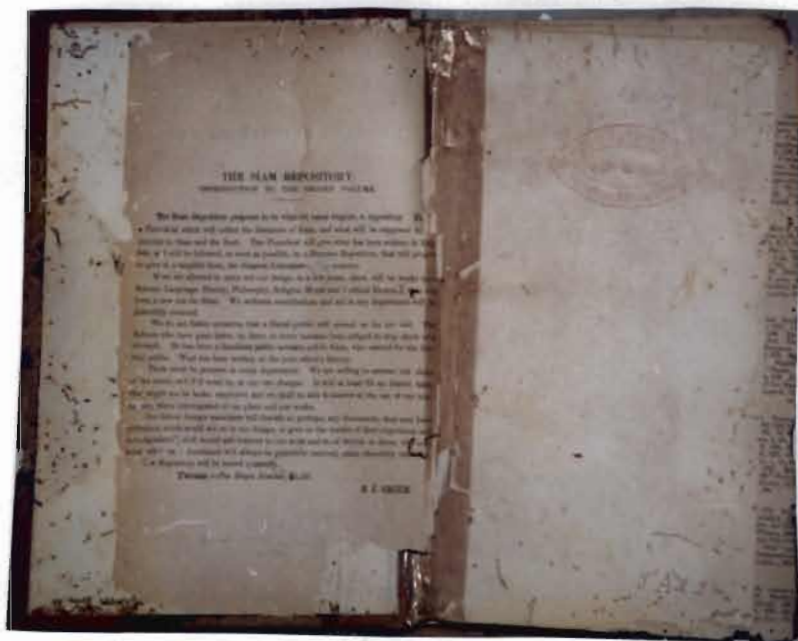
First Quarter 8 5 29 A.M. | Last Quarter 23 1 19 P.M. | Apogee 10 3 P.M.
Full Moon 16 8 37 A.M. | New Moon 30 9 33 A.M. | Perigee 26 10 A.M.

Day of Month and Week	Sun Rises		Sun Sets		Clock Fast		Moon Rises & Sets		Chine Moon	Siam Moon	NOTABLE DAYS &c.
	H. M.	H. M.	H. M.	H. M.	H. M.	H. M.	sets	sets			
1 W.	6 28	5 40	3 52	7 22	2	2nd	Sun's apprt. dec. South 25° 2' 2"				
2 Th.	6 28	5 40	4 20	8 19	3	2	Calcutta retaken, 1757.				
3 Fr.	6 29	5 41	4 48	9 12	4	3	Day's length 11h. 12m.				
4 Sat.	6 29	5 41	5 15	10 2	5	4	West Indies discovered 1492.				
5 S.	6 29	5 42	5 42	10 50	6	5	2nd Sunday after Christmas.				
6 M.	6 29	5 42	6 9	11 38	7	6	Epiphany.				
7 Tu.	6 29	5 43	6 35	morn.	8	7	Sun's apprt. dec. South 22° 24' 29"				
8 W.	6 30	5 44	7 1	0 25	9	8*	Battle of New Orleans, 1815.				
9 Th.	6 30	5 44	7 28	1 13	10	9	Day's length 11h. 14m.				
10 Fr.	6 30	5 45	7 50	2 3	11	10	Capture of Cape Good Hope, 1906.				
11 Sat.	6 31	5 45	8 14	2 53	12	11	Capture of Trincomalle, 1793.				
12 S.	6 31	5 45	8 37	3 44	13	12	1st Sunday after Epiphany.				
13 M.	6 31	5 46	9 0	4 34	14	13	George Fox died, 1664.				
14 Tu.	6 31	5 47	9 22	5 24	15	14	Sun's apprt. dec. South 21° 20' 50"				
15 W.	6 32	5 47	9 43	rises	16	15*					
16 Th.	6 32	5 48	10 4	7 18	17	1	Day's length 11h. 16m.				
17 Fr.	6 32	5 48	10 24	8 10	18	2	Franklin born, 1706.				
18 Sat.	6 32	5 49	10 43	9 3	19	3	Penny Postage, 1840.				
19 S.	6 32	5 49	11 2	9 56	20	4	2nd Sunday after Epiphany.				
20 M.	6 32	5 50	11 20	10 50	21	5					
21 Tu.	6 32	5 50	11 37	11 47	22	6	Battle of Cowpens, 1781.				
22 W.	6 33	5 51	11 53	morn.	23	7	Sun's apprt. dec. South 19° 48' 50"				
23 Th.	6 33	5 51	12 9	0 46	24	8*	Day's length 11h. 15m.				
24 Fr.	6 33	5 52	12 23	1 48	25	9	Indian Mutiny, 1857.				
25 Sat.	6 33	5 53	12 37	2 49	26	10	Shah Allum defeated at Patna 1760.				
26 S.	6 33	5 53	12 51	3 50	27	11	3rd Sunday after Epiphany.				
27 M.	6 33	5 53	13 3	4 52	28	12					
28 Tu.	6 33	5 54	13 15	5 40	29	13	Day's length 11h. 19m.				
29 W.	6 33	5 54	13 25	sets	30	14	Sun's apprt. dec. South 17° 59' 15"				
30 Th.	6 33	5 55	13 35	6 58	1st	15*	CHINESE NEW YEAR				
31 Fr.	6 33	5 55	13 45		2	3rd					

ตัวอย่างเนื้อหาใน Siam Repository
สภาพชำรุด และเก่าแก่ของหนังสือพิมพ์ ที่หอสมุดแห่งชาติเก็บรักษาไว้

เนื้อหาหน้าแรกที่แสดงเจตนารมณ์ของการออกหนังสือพิมพ์ว่า “มุ่งเน้นถ่ายทอดเนื้อหาเกี่ยวกับสังคมไทย”

เนื้อหาในส่วนที่ "สอนภาษาไทย" ที่มักปรากฏใน Siam repository

ประวัติผู้เขียน

นางสาวเสาวณีย์ จัตรแก้ว เกิดวันที่ ๑๗ พฤษภาคม พ.ศ.๒๕๑๖ ที่กรุงเทพมหานคร จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยกรุงเทพ คณะนิเทศศาสตร์ ภาควิชาการโฆษณา ในปีการศึกษา ๒๕๓๖ แต่ผันตัวเองมาทำงานในวงการข่าวแทน โดยเริ่มต้นเป็นผู้สื่อข่าวที่ศูนย์ข่าวแปซิฟิกได้ ๒ ปี จากนั้นเข้าทำงานให้กับบริษัท Global Intercommunication เพื่อจัดประชาสัมพันธ์ให้กับสภาาร่างรัฐธรรมนูญ ควบคู่กับการเป็นผู้เขียนบทในรายการโทรทัศน์ด้านการเมือง สุขภาพ และวิชาการ

